

Тијана Балек

МОНОАСПЕКТИВИ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Нови Сад, 2023.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НОВИ САД
21000 Нови Сад
Др Зорана Ђинђића 2
www.ff.uns.ac.rs

За издавача
Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш

Тијана Балек
МОНОАСПЕКТИВИ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рецензенти
Др Предраг Новаков, редовни професор Филозофског факултета у Новом Саду
Др Људмила Поповић, редовни професор Филолошког факултета у Београду
Др Марина Спасојевић, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ

Лектура
Аутор

Техничка припрема
Игор Лекић

ISBN
978-86-6065-824-3

Нови Сад, 2023.

Забрањено прештампавање и фотокопирање. Сва права задржава издавач и аутор.
Садржај и ставови изнети у овом делу јесу ставови аутора и не одражавају нужно ставове Издавача, стога Издавач не може сносити никакву одговорност према њима.

САДРЖАЈ

0. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	9
1. ОСНОВНИ АСПЕКТОЛОШКИ ПОСТУЛАТИ	12
1.1. О глаголском виду у руском и српском језику	12
1.1.1. Опште одлике глаголског вида као граматичке категорије.....	12
1.1.2. Семантика и прагматика свршеног вида	16
1.1.3. Семантика и прагматика несвршеног вида	21
2. ТИПОЛОГИЈА ГЛАГОЛА ПРЕМА ВИДСКОЈ ПРИПАДНОСТИ	26
2.1. Утицај творбених процеса на модификације граматичког и лексичког значења глагола	26
2.1.1. Суфиксација у функцији имперфективизације.....	28
2.1.2. Суфиксација у функцији перфективизације	33
2.1.3. Префиксација	34
2.2. Појам видске опозиције	39
2.3. Глаголи без видског парњака – моноаспективи	44
2.3.1. Моноаспективи несвршеног вида	45
2.3.2. Моноаспективи свршеног вида	48
2.3.3. Проблем класификације мултипликатива и семелфактива	49
2.4. Двовидски глаголи	55
3. МОНОАСПЕКТИВИ БЕЗ ПРЕФИКСА	59
3.1. Моноаспективи несвршеног вида	60
3.1.1. Модални глаголи	60
3.1.1.1. Модални глаголи у ужем смислу	62
3.1.1.1.1. <i>Хотеть – Хотети</i>	62
3.1.1.1.2. <i>Желать – Желети</i>	68
3.1.1.1.3. <i>Сметь – Смети</i>	76

3.1.1.1.4. Мочь – Моћи.....	78
3.1.1.1.5. Иметь – Имати	83
3.1.1.1.6. Долженствовать – Ø (различите конструкции)	87
3.1.1.1.7. Требати – Ø (различити предикативи).....	88
3.1.1.1.8. Уметь – Умети.....	89
3.1.1.1.9. Думать – Мислити	90
3.1.1.2. Модални глаголи у ширем смислу.....	92
3.1.1.2.1. Сфера страха → немогућност	92
3.1.1.2.2. Сфера намере.....	93
3.1.2. Семантичка класификација моноаспектива НСВ	95
3.1.2.1. Семантичко поље квалификације људског понашања, поступања или умећа	96
3.1.2.2. Семантичко поље делатности, утицаја, руковања објектима или контроле	97
3.1.2.3. Семантичко поље кретања и покретања стационираних ентитета и делова тела	98
3.1.2.4. Егзистенцијално и егзистенцијално-трансформационо семантичко поље	99
3.1.2.5. Семантичко поље говорења / оглашавања и ономатопеје	100
3.1.2.6. Семантичко поље (лошег) третмана другогa, сучељавања, супротстављања.....	100
3.1.2.7. Семантичко поље интелектуалних процеса и менталних стања.....	101
3.1.2.8. Стативно семантичко поље	102
3.1.2.9. Комуникативно семантичко поље.....	102
3.1.2.10. Тактилна семантика, физиолошки и физички процеси и стања.....	103
3.1.2.11. Семантичко поље осећања и њихове вербализације / физичке манифестације.....	104
3.1.2.12. Семантичко поље евалуације	104

3.1.2.13. Емитовање сигнала који омогућују визуелну перцепцију..	105
3.1.2.14. Семантичко поље болести.....	105
3.1.2.15. Семантичко поље поседовања	105
3.1.2.16. Семантичко поље конзумирања и припреме хране или напитака	106
3.1.2.17. Емитовање сигнала који омогућују олфакторну перцепцију	106
3.2. Моноаспективи свршеног вида.....	106
4. МОНОАСПЕКТИВИ СА ПРЕФИКСОМ.....	109
4.1. Префикси као формални модификациони маркери	110
4.1.1. Семантичка и акционална вредност префикса ЗА-.....	110
4.1.2. Семантичка и акционална вредност префикса ПРО-.....	116
4.1.3. Семантичка и акционална вредност префикса ПРИ-.....	121
4.1.4. Семантичка и акционална вредност префикса П(Е)РЕ-	123
4.1.5. Семантичка и акционална вредност префикса ПРЕД-.....	126
4.2. Моноаспективи свршеног вида.....	128
4.2.1. Општи фреквентативни подаци	128
4.2.2. Фазно-временске модификације	132
4.2.2.1. Проспективна АК	133
4.2.2.2. Инхоативна АК.....	134
4.2.2.3. Пердуративна АК	154
4.2.3. Нормативне модификације.....	159
4.2.3.1. Денормативна АК.....	160
4.2.3.2. Преконормативна АК.....	162
4.2.4. Резултативне модификације	165
4.2.4.1. Дистрибутивна АК	166
4.2.4.2. Редупликативна АК.....	168
4.2.5. Просторна модификација значења.....	168
4.3. Моноаспективи несвршеног вида.....	172
5. ЗАКЉУЧАК	188

6. БИБЛИОГРАФИЈА	192
6.1. Литература	192
6.2. Извори.....	208

РЕЧ УНАПРЕД: О МОТИВИМА ИСТРАЖИВАЊА

Проучавање глаголског вида и акционалности заокупља моју пажњу још од самог уписа на докторске студије, када сам се, у новембру 2016. године, упустила у писање свог првог семинарског рада на трећем степену студија управо из дате области, што је потом резултирало мојим првим објављеним радом¹. Како се испоставило, то је предодредило мој пут, потоња испитивања спроведена током докторских студија махом су била аспектолошког карактера, а питања на која до тада нисам успевала да нађем задовољавајући одговор покушала сам да заокружим у докторској дисертацији *Дефектност видске парадигме у руском и српском језику*, коју сам 22. јуна 2021. године одбранила на Филозофском факултету у Новом Саду пред комисијом у следећем саставу: проф. др Људмила Поповић, проф. др Предраг Новаков, проф. др Миливој Алановић, проф. др Радослава Трнавац и доц. др Маја Крстић.

Међутим, већ током прикупљања корпуса, као и током саме израде тезе, увидела сам да је читав тај процес, заправо, отварање новог циклуса питања на која би требало одговорити, што је циљ ове књиге. Монографија је, дакле, наставак истраживања једне од три целине заступљене у дисертацији и у целисти је посвећена моноаспективима – глаголима без видског кореспондента.

Будући да су у дисертацији били обрађени моноаспективи изведени префиксима, логично је било сагледати и моноаспективе без префикса, указати на нерешен статус видске (не)кореспонденције мултипликатива и семелфактива, лексички систематизовати моноаспективе без префикса итд. Дисертационо истраживање чини основу овог рукописа, који је проширен и прилагођен новим резултатима о глаголима без видског парњака до којих сам дошла по окончању рада на тези (дакле, након септембра 2020. године); а дата књига, чак и у интегралном облику, сама по себи је тек један елемент у мозаику видске некорелативности глагола.

Рецензентима монографије – проф. др Предрагу Новакову, проф. др Људмили Поповић и вишем научном сараднику др Марини Спасојевић –

¹ Balek, 2017.

срдачно захваљујем на издвојеном времену за пажљиво ишчитавање рукописа, на упућеним конструктивним запажањима, коментарима и стручној помоћи, што је несумњиво допринело побољшању квалитета текста. Посебно им захваљујем на подршци, подстицају и саветима за даља проучавања ове области. Све недоследности и недоречености које су се поткрале искључиво су моја одговорност.

Надам се да ће дата монографија бити корисно и подстицајно штиво пре свега научницима и студентима филолошких профила на вишим курсевима, те да нуди одговоре макар на нека питања о глаголском виду која, учећи и проучавајући граматичку структуру глагола у анализираним језицима, неминовно искрсавају на (нашем) филолошком путу.

Књигу посвећујем мајци, мојој највећој подршци.

Нови Сад, јул 2023. године

Тијана Балек

0. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Дата књига представља покушај да се ревидира статус формалне презентације категорије глаголског вида, која се традиционално представља као *бинарна* опозиција (двеју) глаголских лексема.

У фокусу наше пажње су глаголи без видског парњака, које називамо *моноаспективима*, и, зависно од њиховог граматичког видског значења (несвршеног – НСВ, или свршеног – СВ), делимо их на ‘моноаспективе СВ’ односно ‘моноаспективе НСВ’. Обе групе глагола показују апсолутну некорелативност или са (1) својим граматичким изведеницама (моноаспективи НСВ, често су немотивисани глаголи) или пак са (2) глаголима од којих су префиксацијом изведени (моноаспективи СВ).² У потоњем случају префикс чува своје лексичко значење и модификује семантику глагола тако да он постаје специјализован за реализацију нове, самосталне ситуације (наравно, под условом да није формиран његов секундарно имперфективизовани парњак).

Предмет истраживања су, с једне стране, моноаспективи НСВ и СВ без префикса, и, с друге, моноаспективи СВ, ређе НСВ, изведени префиксима *за-*, *при-*, *п(е)ре-*, *пред-* и *про-* у руском и у српском језику који, према дефиницијама доступним у речницима који чине примарни корпус, показују промене у односу на семантику глагола од којих су настали. Наведене промене су различите и углавном зависе од примарних значењских својстава самих глагола. Примера ради, код глагола кретања реч је о одређењу правца, брзине или трајања, односно о дефинисању друге радње као пратеће кретању. Код глагола звучања најчешће се модификује брзина и/или прецизност репродукције или рецепције слушног надражаја, док је код глагола којима се означавају стања у природи теже одредити насталу промену (понајчешће се ради о констатацији тренутног стања).

Ексерпција грађе извршена је из неколико речничких извора на руском и српском језику. Наиме, примарни извор за руски језик је *Словарь русского языка* у редакцији А. П. Јевгенјеве (Евгеньева, 1999; даље МАС), док је одређени сегмент грађе додатно проверен у седамнаестотомном речнику *Словарь современного русского языка* у редакцији В. И. Чернишова (Чернышев, 1950–1965, т. I–XVII; даље БАС). Материјал на српском језику

² То, међутим, не значи да и у групи моноаспектива НСВ не могу да се нађу префиксирани глаголи (в. ниже).

ексцерпиран је из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (1967–1976, т. I–VI; даље РМС), а додатна провера вршена је користећи *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1959–2017; даље РСАНУ) и једнотомни *Речник српског језика* Матице српске³ (2011; даље ЈРМС).

Свесни смо чињенице да овакав одабир примарног корпуса може резултирати асинхронизацијом материјала и закључцима који се на основу њега изводе јер, како је давно И. Грицкат проучавајући видско парњаштво истакла, „писани речник се језику приближава највише колико може, али га никад у потпуности не достиже” (Грицкат, 1984–1985; Драгићевић, 2020: 310). Међутим, треба нагласити и то да, уколико би истраживање било засновано искључиво на живом (разговорном) језику, не би се могла са сигурношћу утврдити видска вредност мноштва новотворених и/или ненормираних облика зато што су њихова појава, (су)живот у систему и сукцесивно смењивање другим формама условљени социо-културним потребама и афинитетима друштва, који су променљиви, па можемо рећи да постоји одређени ниво саморегулације на прагматичкој равни у самом језику.⁴ Ексцерпирани глаголи подвргнути су претрази у електронским корпусима на руском⁵ и српском⁶ језику, где је грађа неравномерно заступљена.⁷

³ Према оцени М. Ивановић, у датом речнику су глаголи представљени на начин који је погодан за акционалну интерпретацију (в. Ивановић, 2018: 33–41).

⁴ Уп. нпр. лексику насталу током пандемије коронавируса (од марта 2020), за коју је тешко прогнозировать трајање и опстанак у систему уопште. Према нашем мишљењу, након званичног проглашења краја пандемије, није остао велики број речи у оптицају у свакодневном лексикону. О глаголима из наведеног периода в. радове: Балек, 2022; Спасојевић, 2022.

⁵ Реч је о *Националном корпусу руског језика* (*Национальный корпус русского языка*; даље НКРЯ), који је доступан на следећој адреси: <https://ruscorpora.ru/new/search-main.html>. Примери у тексту преузети су из датог извора, сем ако је назначено друкчије.

⁶ Ради се о *Корпусу савременог српског језика* (даље КССЈ), насталом на Математичком факултету Универзитета у Београду, доступном на адреси <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/mainmenu.php>; и о електронском корпусу српског језика на интернету, чији нам тачан назив није познат па га називамо *Помоћним корпусом српског језика* (даље SRWAC: https://www.clarin.si/noske/all.cgi/wordlist_form?corpname=srwac). Примери у тексту преузимани су из наведених извора, осим уколико је наведено другачије.

⁷ Уколико у руском корпусу одређена јединица има фреквенцију мању од 10, нисмо је узели у разматрање. С друге стране, за српски језик смо обухватили и глаголе с фреквенцијом 1 будући да на објективне (техничке) околности истраживачи

Актуелност датог истраживања састоји се у новом погледу на видску опозицију, којом се лексички формализује граматичка информација о припадности НСВ или СВ, посебно када је реч о србистичким славистичким и контрастивним студијама. Наиме, разматрана проблематика је у русистичким студијама најчешће била оријентисана управо на руски језик (в. библиографију), док у србистичкој литератури нису системски проучавани (уско) видски односи код глагола⁸.

Па ипак, ни у русистици не постоји једнострано становиште када је реч о разматраном проблему, поготово уколико се ослонимо на новија запажања англосаксонских и европских научника. Тренутна интересовања научника за проучавање видске некорелативности (и у русистици, а делимично и у србистици⁹) нама, с једне стране, омогућавају да запажања других проучавалаца посредно искористимо приликом своје анализе и употпунимо је, али и да, истовремено, допринесемо сагледавању ове проблематике.

(корисници корпуса) не могу утицати, стога смо одређене глаголе претражили и помоћу Google-a.

⁸ Домаћа лингвистичка јавност овом је питању поклањала пажњу изузетно ретко и у спорадичним случајевима (в. Ивић, 2001: 1–5).

⁹ В. докторску дисертацију В. Ђорђевић, која се, истина, бавила видским парњацима изведеним одређеним префиксима, али је наведено (а из прилога у виду речника на крају рада се то може и потврдити) да постоје глаголи који нису у свим својим значењима у односу видске парности са својим формалним корелатом (Ђорђевић, 2018); в. и њен рад сличне тематике: Ђорђевић, 2017: 203–212. О видском парњаштву из когнитивне перспективе писала је О. Стојановић (2017: 191–201).

1. ОСНОВНИ АСПЕКТОЛОШКИ ПОСТУЛАТИ

1.1. О глаголском виду у руском и српском језику

1.1.1. Опште одлике глаголског вида као граматичке категорије

Премда је подробно изучен, самостално или у корелацији с другим блиским категоријама, глаголски вид и данас представља живо поље научних интересовања (в. нпр. Белич, 1962; Бондарко, 1971; 1983; 1995; 1996; 2001; Войводић, 2000; 2008; 2012; Волохина & Попова, 1997; Гиро-Вебер & Микаэлян, 2006; Гловинская, 2001; Горбова, 2017а; 2017б; Кароляк, 1997; Карпухин, 2006; Климонов, 1997; 2008; 2010б; 2015; 2017; Комри, 2001; Падучева, 2010; Петрухина, 2009б; Плунгян, 2011; Ремчукова, 2010; Станојевић, 2019; Татевосов, 2015а; 2015б; 2016; Тихонов, 1997).

Будући да је реч о комплексној категорији, у лингвистици су присутна различита одређења глаголског вида. Наиме, за славистичку традицију карактеристично је да се посматрана категорија дефинише као граматичка и семантичка (Зализняк & Шмелев, 1997: 9–10), односно лексичко-граматичка категорија, у чијем се изражавању користе различита морфолошка средства – од оних који су творбеног карактера (у сфери секундарне имперфективизације) до оних који припадају домену творбеног плана (Дешериева, 1976).

Поред тога, за глаголски вид се каже да је бинарна привативна опозиција, систем међусобно супротстављена два типа глагола – СВ и НСВ (Черткова, 1996; Шатуновский, 2009; Шведова, 1980: 583), у којој један члан (са имперфективном видском вредношћу) не изражава ни постојање ни одсуство оног својства који је означен перфективним обликом, а упоредо с антиномијом свршености – несвршености функционише и антиномија општих и посебних значења видских облика (Ломов, 1975: 56).

Наиме, чланови привативне опозиције разликују се у погледу присуства односно одсуства корелативног семантичког својства – маркирани члан увек поседује дато својство, што не важи за немаркирани, будући да овај последњи може и да га изражава, али и да буде неутралан (Јакобсон, 1985 према Петрухина, 2009а: 112). У оптицају је и дефиниција према којој је глаголски вид граматичка категорија којом се указује на временско протичање радње означене глаголом, те на однос дате радње према својој унутрашњој темпоралној структури – граници, тј. резултату (Войводић,

2013a: 332; Бондарко, 1987). Дакле, глаголски вид дефинише ситуацију у тренутку доживљавања, док је глаголско време одређује у односу на тренутак говора (Падучева, 2017: 8).

У англистичкој лингвистичкој традицији, премда су заступљени многи термини (уп. нпр. типологију Б. Комрија (Comrie, 1976) према којој се глаголи деле на *стативне* и *динамичке*, а ови последњи на *теличне*, *ателичне* и *пунктуалне*), карактеристична је типологија глагола коју је установио З. Вендлер (Vendler, 1957: 143–160). Према Вендлеровој типологији, глаголске лексеме се деле према типу ситуације на (1) стања (енг. *states*), (2) активности (енг. *activities*), (3) достигнућа (енг. *achievements*) и (4) остварења (енг. *accomplishments*).¹⁰ Наведена подела широко је заступљена у славистичким и контрастивним истраживањима глаголског вида, и то с различитих аспеката¹¹ (нпр. Dickey, 2000; Novakov, 1991; 1999; 2005; 2016; 2023; Kravar, 1976; Ridjanovic, 1976), а може се извршити и таксономска ситуативна класификација, где су глаголи распоређени у Вендлеровске класе у строго дефинисаним дискурсивним условима (нпр. у научним текстовима, како је код Белякова, 2003–2004).

Глаголи, за које је категорија глаголског вида примарно карактеристична, у граматикама и др. приручницима намењеним како изворним говорницима словенских језика тако и странцима који изучавају неки од језика који припадају овој језичкој породици, дефинишу се као несамосталне речи којима се означавају *радња*, *стање*, *збивање* или *особина* с инхерентним процесуалним обележјем, присутним код глагола којима се именују активности (нпр. рус. *бежать*, *грузить*; срп. *бежати*, *товарити*), стања (рус. *лежать*, *спать*; срп. *лежати*, *спавати*) и односи (рус. *иметь*, *преобладать*; срп. *имати*, *преовладати*), премда је код стања оно мање изражено (Пипер & Клајн, 2017: 149; Станојчић & Поповић, 1992: 97; Стевановић, 1970: 324; Шведова, 1980: 582).

¹⁰ Када је реч о поређењу са српским и руским језиком, наведена подела у вези је са видом глагола у ширем смислу, будући да је реч о акционалним класама, што представља семантичку категорију. То је повезано са датом предметном темом, али прагматички, па се теоријским постулатима нећемо бавити.

¹¹ О интеракцији између граматичког и лексичког значења, а посебно о интеракцији перфективних и имперфективних аспектуалних категорија и релевантности класификације према поставкама З. Вендлера у руском језику в. Падучева, 2009; Braginsky & Rothstein, 2008. Граматички и лексички вид (акционалне класе) јесу предмет нашег испитивања, а издваја се још и синтаксички вид, те, у складу с тим, и граматичка, лексичка и синтаксичка валентност (в. Желе, 2013; уп. Алановић, 2012a; 2012b).

Морфолошке категорије које се код глагола могу реализовати зависе првенствено од форми које конкретна лексема може образовати, али је категорија глаголског вида (уз категорију рода) присутна код свих облика¹², тачније она има својство облигаторности јер је супротстављеност граматичких значења СВ и НСВ присутна на свим језичким нивоима (Војводић, 2013а: 332). У оквиру глаголског вида могуће је издвојити и друга, семантичка обележја глаголских лексема, која су повезана с карактером протицања радње и зависе од значењских својстава самих глагола, као нпр. динамичност, статичност, трајање, почетност, резултативност и сл. (Ремчукова, 2004: 18; в. и поделу коју нуди М. Хасаница (Hasanica, 2008) у б/х/с и немачком језику).

Дакле, категорија вида своју презентацију добија управо путем двају супротстављених типова граматичких значења глаголских лексема. С једне стране, реч је о формама којима се представља целовита, ограничена активност (глаголи СВ) и, с друге, о онима које не поседују дато својство, тј. чија радња, стање или збивање неограничено трају (глаголи НСВ) (Станојчић & Поповић, 1992: 97). Да би два глагола уопште могла бити у опозитном односу, неопходно је да буду супротстављена искључиво граматички, односно да један има значење НСВ а други СВ, те да им лексичко значење буде истоветно (уколико јесте успостављена видска опозиција, НСВ је увек неутрални, немаркирани члан, док је СВ маркиран). Наведена опозиција, односно само значење вида у оба посматрана језика најчешће је изражено морфолошки¹³ – различитим префиксима (*на-*, *из-/ис-*, *за-*, *о-*, *пре-*, *у-*, *воз-*, *вс-*, *вы-*, *од-/от-* итд.) и/или суфиксима (*-иса-*, *-ира-*, *-ну-*, *-ива-*, *-ыва-* и сл.), односно њиховим комбиновањем. Уколико се мотивни и мотивисани глагол разликују једино у погледу видске вредности (тачније, ако афиксална средства нису проузроковала семантичке модификације), тада они чине видске парњаке (корелате). Међутим, уколико јесте идентификовано присуство промена у семантичкој структури глаголске лексеме у односу на мотивну, што свакако утиче на ток извршења

¹² Укључујући и глаголске придеве (*причастия*) у руском језику (као и у белоруском и украјинском) и глаголске прилоге (*деепричастия*) у руском, српском и другим словенским језицима.

¹³ Двовидски глаголи су изузеци од датог правила, одликују се поседовањем оба видска значења, чија се конкретна реализација одређује у контексту. Осим тога, постоје и случајеви када је разлика између два видска значења садржана једино у акценту двају облика глагола – нпр. *загледати* (НСВ) : *за́гледати* (СВ) (Дешић, 1985: 75), али је оваква појава знатно мање заступљена.

денотиране активности, било да се ради о једном њеном сегменту или пак о целовитости, онда је реч о тзв. акционалним класама¹⁴, типовима ситуација и сл. (рус. *способы глагольного действия*).

Модификације су, у језицима које посматрамо, обавезно формално изражене (одговарајућим формантима, у зависности од типа модификације), а лексичко-граматичке скупине глагола које се образују тесно су повезане с морфолошком категоријом глаголског вида. Међутим, у наведеним случајевима, премда се налазе у односу творбене мотивације, мотивни и мотивисани глагол нису видски парњаци.

У погледу семантике и употребе видских значења НСВ и СВ у литератури не постоји јединствено становиште већ је оно, сасвим супротно, врло разнолико. Није постигнута усаглашеност у погледу броја уже дефинисаних видских значења која се могу реализовати, њихове структуре, чак ни у погледу одређења категоријалних особина НСВ и СВ јер, како се у литератури наглашава, све наведено је контекстуално условљено и, стога, подложно различитим тумачењима.

Наиме, оба видска значења имају своје инваријанте, као и низ специјализованих, семантички (а у складу с тим и граматички) спецификованих значења, која одређују не само видске него и временске (синтаксичке) особине глаголских лексема.

На пример, у *Руској граматичи*¹⁵ (Шведова, 1980: 604–605) издвојене су четири контекстуалне ситуације у којима се употребљавају НСВ и СВ, односно ситуације у којима се видска значења могу комбиновати (алтернирати). Прва ситуација јесте *ситуација јединствене (непонављане) конкретне радње*, у оквиру које се реализују и НСВ (неограничени конкретни процес, који подразумева и стања, а реализује се као *конкретно-процесуално* значење несвршеног вида) и СВ (активност је конкретна и целовита, границом омеђена, реализује се као *конкретно-фактичко* значење СВ, тј. као једно од неколико специјализованих). Оба видска значења користе се и приликом реализације *ситуације понављане активности*: НСВ да означи неограничено понављање радње (*неограничено-трајно* значење несвршеног вида), а СВ за границом маркирану целовиту активност која се реализује у посебним условима, те упућује на друге сличне активности (*очигледно-примерно* значење свршеног вида) (Шведова, 1980: 604).

¹⁴ Даље користимо и скраћеницу АК.

¹⁵ Аутори новијих монографских публикација на руском језику издвајају другачије ситуације и значења и предлажу различите класификационе карактеристике разматране појаве.

За разлику од претходне две, искључиво несвршеним видом представљају се *ситуација трајног односа* и *ситуација уопштеног факта* (за последњу је важна једино информација о активности, без било каквих података о карактеру њеног извршења и реализује се као *опште-фактичко* значење НСВ) (Шведова, 1980: 604).

У наставку наводимо опште значењске и употребне вредности како инваријаната тако и посебних видских значења и свршеног и несвршеног вида (варијаната), али то не значи да међу различитим значењима не постоје паралеле, или пак да се они не употребљавају комбиновано. С друге стране, како је М. Ј. Гловинска истакла, уколико два видска значења (СВ односно НСВ – Т. Б.) нису међусобно супротстављена, могућа је појава синкретизма или контаминације међу њима (Гловинская, 1989: 87).¹⁶

1.1.2. Семантика и прагматика свршеног вида

Инваријанту, односно општу, универзалну семантичку дефиницију СВ¹⁷ је веома тешко одредити, пре свега јер су се у аспектолошкој литератури наводиле различите особине које су сматране доминантним карактеристикама свршеног вида: завршеност (рус. *законченность*), резултативност (рус. *результативность*), достизање крајње тачке у вршењу радње¹⁸ (рус. *предельность*), тренутност (рус. *точечность*), целовитост (рус. *целостность*) и др. (према Ремчукова, 2004: 37–39). Штавише, аутори су склони да датом проблему приступају на најразличитије начине¹⁹, те смо издвојили неколико семантичких карактеристика СВ које су у прошлости конкурисале на место инваријанте.

¹⁶ Будући да овај проблем није у фокусу истраживања, в. више код: Гловинская, 1989. О дискурсивној улози глаголског вида у погледу ситуативне динамике, нпр. у конструкцијама с везником *и* (попут СВ и НСВ, СВ и СВ, НСВ и НСВ), в. Падучева, 2017.

¹⁷ Информације о видској семантици СВ, као и у потоњем поглављу НСВ, не наводе се зарад исцрпности већ илустративно, како би се стекао увид у сложеност проблема, јер то није у фокусу истраживања. Семантичка и прагматичка својства СВ описана су и у Зельдович, 2002; 2012. О грађењу СВ, категорији теличности, суперлексичким префиксима *на-* и *пере-* у руском језику в. Romanova, 2006. О опису СВ с транспозиционог аспекта в. Vojvodić, 1988.

¹⁸ У српском терминолошком систему датом појму би најбоље одговарао термин *теличност*.

¹⁹ В. нпр.: Бондарко, 1986; Войводич, 2010; 2013б. За дискусије о томе шта се сматра инваријантом, а шта варијантом в. радове А. В. Бондарка (стр. 64–79), М. Ј. Гловинске (стр. 125–133) и А. Д. Кошељева (стр. 219–230) у Черткова, 1998.

Завршеност (рус. *законченность*), као једна од карактеристика помоћу које се одређују тзв. инваријантна (општа) значења СВ, подразумева завршетак радње означене глаголом. Међутим, према мишљењу једне групе проучавалаца, дати лингвистички појам има одређене недостатке, посебно када се у обзир узму префиксима модификоване семантичке особине глагола. Наиме, одређене скупине глагола (првенствено почетни, али и други из групе фазних, посебно они којима се означава наставак ситуације – Т. Б.) не одражавају транспарентно *потпуни* завршетак какве радње, већ само једне њене (углавном почетне) фазе, изузев када имају секундарно имперфективизовани видски парњак (према Ремчукова, 2004: 39). А. В. Исаченко је у погледу терминолошких особина разматраног појма ‘законченность’ истакао да је њиме обухваћена само завршна фаза процеса, дакле не почетак и наставак (Исаченко, 1960).

Резултативност је повезана са концепцијом о завршености радње, али је ипак погоднија за интерпретацију различитих подзначења јер не искључује горепоменуте фазне глаголе са, на пример, префиксима *за-* и *по-* (*запел, побежал; запевао, потрчао* итд.) којима се указује на почетак, као ни финитивне с префиксом *от-*, којим се маркира одсуство радње означене мотивним глаголом (*отцвести, отзвучать* и др.) (Ремчукова, 2004: 40)²⁰. Осим тога, уврежено је схватање да је управо резултативност кључна за формирање видске опозиције, јер је у њеној суштини супротстављање глагола према достигнутоци односно недостигнутоци завршне тачке радње: *делать : сделать / радити : урадити, читать : прочитать / читати : прочитати, шить : сшить / шити : сашити, переписывать : переписать / переписивати : переписати, писать : написать / писати : написати* и др. (према Ремчукова, 2004: 41).

Тренутност или *моменталност* (рус. *точечность*) такође је важна особина СВ, али је својствена само одређеним, тзв. тренутно свршеним глаголима, код којих је почетак активности уједно и крајња њена тачка, док је за највећи број глагола карактеристична временска, условно речено, разуђеност (према Ремчукова, 2004: 41).

²⁰ Премда је концепција достигнутог резултата широко распрострањена, Е. Н. Ремчукова напомиње да постоје аутори који сматрају да је она својствена само одређеним групама глагола СВ, тзв. *резултативним*, који могу бити *објектни* (прелазни, активност усмерена на какав објекат, нпр. *найти / наћи, построить / саградити*) и *субјектни* (активност се обавља у сфери субјекта, попут *лечь / лећи, заснуть / заспати*) (курзив наш; према Ремчукова, 2004: 40–41).

Ипак, у савременим истраживањима најважнијим семантичким особинама, тј. инваријантама СВ сматрају се *целовитост* (рус. *целостность*) и *достизање крајње тачке у вршењу радње* (рус. *предельность*). Наиме, ‘целовитост’ обухвата све недељиве фазне сегменте одговарајућег процеса (почетак, продужетак и крај); а сам термин је установљен у оквиру чувене Петроградске аспектолошке школе, чији су припадници управо дато значење сматрали инваријантом СВ.

Термин ‘достизање границе’ или ‘крајња тачка у вршењу радње’ изворно припада Р. Јакобсону и Ф. Ф. Фортунатову, али је своју активну употребу у русистичким лингвистичким истраживањима стекао у радовима В. В. Виноградова, Н. С. Авилове и др. истраживача. Суштина наведене инваријанте СВ јесте у чињеници да када одговарајућа активност достигне своју *унутрашњу* границу (рус. *внутренний предел*), она се више не може наставити већ само почети из почетка. Поред унутрашње, значајна је и *спољашња* граница (рус. *внешний предел*), односно *лимитативност* (према Ремчукова, 2004: 43–44).

Инваријантно значење СВ, дакле, није једностран појам већ је комбинација двају наведених. Најувреженије тумачење које је у датом погледу заступљено у русистици јесте да је инваријанта СВ, заправо, *ограничена границом целовита активност* (Ремчукова, 2004: 44; Шведова, 1980). С друге стране, Ј. В. Падучева инваријанту СВ дефинише знатно једноставније – као ситуацију промене, односно тренутак у којем су супротстављене чињенице када одређени поредак ствари није постојао и тренутак у којем он постоји, или обротно (Падучева, 2010: 24).

Осим инваријантних, постоји и више посебних, контекстуално условљених значења СВ. Њихова бројност и својства веома варирају, у зависности од преференција проучавалаца дате проблематике. На пример, Ремчукова (2004: 49–50) издваја четири: (1) *конкретно-фактичко* (рус. *конкретно-фактическое*), (2) *очигледно-примерно* (рус. *наглядно-примерное*), (3) *потенцијално* (рус. *потенциальное*) и (4) *сумарно* (рус. *суммарное*).

Конкретно-фактичко се сматра централним, будући да се реализује у највећем броју контекста (укључујући и минималне) и означава појединачну активност (нпр. *Пиши! Приезжаю в три часа; Он мне не звонил* и др. / *Пиши! Стижем у три сата; Није ме звао*²¹ и др.). Глаголи СВ се

²¹ Примери наши.

најчешће употребљавају управо у датом значењу, с обзиром на то да за његову реализацију нису потребни никакви посебни услови, осим контекстуалне неекспликације типичности ситуације (Шведова, 1980: 605).

С друге стране, *очигледно-примерно* представља подврсту конкретно-фактичког, за које је карактеристично понављање радње (иако се она представља као да се извршава једанпут) уз изражену експресивност и сликовитост, због чега се претежно користи у разговорном и књижевно-уметничком стилу (нпр. *Тожe иногда в полдень, когда зайдешь куда-нибудь в горы, станешь один посередине горы, кругом сосны старые [...]*²²) (Ремчукова, 2004: 49, Шведова, 608–609)²³.

Потенцијално значење одликује се веома израженом модалношћу у погледу (не)могућности и обавезности извршења глаголом денотиране активности, а његова реализација захтева да глаголски облици буду у будућем времену (нпр. *Возьми и меня с собой, я тебе не помешаю; Поведи и мене са собом, нећу ти (за)сметати*²⁴), односно негацију (експлицитну *Она ничего не скажет сама, надо ее спросить; Она ништа неће рећи сама, мораш је питати*; или имплицитну *Разве ты сделал домашнее задание?!*; *Зар си урадио домаћи задатак*²⁵), уопштавање (*Спроси любого, каждый подскажет как добратся до центра; Питај било кога, свако ће ти рећи како се долази до центра*²⁶) и (својствене искључиво руском језику) конструкције са субјектом у дативу и глаголом у инфинитиву (*Ему вовремя не успеть*; на српском језику дословно: *Неће успети* [да уради нешто] *на време*) (Ремчукова, 2004: 49–50). Као додатни критеријум одређења дате подврсте значења СВ може служити употреба предикатива попут *можно* или *невозможно* у одговарајућем контексту (Шведова, 1980: 606).

Лексички показатељ ограниченог трајања у исказу неопходан је да би се могло реализовати *сумарно* значење СВ. Наиме, оно се остварује у контексту уколико постоји квантитативни адвербијал којим се одређује количина извршене радње у одговарајућем интервалу, као нпр. *два раза*,

²² Цитат из дела Ф. М. Достојевског преузет из Ремчукова, 2004: 49.

²³ У *Руској граматици* очигледно-примерно значење СВ има *потенцијално* подзначење (подврсту), које карактеришу (не)могућност и неопходност извршења активности (в. Шведова, 1980: 610).

²⁴ Примери наши.

²⁵ Исто.

²⁶ Примери наши.

трижды, несколько раз и сл. (Ремчукова, 2004: 50, Шведова, 1980: 608): *Я два часа лежала, потом встала; Два сата сам лежала, а потом устала*²⁷.

Поред наведених, у *Руској граматици* се као варијантна значења СВ, односно као подврсте конкретно-фактичког, наводе и *перфектно* (рус. *перфектная разновидность* СВ) и *ограничено-трајно* (рус. *ограниченно-длительная разновидность*). Карактеристика перфектне варијанте јесте ограниченост радње апстрактном границом, али је нагласак на резултатима, последицама извршеног процеса. Оно је својствено типовима исказа у којима се даје (1) констатација физичког или психичког стања субјекта (као и његове спољашњости) или каквог предмета / појаве; (2) квалификативна констатација стања субјекта (или пак његове спољашњости) и (3) констатација одсуства, тј. нестанка нечега (Шведова, 1980: 606–607)²⁸. Стога се махом перфектна варијанта СВ остварује помоћу непрелазних глагола, посебно оних који указују на извршен прелазак у ново стање (нпр. *высохнуть, почернеть* и др.) или пак лексичко-семантичке групе глагола којима се означава одређено стање субјекта (*изголодаться, залежаться, засидеться* и сл.) (Шведова, 1980: 607).

Важно је нагласити да СВ ретко кореспондира с адвербијалима који означавају трајање ситуације, а изузетак представљају глаголи који припадају одговарајућим акционалним класама јер се, заправо, реализују у оквиру ограничено-трајне варијанте СВ, којом се указује на конкретну, целовиту, временски ограничену активност (Шведова, 1980: 608).

У србистичкој литератури, за разлику од русистичке, не постоји тако детаљан опис видске семантике (нити инваријантне нити специјализоване). Дата појава се може објаснити далеко развијенијом темпоралном парадигмом глаголских облика у српском језику, чијој се научној дескрипцији поклањало знатно више пажње. На пример, *Грамматика српскога језика* намењена ученицима средњих школа видској проблематици поклања свега две странице (в. Станојчић & Поповић, 1992: 97–98), где се за перфективне глаголе каже да „означавају свршени тренутак радње о којој је реч, а пошто тај свршени тренутак може бити различит, глаголи перфективног вида деле се на неколико видских ликова” (Станојчић & Поповић, 1992: 98). Аутори даље наводе поделу глагола у складу с 4 видска лика: (1) тренутно-свршени (*сести, пасти, куцнути*), (2) почетно-свршени

²⁷ Исто.

²⁸ О фактичности СВ в. и Мелиг, 2011: 279–282.

(*потражити, запевати, проговорити*), (3) завршно-свршени (*попити, поорати, доћи*) и (4) неодређено-свршени (*посвирати, поплакати, полежасти*) (Станојчић & Поповић, 1992: 98).

У *Нормативној граматичкој српског језика* (Пипер & Клајн, 2017: 175–180; Пипер–Клајн & Драгићевић, 2022: 184–189) такође се налазе општи подаци у вези са категоријом глаголског вида, тј. нема података о посебним видским значењима.

Разматране појаве, односно опис општег и посебних видских значења, запазили смо једино код Д. Војводића (2013а), који наводи, водећи се ставом руских аутора, да СВ има моноцентричну структуру засновану на диференцијалном обележју достизања апстрактне границе у вршењу радње, недељивој целовитости и њима изазваној последици – појави новог стања. Он је издвојио свега два значења СВ: *конкретно-фактичко* (с подтипovima *перфектно-инклузивно, ограничено-трајно* и *сумарно*) и *конкретно-типично* (чије су подврсте *узурно* и *потенцијално*) (Војводић, 2013а).

1.1.3. Семантика и прагматика несвршеног вида

Према НСВ представља немаркирани, семантички неутралан члан видске опозиције, дато граматичко значење, услед „слободније” контекстуалне интерпретације, има већи број посебних значења која се преплићу, а уједно и дифузну структуру (Војводић, 2013а).

Критеријуми издвајања посебних значења НСВ, њихов број и номенклатура различити су и зависе од преференција истраживача (Храковский, 2011: 26). Међутим, инваријантна семантика посматраног видског значења одређује се једноставније у односу на СВ, односно као активност у процесу свог извршења (тј. достизања апстрактне завршне тачке, иако она и не мора бити досегнута²⁹), која *није одређена* било каквом *границом*. Другим речима, инваријантом НСВ се описује ситуација у свом развоју у времену, која пролази кроз низ узастопних временских фаза (Падучева, 2010: 24), а дато (основно) значење НСВ присутно је у свим посебним значењима која се из њега изводе (Падучева, 2010: 10).

²⁹ У *Нормативној граматичкој српског језика* се за имперфективне глаголе наводи да немају обавезно значење границе у остваривању неке радње (*лежати, дисати*), док неки могу имати значење усмерености ка достизању извесне границе (*градити, лечити*), али не и значење њеног достизања (Пипер & Клајн, 2017: 175; Пипер–Клајн & Драгићевић, 2022: 184).

Међутим, иако се инваријантно значење НСВ лакше одређује, постоје различите класификације посебних значења. Наиме, сумирајући закључке лингвиста који су се бавили питањима контекстуално условљених варијаната НСВ (Бондарко & Буланин, 1967; Гловинская, 1982; Маслов, 1964, 2004; Петрухина, 2013; Рассудова, 1968; Храковский, 2015; Forsyth, 1970 и др.), Ј. В. Падучева је поделила значења НСВ у три групе, и то према карактеристикама контекста у којима функционишу, те је као кључне класификационе контекстуалне механизме употребила *ситуативни, синтаксички и лексички*.³⁰

Прву групу значења НСВ чине *актуелно-дуративно* (рус. *актуально-длительное*), *континуално* (рус. *континуальное*) и *постојано-непрекидно* (рус. *постоянно-непрерывное*), а другу *узуално* (рус. *узуальное*), *потенцијално* (рус. *потенциальное*) и *многократно* (рус. *многократное*) (Падучева, 2010: 10). Трећа група је најбројнија, у њу су сврстана следећа значења НСВ: *општефактичко неограничено* (рус. *общефактическое неопредельное*), *општефактичко резултативно* (рус. *общефактическое результативное*), *општефактичко двосмерно* (рус. *общефактическое двунаправленное*)³¹, *општефактичко нерезултативно* (рус. *общефактическое нерезультативное*)³² и *дуративно* (рус. *дуративное*) (Падучева, 2010: 10). Садржај различитих терминолошких решења обично је идентичан, дакле не постоје суштинске разлике у предложеним називима посебних значења, осим што се нека додатно диференцирају, те издвајају као самосталне варијанте (о томе в. и Падучева, 1991: 34–45).

Сходно томе, у претходном одељку наведено је да се у *Руској граматичкој* описују четири типа ситуација у којима се реализује граматичка семантика СВ односно НСВ, те да се НСВ употребљава у сва четири.

³⁰ Указала је и на повезаност аспектуалне семантике с идејом резултата и дијатезом, те на чињеницу да уколико се синтаксичким актантама глагола НСВ означава Резултат, онда разумевање НСВ у значењу актуелне радње захтева или промену глагола или пак именске групе (Падучева, 2001).

³¹ Одговара значењу НСВ *анулираног резултата*, в. ниже.

³² Свако од општефактичких значења јавља се искључиво у контексту ретроспекције, а синхрона интерпретација онемогућена је и за дуративну семантику НСВ (Падучева, 2010: 15). Наведена општефактичка значења настала су од актуелно-дуративног, као резултат промена у (полазној) „тачки одмеравања” (рус. *точка отсчета*) и под утицајем лексичког, синтаксичког или ситуативног контекста (Падучева, 2010: 23).

Када је реч о *ситуацији јединствене (неповнављане) конкретне радње* (рус. *ситуация единичного (неповторяющегося) конкретного действия*), НСВ реферише о неограниченом конкретном процесу (укључујући и стања) и реализује своје специјализовано *конкретно-процесно* (рус. *конкретно-процессный*) или *актуелно-дуративно* значење (рус. *актуально-длительное*), којим се маркира активност у тренутку непосредног извршења (Војводић, 2013а; Ремчукова, 2004: 47; Шведова, 1980: 604), нпр.: *Весь день пишу доклад; Я купила себе черное платье на день рождения; Читав дан пишем излагање; Купила сам си црну хаљину за рођендан*³³ итд. Ипак, глаголи попут *знати, разумети, претпостављати, допрчавати, управљати, царовати* и сл. (срп. *знати, схватати, претпостављати, допрчавати, управљати, царовати*) не могу се употребљавати у датом значењу НСВ (Ремчукова, 2004: 47).

Конативно (рус. *конативное*) значење НСВ се такође употребљава у оквиру разматране ситуације, тачније оно се у *Руској граматици* (Шведова, 1980: 606) сматра подврстом конкретно-процесног, док га Е. Н. Ремчукова (2004: 48) издваја као самостално значење НСВ³⁴. Специфичност дате варијанте НСВ огледа се, поред врло изражене модалности, у стремљењу, покушају да се активност (успешно) изврши, а (обавезни) даљи контекст указује на податак да ли је тежња остварена или није (Ремчукова, 2004: 48, Шведова, 1980: 606). Уп. нпр.: *Я пыталась все сделать хорошо, но мне не удалось* (или: *и мне удалось*); *Он пробовал пригласить ее на свидание, но она не отвечала на смс-ки; Трудилась сама да все уладим внятно, а нам не удалось* (или: *и удалось нам*); *Покушался да позвоню на собрание, а мне не удалось позвонить* (или: *и удалось позвонить*)³⁵ (у овом конкретном случају јасно је да је могућа једино констатација неуспеха).

Неограничено-кратно (рус. *неограниченно-кратное*) значење НСВ заступљено је у *ситуацији понављане радње* (рус. *ситуация повторяющегося действия*) и најчешће је „подржано” контекстом (Шведова, 1980: 608). Уп.: *Часто ужинает один; Иногда звонят друг другу; Часто вечера сам; Некад телефонирају једно другом*³⁶. У русистичкој литератури се у оквиру датог значења издвајају (1) *неограничено-кратно* и (2) *ограничено-кратно* (рус.

³³ Примери наши.

³⁴ Д. Војводић је такође конативно значење издвојио као подврсту конкретно-процесног, а поред конативног још и *континуално* и *квалификативно* (в. Војводић, 2013а; уп. и Петрухина, 2009б: 66–67).

³⁵ Примери наши.

³⁶ Исто.

ограниченно-кратное) подзначење (Ремчукова, 2004: 47–48). Ограничено-кратно специфично је по томе што се обично у контексту налази адвербијал помоћу којег се указује на временски ограничен интервал активности, нпр.: *Два раза в год отдыхает за границей; Она замужем уже пять лет; Двапут годишње се одмара у иностранству; Већ пет година је удата*³⁷.

Нешто друкчију типологију значења, али веома сличну оној на коју наилазимо у *Руској граматичи* (Шведова, 1980: 608–610), предложио је Д. Војводић (у србистичкој славистици³⁸), који *неограничено-кратно* наводи као једно од пет³⁹ специјализованих значења НСВ са два подзначења: *потенцијално-узвелним* и *потенцијално-квалификативним* (Војводић, 2013а). Прво подзначење карактеришу компоненте *неопходности* и *дужности*, те употреба у научном и пословном стилу, док је за друго важна реализација у домену субјекта (Шведова, 1980: 609–610). Уп.: *Сва тела се на топлоти шире, а на хладноћи скупљају*, односно *Он одлично плива, а још боље пева*⁴⁰.

Класификациона неуједначеност присутна у литератури очитује се и код горепоменутог *ограничено-кратне* варијанте НСВ, коју Војводић, баш као и аутори *Руске граматике*, сврстава у ред подзначења *општефактичког терминативног*, у оквиру *ситуације уопштеног факта* (рус. *ситуация обобщенного факта*). Наведена ситуација, поред већ поменутих видских значења општефактичког терминативног и ограничено-кратног, реализује се и значењем *анулираног резултата* (рус. *разновидность со значением аннулированного результата*), *перфектним* (рус. *перфектная разновидность*) и *негативним* значењем (рус. *негативная разновидность*).

³⁷ Исто.

³⁸ У претходном тексту смо указали на слабу научну дескрипцију видске семантике у граматичким приручницима на српском језику. Глаголи НСВ су у *Граматичи српског језика* дефинисани као „глаголи радње, стања или збивања неограниченог трајања”, а подељени су на два видска лика: (1) *дуративне* (трајне), који значе непрекидно вршење радње или стања (*шетати, сумњати, имати*) и (2) *итеративне* (учестале), који означавају више пута понављане радње или стања, који се врше неограничено, али с прекидима (*јављати се, прибојавати се, куцати*) (Станојчић & Поповић, 1992: 97–98).

³⁹ Аутор наводи следећа значења НСВ: 1. *конкретно-процесуално* (уз континуални, конативни и квалификативни подтип), 2. *неограничено-кратно* (*потенцијално-узвелни* и *потенцијално-квалификативни* подтип), 3. *општефактичко терминативно* (и подтипове *ограничено-кратно, перфектно-инклузивно, негативно, резултатски анулирано* и *општефактичко нетерминативно*), *релационо* и *неутрално/неодређено-модално* (Војводић, 2013а).

⁴⁰ Ови примери преузети су из: Војводић, 2013а.

Последња наведена варијанта НСВ употребљава се једино у негираним конструкцијама и саодноси са потврдним, у којима је употребљен СВ (Шведова, 1980: 611), нпр. *Не спатъ, вам не разрешили! Не спавајте, није вам допуштено* [нису Вам допустили]!

Перфектним значењем НСВ констатује се (не)постојање тренутно присутног својства у ранијим етапама извршења радње (Шведова, 1980: 612), нпр.: *Ты слышала что-нибудь про него, скажи! Он мне сейчас очень нравится; Јеси ли* ¹*чула нешто о њему, кажи ми! Сад ми се јако свиђа*⁴¹.

Специфичност *анулираног резултата* јесте допуњавање информације о раније обављеној активности новим (у тренутку говора актуелним – Т. Б.) сазнањима о њеној анулираности (Шведова, 1980: 612). Уп. нпр.: *Я только что приехала к родителям, надо было возвращаться в Нови-Сад; Само што сам допутовала код родитеља, морала сам да се враћам у Нови Сад*⁴².

Последња, четврта ситуација у оквиру које НСВ налази своју примену јесте *ситуација сталног односа* (релације) (рус. *ситуация постоянного отношения*). У наведеним околностима издвајају се два случаја употребе глагола НСВ. Када је реч о првом, констатује се постојање каквог односа, неповезано с временском одређеношћу, а сфера у којој се користи је превасходно научни стил (Шведова, 1980: 610). Други случај представља информација о радњи са такође својственим неограниченим трајањем, код које се може одредити временски исечак, јер дато значење НСВ поседује карактеристике конкретно-процесног и неограничено-кратног (Шведова, 1980: 610). Д. Војводић (2013а) издваја *релационо* значење НСВ као самостално, а оно кореспондира са наведеном ситуацијом реализације НСВ, издвојеном у *Руској граматици* (в. горе)⁴³.

Премда су наведени основни подаци о семантици инваријанте СВ и НСВ, укључујући и неке од њихових многобројних различитих, контекстом детерминисаних варијаната, можемо запазити сложеност разматране проблематике, те чињеницу да су семантичка сложеност инваријанте, као и бројност и семантичке особине варијаната, обрнуто пропорционалне.

⁴¹ Примери наши.

⁴² Исто.

⁴³ О питањима НСВ која се тичу општег типа денотиране ситуације, као и оних конкретних, в. Мелиг, 2011: 282–297.

2. ТИПОЛОГИЈА ГЛАГОЛА ПРЕМА ВИДСКОЈ ПРИПАДНОСТИ

2.1. Утицај творбених процеса на модификације граматичког и лексичког значења глагола

Будући да је вид облигаторна категорија, не постоји глаголска лексема која не поседује дато граматичко обележје. Уколико се одговарајући процес⁴⁴ представља у тренутку свога извршења (тј. достизања апстрактне границе након које се завршава), реч је о НСВ, и потребно је означити настану промену у његовом извршењу, маркирати достизање крајње тачке, завршетак процеса, што се постиже употребом СВ. У наставку ће се размотрити одређена питања у вези са деривирањем глагола од глагола, односно прелазак глагола НСВ у СВ, и обратно. Наведени тип творбе је специфичан по томе што нови глагол може значити само модификацију радње основног глагола с обзиром на вид, начин вршења глаголске радње и значење, или и једно и друго (према Babić, 1986: 459).

Наиме, пошто је категорија вида граматикализована (морфологизована)⁴⁵, промене у извршењу радње означавају се афиксалним средствима – префиксима (словенског – *за-*, *од-/от-*, *на-*, *над-/нат-*, *из-/ис-*, *пред-/прет-*, *с-*, *у-*; *вз-/воз-*, *вы-*, *в-*, *недо-* и др.; или пак страног порекла – *ре-*, *дис-*, *ин-* и сл.) и суфиксима⁴⁶ (*-а-*, *-ну-*, *-ива-*, *-иса-*, *-ыва-*, *-к-*, *-ира-*, *-изира-* итд.).

Два су основна правца у којима се врши маркирање промена граматичких особина глаголских лексема. С једне стране, реч је о извођењу глагола СВ од НСВ (овакав деривациони поступак назива се *перфективизација*), а с друге о извођењу глагола НСВ од СВ (што се назива *имперфективизацијом*).

Имперфективизација представља, условно речено, једноставнији процес јер су средства којима располаже искључиво суфикси (уп. *решити* : *решавати*, *прекрстити* : *прекршитати*, *умислити* : *умишљати*, *купити* :

⁴⁴ У најширем смислу речи, укључујући и стања.

⁴⁵ Премда постоје различита мишљења када је реч о степену испољености дате појаве.

⁴⁶ С. Бабић истиче да хрватски језик поседује 13 плодних суфикса у глаголској творби, од укупно 58 (Babić, 1986: 447). Сматрамо да се овај податак може применити и на српски језик, имајући у виду заједничку прошлост и развој ових (са синхроног аспекта двају) језика.

куповати), док се перфективизација врши како суфиксима (*трептати* : *трепнути*, *гурати* : *гурнути*, *млатити* : *млатнути*) тако и (знатно чешће) префиксима: *писати* : *написати*, *читати* : *прочитати*, *глумити* : *одглумити*, *кувати* : *скувати*, *прати* : *опрати*, *крити* : *с(а)крити*, *чешљати* : *очешљати* итд.⁴⁷

Промена видског значења у глаголској деривацији, суфиксацијом или префиксацијом, може се вршити (1) без промене лексичког значења, што се сматра основним начином формирања видских парњака (нпр. *подписывать* : *подписывать*; *строить* : *построить*) или (2) са променом лексичког значења мотивне речи (а) модификационим поступком, када се фазно-временске, резултативне и модификације оцене (за разлику од просторних) називају акционалним класама (рус. *способы глагольного действия*) (*кричатъ* → *закричатъ*, *покричатъ*; *бежатъ* → *выбежатъ*, *подбежатъ*); односно (б) мутационим поступком (*работать* → *разработать*, *выработать*; *шить* → *вышить*) (Петрухина, 2009б: 110).

У србистици владају неуједначена мишљења у погледу сврставања глаголских суфикса у морфолошки или у творбени домен. И. Клајн истиче да „видски суфикси спадају у флексију глагола, дакле да творба речи можда не би ни морала да се бави њима” (Клајн, 2003: 325). Као праве изведенице он види деминутивне глаголе⁴⁸ попут *говоркати*, *кашљуцати*, *пискарати*, који исказују акционсарт, али не мењају вид глагола јер је разлика лексичка, а не граматичка (Клајн, 2003: 325).

У наставку ћемо размотрити утицај, средства и фреквенцију суфиксалне имперфективизације и перфективизације, префиксацију и полипрефиксацију као значајне индукторе промена у глаголској граматичкој и лексичкој семантици.

Унапред можемо истаћи да је перфективизација суфиксацијом изузетно сиромашна у погледу творбених средстава и у руском и у српском језику, односно да се у ту сврху користи једино суфикс *-ну-* у неколико аломорфних варијаната, зависно од глаголске основе.

⁴⁷ Све имперфективизоване и перфективизоване варијанте глагола наведене су искључиво као илустрација промене у видској семантици, дакле не с обзиром на то да ли је уистину реч о видским парњацима или не.

⁴⁸ О датој скупу в. и Грицкат, 1955–1956.

2.1.1. Суфиксација у функцији имперфективизације

Суфиксација⁴⁹ као творбено средство у извођењу глаголских лексема са граматичким значењем НСВ оваплоћује се као *примарна* и *секундарна* (в. Исаченко, 1960: 176–209).

У претходном тексту наведено је да имперфективизацију можемо условно сматрати једноставнијим деривационим механизмом у творби глагола (бар када је реч о видској деривацији). Дата тврдња се може оправдати и ставовима на које наилазимо у релевантној литератури. Наиме, одлике имперфективизације јесу регуларност⁵⁰ и једнообразност творбе, као и очување лексичке семантике глагола СВ (било да је реч о префиксираном или пак непрефиксираном) од којег настаје лексема НСВ (Ремчукова, 2004: 73, 84; Шведова, 1980: 588). Због очуваности лексичког значења најчешће је реч о видским паровима, али је веома тешко поуздано одредити смер извођења (Клајн, 2003: 324).

Дакле, *примарном суфиксацијом* имперфективизују се глаголи СВ без префикса (попут *дати* : *давати* // *дати* : *давати*, *лишити* : *лишати* // *лишити* : *лишати* итд.) или пак глаголи који су историјски префиксирани, па се у савременом језику готово у потпуности изгубила повезаност с одговарајућим формантом, те се данас сматрају непрефиксираним (*обманути* : *обманувати* // *обманути* : *обмањивати*, *обеспечити* : *обеспечивати* // *обезбедити* : *обезбеђивати*, *защитити* : *защитати* // *защитити* : *защитивати* и др.) (Шведова, 1980: 590). Међутим, примарна суфиксација је у језику знатно слабије заступљена, с обзиром на то да је највећи број изведених глагола НСВ настао *секундарном имперфективизацијом* (Исаченко, 1960: 176–209; Петрухина, 2009б: 45; Ремчукова, 2004: 83–84).

Секундарна имперфективизација подразумева да се од префиксираног глагола СВ изводи глагол НСВ, и њеним деловањем могу

⁴⁹ Видски парњаци творени суфиксацијом, сматра Бабић, најчешће изражавају само аспектуалну опозицију јер поседују идентично лексичко значење, док се они образовани префиксацијом чешће разликују један од другог по значењу (Babić, 1978: 71–72).

⁵⁰ Она, ипак, није *апсолутна* јер постоје глаголи, чланови видске опозиције, од којих се не може извести секундарно имперфективизовани глагол (нпр. *делати* : *сделати* : ∅; *радити* : *урадити* : ∅). Поред тога, како је истакао Ј. С. Маслов, степен регуларности имперфективизације није једнак у свим словенским језицима – нпр. у руском језику је далеко израженији него у чешком или словачком, али најизраженији је у бугарском, где се имперфективизација спроводи независно од значења префикса (Маслов, 1984: 203–211; Петрухина, 2009б: 51–52).

настати две, условно речено, видске варијанте. Наиме, уколико је префикс модификовао значење основног глагола, тада је мотивисана (секундарно имперфективизиована) лексема парњак директно мотивној (не оној од које је префиксирана настала) (према Ремчукова, 2004: 83–84). Нпр. *писати* → *преписати* : *преписивати* // *писати* → *преписати* : *преписивати*; *читати* → *прочитати* : *прочитавати* // *читати* → *прочитати* : *прочитавати*. У наведеним низовима парни по виду јесу (1) *прочитати* и *прочитавати* (срп. *прочитати* и *прочитавати*) и (2) *переписати* и *переписивати* (срп. *переписати* и *переписивати*). Глаголи НСВ *писати* и *переписивати* (срп. *писати* и *переписивати*), односно *читати* и *прочитивати* (срп. *читати* и *прочитавати*) повезани су утолико што су настали од истог корена. Дакле, наведени случајеви показују да су, поред граматичке, промењене и лексичке и акционална семантика, те су стога у односу видске парности једино префиксирани глагол и његова секундарно имперфективизиована варијанта јер се њихова значења у потпуности подударују (Шведова, 1980: 588).

С друге стране, уколико је процесу секундарне имперфективизације подвргнут глагол који је перфективизиован префиксом са искључиво граматичким значењем, односно без промене семантичких својстава, онда дата лексема СВ представља видски парњак како непрефиксираном глаголу НСВ од које је изведена тако и секундарно имперфективизиованом глаголу, односно реч је о тзв. *видским триплетима*⁵¹. Уп. нпр. *мариновати* : *замариновати* : *замариновивати* (у односу парности су *мариновати* : *замариновати*, али и *замариновати* : *замариновивати*), *вянути* : *увянути* : *увядати* (у датом низу лексема *увянути* је видски корелат како *вянути* тако и *увядати*) (Ремчукова, 2004: 84). Видски триплети су свакако једна од формација које показују да глаголски вид не треба посматрати искључиво као бинарни систем, о чему, наравно, сведочи постојање глагола без видског парњака (моноаспектива), али и глагола који развијају самостално значење у односу на формални парњак.

Секундарна имперфективизација је врло активан творбени процес у оба језика који се пореде, а неопходност формирања секундарних имперфектива објашњава се потребама говорника за изражавањем *трајања* и *понављања* радње именоване префиксираним глаголом СВ (премда је добро познато да немају сви секундарни имперфективи способност да означавају

⁵¹ Видске триплете нећемо овом приликом детаљније анализирати већ ћемо дати теоријске напомене у погледу њиховог постојања, места и значаја у аспектолошком систему руског и српског језика. О овом питању са прагматичког гледишта може се пронаћи више информација у докторској дисертацији Балек, 2021б.

све сегменте имперфективног вида, пре свега трајање – в. детаљно код: Soboleva, 2014), тим више што многозначни глаголи могу образовати секундарне имперфективе у неком од значења (не у свим), премда често творенице звуче вештачки и усиљено (Ремчукова, 2004: 84, 89).⁵² Међутим, творбени процес о којем је реч има своје законитости: до секундарне имперфективизације долази након присаједињења једног од „унутрашњих” префикса, а дати се процес завршава, заправо, онога тренутка када би требало да се понови (тј. када је очекивано да дође до терцијарне имперфективизације) пре него што се уведе неки од селективно-ограничавајућих префикса какви су делимитативни *по-*, кумулативни *на-*, дистрибутивни *пере-* или пак инхоативни *за-* (више о овом питању и провери одређених закључака Л. Јанде в. код: Горбова, 2015; в. и Горбова, 2014).

Специфичност секундарно имперфективизованих глагола у руском језику, поред формалног морфолошког показатеља у виду неког од префикса, суфикса *-ива-/ива-*⁵³ (уп. *выветрить : выветривать, измочалить : измочаливать, обуздать : обуздывать, подпоясать : подпоясывать*) (као и варијанте *-ва-*: *остеклеть : остеклевать, обессилеть : обессилевать*) или пак њихове комбинације с постфиксом *-ся*, јесте слагање с временским адвербијалима (нпр. *часто/часто, время от времени / с времени на время, иногда/понекад, все время / все время* и др.) и употреба у оквиру конструкција којима се указује на временску одређеност помоћу везника *когда/када*: *Каждый раз, когда вода вскипывается, накапливаются*

⁵² Идентичне особине показују и глаголи изведени типично итеративним суфиксима у српском језику (в. ниже), што упућује на закључак да је формирање секундарно имперфективизованих глагола жива и непредвидива појава, јер говорници могу образовати секундарне имперфективе од било ког глагола, не водећи рачуна о неопходности постојања такве изведенице у језику нити о њеној стилској вредности. Поред тога, овакво слободно формирање секундарних имперфектива с (најчешће) итеративним значењем имплицира да сваки префиксирани глагол који постоји у савременом српском језику (што сматрамо да важи и за руски) може у било ком тренутку бити подвргнут датом процесу, тачније да сваки глагол који се налази у одређеном степену видске корелације с другим глаголом потенцијално може да прошири своју видску парадигму. Другим речима, видски триплети могу постати доминантни експоненти видске парадигме, што је такође показатељ да се она не треба посматрати искључиво као бинарна.

⁵³ Код глагола СВ са префиксом јасно је да ови форманти функционишу као имперфективизатори, али када је реч о глаголима без префикса у руском језику (нпр. *сизживать, хаживать*), њихово порекло је нејасно и постоје три могућности настанка: (1) облици давнопрошлог времена, (2) вишекратни вид, (3) вишекратни начин глаголске радње (Валеева, 2011).

вредные вещества, поэтому она должна только один раз вскипеть / Сваки пут када вода проври, накупљају се штетне материје, зато она треба само једном да проври (Ремчукова, 2004: 73, 81–83, 86; Шведова, 1980: 589)⁵⁴.

Суфикс *-ива-* / *-ыва-* појавио се у периоду 13–14. в., током друге етапе развоја категорије вида и итеративности у руском језику, када је дошло до разграничења формалних показатеља итеративности и имперфективности, да би се у трећој етапи (15–17. в.) почео сматрати маркером итеративизације, јер је до тог тренутка преовлађавала његова функција као средства секундарне имперфективизације (Климонов, 2010а: 541). У четвртој пак фази развоја наведених категорија у руском језику (од 18. века до данас) суфикс *-ива-* / *-ыва-* постаје искључиво експонент итеративности (Климонов, 2010а: 541).

Осим наведених, у руском језику се као имперфективизатори користе још и суфикси *-аз-* и *-я-* (*вразумить : вразумлять, удешевить : удешевлять*) (Ремчукова, 2004: 73, 81–83; Шведова, 1980: 589), који у историјском развоју вида и категорије итеративности представљају прву фазу (11–12. век), тј. функционишу као експоненти итеративности у опозицији неитеративност / итеративност и у својству индикатора имперфективности у видској опозицији (Климонов, 2010а: 541).

Суфикс *-ну-*, иако је у датој улози изузетно непродуктиван, може се користити као средство имперфективизације, искључиво када се ради о глаголима насталим од придевске основе, нпр. *слепой* → *слепнуть, крепкий* → *крепнуть, горький* → *горкнуть* и сл. (Шведова, 1980: 347).

Када је пак реч о српском језику, постоји неколико суфиксалних варијаната⁵⁵ с интегралном компонентом *-ва-*, и то су *-авати*⁵⁶, *-евати* и *-*

⁵⁴ У речницима који представљају наш примарни корпус на руском језику секундарно имперфективизовани глаголи представљају се као чисто граматичке формације својих мотиватора, али на различите начине – нпр. у БАС се описују у истом речничком чланку као и префиксал СВ од којег су изведени (уз напомену о њиховом видском статусу), а у МАС посматрани тип глагола успостављен је као посебна одредница (па се интерпретира као самостална лексема), али се у погледу семантичких карактеристика даје упутница на глагол СВ (Семиколонова, 2012: 180–181).

⁵⁵ Према закључцима С. Бабића, добијеним на основу анализе хрватског језика, постоји мноштво неплодних типова имперфективизације с разним суфиксима (са аломорфизацијом или без ње), док су плодна свега 4: *-авати*, *-јавати*, *-ивати* и *-*

*ивати*⁵⁷, који се додају на различите глаголске основе те узрокују одређене сугласничке промене (попут јотовања) или дужење самогласника у основи.

Суфиксом *-авати* имперфективизују се следећи (претежно префиксирани) глаголи: *окопати : окопавати, замотати : замотавати, препричати : препричавати, одобрити : одобравати, употребити : употребљавати, ословити : ословљавати*; као и *ручавати* и *вечеравати*, мотивисани двовидским *ручати* и *вечерати* (Клајн, 2003: 364; Стевановић, 1970: 587–588).

Варијанту *-ивати* срећемо код следећих глагола: *умити : умивати, покрити : покривати, смирити : смиривати, наслутити : наслућивати* итд.; док се уз помоћ суфикса *-евати* имперфективизују нпр. *успети : успевати, снабдети : снабдевати, исмејати : исмевати / исмејавати, загрејати : загревати / загрејавати*⁵⁸ и сл. (Клајн, 2003: 367, 368; Стевановић, 1970: 588–589).

Глаголи у српском језику могу се имперфективизовати и суфиксом *-ити* уз, како наглашава И. Клајн, изразите вокалске и консонантске промене у основи (*водити, носити, гонити* и др.⁵⁹) или пак може доћи до појаве суплетивизма (*отићи : одлазити, обићи : обилазити*) (Клајн, 2003: 371).

Промена граматичког значења вида (из НСВ у СВ) у српском језику може се постићи и суфиксом *-ати*, веома плодним у грађењу глагола НСВ, уз алтернације у основи, нпр.: *потрести : потресати, нагрести : нагризати, схватити : схватати, поклђпити : поклáпати, опростити : опраштати, родити : рађати* итд. (Клајн, 2003: 361–362; Стевановић, 1970: 586–587). Суфикс *-јати*, насупротив *-ати*, не изазива јотовање (*устати : устајати, настати : настајати*), а с обзиром на то да изазива дужење вокала *и*, могао би се представити и као *-ијати*: *разбити : разбијати, увити : увијати, забити : забијати* и сл. (Клајн, 2003: 363; Стевановић, 1970: 589).

Са друге стране, суфиксација се може вршити и без обавезне имперфективизације, односно она може бити, условно речено, лексичка (како је, на пример, код именица). Дакле, комплекс различитих суфикса

живати (Babić, 1986: 459). За целокупан преглед непродуктивних типова в. Babić, 1986: 461–468, а продуктивних Babić, 1986: 468–473.

⁵⁶ Приликом навођења суфикса у српском језику следимо примере које срећемо у литератури. И. Клајн, на пример, наводи суфиксе заједно с инфинитивним наставком *-ти* (в. Клајн, 2003), док М. Стевановић (1970) суфиксе наводи самостално.

⁵⁷ М. Стевановић (1970: 587–589) сматра да је реч, заправо, о једном наставку.

⁵⁸ У случају глагола *исмејавати* и *загрејавати* реч је о алтернативном суфиксу *-авати*, који је додат на исти мотиватор.

⁵⁹ Уп. мотивне глаголе **вести, *нети, *гнати*.

може бити спојен с деминутивним маркером -к-, али код оваквих твореница најчешће не долази до промене вида (НСВ остаје НСВ). Оне су веома заступљене у српском језику, али се сматрају неподобним, стилски обележеним, својственим децјем говору и тзв. „тепању” одраслих.

Наиме, деминутивно к може се спојити с итеративним маркером -ивати (-кивати), када се мења искључиво лексичко значење глагола (односно долази до формирања тзв. акционалних класа – Т. Б.); уп. *завиривати* и *завиркивати*, *застајати* и *застајкивати* и др. (Клајн, 2003: 369–370). У комплекс наведених суфикса улазе и -кара- (уз обележје пејоративности, нпр. *лупкарати*, *пискарати*, *трчкарати*⁶⁰ и сл.), -уцка(ти)⁶¹, -уши(ти), -уљи(ти), -ка(ти), -ука(ти)-⁶² (*лупкати*, *звекати*, *цепкати*, *возикати*, *свирукати* *крадуцкати*, *радуцкати*, *пијуцкати* итд.) и др. (в. више код: Вељковић Станковић, 2012; 2015; Стевановић, 1970: 590, 591).

2.1.2. Суфиксација у функцији перфективизације

Суфиксација као творбени модел којим се утиче на промене у видској парадигми знатно је мање продуктивна у функцији перфективизације, него када је реч о имперфективизацији (Петрухина, 2009б: 45).

Наиме, у дату се сврху у руском језику користи једино суфикс -ну- у варијантама -ну₂- и -ану-. Прва наведена варијанта маркира једнократно, тренутно извршење глаголске радње која се састоји од више истоврсних актова, или пак аудитивне продуктивно-рецептивне активности (с придевском или ономатопејском основом): *махать* → *махну^ть*, *толкать* → *толкну^ть*, *квакать* → *квакну^ть*, *ахать* → *ахну^ть* итд. (Шведова, 1980: 348). Могуће је, наравно, и комбиновање творбених модела код једне исте лексеме (суфикса -ну- и различитих префикса), када семантика основног глагола трпи двоструке промене (в. Шведова, 1980: 383–383). Варијантни облик -ану- такође има значење једнократности, указује на интензивност и експресивност радње означене мотивним глаголом, те упућује на стилску обележеност деривата, који припадају домену разговорне и народске

⁶⁰ Иако је већина деривата с датим суфиксом негативно маркирана, с имплицитним компонентама неважности, дугог трајања и сл., код глагола кретања се, уз већ поменуте, развија и додатна – неодређена усмереност кретања.

⁶¹ Претежнија је деминутивна нијанса од пејоративне (Стевановић, 1970: 591).

⁶² Шири списак суфикса којима се творе глаголске умањенице и пејоративни глаголи даје С. Бабић (в. Babić, 1986: 475–477).

лексики: *стегать* → *стегануть*, *психовать* → *психануть*, *стучать* → *стукануть* (Шведова, 1980: 349).

Српски језик у погледу суфиксалне перфективизације показује истоветне особине, као и средства. Наиме, суфиксом *-ну(ти)* се од највећег дела глагола НСВ регистрованих у фонду српског језика изводе глаголи СВ, односно дати суфикс је једини који поседује својство перфективизације (непрефиксираних) глагола, уз различите фонетске алтернације, а деривирани глаголи значе једнократно извршење радње означене основним несвршеним глаголом (Babić, 1986: 459). Уп. нпр.: *трескати* → *треснути*, *вришати* → *вриснути*, *клицати* → *кликнути*; *дремнути*, *љубнути*, *куцнути*, *севнути*, *љутнути се*, *линнути*, *гамизнути*, *лизнути*⁶³ и др. (Клајн, 2003: 372–373; Стевановић, 1970: 590).

2.1.3. Префиксација

Префиксација глагола, за разлику од суфиксације, увек је једносмерна, односно њена функција је перфективизовање – промена граматичког значења вида из НСВ у СВ (Ремчукова, 2004: 76–77), што значи да префиксацијом није могуће имперфективизовати глаголе.

Наиме, значења резултативности и теличности/терминативности, која су извор видске трансформације, могу се преносити на осу времена или на квантитативно-квалитативне показатеље (образовање акционалних класа), односно на блиске категорије из полиситуативног комплекса (Табаченко, 2011: 76).

Семантичке функције и број творбених средстава (префикса) који учествују у том процесу у оба језика који се пореде веома су различита. Стога један глагол може имати више значења и припадати неколиким скупинама, а које ће се значење конкретно остварити, зависи од контекста у којем је употребљен (Babić, 1986: 478–479).

Примера ради, *претоварити* значи (1) ‘товарењем преместити с једног места на друго’ и (2) ‘превише натоварити’, док *проплакати* означава како (1) ‘почети плакати’ тако и (2) ‘провести неко време плачући’ (Babić,

⁶³ Поново наглашавамо да навођење глагола с опозитним граматичким значењима у теоријским деловима истраживања не имплицира њихову (потпуну, апсолутну) видску корелативност, већ деривациону мотивацију.

1986: 478; курзив наш – Т. Б.), што се диференцира у контексту помоћу одговарајућих временских адвербијала, посебно у другом случају.

Међутим, перфективизација префиксима је веома „осетљив” процес и потребно је да се семантика префикса и семантика глагола међусобно саоднесе, јер се префиксом издвајају елементи који су иначе присутни у лексичком значењу глагола, али нису формално изражени⁶⁴ (Ремчукова, 2004: 77). Датом творбеном моделу посвећене су бројне монографске студије и чланци (в. нпр. Вараксин, 1996; Кронгауз, 1997; 1998; Марковић, 2017; Матијашевић, 1985; 2019; Симић, 2016; 2017).

Поред тога, постоје случајеви када се основа у језику користи само у споју с префиксима (нпр. *начети, зачети, донети, однети, прострети, довести* итд.) (Babić, 1986: 477), па је у синхроној перспективи понекад тешко распознати да је реч о споју поменутог афикса и основе. Када се префиксирају глаголи СВ, не долази до промена у граматичком значењу одговарајућих лексема (СВ остаје СВ), већ се формира ново значење, нпр. *бацити* → *добацити, избацити, набацити* и др., док се знатно ређе, и са редукованијим бројем форманата, префиксирају двовидски глаголи (Babić, 1986: 478, 479; Клајн, 2002: 240).

Премда је префиксација двовидских глагола мање заступљена у односу на глаголе НСВ, у таквим случајевима контекстуално изражавање видске вредности (двовидност) мотивног глагола почиње да нестаје, односно мотивна лексема преузима граматичко значење НСВ, док новонастала префиксирана поприма СВ, те оне почињу да функционишу као видски парњаци (дата појава још увек нема универзални карактер, тачније није својствена свим двовидским глаголима (чак ни свима онима који су страног порекла), али се посебно уочава у разговорном и публицистичком стилу): *демонстрировать* : *продемонстрировать, анализировать* : *проанализировать, комментировать* : *прокомментировать* (Петрухина, 2009б: 83, 84).

Дуго је било уврежено становиште да префикси у творби глагола функционишу претежно као граматичке јединице, дакле да су (само и

⁶⁴ Једноставније речено, спајање префикса с глаголом засновано на сложеним семантичким везама (често уз синтаксички „видљиве” последице као што су промена падежа објекта, предлошко-падежне конструкције итд.) и не дешава се случајно. С друге стране, спајање се може вршити и по аналогiji са глаголима који имају сличне семантичке особине, а, све чешће, и слободном проценом говорника, о чему сведочи приличан број нестандартних твореница.

једино) перфективизатори (средства (чисте) перфективизације и сл. (Грицкат, 1966–1967; 1967)) те да су лишени свога лексичког значења⁶⁵.

Дата проблематика је у аспектолошкој литератури позната под називом *чиста, права, односно граматичка* префиксација (перфективизација), чије су одлике потпуна граматикализација префикса и губљење њиховог лексичког значења (такви префикси се називају *празним, чистовидским* (рус. *чистовидовые приставки*)). Стога одређени аутори (нпр. Romanova, 2004; Svenonius, 2004; Šarić, 2011a; Tolskaya, 2004) деле префиксе на *лексичке* и *суперлексичке* (повезани с акционалним класама). Оба типа префикса имају предлошко порекло, уз изузетак што суперлексички имају значења системског, временског или квантификативног типа, и не допуштају развој секундарне имперфективизације (Svenonius, 2004: 229–230; Šarić, 2011a: 12). Важна карактеристика суперлексичких префикса⁶⁶ јесте то што, за разлику од лексичких, не мењају аргументну структуру глагола (Romanova, 2004; Tolskaya, 2004).

Одређени проучаваоци сматрају да префикси задржавају своју лексичку семантику чак и када су употребљени у функцији формирања правих видских парњака, будући да у зависности од значења глаголске основе реализују друкчије семантичке вредности – уп. нпр. *на-* код *написа́ть, наг্রেши́ть* и сл. (Janda & Lyashevskaya, 2013: 214). Проблем у вези с префиксацијом наведеног типа састоји се у томе што је тешко одредити какви се деривати уврштавају у однос видске опозиције јер се, на пример, делимитативи на *по-* (*посиде́ть, погуля́ть*) или пак глаголи с почетним значењем (*закрича́ть, пойти́*), према неким ауторима, приближавају у својству парњака мотивним глаголима без префикса (Петрухина, 2000: 148; Ясаи, 2013: 380).

Појам супротан наведеном јесте *неправа, лексичка* префиксација (перфективизација), у оквиру које се префикси разматрају као јединице које нису изгубиле своје лексичко значење па су, сходно томе, способне да модификују значење и самог глагола с којим се спајају (Šarić, 2011a: 8).⁶⁷ Ипак, како истиче Љ. Шарић, граматичари су опрезни и често напомињу да

⁶⁵ Свакако не без изузетка, јер нпр. М. Стевановић (1970: 434) наводи да „префикс увек собом носи и извесну измену значења глагола с којим сраста у сложеницу”. О овој теми в. и Šarić, 2011b.

⁶⁶ О њиховом садржају и статусу в. и Ramchand, 2004.

⁶⁷ О улози префикса у формализацији аспектуалности в. и (појединачне) радове у зборнику: Benacchio–Muro & Slavkova, 2017.

се значење глагола након додавања префикса увек некако мења, али је тешко дефинисати на који начин (Šarić, 2011a: 9).

У русистичкој литератури се о датом питању расправља дуго и до данас су изнети бројни аргументи у корист обе теоријске поставке, премда је прва више укорееена у лингвистичку праксу. Ипак, новија истраживања, у првом реду англосаксонских научника, пре свега Л. Јанде и њених сарадника, показују да префикси не само да нису морфеме лишене значења већ да поседују врло продуктиван модификациони потенцијал приликом деривирања глагола.

У савременој аспектолошкој литератури све више пажње се поклања провери „степенa парности”⁶⁸ глаголских лексема, зато што поред промене вида многе од њих мењају и своје лексичко значење.

Услед разгранате семантичке структуре како глагола тако и префикса, промене у значењу су разноврсне, премда се може говорити о доминантној модификационој црти сваког префикса у комбинацији с одређеним групама глагола, која подразумева и промене у унутрашњој структури глаголских аргумената (в. више код Babko-Malaya, 2003: 5–36).⁶⁹ Дата књига посвећена је управо идентификовању, анализи и презентацији таквих случајева, када се додавањем префикса на основу глагол не само перфективизује него и мења, у извесном, мањем или већем степену, своје лексичко значење, па, дакле, не чини видски парњак мотивном глаголу. Стога, уколико перфективизовани глагол није секундарно имперфективизован, а у одређеном је степену промењена његова лексичка

⁶⁸ Проучавајући различите изворе, читајући литературу, спроводећи и сопствена истраживања, а поготово на основу рада са студентима, дошли смо до закључка да је питање парности префиксираних глагола (за које се по инерцији мисли да су парови мотивним, јер се префиксација готово потпуно изједначава с перфективизацијом) врло осетљиво питање (и у русистички, а посебно у србистички). Стога сматрамо да је најпогоднији начин сагледавања разматране проблематике управо степеновање видске парности (уп. Зализњак & Микаељан, 2014), тим више што семантика мотивног глагола (без обзира на изражену модификацију значења) ипак има, у највећем броју случајева, одраза у префиксираној. У том контексту се и моноаспективи којима се бавимо у књизи могу посматрати као један од степенa видске (не)корелативности.

⁶⁹ У русистички је питање глаголске префиксације неодвојиво од њене последице, па се расправља о томе да ли је реч о истоветном лексичком облику, посебно уколико се ради о образовању видских парњака (рус. *словоизменение*), или пак о формирању нове, лексички (и семантички) самосталне речи (рус. *словообразование*) (в. Дубовикова, 2013).

семантика, то је један од примера који називамо *моноаспективом*. Новонастала лексема није (прави, потпуни, апсолутни) парњак мотивној, али је могуће да у одређеном степену задржава њена семантичка својства зато што је мотивисана датом речју⁷⁰ (подробнији опис у поглављима који следе).

Није реткост да се на глаголску основу додају два или више префикса, а такав процес се назива *полипрефиксација*⁷¹. Обично је перфективизација резултат додавања првог префикса у низу, док се свим наредним уносе семантичке и стилске промене у значење мотивног глагола. Са аспектолошке стране, полипрефиксација може бити поуздан сигнал да глагол припада неколиким акционалним класама, али је највидљивија припадност оној АК на коју упућује последњи формант у низу. Уп. код С. Г. Татевосова (2013: 43) пример конструисаног глаголског облика *надоперезаписывал* с двама граматичким показатељима (прошлог времена и мушког рода), суфиксом *-ыва-* и четири⁷² префикса (*на-*, *до-*, *пере-* и *за-*), који су чак и изворни говорници оценили као непостојећи, иако, с граматичке стране, нема препрека за његово функционисање (в. такође и Киселева & Татевосов, 2015).

Сходно томе, полипрефиксација може бити значајна за сагледавање глагола без видског парњака, у ширем смислу, јер услед нагомилавања префиксалних форманата ређе долази до суфиксације (тачније до секундарне имперфективизације, али то, свакако, зависи од смера у којем се креће деривација и актуелног њеног ступња), па су такви глаголи, најчешће, лишени корелата НСВ.

⁷⁰ Некада су, међутим, модификације толико изражене да се представа о мотивацији сасвим губи. Поред тога, ако је глагол дуго у употреби, а посебно ако се одликује великом фреквентношћу у свакодневном говору, врло је могуће да се таква лексема и не доживљава као префиксални дериват. О деикси префикса в. Поповић, 2009.

⁷¹ О полипрефиксацији у српском језику в. детаљно код: Стојановић, 2023.

⁷² На плеонастичку употребу префикса у српском језику упозорио је М. Ковачевић (2010: 97–112).

2.2. Појам видске опозиције

Формирање видских парњака системска је карактеристика руског (и српског – Т. Б.) језика (Шведова, 1980: 586), а постиже се раније описаним творбеним процесима. Заправо, категоријална значења НСВ и СВ образују се искључиво у опозицији једног према другом (Потебня, 1968: 35 према Петрухина, 2009б: 45).

Видски пар, као супротстављеност глагола различитих по виду на основу општости њиховог лексичког значења⁷³, представља језгро морфолошке категорије глаголског вида (Титаренко, 2011: 170), а, на изванредан начин, и њену и мерну јединицу (Черткова, 1997: 241), што је могући разлог због чега је до данас овај лингвистички појам у фокусу интересовања, упркос бројним истраживањима која су са различитих аспеката посвећена датој проблематици⁷⁴ (уп. нпр. Бахмутова, 1962; Гловинская, 1999; Горбова, 2011; Дроботова & Љикова, 2012; Зализњак & Шмелев, 2001; Зализњак–Микаэлян & Шмелев, 2010; Князев, 2004; Коваленко, 2015; Падучева, 1998; Риехакајнен, 2014; Соболева, 2017; Фетискина, 1979; Храковский, 2005; Черткова, 1997).

Према је поседовање граматичког значења вида (НСВ или СВ) обавезно за сву глаголску лексику, образовање видских парњака није, те у складу с тим обележјем постоје глаголи који су парни по виду (и, према неким проучаваоцима, чине 75% укупног фонда глагола у руском језику (Ремчукова, 2004: 66), док за српски не постоји сличан податак), али и они који немају видски парњак (рус. *соотносительные* и *несоотносительные* по виду глаголы; Ремчукова, 2004: 65)⁷⁵. Последња група се у српистичкој

⁷³ М. Дешић, на пример, сматра да је довољно да се глаголи НСВ и СВ поклапају у једном свом значењу да би били видски парњаци, али истиче да је важан степен њихове подударности и, с друге стране, њихова семантичка разуђеност (в. Дешић, 1985). У наведеном раду он је такође нагласио и да могу постојати знатне разлике међу парњацима. И. Клајн је такође указао на проблематику представљања видске парности у лексикографској пракси и истакао да глаголи не морају бити парњаци у свим значењима и синтаксичким реализацијама, а дао је и списак глагола за које сматра да поседују поменуте карактеристике (в. Клајн, 2011: 51–84).

⁷⁴ Иако је она највише пажње добила на фону руског језика, то не значи да она није не само присутна већ је, може се рећи, и активна у другим словенским језицима, укључујући и мађинске какав је русински (в. Фејса, 2017).

⁷⁵ Анализу парних и непарних глагола у руском језику на материјалу речника Ушакова дала је А. А. Спагис (1969), сагледавши и значења префикса. Морамо истаћи да се с одређеним њеним запажањима не слажемо, нпр. у погледу класификације глагола *заплакать* за који Спагис тврди да је значење префикса

граматичкој литератури назива *једновидским глаголима* (нпр. у Пипер & Клајн, 2017: 177; Пипер–Клајн & Драгићевић, 2022: 186), премда постоје аутори (в. Ђуровић, 2017; Ђуровић & Спасојевић, 2014) који упозоравају на то да су сви глаголи једновидски (тј. с једним граматичким видским значењем – било да је реч о НСВ, било о СВ), осим двовидских⁷⁶.

Будући да глаголи парни по виду представљају доминантнију групу, у зависности од значења, морфолошких карактеристика глаголске основе и творбених модела, разликују се три основна типа видских парова: (1) непрефиксирани глагол НСВ и његов префиксирани парњак СВ образован префиксацијом (рус. *делать* : *сделать*, *писать* : *написать*; срп. *радити* : *урадити*, *писати* : *написати*), (2) а) префиксирани глагол СВ и парњак формиран секундарном имперфективизацијом (рус. *переписать* : *переписывать*; срп. *преписати* : *преписивати*), односно б) непрефиксирани глагол СВ и суфиксални глагол НСВ са имперфективним суфиксом (рус. *реши́ть* : *реша́ть*; срп. *реши́ти* : *решава́ти*) (Ремчукова, 2004: 72–74; Шведова, 1980: 568). Последњи тип парних по виду глагола чине (3) суплетивни парови (рус. *говори́ть* : *сказа́ть*, *класть* : *положи́ть*, *бра́ть* : *взя́ть*⁷⁷; срп. *говори́ти* : *рећи*) (Шведова, 1980: 568).

Ипак, о самој природи видских парова постоје опречна схватања. С једне стране, конституенти видског пара су глаголи супротстављени једино по граматичким видским обележјима, уз идентично лексичко значење, синтаксичке везе и семантичку валентност, као што су *созда́ть* : *создава́ть*, *переписа́ть* : *переписыва́ть* (Ремчукова, 2004: 66–67), односно видски парњаци се одликују идентичном денотативном семантиком, као и функционалном и формалном истоветношћу (рус. *записыва́ть* : *записа́ть*, *рассматрива́ть* : *рассмотре́ть*, *улета́ть* : *улете́ть*, *краси́ть* : *покраси́ть* и сл.) (Падучева, 2009: 45). С друге пак стране, немогуће је видску семантику посматрати одвојено од других блиских категорија, пре свега лексичког значења и творбених афикса, који свакако утичу на различите промене

недовољно изражено и да је парњак с мотивним, што не може бити истинито јер је реч о инхоативу (глаголу с почетним значењем).

⁷⁶ Дато тумачење је карактеристично за србистичку литературу, где се под термином ‘једновидски глаголи’ обично подразумевају они који имају лексички облик који поседује или граматичко значење НСВ или СВ, односно глаголи који нису двовидски, неvezано за њихову видску корелативност. За видски некорелативне глаголе тек поједини аутори у србистици користе термине *perfectiva* и *imperfectiva tantum* (в. нпр. Ђуровић, 2017; Mrazović & Vukadinović, 2009).

⁷⁷ У српском језику еквиваленти датих глагола немају различит корен, уп.: *стављати* : *ставити* и *узима́ти* : *узети*.

глагола, посебно стога што су везе, традиционално означене под термином *парњаци*, заправо, део ширег феномена (Janda, 2015: 14).

Добро је познато да често префикси не само да перфективизују, већ и утичу на различита друга својства (нпр. акционална, просторна итд.), јер не постоје потпуно граматикализовани, десемантизовани, чистовидски префикси (Ремчукова, 2004: 67). Ова теза је посебно заступљена у серији истраживања Л. Јанде и њених сарадника (уп. нпр. Јанда, 2012; Endresen–Janda–Kuznetsova–Lyashevskaya–Makarova–Nesset & Sokolova, 2012; Janda, 2004; 2007; Janda & Korba, 2008; Janda & Lyashevskaya, 2011a; 2011b; Janda–Endresen–Kuznetsova–Lyashevskaya–Makarova–Nesset & Sokolova, 2013; Sokolova, 2013), али и других проучавалаца (нпр. Поповић, 2007; Trnavac, 2006; Voogaart & Trnavac, 2011) који категорији вида (као и блиским, попут времена и модалности) прилазе с когнитивистичког⁷⁸ становишта и разликују неколико врста глагола СВ, који, уједно, чине срж тзв. кластера – гнезда глагола повезаних одређеним мотивним глаголом НСВ (чије су оне, заправо, перфективизоване варијанте):

(1) *природни (прави) перфективи* (енг. *Natural perfectives*) – глаголи СВ који су најприближнији ономе што се сматра (чистим, правим) видским паром (*написаць, сварить*);

(2) *специјализовани перфективи* (енг. *Specialized perfectives*) – изведенице СВ чије је лексичко значење измењено у односу на мотивне глаголе;

(3) *перфективи комплексних радњи* (енг. *Complex Act Perfectives*) – изведенице код којих префикс поставља границе активности денотираној основним глаголом у погледу времена (почетна, средишња или завршна фаза; нпр. *поварить, зачихать*), и које обично немају имперфективни парњак;

(4) *перфективи једноактних радњи* (енг. *Single Act Perfectives*) – изражавају један акт радње која се састоји од већег броја актова, у морфемском саставу имају или суфикс *-ну-* или пак префикс *с-* (нпр. *чихнуть, сглупись*), а обично немају видски парњак (Janda et. al., 2013: 3–4).

Наведеном у прилог иде и чињеница да два полисемантична глагола, наизглед видски парњаци, сваки у свом семантичком комплексу могу имати једно значење (или више) у којима се међусобно не саодносе, а

⁷⁸ Аспектуалност се описује и с когнитивно-дискурсивног аспекта, в. Белошапкова, 2007. Општа својства дате категорије у хрватском језику описао је Ј. Силић, нпр. у: Silić, 1977.

када се узму у обзир стилске и конотативне карактеристике сваког од конституената пара, постаје јасно о каквом је сложене механизму реч (Ремчукова, 2004: 67–68), што ипак не значи да не постоје аутори који се залажу за очување категорије видске парности у серији својих истраживања (в. нпр. Зализняк–Микаэлян & Шмелев, 2010; 2015).

Осим тога, постоје и тзв. *функционални* и *неузуални* (оказионални и *потенцијални*) видски парњаци. Код функционалних се подразумева да мотивни и мотивисани глагол, премда немају истоветно лексичко значење, у одговарајућем контексту (нпр. у ситуацији кратности, негације у императивним конструкцијама и др.) могу да функционишу као парњаци услед општих семантичких карактеристика, нпр. *кричатъ* : *закричатъ*, *видеть* : *увидеть* и сл. (Петрухина, 2009б: 81, 82). Неузуални видски парови карактеристични су за савремени језик (посебно у разговорном, публицистичком или књижевно-уметничком стилу), углавном када се имперфективизују глаголи СВ резултативним, фазним и сл. префиксима, али и уколико се перфективизују нетерминативни односно терминативни глаголи НСВ (уп. *будить* : *разбудить* : *разбуживать*; *смотреть* : *отсмотреть* : *отсматривать*) (Петрухина, 2009б: 83). Премда је појава (неоправданих) секундарних имперфектива веома честа у савременом разговорном руском језику, такви глаголи, према критеријуму о суфиксалним парњацима С. Карцевског, могу бити корелати једино префиксираним глаголима од којих су настали (уп. *подлить* – *подливать*, *прибавить* – *прибавлять*) (Карцевский, 1962; према Чуйкова, 2021: 56).

У својству формалног средства за проверу видске парности двају глагола НСВ и СВ може се применити тзв. Масловљев критеријум, међутим, ми га не практикујемо јер је неколико пута у литератури указивано на недостатке и дифузне резултате до којих се долази његовом применом. Једна од проблематичних околности примене, како истичу Кузнецова и Јанда (Кузнецова & Янда, 2013: 89; в. и Горбова, 2011), јесте што је за потврду видске корелације двају глагола довољан само један контекст у којима се глагол НСВ и префиксал СВ могу заменити, а то може показати да су у односу видске парности два глагола који објективно никако нису, нпр. *целовать* (срп. *љубити*) и *перечеловать* (срп. *изљубити*). С друге стране, уколико се узме у обзир да су парни само они глаголи који се могу међусобно заменити у свим контекстима, лако се може десити да се не региструје нити један такав пар, а постоји могућност и да примена различитих критеријума даје различите резултате на идентичном материјалу (Кузнецова & Янда, 2013: 89).

Србистичка литература разликује (1) *видски пар у ужем* и (2) *у ширем смислу*. Први тип парњака чине два облика истог глагола који се на семантичком плану разликују по видском значењу, а формално само на основу суфикса у свом саставу (*обрадити* : *обрађивати*, *поклонити* : *поклањати*), док се други, поред семантичке разлике у погледу видског значења, разликују и по префиксу који изражава ту разлику (*чинити* : *учинити*) (Пипер & Клајн, 2017: 177).

Дакле, однос двеју лексема, које су наизглед у односу видске парности, није нимало једноставан као што се на први поглед може чинити. Ипак, наглашавамо да глаголе не посматрамо нити као функционалне нити као околионалне видске парове, већ настојимо да покажемо да је однос који се успоставља између њих знатно сложенији, да видски систем није бинаран већ полинаран, и да, сем бинарне опозиције двају глагола према видској вредности, у њему функционишу и глаголи без видског парњака⁷⁹ (моноаспективи), као и друге формације⁸⁰.

М. Гиро-Вебер (1990: 102–112) истиче да *видска дефектност* (рус. *видовая дефектност*) ставља знак питања на јединство видског система у руском језику, те да она обухвата велики број глагола. Наиме, на основу (1) присуства промене изазване активношћу и (2) постепености извршавања активности Гиро-Вебер глаголе (и ситуације) дели на *адинамичне* (у највећем броју је реч о глаголима НСВ без префикса и без парњака СВ), *динамично-постепене* (образују регуларне видске парњаке) и *динамично-моменталне* – глаголи који припадају овој групи могу улазити у видске парове, али су функционално дефектни пошто парњак НСВ није у могућности да изрази трајање, а могу бити и без парњака НСВ (Гиро-Вебер, 1990).

⁷⁹ Почетна запажања о апсолутној (тоталној) и парцијалној (делимичној) некорелативности са видским парњаком у руско-српском контрастивном светлу први пут су концепирана у нашем раду Балек, 2018а. Ј. Поланчеџ, на материјалу хрватског језика, глаголе назива *видски неупареним* (в. Polančec, 2022).

⁸⁰ Мислимо на видске триплете (тројке, кластере), које овом приликом не разматрамо.

2.3. Глаголи без видског парњака – моноаспективи

Моноаспективи⁸¹, тј. глаголске лексеме без парњака СВ или НСВ (рус. *несоотносительные* (или *непарные*) по виду глаголы) веома су штуро описане у граматичким приручницима⁸², чак и у литератури на руском језику, упркос развијенијим проучавањима аспектолошке проблематике.

Непарним, или једновидским, глаголима сматрају се како они код којих је немогуће образовање парне лексеме тако и они које не чине пар с мотивним / мотивисаним (Петрухина, 2009б: 46). У зависности од граматичког значења недостајућег члана, разликују се моноаспективи који поседују само НСВ, тзв. *imperfectiva tantum*; и они који се одликују СВ, тзв. *perfectiva tantum*.

Међу моноаспективима највише је (1) нетерминативних глагола НСВ и (2) глагола СВ који припадају фазно-временској, делимитативној или др. акционалној класи (Петрухина, 2009б: 46). На постојање глагола овога типа међу првима је у руском језику указао Ј. С. Маслов (Маслов, 1948; 1964), и то с функционалног аспекта, а потом су датој групи пажњу посветили и Ј. А. Земска (Земская, 1955), Л. А. Бикова (Быкова, 1958), Т. Н. Молошна (Молошная, 1971) и др.

Проучавајући видске корелације на материјалу Ушаковљевог речника (анализа је обухватила 9000 глагола), И. П. Мучник је закључио да 31% укупног фонда чине глаголи који немају одговарајући видски корелат НСВ (*очутился, возгордился*) или пак СВ (*вращался, бездействовал*) (Мучник, 1956: 94), док је глаголима без видског парњака у литератури на српском језику ретко посвећивана посебна пажња⁸³.

⁸¹ Датим термином, дакле, обухватамо глаголе без видског парњака (*imperfectiva* и *perfectiva tantum*, односно једновидске глаголе), и он до сада у србистичкој славистици није био у употреби. Од руских аутора дати термин користи једино Ј. В. Горбова (2020; 2021).

⁸² У *Нормативној граматици српског језика* наведено је да је већина једновидских глагола *imperfectiva tantum* (*имати, морати, смети, изгледати, постојати, становати, важити, утицати, штрчати, уживати*), а мањи број *perfectiva tantum* (*ичепати, преминути, згрозити, обневидети*) (Пипер & Клајн, 2017: 177–178).

⁸³ В. радове: Ђуровић, 2017; Спасојевић, 2017.

2.3.1. Моноаспективи несвршеног вида

Општа карактеристика моноаспектива несвршеног вида, тачније глагола који немају парњак СВ, јесте ателичност, нестремљење достизању тачке након које би денотирана активност престала. Радња која се њима означава, дакле, предвиђена је да траје без икаквог указивања на завршетак, што је општа семантичка особина процеса глагола који улазе у дату групу, иако се они сврставају у различите лексичко-семантичке класе (Титаренко, 2011: 170).

Одређени нетерминативни глаголи НСВ којима се означавају статичке ситуације немају истокоренске деривате – нпр. пунозначни глаголи односа (рус. *стоять*, *границить*, *значить*, *принадлежать* и др.; срп. *коштити*, *границити се*, *значити*, *припадати*), посесије (рус. *иметься*, *обладать* и др.; срп. *имати (се)*, *поседовати*), локализације стационираних ентитета (рус. *находиться*, *стоять* итд.; срп. *налазити се*, *стојати*) и др. (Петрухина, 2009б: 46). Ипак, поједини нетерминативни глаголи НСВ могу имати ограничен деривациони потенцијал, тј. образовати префиксалне изведенице, али тада није реч о видским парњацима – нпр. глаголи са значењем професионалне / уопштене делатности или социјалног стања (рус. *учительствовать*, *править*, *вдовствовать* и др.; срп. *учитељевати*, *владати (управљати)*, *живети као удовица*), глаголи осећања и емоционалних стања (рус. *любить*, *ненавидеть*⁸⁴, *обожать*, *уважать* итд.; срп. *волети*, *мрзети*, *обожавати*, *уважавати*) и сл. (Петрухина, 2009б: 46; Маслов, 1984: 54 према Петрухина 2009б: 47).

Насупрот томе, динамички глаголи конкретне људске активности (рус. *работать*, *трудиться*, *гулять*, *бежать* и сл.; срп. *радити*, *мучити се*, *шетати*, *трчати*) или физичких процеса (рус. *пылать*, *гореть*, *цвести*; срп. *буктати*, *горети*, *цветати*) имају развијен деривациони потенцијал (нпр. рус. *поработать*, *отработать*, *потрудиться*, *запылать*, *загореться*, *погореть* итд.) (Петрухина, 2009б: 47)⁸⁵. М. Гиро-Вебер истиче значај повезаности лексичке и видске семантике, те глаголе НСВ без парњака

⁸⁴ О видској некорелативности и деривационом потенцијалу глагола *ненавидеть (друг друга)* и *мрзети (се)* в. Балек, 2018б.

⁸⁵ Деривати ових глагола с почетним или делимитативним значењем (нпр. *закричать*, *погулять*, *поиграть*) могу да служе као функционални парови мотивним; многи од њих представљају финални ступањ глаголске деривације, па је секундарна имперфективизација онемогућена (Петрухина, 2009б: 47).

супротне граматичке садржине назива *адинамичним* јер они не проузрокују никакву промену (што је иначе својствено СВ) (Гиро-Вебер, 1990).

У оквиру моноаспектива НСВ могу се, према подацима доступним у *Руској граматици* (Шведова, 1980: 592–595), издвојити неколике групе⁸⁶ у односу на семантичке особине лексема које поседују само поменуто видско значење:

(1) Копулативни и семикопулативни глаголи, којима се означавају различити односи: *быть* (кем) (срп. *бити* (нешто)), *являться* (кем) (срп. *бити* (нешто)); *постојати у неком својству*, *доводиться* (срп. *доводити се*), *приходиться* (срп. *требати*), *находиться* (срп. *налазити се*), *состоять* (срп. *одржавати се*, *састојати се*), *числиться* (срп. *убрајати се*), *звать* (кого как) (срп. *звати кога на какав начин*), *преобладать* (срп. *преовладавати*), *соответствовать* (срп. *одговарати* (чему)), *относиться* (срп. *односити се*), *принадлежать* (срп. *припадати*), *зависеть* (срп. *зависити*), *таить* (срп. *скривати*) и др.

(2) Модални глаголи: *хотеть* (срп. *хтети*), *желать* (срп. *желети*), *долженствовать* (срп. *бити у обавези урадити нешто / осећати дужност*), *иметь* (срп. *имати*), *надеяться* (срп. *надати се*), *следовать* (срп. *требати*), *надлежать* (срп. *потребно је*), *полагаться* (срп. *рачунати* (на нешто)) итд.⁸⁷

(3) Глаголи мишљења и интелектуалних стања: *разуметь* (срп. *разумети*), *знать* (срп. *знати*), *судить* (срп. *судити о нечему*), *ждать* (срп. *чекати*), *считать* (срп. *сматрати*), *предвидеть* (срп. *предвидети*), *предчувствовать* (срп. *предосећати*), *интересоваться* (срп. *интересовати се* нечим), *мечтать* (срп. *маштати*), *помнить* (срп. *памтити*), *отрицать* (срп. *порицати*) и др.

(4) Глаголи са значењем емоционалних односа: *любить* (срп. *волети*), *обожать* (срп. *обожавати*), *уважать* (срп. *уважавати*), *ценить* (срп. *ценити*), *терпеть* (срп. *трпити*), *ненавидеть* (срп. *мрзети*), *ревновать* (срп. *љубоморисати*), *завидовать* (срп. *завидети*) итд.

⁸⁶ Напомињемо да су подаци и примери преузети из *Руске граматике*, те да се не слажемо у потпуности са доступном класификацијом. На пример, глагол *воспитывать* је наведен као глагол без видског парњака иако му је у свим значењима видски кореспондент глагол *воспитать*.

⁸⁷ О непунозначним (првенствено (семи-, квази-)копулативним и модалним) глаголима у руском и српском језику, који уз адекватну лексичку допуну остварују своје значење, в. Крстић, 2016; уп. такође Hansen, 2001.

(5) Глаголи којима се денотира поседовање и припадање: *иметь* (срп. *имати*), *владеть* (срп. *владати* чиме), *обладать* (срп. *поседовати*), *располагать* (срп. *распоређивати*) и сл.

(6) Глаголи са значењем постојања: *быть* (срп. *бити*), *наличествовать* (срп. *постојати*), *сопутствовать* (срп. *пратити*), *стоять* (срп. *стајати*), *пребывать* (срп. *пребивати*), *существовать* (срп. *постојати*), *присутствовать* (срп. *присуствовати*), *находиться* (срп. *налазити се*) и др.

(7) Глаголи са значењем просторне локализације: *сидеть* (срп. *седети*), *лежать* (срп. *лежати*), *висеть* (срп. *висити*), *простираться* (срп. *простирати се*), *помещаться* (срп. *бити смештен*), *границить* (срп. *граничити се*) и сл.

(8) Глаголи са потенцијалом означавања визуелног колорита: *белеть* (срп. *белети*), *голубеть* (срп. *плавети*), *белеться* (срп. *белети се*), *чернеться* (срп. *црнити се*) итд.

(9) Глаголи са значењем одавања светлости или мириса: *светить* (срп. *светлети*), *сиять* (срп. *сијати*), *гореть* (срп. *горети*), *мерцать* (срп. *светлуцати*), *пахнуть* (срп. *мирисати*), *благоухать* (срп. *пријатно мирисати*) и сл.

(10) Глаголи са значењем природних физичких процеса: *печь* (срп. *пећи*), *идти* (о дожде, снеге) (*падати* – о киши, снегу), *лечь* (срп. *лити*), *дуть* (срп. *дувати*), *бушевать* (срп. *беснети* – о невремену) итд.

(11) Глаголи са значењем перцепције органима или чулима: *видеть* (срп. *видети*), *смотреть* (срп. *гледати*), *слышать* (срп. *чути*), *обонять* (срп. *мирисати*), *осознать* (срп. *пипати*) и др.

(12) Глаголи са значењем физичких и психолошких стања: *спать* (срп. *спавати*), *дремать* (срп. *дремати*), *бодрствовать* (срп. *бодрити*), *страдать* (срп. *патити*), *паниковать* (срп. *паничити*), *молчать* (срп. *ћутати*), *беспокоиться* (срп. *бити узнемирен*), *бояться* (срп. *бојати се*), *гордиться* (срп. *поносити се*), *сердиться* (срп. *љутити се*), *раздражаться* (срп. *раздражавати се*) и сл.

(13) Ономатопејски глаголи: *журчать* (срп. *жуборити*), *булькать* (срп. *клокотати*), *грохотать* (срп. *смејати се грохотом*), *гремать* (срп. *грмети*) итд.

(14) Глаголи са значењем какве особине (а), или сталног физичког недостатка (б): а) *подличать* (срп. *понашати се подло*), *паразитировать* (срп. *паразитирати*), *горячиться* (срп. *лако се узбуђавати*), *бодаться* (срп.

бости (се)); б) *кособочить* (срп. *бити накривљен*), *заикаться* (срп. *муцати*) и др.

(15) Глаголи којима се денотира умеће или способност, често уз лексичке квалитативне показатеље *плохо, хорошо, отлично* (срп. *лоше, добро, одлично*): *играть* (срп. *свирати*), *говорить* (срп. *говорити*), *танцевать* (срп. *плесати*) итд.

(16) Глаголи са каузирајућим аудитивним значењем и глаголи говорења: *звонить* (срп. *звонити*), *кричать* (срп. *викати*), *лаять* (срп. *лајати*), *ворковать* (срп. *зукати*), *куковать* (срп. *кукати*), *блеять* (срп. *блејати*), *разговаривать* (срп. *разговарати*), *болтать* (срп. *брбљати*), *бормотать* (срп. *мрмљати*), *шептаться* (срп. *шапутати*), *браниться* (срп. *свађати се*) и сл.

(17) Глаголи неодређено усмереног кретања: *гулять* (срп. *шетати*), *блуждать* (срп. *лутати*), *фланировать* (срп. *ипацирати*), *бегать* (срп. *трчати*), *ходить* (срп. *ићи*) итд.⁸⁸

За посматрану граматичку (видску) скупину карактеристичне су и одређене акционалне класе које је издвојио М. А. Шелякин: *непрекидно-постојећа* (рус. *постоянно-наличный* способ глагольного действия), *релациона* (рус. *реляционный* СГД), *статална* (рус. *статальный* СГД), *еволутивна* (рус. *эволютивный* СГД) и *постојано-уобичајена* (рус. *постоянно-узуальный* СГД) (в. више код: Шелякин, 2008).

2.3.2. Моноаспективи свршеног вида

Поседовање искључиво форми СВ карактеристично је махом за префиксиране глаголе код којих одговарајући творбени формант уноси семантичке промене у глаголску структуру, а образовање секундарних имперфектива⁸⁹ је онемогућено (Шведова, 1980: 595).

Осим тога, префиксали углавном припадају некој од АК (рус. *способы глагольного действия*), како је, нпр., у случају инхоативног деривата *закричать* према мотивном *кричать*, који нису видски парњаци управо услед префиксом означеног (и издвојеног) фазног сегмента – почетка глаголске ситуације. Осим тога, из семантичких разлога видске парњаке немају ни стилски маркирани глаголи СВ, којима се изражавају тренутне или

⁸⁸ И. Клајн је успутно поменуо моноаспективе НСВ: *имати, морати, смети, изгледати, постојати, становати, важити, утицати* (Клајн, 2005: 106–107).

⁸⁹ Са истоветним лексичким а различитим граматичким значењем, који би били видски парњаци формама СВ.

изненадне активности, а многи од њих изведени су помоћу суфикса *-ну-* (Петрухина, 2009б: 47). Дакле, суфиксални деривати код којих се акцентује једноактност и компонента кратког трајања су, на пример, *крикнути*, *вздremнути*, *отпранути*, *сгинути*, *встрепенути* и сл. (Шведова, 1980: 595).

С друге стране, с обзиром на то да је секундарна имперфективизација врло заступљен, те стога и непредвидив процес, мора се нагласити да то што одређени глагол нема секундарно имперфективизовану варијанту у датом тренутку не значи да се у будућности она неће формирати. Према томе, презентовани резултати се односе на актуелни тренутак и могуће је да развојем језика одређени глаголи добију своје парњаке (секундарне имперфективе), али сматрамо да је такође могуће да један члан видског пара (сходно тренутном стању у језику) буде најпре маргинализован, а потом и истиснут из употребе.

Поред тога, будући да постоје различити ставови у погледу тзв. функционалних и оцазионалних видских парњака – уп. горенаведени глагол *закричати*, који Ј. Петрухина (2009б: 47) сматра функционалним парњаком *кричати*, док се у *Руској граматичи* он наводи као глагол без видског парњака НСВ (Шведова, 1980: 595, 597; уп. такође (и за ситуацију у украјинском и српском): Ивановић, 2009) – јасно је да је статус таквих глагола још увек под знаком питања.

Уз то, ситуацију усложњава и постојање глагола са непотпуном функционалном парадигмом, које је М. Гиро-Вебер издвојила као *динамично-моменталне* глаголе, лишене *постепености* и *процесуалности*, који заузимају место између глагола парних по виду и моноаспектива СВ (Гиро-Вебер, 1990).

2.3.3. Проблем класификације мултипликатива и семелфактива

Ексерпција грађе показала је да постоји значајан број глагола за које је тешко одредити типолошки статус, тј. да ли их треба уврстити у моноаспективе НСВ / СВ, или их је пак боље посматрати као особиту формацију у оквиру видске корелативности. И мултипликативи и семелфактиви проучавани су у русистичкој литератури немали број пута, па ипак одговор на питање о њиховој видској припадности и међусобном саодносу, чини се, није дат.

Наиме, како је тврдио још А. Пешковски (Пешковский, 1956: 105; 2001), категоријом вида означава се на који начин у времену протиче или се распростире процес означен основом глагола; на основу чега је Ј. Маслов

издвојио два типа аспектуалности – квалитативну (обухвата опозицију динамика / статика, достизање или недостизање унутрашње границе и др.) и квантитативну (радња и стање карактеришу се према броју понављања односно по континуитету извршења; као и у погледу степена трајања и интензитета) (Маслов, 1978: 4–44).

Дакле, реч је о глаголима који припадају количинској аспектуалности, односно тзв. мултипликативној (вишекратној) (рус. *многократный, итеративный, фреквентативный* способ действия) и семелфактивној (сингулативној) АК (рус. *однократный, одноактный, семельфактивный* способ действия), чија је акционална вредност означена морфолошки, те их је могуће, без већих тешкоћа, препознати на лексичком плану.

Наиме, за мултипликативе (итеративе) карактеристични су следећи суфикси: *-ыва-/-ива-, -ва-, -а-* (*хаживать, говаривать, едать* итд.) (Зализняк & Шмелев, 2000: 121), тј. *-ива-, -ава-* и сл. Будући да су наведени суфикси својствени и секундарно имперфективизованим глаголима, важна особина правих мултипликатива је то што не долази до промене видске семантике, односно уноси се информација о понављању радње код глагола НСВ: *видеть* → *видать, ходить* → *хаживать, читать* → *читывать* (Зализняк & Шмелев, 2000: 122), *бить* → *бивать*. Мултипликативи се у савременом руском језику користе као средство архаизације и народског говора, а образовању мултипликативне АК склоне су одређене семантичке групе: глаголи (неодређено усмереног) кретања, говорења, промене положаја у простору, егзистенцијални глаголи итд. (Шведова, 1980).

Будући да се горенаведени суфикси користе у сврху секундарне имперфективизације префиксираних глагола, што не резултира стварањем мултипликатива већ се на тај начин образују секундарно имперфективизовани глаголи настали од одговарајућег глагола с префиксом, закључује се да је разматрана АК у савременом руском језику мање продуктивна него раније⁹⁰ (Авилова, 1976; Зализняк & Шмелев, 2000). Како је значење понављања инхерентно наведеним формантама, итеративност је сама по себи присутна уколико се они употребе, упркос томе што је (најчешће) глагол већ акционално модификован у односу на полазни облик,

⁹⁰ Многократни подвид НСВ, према мишљењу Т. Јанко, био је широко заступљен у одричним реченицама у руском језику током 16. и 17. века, што се види по глаголима попут *хаживать, леживать, едать, пивать* и сл., који представљају реликте тог периода језичког развоја (Јанко, 2005: 218–242).

уп.: *писать* → *переписать* → *переписывать*⁹¹. Дакле, итеративни суфикси неће поништити претходно унета обележја одговарајуће АК, већ ће акционална структура глагола постати сложенија.

Приметно је, међутим, да су у руској лексикографској пракси присутне и недоследности када је реч о квалификовању глагола као мултипликатива. Наиме, у речнику С. Ожегова и Н. Шведове и поједини секундарно имперфективизовани глаголи са префиксом одређују се као мултипликативи, и то у односу на глаголе СВ од којих су деривирани иако је, без сумње, реч о секундарној имперфективизацији (*взмахивать* ← *взмахнуть*, *побранивать* ← *побранить*, *зачитывать* ← *зачитать*) (Ожегов & Шведова, 2006). Из поменутог речника ексцерпирано је 18 глагола са квалификатором мултипликативности ('многokr.') и сви они су наведени у књизи А. Зализњак и А. Шмелева, осим глагола *езжать*, за који је дата варијанта *езживать* (Зализњак & Шмелев, 2000: 122).

Поштујући у литератури прихваћене критеријуме за дефинисање (правих) мултипликатива, ексцерпција грађе на српском језику дала је изузетно слабе резултате: *бивати*, *виђати (се)*, *возати (се)*, *водати*, *носати*, *ноћивати*, *ручавати*, *вечеравати* и сл. Супротно ставовима у русистици о разликовању итератива (мултипликатива) од осталих глагола несвршеног вида, у србистичкој литератури они се поистовећују, те тако Клајн (2003: 325) наводи да се итеративност по форми исказа готово увек поклапа с имперфективношћу, и каже да Бабић „можда претерује” у погледу тога да је имперфективне глаголе погрешно звати учесталима (Babić, 1986).

Међутим, познато је да су суфикси који у себи садрже елемент -к-, попут -кати, -акати, -уцкати, -ушкати, -кетати и др.⁹² (*возикати се*, *радуцкати*, *шеткати се*) у српском језику врло продуктивни, али се код њих теже диференцирају итеративна (мултипликативна) и деминутивна семантика, будући да се јављају и уз временске и уз количинске адвербијале: *Понекад / често / увек ме задиркује, не знам шта да радим* (Балек, 2020б: 28). Поред наведеног, продуктивност наведених форманата не огледа се у

⁹¹ Према сличном моделу се образују тзв. видски триплети. Међутим, иако постоје низови с два глагола НСВ, не представљају сви они *видске* триплете јер да би то било постигнуто, оба глагола морају бити видски претенденти глаголу СВ; већ је реч о *морфолошким биимперфективним* триплетима (Зализњак & Микаэлян, 2010: 131–132).

⁹² Списак комплексних суфикса који садрже -к-, као и њихова значења, дао је И. Клајн (2003). В. и ауторе на које се он позива (у првом реду И. Грицкат).

њиховој функцији правих имперфективизатора јер они модификују семантичко-стилска а не граматичка својства глагола, будући да видска деривација не мења свој смер (Балек, 2020б: 28). Према томе, значење мултипликативних изведеница у српском језику је у већој мери акционално-семантички измењено него значење глагола на руском језику. С друге стране, супротно архаичној и народској сфери употребе руских глагола, у српском су глаголи с елементом -к- (али и неки други) својствени комуникацији оријентисаној на децу и са децом (Балек, 2020б).

Уз то, аутори који се баве проучавањем многострукости ситуација (рус. *кратность*), предлажу различите АК и врсте понављаних активности. На пример, В. С. Храковски и И. Н. Смирнов наводе различите семантичке типове мноштва ситуација с обзиром на период понављања и актанте: мултипликативни, дистрибутивни и итеративни тип (Храковский, 1986; 1987; 1989; 1997; Смирнов, 2000; 2001; 2008; 2010)⁹³. Ми даљу поделу не правимо, већ под ‘мултипликативношћу’ подразумевамо радњу (активност, процес), која се током времена (оно не мора бити дефинисано, а могуће је и да буде уопштено) понавља с одређеном регуларношћу.

С друге стране, семелфактиви се обично обележавају суфиксима -ну- и -ану-, али дато значење је у руском језику могуће маркирати и префиксом с-, који се у тој функцији сматра аломорфом наведених суфикса (према Зализняк & Шмелев, 2000: 118, 120), и углавном се додаје ателичним глаголима (рус. *непредельные глаголы*) као што су *глупить* → *сглупить*, *робеть* → *сробеть*, *оригинальничать* → *соригинальничать* и сл. (Шведова, 1980). Премда суфикс -ну- не узрокује стилске промене глагола и не утиче на њихову прагматичку сферу, приметно је да се одређене лексичко-семантичке групе ређе срећу или се уопште не срећу у научном или пак пословно-административном стилу – реч је о етимолошки ономотопејским глаголима (попут *бућнути*, *треснути*) или пак глаголима људског кретања односно покретања неког дела тела и сл. (Балек, 2020б: 31–32).

Обележје семелфактивних или једноактних глагола је означавање једног дела (кванта) активности означене основним глаголом, нпр. *ахатъ* → *ахнутъ*, *махатъ* → *махнутъ*, *толкатъ* → *толкнутъ*; *млатити* → *млатнути*, *пиштити* → *писнути*, *лупати* → *лупнути*. Наиме, могуће је издвајање једног

⁹³ Одређена литература о понављаним активностима, у (контрастивном српско-руско-русином) контексту (не)локализованости ситуација у времену, доступна је и у раду Балек (2022б: 155–169).

кванта одређене активности која се иначе састоји од мноштва (истоврсних – Т. Б.) квантова (*моргати* → *моргнути*), али и хомогених активности (*пугати* → *пугнути*) (Зализняк & Шмелев, 2000: 119).

У речницима на руском језику се семелфактивни глагол по правилу дефинише преко основног глагола, нпр. за *мякнуть* или *мелькнуть* стоји ‘однокр. к мякати’ односно ‘однокр. к мелькати’ (МАС), док се у српској дескриптивној лексикографији семелфактиви не обрађују системски и семантичка парафраза не одражава акционално значење. Другим речима, разлика у трајању мотивисаног (са *-ну-*) и мотивног глагола, уз пратеће ситуативне елементе попут неочекиваности или интензитета, у речницима се маркира од случаја до случаја, упркос томе што је сваком говорнику она чита. Уп. нпр. *мјаукнути* ‘свр. према мјаукати’ (ЈРМС, 2011: 703), али *блеснути* ‘а. кратко, одједном јако засветлети, засијати, севнути, синнути. б. фиг. изненада, одједном се појавити, настати (нпр. о некој мисли, идеји и сл.)’ (ЈРМС, 2011: 89).

Дакле, семелфактивним глаголом се издваја један део активности иначе означене мотивним глаголом (без суфикса *-ну-*, *-ану-*), који се извршава одједном и у целости. Немогуће је поновити тај квант активности под апсолутно идентичним условима и на истоветан начин. Издвојили смо, на пример, следеће глаголе у руском језику, који се у речницима дефинишу по гореописаном моделу: *бодати* → *боднути*, *грохотати* → *грохотнути*, *зевати* → *зевнути*, *кивати* → *кивнути*, *махати* → *махнути*, *мигати* → *мигнути*, *нюхати* → *нюхнути*, *хохотати* → *хохотнути* и др. Речници на српском језику не садрже никакав квалификатор о једноактости радње, те је потребно сагледати дефиниције мотивног и изведеног глагола на *-нути*. Издвојили смо следеће глаголе: *лајати* → *ланути*, *лелекати* → *лелекнути*⁹⁴, *лепетати* → *лепетнути*, *лепришати* → *лепришнути*, *лизати* → *лизнути* итд.

Премда су у односу творбене мотивације, сматрамо да се не може говорити о видским парњацима, те да семелфактиве треба класификовати као моноаспективе СВ. Пре свега, наведеним (немотивисаним) глаголима НСВ представљене су радње које се сврставају у ателичну групу, означавају сталну квалификацију (особину) човека, животиње или одређеног ентитета,

⁹⁴ Недовољно информативна лексикографска информација запажа се и у датом случају, где се семелфактив дефинише на следећи начин: ‘свр. према лелекати’ (ЈРМС, 2011: 620). Мада је сваком говорнику јасно да је реч о краткој радњи чији наставак није предвиђен (једном испустити одговарајући звук), *лелекнути* је описан као перфективни глагол, не препознајући његову акционалну вредност. Исто важи и за наредни глагол у низу.

за коју природан крај није предвиђен. Семелфактивна изведеница, с друге стране, екстрахује и фиксира један тренутак тог континуума, који се моментално замењује другим. Уп. ниже у примеру 1а, где на дуго трајање активности покретања руку указује и квантификативни адвербијал *скољко*, док се у 1б представља сукцесивни низ активности означених глаголима СВ⁹⁵. С друге стране, у 2а у читавој реченици су употребљени глаголи НСВ да би се истакао наративни аспект исказа, могуће је заменити их облицима СВ без штете по разумевање реченице, али свакако без првобитног ефекта. У примеру 2б ради се о брзом и кратком климању главом, поменути радњу замењује следећа (објашњавање); и све оне чине компактан сукцесивни ток (уп. и присутан прилог *быстро*).

- (1) а) *Скољко руками махал, да ворон пугал...* (Роща из... теста // «Народное творчество», 2003, НКРЯ)
- б) *И она горько махнула рукой и загасила сигарету о каблук* (Андрей Волос. Недвижимость (2000) // «Новый Мир», 2001, НКРЯ).
- (2) а) *Водитель кивает, я машу* Андрюше, он подходит, садится сзади и говорит шоферу: *Я вас нервировать не буду* (Тамара Клейман. Левон Оганезов : Когда я вернулся, у меня не было ни квартиры, ни адреса (2002) // «Вечерняя Москва», 16.05.2002, НКРЯ).
- б) — *Хорошо, — он кивнул головой и быстро объяснил мне, что нужно делать* (Андрей Геласимов. Ты можешь (2001), НКРЯ).

Дакле, мултипликативи и семелфактиви (сингулативи) супротстављени су једни према другима у погледу трајања активности – продужено трајање vs. један тренутак, али и у односу на глагол од којег су изведени. Како је речено, сингулативе сматрамо моноаспективима СВ, а мултипликативе, имајући на уму саму природу активности коју денотирају, односно чињеницу да се ради о ситуацијама предвиђеним да трају дуго, без указивања на завршетак, сматрамо моноаспективима НСВ.

Поставља се питање у каквом су они међусобном односу, поготово ако имају исту мотивну базу, као нпр. *куцкати* и *куцнути*, *лупкати* и *лупнути*, *чупкати* и *чупнути* итд., а семантика виšekратности садржи у себи небројиво мноштво појединачних актова и супротстављена је једнократном извршењу активности (према Балек, 2020б: 30).

⁹⁵ Да су употребљени глаголи НСВ, читава ситуација имала би узуални карактер – да она увек маше рукама и гаси цигарету о штиклу.

Уколико бисмо пак одређену активност (у широком смислу речи) посматрали на вишем нивоу у односу на глаголску лексему, тј. као ситуацију, са издвојеном временском осом коју та активност поседује, било би јасно да је реч о двама независним глаголима који нису у односу видске корелације.

Наиме, семелфактиви маркирају само једну тачку у континууму понављања одређене активности означене основним глаголом, а никако њен завршетак, док, с друге стране, мултипликативи указују на константно вршење активности означене основним глаголом (уз компоненту учесталости, интензитета и очекиваности). Стога сматрамо да нити мотивни нити мултипликативни односно семелфактивни глагол не чине видске парњаке. Они евентуално могу образовати, у складу са акционалним специфичностима, својеврсну градациону скалу у погледу времена и резултата денотиране радње (према Балек, 2020б: 31).

На основу кратког приказа (са)односа мултипликатива и семелфактива можемо закључити да оба акционална типа чине специфичну групу унутар моноаспектива. Међутим, класификација се додатно усложњава када се у обзир узме све чешћа појава секундарно имперфективизованих глагола, захваљујући којима се образују специфичне аспектоформације – тзв. видски триплети (видске тројке или кластери) – стога што се дешава да се, како смо горе представили, у речницима и секундарно имперфективизовани глаголи квалификују као мултипликативи иако за то нема основа (барем према широко заступљеним ставовима у литератури).

2.4. Двовидски глаголи

Премда је поседовање *једног* од граматичких значења вида обавезно својство сваке глаголске лексеме у словенским језицима, укључујући и оне које посматрамо, постоје глаголи који у једном лексичком облику садрже *оба* граматичка видска значења – и НСВ и СВ.

Наиме, двовидски глаголи манифестују синкретизам видских парадигми и, заправо, представљају реликте раног стадијума развоја руског језика (што се може применити и на друге словенске језике – Т. Б.) у којем није било диференцијације глагола према виду јер глаголски вид као граматичка категорија није постојао, да би у каснијем развоју глаголи

постајали једновидски⁹⁶ (Климонов, 2013: 410). Дакле, двовидским глаголима⁹⁷ (попут *казнити, исследовати, обещати, командировати, госпитализировати* у руском језику; односно *чути, видети, крстити, даровати, телефонирати, инсталирати, мотивисати* и др. у српском) називају се они глаголи чије значење није изражено специјалним формалним показатељима (Војводић, 2014; Станојчић & Поповић, 1992: 98; Шведова, 1980: 591).

У својој „унутрашњој структури” то су међусобно супротстављени хомонимични парови (како (претежно) страног, тако и словенског порекла), без формалних видских (афиксалних) показатеља који би на дату чињеницу указивали (нпр. *демонстрировать / демонстрирати, анализировать / анализирати, характеризировать / карактеризовати, информировать / информисати* итд.) (Војводић, 2014). Према И. П. Мучнику, двовидски глаголи су се појавили у руском језику током 18. и 19. века, а очувању њихових граматичких специфичности (двовидности) погодновали су карактеристични инострани суфикси (-*изова-*, -*ирова-*, -*изирова-*) и њихова интерфиксална сложеност; док је развој двовидности у совјетско време био могућ захваљујући семантичким, формално-видским и социолингвистичким факторима (Мучник, 1966 према Шелякин, 1979: 3, 4).

Ексерпција и анализа моноаспектива показала је, заправо, да се у лексикографској пракси језика које поредимо одређени глаголи страног порекла различито видски детерминишу.

Наиме, у руском језику се следећи инострани глаголи са сложеним суфиксима карактеристичним за двовидске глаголе (-*изова-*, -*изирова-* и -*ирова-*), као и по који домаћи, дефинишу као глаголи несвршеног вида. Узевши у обзир семантички тип ситуације коју денотирају, а на основу објективних показатеља, класификујемо их у моноаспективе НСВ (листа није коначна): *конкурировать, тиранити, третировать(ся), капризничать, либеральничать, чтить(ся), оперировать(ся), участвовать, функционировать, мигрировать, циркулировать, бомбардировать/бомбить, суфлировать, базировать, рефлексировать, импонировать, морализовать, претендовать, интересовать(ся), теоретизировать, реагировать,*

⁹⁶ Једновидски у погледу изражавања једног видског значења, а не у смислу одсуства видског парњака. Подсећамо да се у литератури на српском језику термин ‘једновидски глаголи’ употребљава махом када се жели истаћи да није реч о двовидским глаголима.

⁹⁷ Даље се користи и скраћеница ДВ (в. и Петрухина, 2009б).

ферментировать и *экспериментировать*⁹⁸. Еквиваленти датих глагола у српском језику су одређени као двовидски: *конкурисати*, *тиранисати*, *каприцирати се*, *либералисати*, *поштовати (се)*, *оперисати (се)*, *учествовати*, *функционисати*, *мигрирати*, *циркулисати*, *бомбардовати*, *суфлирати*, *базирати (се)*, *рефлектовати*, *импоновати*, *моралисати*, *претендовати*, *интересовати (се)*, *теоретисати*, *реаговати*, *ферментисати* и *експериментисати*.

Оваква ситуација упућује нас на следећи закључак: прво, да је српски језик на нижем степену диференцирања видске семантике, уколико се узме у обзир чињеница да су двовидски глаголи сами по себи реликт ранијег стања (нижег степена развоја) у језику. То не изненађује будући да граматички систем руског језика садржи, на пример, само три глаголска времена⁹⁹ – прошло, садашње и будуће, па је глаголском виду поклањана већа пажња него у српском језику, који броји знатно више глаголских времена. Са друге стране, у руском језику се глаголи са интерфиксалном ослободеношћу брже адаптирају у морфолошки систем, па иако немају велики број префиксалних изведеница, почињу да се „доживљавају” као глаголи НСВ, чему доприноси и њихова прагматичка (употребна) сфера и учесталост. Наведено не значи да се исти процеси не одвијају и у српском језику, али приметан је отпор када је реч о формалној граматичкој дефиницији.

Особина глагола да означавају два видска значења – и несвршено и свршено – испољава се искључиво у инфинитиву, док у контексту сваки глагол с два вида реализује само један, због чега се они и називају глаголима с *контекстуалним* видом или пак глаголима с *аналитичким граматичким начином изражавања вида*, када је он изражен ван глаголске речи – прилогом, везником и сл.: *Док ручам* (НСВ), *читам новине* и *Чим ручам* (СВ), *доћи ћу* (Војводић, 2014); *Он нас об этом вовремя информировал* (СВ). *Он нас постоянно информирует* (НСВ) *о ходе реставрационных работ* (Петрухина, 2009б: 83)¹⁰⁰. А. Белић је упозорио да се двовидност

⁹⁸ Консултовани речници не бележе дати глагол, али је у језику интернета присутан и продуктиван.

⁹⁹ Могућностима за изражавање темпоралних дистинкција које су развојем језика формално нестале из граматичког система нећемо се овом приликом бавити.

¹⁰⁰ У русистички су посматраним глаголима посвећене бројне студије; в. и старије: Авилова, 1968: 66–78; Бирюкова, 1973. Најобимнија студија о двовидским глаголима у српском језику, уз инвентар посматраних лексема, јесте дисертација М. Спасојевић

развија у одређеном значењу једног глагола, као и да двовидски глаголи имају у садашњем времену трајни вид, а у претериталним – свршени (Белић, 1955–1956: 9).

Будући да највећи број двовидских глагола чине они страног порекла, услед адаптације у језику-примаоцу с временом почињу да се подвргавају творбеним процесима као и „домаће” лексеме, односно долази до префиксације и суфиксације¹⁰¹ двовидских глагола, што утиче на потоњу употребу у одговарајућем граматичком значењу. Дакле, након префиксације често долази до (засад неформалног – Т. Б.) образовања „парњака” ДВ : СВ, а с обзиром на то да двовидски глагол у наведеној комбинацији нема префикс, често се дешава да губи значење СВ (јер постоји префиксал код којег се СВ јасно (префиксом) означава¹⁰²), те двовидски глагол почиње да се доживљава као глагол НСВ, мада се не може рећи да сви глаголи страног порекла подлежу датом моделу: *комментировать* : *прокомментировать*, *минировать* : *заминировать*; *реаговати* : *одреаговати*, *контролисати* : *исконтролисати*¹⁰³ (Војводић, 2014; Петрухина, 2009б: 83; о префиксацији двовидских глагола у српском језику в. Матијашевић, 2000: 655–663).

С друге стране, до формирања неправих видских парова може доћи и на другачији начин – суфиксацијом глагола с потпуном или непотпуном двовидношћу – што свакако утиче на „очување” првобитне структуре видске парадигме код глагола датог типа (Јсаи, 2016: 361–368).

(в. Спасојевић, 2015). О двовидским глаголима са основом страног порекла у српском језику в. Спасојевић, 2014: 235–245.

¹⁰¹ У српском језику за сада нема уочених случајева суфиксације двовидских глагола (Војводић, 2014). Сматрамо да су мале шансе да двовидски глаголи, поготово они са интерфиксалном сложенношћу (на *-изовати*, *-изирати* и сл.), буду подвргнути суфиксацији управо због свог морфемског састава јер језик тежи упрошћавању (а не усложњавању) садржаја.

¹⁰² Што не значи да се одговарајући непрефиксирани глагол више не употребљава у контекстима у којима се врши диференцијација видског значења: *Его уже обследовали* (СВ) и *ничего не нашли. Их сейчас обследуют* (НСВ); *Им удалось консолидировать* (СВ) *всех единомышленников. Сегодняшнее ТВ, по нашему мнению, не консолидирует* (НСВ) *людей...* (Петрухина, 2009б: 84).

¹⁰³ Уз новији облик *преконтролисати*, што је показатељ префиксалне алтернације.

3. МОНОАСПЕКТИВИ БЕЗ ПРЕФИКСА

Дата глава посвећена је, највећим делом, глаголима који немају видски парњак а у свом морфемском саставу не садрже ни префиксални формант. Међутим, будући да се у појединим случајевима, са синхроног аспекта, префикс тешко идентификује, уврстили смо и поједине глаголе код којих префикс не условљава акционалне нити граматичке (видске) модификације, већ искључиво спецификује значење глагола на семантичком нивоу.

Наиме, како је показано раније приликом класификације глагола без видског парњака СВ, у оквиру моноаспектива НСВ може се издвојити група модалних глагола. Ипак, будући да се став истраживача у погледу њиховог броја разликује у руском и српском језику, сагледаћемо и изведенице модалних глагола (као и појединих глагола који се у српском језику називају модалитетним) у циљу дефинисања њиховог међуодноса.

Фазни глаголи¹⁰⁴, који такође представљају важну класу и са акционалног и са семантичко-синтаксичког становишта, углавном образују видске парњаке, веома мали број спада у групу моноаспектива (према нашим запажањима реч је о глаголима *стать / стати*, у инхоативној употреби, и *длиться / трајати*, који има интратерминално значење).

На проблематично класификовање мултипликатива и семелфактива указано је раније у тексту, док ће остали ексцерпирани моноаспективи бити организовани у складу са општим значењским карактеристикама у семантичка поља, односно у лексичко-семантичке групе. Наиме, грађа је приликом анализе начелно (и условно) класификована у 21 семантичко поље, али мора се нагласити да се одређена поља преклапају, те да одговарајући глагол може припадати не само пољу (групи) у које је сврстан већ често и двама, а понекад се може сврстати и у неколико. Одређена поља одликују се изразито ниском фреквенцијом и садрже искључиво један тип моноаспектива – нпр. семантичко поље одобравања има укупно 2 представника, оба су моноаспективи НСВ: *тешити(ся)* и *аминовати*. Нешто бројније, али са истоветним типом моноаспектива, јесте поље асистенције са 4 репрезента: *ассистировать*, *благоприятствовать* и *способствовать*, односно *асистирати*. Семантичка поља евалуације и страха такође садрже

¹⁰⁴ У руском језику их је 150, укључујући и оне са везаним кореном (Хантоош, 2005: 12).

искључиво моноаспективе НСВ али су продуктивнија, па ће бити размотрена у посебном одељку.

Иако смо настојали да ексерпција буде што исцрпнија, испоставило се да се добијени оперативни материјал одликује и знатним степеном дијахроне и/или анахроне лексике, а, с друге стране, имајући на уму да слично истраживање није до сада спроведено у српској славистици, били смо принуђени да одређени део грађе овом приликом изопштимо из анализе.

Руски део корпуса ексерпиран је из МАС и укупан број издвојених моноаспектива без префикса износи 695. Претежно је реч о моноаспективима НСВ – 648 (детаљнијој обради и класификацији подвргнуто је 380 глагола); док је моноаспектива СВ далеко мање – 46. Грађа на српском језику ексерпирана је углавном из ЈРМС, РМС и *Речника синонима* (Ћосић, 2008). Издвојено је знатно мање моноаспектива НСВ – 285, док је број ексерпираних моноаспектива СВ приближан руској грађи – 39.

Дакле, семантичка класификација моноаспектива без префикса обухвата укупно 750 јединица, а у спорадичним случајевима јављају се и глаголи са префиксима који не мењају граматичко (већ искључиво лексичко) значење, попут *не-*, *без-*, *недо-* и сл.

3.1. Моноаспективи несвршеног вида

3.1.1. Модални глаголи

Модалним глаголима (као и модалитетним) у граматичкој литератури (Пипер & Клајн, 2017; Пипер–Клајн & Драгићевић, 2022; Станојчић & Поповић, 1992; Стевановић, 1970; Шведова, 1980) не поклања се претерана пажња, стога што се њима, како и сам назив говори, показује да се ситуација означена (пунозначним) глаголом посматра као иреална, потенцијална – она која се мора, може, хоће реализовати (Станојчић & Поповић, 1992: 247). Премда су несамостални, модални глаголи синтаксички управљају пунозначним глаголима (било у форми инфинитива било (у српском језику – Т. Б.) *да* + презент конструкције) и семантички им модификују значење (Mrazović & Vukadinović, 2009: 177).

Руска граматика нуди следећи списак модалних глагола: *хотеть*, *желать*, *жаждать*, *долженствовать*, *подлежать*, *иметь*, *намереваться*, *думать*, *надеяться*, *чаять*, *рассчитывать*, *следовать*, *надлежать*,

*подобать, полагаться, хочется и подмывает*¹⁰⁵ (Шведова, 1980: 591). Датој листи придружујемо глаголе *мочь* и *сметь*. Испитујући непунозначне глаголе у руском језику, М. Хантош наводи да *мочь, хотеть* и *желать* имају модално значење и да, уз *являться, казаться, оказаться, быть* и *стать* чине језгро непунозначности (Хантош, 2005: 8). У контрастивном истраживању непунозначних глагола у руском и српском језику, М. Крстић је у модалне глаголе уврстила *мочь, хотеть, уметь, любить* и *желать* (последња два одредила је као глаголе са примесама модалности), односно *морати, требати, моћи, хтети, смети, умети, волети* и *желети* (Крстић, 2016).

Најобимнији списак модалних и модалитетних глагола у српском језику дат је у граматичици П. Мразовић и З. Вукадиновић. Наиме, модалним се сматрају глаголи *хтети, имати, моћи, морати, смети, требати, умети, знати* и *(за)желети*; док је број модалитетних глагола већи и укључује следеће: *бојати се, доспети/доспевати, дрзнути се, гледати, имати, канити, мислити, намеравати, намислити, наумити, обичавати, оклевати, плашити се, правити се, прибојавати се, претварати се, смерати, стићи, успети, усудити се / усуђивати се, волети, заинатити се, знати* и *настојати* (Mrazović & Vukadinović, 2009).

На термин ‘модалитетни глаголи’ нисмо наишли у русистичкој литератури, те, настојећи да одржимо кохерентност анализе, у даљем тексту разматраће се модални глаголи у ужем и у ширем смислу. Модалним глаголима у ужем смислу сматрамо оне глаголе који се у оба језика одређују као модални, односно реч је о глаголима са способношћу денотирања модалне компоненте у исказу, којима се представља однос, став према одређеној активности. Модални глаголи у ширем смислу такође маркирају модални карактер радње, али је реч о глаголима са ширим спектром значења који обухватају емоционални, интелектуални, егзистенцијални и сл. домен, и чији је број знатно већи.

Будући да је наш акценат на глаголима без видског кореспондента, из доступног списка даље ће бити анализирани искључиво глаголи који такве особине и показују, а имајући на уму да истраживање није уско оријентисано на синтаксичко понашање глагола, дати сегмент је заступљен у оном обиму који је неопходан за представљање разлика унутарјезичког материјала или пак разлика значајних у контрастивном типолошком погледу.

¹⁰⁵ Последња два глагола употребљавају се безлично.

3.1.1.1. Модални глаголи у ужем смислу

3.1.1.1.1. *Хотеть* – *Хтети*

Лексикографска дефиниција глагола *хотеть* доступна у МАС (Евгенјева, 1999/4: 622) броји четири значења: (1) ‘осећати жељу, потребу, неопходност да нешто (у)ради’ – *хотеть пити*¹⁰⁶, *хотеть гулять*; (2) ‘имати намеру да се нешто уради’ – *Наташа хотела его окликнуть, но потом раздумала* (Т.); (3) ‘могућност остварења неке радње’ – *Потемнело [...] дождь идти хочет*; и (4) уз односне заменице или прилоге реализује значење односних заменица или прилога – *какой хочешь* [любой / било какав] (срп. *какав год хоћеш*), *сколько хочешь* [в любом количестве / колико било] (срп. *колико год хоћеш*).

Српски пандан *хтети* знатно је комплексније описан (РМС, 1976/6: 753–754): (1) а. ‘имати вољу, спремност, решеност за нешто, пристајати, бити сагласан да нешто буде’ – *Нико не хте примити злочин на себе* (Ђ. Јакшић); б. ‘намеравати, смерати, покушати’; в. ‘смерати куд, намеравати поћи / преместити нешто, намеравати урадити’; г. ‘захтевати, тражити’; (2) ‘пристајати на брак с ким; волети, марити’; (3) а. као помоћни глагол у футуру; б. са изостављеним (подразумеваним) главним глаголом; (4) а. ‘бити готов, бити пред неком радњом или догађајем који предстоји’; б. ‘бити близу неког неповољног догађаја, једва, умало избећи’ – *Једнога дана хтедосмо да изгоримо* (Јакшић); в. као помоћни глагол у конструкцији с инфинитивом неког глагола у значењу потенцијала за прошлост – *Тако хоћаше трајати до пролећа, да се не деси немили догађај* (Мат.).

Осим наведених, глагол *хтети* реализује се и у следећим значењима: (5) а. ‘бити склон, обичавати’ – *Био је пијанац, а и украсти је хтио* (Берт.); б. за означавање понављаних радњи у прошлости – *Кад год би дошао у посјету [...] увијек хоћаше рећи...* (Мат.); (6) (о чему стихијском, неконтролисаном, што зависи од среће) ‘служити, ићи од руке’; ‘кочити, погађати’: *хоће га карта*; (7) (у одричном облику) о неком догађају, промени: ‘не наступати, не остваривати се’ — *Сан јој није хтио на очи* (Новак.); (8) а. (у упитном облику и у безличној конструкцији са *се*) ‘требати, бити потребан’: — *Што јастребу хоће наочали?!* (Њег.); б. (у безличној

¹⁰⁶ Примери који се наводе у склопу лексикографских дефиниција су најчешће преузети из цитираних речника.

конструкцији са *се*, уз субјекат у дативу) ‘желети, бити у вољи’: — *Њему се хоће лаког живота и власти* (Чол.).

У погледу употребе глагол *хтети* је унеколико специфичнији у односу на *хотеть*, што се односи на актуелност значења будући да се у значењима 4в и 5б не користи у савременом српском језику. Наиме, у значењу 4б имплицирана је неуспешност активности денотиране глаголом који семантички одређује глаголску фразу иако предикат није негиран (уп. горе *Једнога дана хтедосмо да изгоримо* [→ нисмо изгорели]). То важи и за значењски сегмент под а., мада је присутно и проспективно значење, тј. означена је неуспешност планиране (незапочете) активности: *Хтедох ти јавити да не долазиш, али си ме предухитрила, час је отказан* (пример наш).

За већину представљених значења карактеристично је то што се у сфери субјекта анализираних модалних глагола налази контрола остварења ситуације означене пунозначним глаголом (осим у 6. и 7. значењу глагола *хтети*, те у 3. значењу глагола *хотеть*), ситуација нема предодређен крај него је (већином) универзално трајна, и њоме се постиже стална квалификација субјекта, тј. однос према активности која се предузима или жели предузети.

Деривациони потенцијал анализираних двају глагола је веома несразмеран. Наиме, *хотеть*, који припада моноаспективима НСВ, поседује четири регистроване изведенице (три имају своје постфиксалне рефлексивне варијанте), које, насупрот мотивној речи, припадају моноаспективима СВ: *захотеть(ся)*, *отхотеть(ся)*, *расхотеть(ся)* и *восхотеть*. Модални глагол *хотеть*, поред наведених, поседује и нерегистровану, али у НКРЈ доступну, изведеницу *схотеть*.

Свака од наведених речи има врло узак значењски опсег (моносемичне су) и, упркос различитом префиксу, регистроване се могу сматрати паровима синонима. На пример, глаголи *захотеть(ся)*¹⁰⁷ и *восхотеть*¹⁰⁸, ако се узму у обзир лексикографске дефиниције, припадају инхоативној АК. Међутим, како је код оба присутна и компонента неочекиваности и појачаног интензитета, сматрамо да се понашају слично као семелфактивни глаголи, имплицирајући *тренутну* (или бар *краткотрајну*) појаву жеље да се одређена активност, денотирана пунозначним глаголом, изврши (с већом дозом уверености у успешност

¹⁰⁷ ‘Проявить охоту, желание; желать’ (МАС).

¹⁰⁸ ‘Пожелать, захотеть’ (МАС).

самог извршења), док мотивни *хотеть* подразумева да је реч о *дуготрајнијој* активности (или пак настојању, тенденцији), са слабијом успешношћу реализације. Уп.:

- (3) а) *Мне захотелось есть, но вдруг мне стало плохо* / ?два часа назад / *вчера.
vs.
б) *Мне хотелось есть, но вдруг мне стало плохо* / два часа назад / вчера.
- (4) *Яга тебя без шапки-невидимки заметит и съест* **захочет** [чим те угледа, пожеље да те поједе] (Ремизов А. М. Зайка, 1905, НКРЯ);
- (5) *Я никогда не захочу отойти от вас* [никада нећу пожелети да одем од вас],
а вам некуда уйти (Брюсов В. Я. Через пятнадцать лет, 1909, НКРЯ);
- (6) [...] *они могут говорить, о чём только захотят* [могу да говоре о чему им се прохте (у датом тренутку)] (Солженицын А. В круге первом, т.1, гл. 26-51 (1968) // «Новый Мир», 1990, НКРЯ).

Упркос готово истоветним акционално-семантичким особинама, глагол *восхотеть*, за који се у НКРЯ могу пронаћи два примера употребе рефлексивне варијанте иако у консултованим речницима¹⁰⁹ нема података о томе, реализује се у сасвим друкчијим текстовима (религијским и др. који припадају високом стилу¹¹⁰), што упућује на то да замена ових двају глагола често није пожељна. Наиме, од 478 примера реализације глагола *восхотеть* у НКРЯ, у највећем броју случајева на позицији субјекта је реч *господь, бог, Иисус* или нека лексема којом се именују библијске личности, што показује да је употребна вредност датог глагола врло сужена.

Дакле, основна разлика између *захотеть(ся)* и *восхотеть*, с једне стране, и *хотеть(ся)*, с друге, састоји се у трајању модалне ситуације. Код последњег глагола реч је о трајним стањима, изражавању става, мишљења и сл., који имају уопштени, универзални (временски неограничен) карактер, док се префиксали на *за-* и *вос-* својим акционалним својствима приближавају семелфактивима, односно *захотеть(ся)* и *восхотеть* не описују завршетак ситуације означене глаголом *хотеть*, већ је она по свом трајању краћа, чак, може се рећи, тренутна (моментална)¹¹¹. Уп.:

¹⁰⁹ Укључујући и новију верзију речника РАН (даље НАР) (2005/3: 186).

¹¹⁰ Најрецентнији пример је у тексту из 2015. године, који је такође религијског карактера.

¹¹¹ Наравно, узевши у обзир ограничену могућност, тј. строго дефинисану врсту лексичких допуна на позицији субјекта за *восхотеть*.

- (7) *Бова ехав увидел старца, под деревом пиющего, попросил у него, тот ему подал, и Бова захотел [*хотел] спать* (Радищев А. Н. Бова, 1798–1799, НКРЯ) [у том тренутку кад је попио, јавила се (моментално, тренутно) жеља за спавањем];
- (8) *Когда же что захочешь от меня* [управо тада, не пре нити после; употреба основног облика *хотеть* сигнализирала би узуалност ситуације, тј. нормално поступање у наведеним околностима], *то помысли и в зеркале увидишь, что тебе делать* (Радищев А. Н. Бова, 1798–1799, НКРЯ).

Осим тога, разлику између наведених двају моноаспектива изведених од модалног глагола *хотеть* могуће је запазити и када се ради о употреби одређених адвербијала, захваљујући којима се у наративном тексту постижу сукцесивност и природан ток временског поретка извршења активности. Наведена разлика се испољава у чињеници да се глагол *восхотеть* у НКРЯ не среће уз адвербијале типа *опять* или *сразу*, којима се додатно истиче компонента интензитета и неочекиваности. Будући да се глаголом *захотеть* не изражава права инхоативност већ пре моменталност, у последњем примеру могуће је заменити дериват основним глаголом *хотеть* без промене значења реченице јер је присутан адвербијал *сразу* (срп. *одмах*, *истог трена* и сл.), који не допушта промену временске динамике. С друге стране, модална компонента жеље јаче је изражена у деривату *захотеть*, па је с аспекта градуелности пожељности извршења ситуације и истицања компоненте неочекиваности дати глагол ипак боље решење од *хотеть* иако је и након њихове замене јасан смисао исказа.

- (9) *И я опять захотел подбежать к ней, и я протянул к ней руки* (Драгунский В. Денискины рассказы/ Девочка на шаре, 1963, НКРЯ);
- (10) *Я захотела перекреститься, как бабушка меня учила, но уверена была, что не смогу и руки поднять* (Улицкая Л. Казус Кукоцкого [Путешествие в седьмую сторону света] // «Новый Мир», 2000, НКРЯ);
- (11) *Ребята захотели сразу стать большими* (Аксенов В. Звездный билет // «Юность», 1961, НКРЯ).

Глаголи *отхотеть(ся)* и *расхотеть(ся)* представљају други синонимски пар у оквиру изведеница модалног глагола *хотеть*, мада је у прагматичком погледу (в. ниже) и више него очита разлика између њих, премда оба припадају стилски маркираним речима, тј. разговорном језику. Наиме, сматрамо их синонимским паровима стога што је и у лексикографским чланцима ових глагола очито дефинисање једног преко

другог (важи и за рефлексивне варијанте), уп.: *отхотеть* ‘перестать хотеть; расхотеть’ односно *расхотеть* ‘перестать хотеть, потерять желание что-л. делать’. Дакле, сличност значења наведених глагола успоставља се захваљујући семантици поништења раније вршене активности, коју у свом семантичком потенцијалу носе и префикс *от-* и префикс *рас-*. Први глагол има фреквенцију 2 у НКРЈ и употребљава се без допуна, док други најчешће функционише као фазни модификатор ситуације, указујући или на њен престанак или пак на почетну фазу финалне ситуације:

- (12) *Все засмеялись, а Алла вообще **расхотела есть** от страха.* (Маша Трауб. Нам выходить на следующей, 2011, НКРЈ);
- (13) *Генсек **расхотел плакать** и целоваться и довольно сухо поблагодарил создателей и исполнителя произведения...* (Борис Грищенко. Посторонний в Кремле, 2004, НКРЈ).

Нерегистровани глагол *схотеть* појављује се у НКРЈ с фреквенцијом 34, при чему најстарији текст у којем је забележен датира са краја 19. века, а најрецентнији је из 2013. године. На основу доступних примера покушаћемо да дамо могућу дефиницију овога глагола, уз навођење примера из електронског корпуса¹¹²: (1) ‘осетити жељу, потребу, неопходност да нешто (у)ради’ – *Почему, говорю, за Дон не уехал? — Не **схотел**, того и не уехал. А ты что же это?* (М. А. Шолохов. Тихий Дон. Книга третья (1928–1940), НКРЈ); (2) ‘узети за жену; поћи за некога, удати се’ – *Та Анисью крепостную **схотел** за себя взять* (В. Лихоносов. Ненаписанные воспоминания. Наш маленький Париж. Ч. 1–2 (1983), НКРЈ); (3) ‘поступити у складу са својом изненадном или тренутном намером, одлуком’ — *Не успел? — Нет, не **схотел**. Я отслужил свое. — Не **схотел** при Михаиле говорить, да и приятности мало об таких делах толковать* (М. А. Шолохов. Тихий Дон. Книга четвертая (1928–1940), НКРЈ).

Класификацију датог глагола према видским карактеристикама није једноставно спровести. Наиме, с једне стране, на основу покушаја лексикографског описа може се закључити да би у одређеним околностима *схотеть* могао да функционише као парњак модалног глагола *хотеть*, поготово у првом значењу. Међутим, када се узме у обзир његова изразита ограниченост на разговорни и народски језик, тј. његова стилска обојеност,

¹¹² Значења наводимо према заступљености у примерима, на основу чега сматрамо да би уз дати глагол требало да стоје квалификатори за упућивање на његову прагматику, тј. за употребу у разговорном језику и народском говору.

наведени аргумент о парности већ стоји под знаком питања јер су они заменљиви искључиво под одређеним условима.

С друге пак стране, глагол *схотеть*, на основу доступних примера, може се класификовати као семелфактивни (једноактни). Према мишљењу С. Дикија и Л. Јанде, једноактни глаголи са префиксом *с-*¹¹³, који је аломорф суфикса *-ну-* у погледу обележавања семелфактивности, омогућују да се изразе релативно стативне хомогене ситуације, типа *being stupid* или *acting stupid*, као ситуације које су се догодиле једном – *being/acting stupid once* (*сглупити*) (Dickey & Janda, 2009). Када је реч о глаголу *схотеть*, а узевши у обзир наведени аргумент, ради се о ситуацији у којој је субјекат у једном наврату (дакле, без понављања и најчешће изненада) осетио жељу, потребу, неопходност да нешто уради.

Модални глагол *хтети* има неколико изведеница, које углавном образују видске парњаке, нпр. *прохтети се* – *прохтевати се*, *захтети* – *захтевати*, а моноаспектив СВ представља једино глагол *усхтети* – ‘а. (у служби футура егзактног) осетити жељу, тежњу за чим, добити какав прохтев, пожелети; б. (са лог. субјектом у дативу) прохтети се’ (РМС, 1976/6: 609). Значење моноаспектива СВ *усхтети* у потпуности одговара значењу глагола *восхотеть*¹¹⁴, и, иако се значења префикса *уз-/ус-* и *вос-* поклапају у 4 значења од 5, у конкретном случају реч је о интензивном почетку / почетној свршености (према Балек, 2023). Дакле, није могуће прецизно одредити да ли је реч о почетку или пак тренутном извршењу одређене интензивне активности. Контекст показује да је *усхтети* могуће заменити глаголом *прохтети*, који такође садржи компоненту интензитета и краткотрајности, али и (*за*)*желети*.

Иако није препознат као стилски обележен у РМС, услед ниске фреквенције и могућности замене како са мотивним *хтети* тако и са другим модалним глаголима или њиховим изведеницама, закључујемо да припада архаизмима. Ипак, како примери у наставку показују, замена глагола

¹¹³ Семелфактивно значење префикса *с-*, које није карактеристично, према налазима Дикија и Јанде, за друге словенске језике, развило се из просторног и то преко инхоативних предиката, који су деривирани путем рефлексивног центрипеталног модела, што сугерише да је центрипетално значење префикса *с-* метафоризовано како би се створили резултативни глаголи промене стања (Dickey & Janda, 2009).

¹¹⁴ Према мишљењу И. Клајна, префикс *воз-*, као и његови аломорфи, наслеђен је из црквеног језика, или из руског, и јавља се само у 2 глагола, који имају дублетни облик са префиксом *уз-/ус-*: *васкрснути* (*ускрснути*) и *васпоставити* (*успоставити*) (Клајн, 2002: 285).

уохтети није без последица, будући да се губи интензификација значења глагола и са квантитативног (временског) и са квалитативног аспекта (у погледу јачине жеље), уп.:

- (14) *Ако му ви не уохтете* [не желите – Т. Б.] *опростити*, он ће и без вас умрети (КССЈ);
- (15) [...] *напустити* оно што је доступно за љубав недостижног, *уохтети* [пожелети, зажелети – Т. Б.] *његошевски да буде оно што бити не може* (КССЈ).

У табели се налазе упоредни подаци о деривационом потенцијалу немотивисаних моноаспектива и видска типологија деривата, тј. наведена је припадност префиксалних изведеница моноаспективима СВ односно НСВ. Симболом ‘*’ означени су нерегистровани глаголи доступни у електронским корпусима.

Моноаспективи НСВ без префикса			
<i>Хотеть</i>		<i>Хтети</i>	
Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ	Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ
	<i>захотеть(ся)</i>		<i>уохтети</i>
	<i>отхотеть(ся)</i>		
	<i>расхотеть(ся)</i>		
	<i>восхотеть</i>		
	<i>схотеть*</i>		

Табела 1. Видска типологија деривата модалних глагола *хотеть* и *хтети*

3.1.1.1.2. *Желать* – *Желети*

Модални глагол *желать* у МАС има 3 значења: (1) ‘стремити ка остварењу нечега, ка поседовању нечега’ – *Всей душой она желала помочь этому человеку* (Кочетов); (2) ‘исказивати, изражавати некое некакве жеље’ – *Желаю тебе счастья / удачи*¹¹⁵; (3) ‘осећати ка некоем љубавну привлачност, страст’ – *И я хочу сказать, что я люблю тебя — Тебя, одну тебя люблю я и желаю!* (Фет) (Евгеньева, 1999/1: 475).

¹¹⁵ Пример наш.

Према речничким подацима, овај глагол поседује једну изведеницу, која се и наводи као видски парњак у 2. значењу (од укупно 3) – *пожелать*, а и сам глагол *пожелать* у примарном значењу¹¹⁶ нема парњак. Међутим, упркос таквој дефиницији, сматрамо да се између *желать* и *пожелать*, када је реч о честитању или изражавању жеље, ипак не успоставља видска кореспонденција, иако они јесу у односу творбене мотивације и долази до промене граматичке семантике, из следећих разлога. Прво, ситуација означена глаголом *пожелать* везана је за конкретни догађај или епизоду, тј. није предвиђено да се она распростире у дужем интервалу или на било какав начин понавља, што је суштина модалне ситуације означене глаголом *желать* – оријентисаност на ванвременско (недефинисано, непредвиђено) трајање.

Уп. наредни пример (16), где се види да је модална компонента жеље, конкретизована допуном у генитиву једнине, стална, општеприсутна, није усмерена на конкретни догађај или период; да жеља има универзално трајну особину види се и на основу граматичких особина глагола – формално је реч о презенту, али ситуација може бити идентификована и на плану садашњости и будућности. Пример (17) показује да у облику прошлог времена овај глагол упућује на неуспешност реализације ситуације, чак иако није присутна негација.

(16) *Желаю тебе счастья / удачи!* (срп. *Желим ти срећу!*);

(17) *Коля желал пойти к бабушке* [→ но не пошел] (срп. *Коља је желео да пође код бабе* [→ али није пошао]).

Са глаголом *пожелать* је друкчија ситуација. Наиме, дати глагол се може реализовати искључиво на плану будућности, модална ситуација нема универзално трајан карактер већ се везује за конкретни догађај који има тенденцију реализације у будућности (осим ако је реч о прошлом времену, када се, као и код *желать*, може јавити импликација неуспешности). Управо због везивања за конкретни догађај или ситуацију, *пожелать* се користи и у условним и временским реченицама, и не може се заменити са мотивним *желать* (уп. пример 20, где долази и до скретања фокуса у погледу ситуативних елемената):

¹¹⁶ 'Проявить желание, охоту к чему-л.; захотеть' (Евгеньева, 1999/3: 235).

(18) а) Я благодарю вас за участие в занятии, **хочу пожелать** вам успеха в вашем профессиональном самоопределении, используя полученную информацию (Ефимова А. В., Разработка учебного занятия по теме: «Работники музеев: научные работники, экскурсоводы» (для детей старшего школьного возраста), 2021, НКРЯ).

б) Я благодарю вас за участие в занятии, ***хочу желать** вам успеха в вашем профессиональном самоопределении, используя полученную информацию.

(19) **Позвольте пожелать** [*позвольте желать – Т. Б.] Вам успехов в деле развития консорциума (Ершова Т. В., В. Е. Цой. Не догонять, а искать точки собственного роста // «Информационное общество», 2016, НКРЯ).

(20) а) Если вы **пожелаете** ему хорошего вечера, он [вечер] не станет плохим!

б) Если вы **желаете** ему хорошего вечера, он [вечер или человек?] не станет плохим!

Мада у консултованим речницима нису регистроване, у НКРЯ пронашли смо још две изведенице глагола *желать* (обе са по 4 реализације): *зажелать* и *нажелать*. Наиме, на основу доступних примера (21–24), може се закључити да *зажелать* показује готово идентичне особине као и *пожелать* у примарном значењу, тј. денотира модалну ситуацију појављивања жеље усмерене на поседовање (конкретног (21) или апстрактног ентитета (22)), односно задовољење жеље или потребе (23 и 24):

(21) Вед Афимья баба молодая, сытая, крепкая: как ребенка не **зажелать**? (Замятин Е. И., Чрево, 1915, НКРЯ).

(22) Все они, и все театры **зажелали**: 1) автономии, 2) субсидии (Гиппиус З. Н., Дневники, 1914–1928, НКРЯ).

(23) — Я, к примеру сказать, — прямо так и говорю — я *есть* рабочий, который больше работать не **зажелал**... (Дикгоф-Деренталь А. А., «Папаша» (1919) // «Грядущая Россия», 1920, НКРЯ).

(24) Схочете «Цыганочку» — сполню «Цыганочку», схочете «Ритмичну чечетку» — получай «Ритмичну чечетку», **зажелаете** «Барыню» — я «Барыню» каблучу... (Липатов Виль, Еще до войны, 1971, НКРЯ).

Други пак глагол, *нажелать*, иако садржи префикс карактеристичан за сатуративне глаголе, показује особине прекономративних глагола, те је компонента жеље изнад просечних вредности. У прва два примера наведена чињеница условљава негативну оцену ситуације (у 25 допуна је изостављена):

- (25) *Последнее. ... Ох, и **нажелала** ты, сестрица! В сказку попасть захотелось?* (Смотрин Максим, Загадай желание // «Менестрель», 2012, НКРЯ).
- (26) *Первым делом **нажелают** себе «принца» на белом Ferrari, а оставшиеся шесть желаний подарят самому автовладельцу (Что будет делать каждый знак зодиака? // «Пятое измерение», 2003, НКРЯ).*
- (27) *Ира **нажелала** ему много замечательных вещей, прибавив, что недаром он родился в день Знамения Господня* (Г. А. Гальцева. Дневник (1999) // Рената Гальцева. Памятное. Разрозненные впечатления и заметки // Знамя. 2018. №5., 2018, НКРЯ).
- (28) *К Наде тоже собрались вечером ее подруги и **нажелали** ей с три короба всяких благ* (Плещеев А. Н., Пашинцев, 1859, НКРЯ).

Српски модални глагол *желети*, према дефиницији из РМС (1967/2: 25) има једно значење мање у односу на руски еквивалент: (1) а. ‘имати жељу, хтети; тежити остварењу, постизању нечега, жудети’ — *Но не нађу ни у Зети ни око ње свештеника каквога желијаху*; б. ‘изражавати коме неку жељу’ (обично 1. л. јд.) — *Желим ти добар тек* (Јонке); (2) ‘осећати страст (према некоме)’ — *Знам да ме ти много волиш и да ме желиш* (Бар).

Једнотомник Матице српске (ЈРМС, 2011: 352) нуди сличну дефиницију, а важну разлику чини подзначење 1в: ‘тражити, захтевати’ — *Желим 2 килограма јабука*¹¹⁷. У говору је врло фреквентан, денотира ситуацију са трајним модалним карактером, осим када је реч о перформативном контексту (илокуцији) у којем је активност дефинисана временом саопштавања исказа – горенаведена значења 1б и 1в – тј. жеље или захтева (индиректне (учтиве, имплицитне) наредбе).

Глагол *желети* има чак 10 префиксалних изведеница, од којих само једна поседује свој формални видски парњак, две су моноаспективи НСВ, а остале су моноаспективи СВ: *зажелети (се)*, *нажелети (се)*, *оджелети*, *прижелети*, *прижељкивати*, *дожелети (се)*, *пожелети* : *пожељивати*¹¹⁸, *пожељкивати* и *ужелети (се)*.

¹¹⁷ Руском еквиваленту, према нашим запажањима, оваква употреба није својствена.

¹¹⁸ Наводимо их као видске парњаке јер их РМС тако третира. Међутим, ниже следи објашњење због чега смо *пожелети*, упркос речничким наводима, сврстали у моноаспективе СВ.

Мада је настао од ателичног глагола и поседује типично инхоативни префикс, сматрамо да се код глагола *зажелети* (*се*)¹¹⁹ не остварује ни инхоативно ни делимитативно значење (в. дефиницију датог глагола). Појава жеље да се што изврши, без сумње, временски је ограничена – кратког је трајања и изненадна, а будући да нема видски парњак, *зажелети* (*се*) денотира ситуацију у којој је модална компонента жеље ограничена самом њеном појавом код субјекта. Наиме, како се из следећег примера може разумети, упркос маркеру понављања ситуације *кад год*, сама компонента жеље неће бити мотивисана истим ентитетом нити се околности извршења могу дефинитивно у потпуности поновити, као што је случај са (теличним) глаголима: а) [...] *било је довољно да своју столицу повучеш неколико корака и да посматраш сутон кад год зажелиш* (КССЈ). vs. б) *Кад год читам / прочитам ту књигу, најежим се* (пример наш).

Наведене тврдње о акционалној класификацији глагола *зажелети* могу се поткрепити уз помоћ глагола *прижелети*, који се дефинише управо преко *зажелети* (ЈРМС, 2011: 1022; РМС, 1973/5: 51), узевши у обзир значења префикса *при-* (в. детаљније у наредној глави). Будући да се *прижелети* у електронским корпусима не појављује, а на Google-у је чита (погрешна) употреба овог глагола уместо *пожелети* и *зажелети*, може се закључити да је, с једне стране, реч о префиксалној алтернацији, а са друге – да је *прижелети* истиснут из употребе у корист наведених двају фреквентнијих глагола. Уз то, иако *прижелети* помоћу суфикса *-к-* образује деминутивне варијанте, видске парњаке *прижељкати* и *прижељкивати*, како их третира РМС, док прагматика оповргава речничке наводе.

Наиме, први глагол у корпусима и на интернету не проналазимо, док је *прижељкивати* у примарном¹²⁰ значењу изузетно фреквентан, а посебно бисмо истакли његову квалитативну (у тајности) и квантитативну компоненту (дуготрајност), на које је указано у ЈРМС (2011: 1022): ‘бити обузет неком (дуго)трајном жељом, желети (нешто или да се нешто догоди) (често прикривено и у мањој мери)’. Чак и у случајевима када у контексту није експлицитно присутан адвербијал којим се упућује на дуго трајање жеље, дата компонента се реализује захваљујући деминутивном суфиксу *-к-*, те, имајући на уму наведено, итеративно-деминутивни глагол *прижељкивати* класификујемо као моноаспектив НСВ.

¹¹⁹ Уп.: ‘осетити жељу (за ким или чим), пожелети, почети желети’ (РМС, 1967/2: 114).

¹²⁰ Секундарним се означава оглашавање (певање) славуја (РМС, 1973/5: 51).

- (29) *Мушкарци рођени у овом знаку **прижељкују** кротке и разумне жене* (SRWAC);
- (30) *Бићу искрен, па ћу рећи да сам потајно **прижељкивао** да прво цивилно признање добијем у Оцима* (SRWAC);
- (31) *Не можете добити све што **прижељкујете**, већ само оно што Вам нуди блиска особа* (SRWAC).

Глагол *нажелети* поседује резултативно значење, тј. указује на остварење модалне ситуације, испуњење жеље којој је субјект дуго тежио¹²¹. Електронски корпуси не садрже нити један пример употребе датог глагола, док се на Google-у може пронаћи 5 примера рефлексивне варијанте *нажелети се* у сатуративном значењу, премда према речнику она има пердуративно значење: ‘нажелети; провести дуго времена желећи што’ (РМС 1969/3: 537). Уп.:

- (32) *Онда ћу новогодишње да спојим са рођенданским, па ћу **се нажелети** свега што нисам у целих месец дана* (hellomagazin);
- (33) *Толико ћу те више желети сутра, а нећу те **се нажелети** као што ни данас не могу* (dnevnik.hr).

Изведеницу са префиксом *од-* (*оджелети*) карактерише финитивно значење, а обично се, према РМС (1971/4: 37), јавља уз именицу *жеља* у акузативу на позицији субјекта. Ипак, будући да у електронским корпусима, Google-у, као ни у консултованим речницима нема примера употребе глагола *оджелети*, оправдано га сматрамо архаизмом иако тај квалификатор у речницима није наведен. У погледу акционалне класификације ваља нагласити да је она мотивисана чињеницом да је код глагола *оджелети* акценат на испуњењу жеље, што имплицира да је поменути модална компонента самим тим чином престала и да је ситуација завршена – ‘задовољити жељу’ (РМС, 1971/4: 37).

Премда је изведен комплетивним префиксом *до-*, за глагол *дожелети* – ‘дочекати да се испуни жеља’ (РМС, 1967/1: 713) – не бисмо могли рећи да има типично¹²² комплетивно значење, имајући на уму да је

¹²¹ ‘Постићи, дочекати нешто што се дуго жели’ (РМС, 1969/3: 537).

¹²² Уп. различиту реализацију (формалне) комплетивности код терминативних и нетерминативних глагола, нпр.: *зидати објекат* – *дозидати (део) објекта* /

настао од нетерминативног глагола. Примери су малобројни, али се чини да се у идиолекту овај глагол ипак користи, и да је присутна аналогија с *доживети*, *досањати* и сл.:

(34) [...] *Па се сеја врло нажелела, нажелела, Богу дожелела* (wikisource);

(35) *Ако нешто желиш то ћеш и добити ми смо желели да вас отпратимо и дожелели смо* (sic; kolektiv.me).

И у српском језику анализирани модални глагол, *желети*, поседује дериват на *по-*. Дефиниција глагола *пожелети* и у РМС (1971/4: 592) и у ЈРМС (2011: 941) броји два значења: (1) а. ‘имати, показати, испољити жељу да се што оствари, има, поседује’ — *Опет је почела суосјећати с њим и пожељела да сазна на што се он жали и како је то страдао*; б. ‘исказати коме добре жеље’; (2) ‘осетити према коме љубавну склоност, страст’ — *Узми своје велове ... и своје мирисе, и играј му, и он ће те пожелети* (Дуч.). Мада би се на основу представљених полисемних структура одредница *желети* и *пожелети* могло закључити да је реч о видским парњацима, сматрамо да то није тако из истих разлога који су наведени код *желати* и *пожелати*, те *пожелети* класификујемо као моноаспектив СВ.

Наиме, ситуација означена глаголом *пожелети* има кратко трајање (није стална карактеристика субјекта) и везана је за конкретну епизоду (или период) без претензија за понављањем¹²³, а, уз то, јавља се изненада. Примери ниже показују да се глагол *пожелети* јавља у временским реченицама које су, у дубинској структури, услов да би се поступало на одговарајући начин (36) и следе пре реализације радње независне реченице. У примеру (37) везаност за одређени период још је експлицитније описана – уп. *дошао је у оне године* – и жеља да се жели може се распростирати у том исечку времена; док је у примеру (38) описана и краткотрајност и изненадност (уп. адвербијал *први пут*, као и глаголе СВ *осетити* и *поразговарати*). Уколико се пак употреби глагол *желети*, видљива је промена у смислу исказа, тј. нарушавање временског поретка – прелазак из конкретне ситуације у опис типичног поступања у одређеним околностима. Перформативна употреба, реализована у (39), такође је један од случајева

*дозидати објекат (након три године) ≠ желети нов капут / путовање у Мексико – *дожелети нов капут / путовање у Мексико.*

¹²³ Осим, ако је реч о периоду, у границама тога периода.

немогућности замене *пожелети* и *желети*, где је уочљива везаност за конкретну епизоду:

- (36) а) *Такав сам ја: кад нешто **пожелим**, постајем просто неурачунљив* (КССЈ).
б) *Такав сам ја: кад нешто **желим**, постајем просто неурачунљив.*
- (37) а) *Дошао је у оне године кад човек још **пожели** неку жељу, али не жели да се она и испуни* (КССЈ).
б) *Дошао је у оне године кад човек још **жели** неку жељу, али не жели да се она и испуни.*
- (38) а) *Први пут је то осетила и **пожелела** да са њом поразговара када је, једног јутра, шетала бањском двораном...* (КССЈ)
б) *Први пут је то осетила и **желела** да са њом поразговара када је, једног јутра, шетала бањском двораном...*
- (39) *Њена мајка иступи напред, загрли је и усхићено јој **пожеле** добродошлицу* (КССЈ).

Пожелети, међутим, поседује две изведенице: итеративну *пожељивати* и итеративно-деминутивну *пожељкивати*. Премда је у РМС наведено да је *пожељивати* несвршена и учестала варијанта глагола *пожелети*, у њеном чланку наведен је пример за глагол *пожељкивати*. Будући да нисмо пронашли примере употребе глагола *пожељивати*, сматрамо да је реч о лексеми која спада у неоправдане, непотребне итеративе.

С друге стране, *пожељкивати*, иако јесте присутан у језику интернета (на хрватским сајтовима), нема велику заступљеност; класификујемо га као моноаспектив НСВ стога што га суфикс *-к-* формално „удаљава” од *пожељивати*, као и само његово значење ‘више пута, чешће желети’ (РМС, 1971/4: 592). Према нашем мишљењу, на основу следећег примера има основа и у датом случају говорити о префиксалној алтернацији, без обзира на то што се префиксом *при-* имплицира тајновитост, која није својствена префиксу *по-*: *Све више се осјећао заробљеним и **пожељкивао** [прижељкивао – Т. Б.] скинути ту црну, свеченичку хаљину* (blog.dnevnik).

Последња изведеница *ужелети* (*се*) – ‘зажелети, пожелети’; ~ се ‘осетити јаку жељу за нечим, за неким, зажелети се некога, нечега’ (ЈРМС, 2011: 1348) – у нереклексивном облику може развити префиксалну алтернацију са глаголима на *за-* и *по-*, међутим, испитивање је показало да се разматрана изведеница на *у-* не употребљава без морфеме *се*, стога, *ужелети се* класификујемо као моноаспектив СВ.

(40) *Верујем да **се** наша публика **ужелела** утакмица на нашем стадиону*
(SRWAC);

(41) *Свет се некако смањио, па кад **се** **ужелимо**, за само неколико сати
будемо на окупу* (SRWAC).

Моноаспективи НСВ без префикса			
<i>Желать</i>		<i>Желети</i>	
Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ	Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ
	<i>пожелать</i>	<i>пожељкивати</i>	<i>зажелети (се)</i>
	<i>зажелать*</i>		<i>нажелети (се)</i>
	<i>нажелать*</i>		<i>оджелети</i>
		<i>прижелети</i>	
		<i>дожелети (се)</i>	
		<i>ужелети (се)</i>	
		<i>прижељкивати</i>	

Табела 2. Видска типологија деривата модалних глагола *желатъ* и *желети*

3.1.1.1.3. *Сметъ* – *Смети*

Дате модалне глаголе уврстили смо у анализу будући да се њихов творбени опсег, али и видски статус, разликују у двама језицима које поредимо, иако су општесловенски и представљају префиксалне изведенице глагола *мѣти*.

Наиме, *сметъ* (Евгенјева, 1999/4: 153) поседује следећа два значења: (1) ‘имати смелост, налазити у себи смелост за нешто; осмељивати се’ – *Мне было как будто совестно перед ним, и я не смел взглянуть ему в глаза* (Т.); у саставу учтивог питања или тврдње; (2) (уз одричну речцу *не*) ‘имати право на нешто’ – *«Обладать» — кто смеет обладать человеком? Обладает халатом, туфлями* (Ч.). Дефиниција ове одреднице у МАС упућује на видски парњак овога глагола – *посметъ*, за који није наведено значење већ се позива на граматичку (видску) кореспонденцију са мотивним глаголом.

Када се упореде контекстуалне реализације глагола *посметъ* у НКРЈ и могућа замена са мотивним глаголом, закључујемо да је она заиста могућа иако се ради о изведеници са префиксом *по-*, премда смо, у неколико ранијих случајева, наводили да изведенице на *по-* означавају (краткотрајну

и/или изненадну) ситуацију везану за одређену епизоду или пак ограничену на (дефинисани) период, што нам је служило као основ класификовања таквих глагола у групу моноаспектива. За разлику у интерпретацији и класификацији кључно је питање да ли реализација модалне активности задира у сферу субјекта или не, односно да ли је субјекат одговоран и вољан за њено предузимање. Код глагола *посметь* јасно је да реализација ситуације не зависи од субјекта, него од неког (нечег) другог, на што он сам нема објективног утицаја. Дакле, епизодни карактер ситуације или пак могућност њеног понављања у одређеном периоду зависе од околности. Уп.:

- (42) *И друга твоего никто тронуть не посмеет* [смеет – Т. Б.] (Виктор Пелевин. Желтая стрела, 1993, НКРЯ).
- (43) *Он мог выстрелить в меня. — Не посмел бы* [не смеет – Т. Б.]... *Они все трусоватые и осторожные* (Александр Купер. Истопник // «Дальний Восток», 2019, НКРЯ).
- (44) — *Кукла хоть и боялась глухаря, хозяина послушаться не посмела* [не смеет – Т. Б.], *обошла птицу с тыла, теребнула за хвост* (В. П. Астафьев. Капля, 2015, НКРЯ).

Српски еквивалент *смети*, који, за разлику од руског аналогона, класификујемо као моноаспектив НСВ, у РМС (1973/5: 881) има једно значење више у односу на *сметь*, а сама дефиниција глагола је знатно садржајнија: (1) ‘имати смелости, усуђивати се учинити нешто’ — *Не смесмо јој ни до двора доћи, а камоли да је доведемо* (НП Вук); (2) а. ‘бити допуштено (коме)’ — *У оно време калфа је у цепу смео имати новаца само двапут у години ... кад је ишао да се шиша* (Срем.); б. у учтивом питању — *Смем ли Вас замолити?* (Р-К Реч.); (3) ‘моћи, имати основа, оправдања за нешто’ — *Тако је био још зелен да му не смијете баш ни замјерити* (Креш.) ~ се (само безл.) ‘допуштено је’ — *Овде се не сме пушити* (Р-К Реч.).

Осим тога, *смети* има и рефлексивни безлични облик са морфемом *се*, док руски еквивалент безличне форме (конструкције) са значењем допуштења, забране и нужности образује помоћу предикатива *(не) надо, нельзя, должен (-а, -ы)* и сл.¹²⁴ На пример, када се ради о забрани, еквивалент је предикатив *нельзя* (45), а уколико је реч о допуштењу, једно од средстава изражавања може бити и предикатив *можно* (46). Насупрот руском

¹²⁴ Наведеним предикативима (и другима) могу се пренети и значења српских модалних глагола *морати, моћи, требати* и др.

еквиваленту, нисмо утврдили постојање граматичких изведеница глагола *смети*.

(45) *Не смемо да разговарамо на часу / Не сме се разговарати на часу*
→ *Нам нельзя разговаривать на уроке / Нельзя разговаривать на уроке*
(примери наши);

(46) *Смемо ли да поседимо још пола сата? → Можно посидеть еще полчасца? / *Мы смеем посидеть еще полчасца?* (примери наши).

3.1.1.1.4. Мочь – Моћи

Лексикографски чланак глагола *мочь* (Евгенјева, 1999/2: 305) садржи укупно 3 значења, од којих се последње односи на окамењену форму 3. лица јединине у садашњем времену (*может*) и користи се у разговорном језику као уводна реч којом се имплицира одређена претпоставка или могућност (*может бити, можда*): (1) ‘бити у стању, имати снаге да се нешто уради’ – *Старшина хочет что-то сказать, но не может* (Ч.); ‘имати могућности да се нешто уради’ – *Очки он не мог снять: он был слишком близорук* (Л. Т.); ‘бити способан за нешто, умети урадити нешто’ – *Ты знаешь, я владею стрелой Могу* (Л.); (2) употребљава се за означавање могућности, вероватноће неке активности – *Если бы вы минут через двадцать сюда явились, могли бы меня не застать* (Саянов); (3) у 3. лицу јединине садашњег времена (*может*) користи се као уводна реч у разговорном језику (за изрицање претпоставке – Т. Б.) – *Давно уже, лет десять, а может и пятнадцать, как он жил в Диканьке* (Г.).

Подаци из МАС такође показују да дати глагол поседује видски парњак *смочь*¹²⁵ у делу свог примарног значења, тачније у сегментима који се односе на стање или могућност извршења активности, док у значењу које подразумева способности или умећа *мочь* функционише моноаспектив НСВ. У таквој употреби на позицији субјекта је *живо* /+/-/ и најчешће *људско* /+/-/, а глагол који семантички детерминише значење сложеног предиката обично означава (у

¹²⁵ Уп.: ‘доспети у стање да се нешто уради’ – *Несмотря на свое горе, она смогла-таки принять участие и в моих заботах* (Д.); ‘добити могућност да се нешто уради’ *По моим расчетам, вы в ближайшую неделю электрооборудованием заняться не сможете* (Николаева) (Евгенјева, 1999/4: 159). Подаци из НКРЈ показују да *смочь* има секундарно имперфективизовану варијанту *смогать*, али како су присутна свега 3 примера употребе, јасно је да се активно не користи.

најширем смислу) способности, умећа и сл., која чине сталну карактеристику (особину) субјекта (уз употребу квалификатора) – примери (47) и (48).

Пример (49) је илустративан у погледу употребе глагола *мочь* и *смочь* – у (49) а) у независној реченици употребљен је глагол *мочь* у значењу немогућности, неспремности за одговарајући позив (занимање), док се у зависној користи *смочь* и ситуација је у потпуности везана за значење глагола који представља семантичко тежиште сложеног предиката. Реченице у примерима (49) б) и (49) в) нису исправне, стога што би реализација ситуације у првом подразумевала везаност радње из независне реченице за одређени тренутак у будућности (нема, дакле, импликације трајне немогућности бављења политиком); а, с друге стране, у (49) в) радња зависне реченице добија општи (стални) карактер, што у потпуности трансформише смисао првобитног исказа. Уп.:

(47) Чему **может** научить отец, который уклоняется от налогов [...] и только усмехается вместе с сыном (Форум, НКРЯ);

(48) Миша **может** прекрасно рисовать, а Елена – нет (пример наш).

(49) а) Я **не могу** быть политиком, потому что **не смогу** послать человека на смерть (Культура. Зеркало // «Огонек», 2013, НКРЯ).

б) *Я не смогу быть политиком, потому что не смогу послать человека на смерть.

в) *Я не могу быть политиком, потому что не могу послать человека на смерть.

Поред глагола *смочь*, у МАС регистровани су видски парњаци *помочь* – *помогать* и *превозмочь* – *превозмогать*, које нећемо анализирати из објективних разлога, а осим њих идентификовани су још и глаголи *возмочь*, *занемочь*, *изнемочь* – *изнемогать* и *домогаться*. Међутим, претрага и анализа грађе из НКРЯ омогућила нам је да речничке наводе коригујемо у неколико праваца. Наиме, утврђено је постојање глагола *измочь*, са свега 3 реализације у текстовима насталим средином 19. и почетком 20. века, на основу којих закључујемо да је значење истоветно као код *смочь*, те да је дериват на *из-* истиснут из савременог лексичког фонда. Сем наведеног, у НКРЯ присутан је и глагол НСВ *возмогать*, чије постојање сугерише корелативан видски однос који се успоставља међу глаголима *возмогать* и *возмочь*¹²⁶. С обзиром на стилску обележеност речи са префиксом *воз-* (припадност високом стилу и најчешће

¹²⁶ Уп.: ‘оказаться в состоянии, в силах сделать что-л.; смочь’ (Евгеньева, 1999/1: 201).

архаична употреба), не изненађује што је први присутан са незнатном фреквенцијом (свега 22), док је код другог она знатно већа (705), мада је приметно да је употреба ограничена на текстове религијске тематике.

Полипрефиксирани застарели глагол *занемочь* такође има нерегистровани облик НСВ – *занемогать* (присутан у НКРЯ с фреквенцијом 35). Оба се односе на стање болести или физичке немоћи, као и регистровани (стилски неутралан) пар *изнемочь* – *изнемогать*. Упркос истоветном резултату – физичкој слабости или болести, различит је начин на који се тај резултат постиже. Наиме, код изведеница на *за-* ради се о тренутном осећају слабости или болести с могућношћу прогресије, док је код *изнемочь* – *изнемогать* реч о резултату дуготрајног процеса који је исцрпео субјекта до крајњих граница (присутна је сатуративна компонента, коју префикс *из-* има потенцијал да маркира). Примери ниже показују да се префиксална алтернација може појавити уколико се ради о физичкој исцрплености, мада науштрб значења јер замена деривата на *из-* дериватом на *за-* уклања компоненту ‘до крајњих граница, сасвим’ (уп. (50) а) и (50)б)). С друге стране, у примеру (51) а) није могуће заменити глаголе јер *изнемочь* не допушта даљу прогресију тог стања, на што јасно упућује употребљени адвербијал:

(50) а) *К вечеру Коля **изнемог** от восторга и полноты чувств...* (Виктор Астафьев. Затеси (1999) // «Новый Мир», 2000, НКРЯ).

б) *К вечеру Коля **занемог** от восторга и полноты чувств...*

(51) а) *Прохор тяжело **занемог** и проболев целых три года* (митрополит Тихон (Шевкунов), Житие преподобного Серафима для детей (2016), НКРЯ).

б) **Прохор тяжело **изнемог** и проболев целых три года.*

Премда је настанак глагола *домогаться*¹²⁷, који класификујемо као моноаспектив НСВ, мотивисан модалним глаголом *мочь*, значење је врло удаљено будући да дериват своју семантику остварује на плану интелектуалне активности, може се чак рећи и посесије (апстрактне и материјалне): ‘снажно, упорно стремити постизању или остварењу нечега’ (Евгеньева, 1999/1: 427).

Семантичка структура српског еквивалента, глагола *моћи*, описана је знатно сложеније (РМС, 1969/3: 430): (1) а. ‘имати моћи, снаге, способности, услова, увјета за извршење нечега; бити у стању учинити нешто’ – *моћи радити, моћи говорити, моћи примати посете* итд.; б. кад је реч о могућности да се

¹²⁷ У електронском корпусу појављује се и нереклексивна форма *домогать*, али се из трију примера, колико је забележено, не може одредити значење глагола.

нешто издржи, о способности да се нешто поднесе – *Не може се више* (Станк.); (2) а. ‘имати елемената, основа, оправдања за нешто’ – *Још ове зиме се можете надати конзулу* (Андр. И); б. кад се истиче да за нешто има прилике, да нечега има, да нешто бива – *На Жељину ... можеш видети стогодишње дрвеће мало што веће од човечјег боја* (Панч.); (3) а. кад се наговештава нека могућност или вероватноћа — *Могли бисте, голубане, под земљицу и прије прољећа* (Мих.); б. кад се неки број, количина, мера одређују отприлике, као приближна претпоставка — *Могло јој је бити нешто више од четрдесет година* (Кум.); (4) а. кад је реч од опуштености или исправности нечега; ‘смети, имати одобрење’ – *Зар се можемо дизати против својих учитеља и богова?* (Крањч. С.); б. кад се допушта, узима у обзир нешто о чему се неће водити рачуна, што нема важности – *Може она говорити шта хоће* (Скерл.); (5) ‘бити употребљив, прихватљив, одговарати некој намени, потреби’ – *Ловили [су] и фоке ... чије се месо ... може јести* (Петр. М.); б. за изрицање предлога, сугестије, блаже заповести или става, савета (обично ироничног) – *Заиста мислим да би ти могао живље прионути уз посао*; (7) (уз глаголе *мислити*, *представити* и сл., понекад плеонастично) кад се истиче или тражи од саговорника разумевање, јасно замишљање ситуације о којој се говори – *Лијено је изгледао надзорник, могу мислити* (Крањч. Стј.).

Моћи, супротно руском еквиваленту, има и рефлексивни облик, који се, према наводима из речника, углавном користи одрично, у значењу ‘живети у непријатељству’¹²⁸: *Од давнина се не може с нашом кућом* (Коч.) (РМС, 1969/3: 430).

Глагол *моћи* поседује знатан број деривата, а највећи део чине следећи видски парови: *домоћи се – домагати се, измоћи – измагати, изнемоћи – изнемагати, испомоћи (се) – испомагати (се), одмоћи – одмагати, потпомоћи (се) – потпомогаати (се), пренемоћи (се) – пренемагати (се), припомоћи – припомагати и смоћи – смагати*¹²⁹. Упоредивши ексцерпиране облике у руском и у српском језику, запажа се да се ради о изведеницама са (углавном) истим

¹²⁸ Уп. и супротно: *Са њим се може, само треба пажљиво и мислити унапред* (примери наши). С друге стране, уз морфему *се* постиже се и деагентивизација овог глагола, уп. примере којима се означава могућност или пак немогућност уопште: *Може се лепо живети с толиком платом; Не може се са таквима ништа ни договорити* (примери наши).

¹²⁹ Облик НСВ се користи изузетно ретко, док се форма СВ најчешће користи уз именице *храброст* и *снага* у генитиву, чиме се постиже позитивна квалификација субјекта и интензификација тешкоће у којој се он налази. На пример: *Упркос свему што нас задеси, треба смоћи снаге да се настави даље; Ко не смогне храбрости на време, дуго трпи последице својих одлука* (примери наши).

и/или еквивалентим морфемским саставом, као и да су у српској лексикографској литератури забележени они облици који се у руском срећу искључиво у НКРЯ, и то са малом фреквенцијом. Међутим, четири изведенице класификујемо као моноаспективе СВ: *занемоћи* (*занемоћати*), *снемоћи*, *узмоћи* и *узнемоћи*. Наиме, *занемоћи* (уп. горе *занемочь* и *занемогать*) има једно значење: ‘постати немоћан, разболети се’ (РМС, 1967/2: 169), а 11 примера из SRWAC показују да се наведено значење одржало и данас, премда глагол није фреквентан (в. ниже пример (52)).

Иако такође означава стање болести, код глагола *снемоћи* реч је о тренутној слабости или здравственом проблему који *одједном* обузима субјекта – ‘осетити слабост, онемоћати; позлити (коме)’ (РМС, 1973/5: 906). Ипак, 3 забележена примера из SRWAC показују да се семантичка диференцијација глагола *занемоћати* и *снемоћати* у активној употреби не прави, будући да се *снемоћати* користи уместо *занемоћати*, уп. ниже пример (53).

*Узмоћи*¹³⁰ и *узнемоћи*¹³¹ имају супротстављена значења, а последњи се у корпусу реализује само једном, и то у тексту религијског карактера (пример (54)). Глагол *узмоћи* је далеко присутнији у активном фонду (199 реализација), а, према нашем мишљењу, може да се замени глаголом *успети* (в. пример (55)).

(52) *Зови доктора, буди га, не сме да спава, дете ми је занемогло*
(SRWAC).

(53) *породица "је на читуљи навела да је "снемоглао у борби за своју земљу"*
(SRWAC).

(54) *Пророк Мојсије је услјед старости узнемоглао да диже руке своје ка небу...* (SRWAC).

(55) *Доћи чим узмогнем* (SRWAC).

Моноаспективи НСВ без префикса			
<i>Мочь</i>		<i>Моћи</i>	
Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ	Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ
<i>домогаться</i>			<i>занемоћ(ат)и</i>
			<i>снемоћи</i>
			<i>узмоћи</i>
			<i>узнемоћи</i>

Табела 3. Видска типологија деривата модалних глагола *мочь* и *моћи*

¹³⁰ ‘Моћи, наћи снаге’ (РМС, 1976/6: 464).

¹³¹ ‘Не моћи више нешто чинити’ (РМС, 1976/6: 465).

3.1.1.1.5. *Иметь – Имати*

Доминантна сфера употребе општесловенских глагола *иметь* и *имати*, насталих од прасловенског **jьmѣti* (Гагина, 2015), подразумева сферу поседовања, укључујући како материјалне тако и апстрактне појмове. Дакле, анализираним глаголима означава се релација између одређеног поседованог предмета (56) или особине (57) и сл., са једне стране, и посесора, са друге. Стога глаголе *иметь* и *имати*¹³², моноаспективе НСВ, сматрамо експонентима лексичко-семантичке класе глагола поседовања, мада је за изражавање датог значења развојем руског језика преовладала тзв. „у-локализатор”¹³³ конструкција (Друзина, 2005), док се глагол *иметь* у посесивном значењу среће у оквиру устаљених израза (Чинталова, 2009: 120).

Релација између посесора и поседованог ентитета може бити и једнострана, а реч је о случајевима када је на позицији објекта одређена апстрактна именица којом се манифестује став „посесора” према ентитету који је граматикализован инфинитивом¹³⁴ (у руском језику; (58) а)) односно глаголском именицом или експланативном реченицом у српском (58) б)):

(56) а) Я **имею** германский сертификат «тренер по персоналу» и большой практический опыт специалиста по трудоустройству на германской бирже труда (Форум: Были вы в стране преподаваемого языка? (2008-2011), НКРЯ).

б) Била је телесно јака жена и **имала** је тамносмеђу перику и очи, као и сви припадници породице Турн и Таксис (КССЈ).

(57) а) Однако применение универсальных пакетов моделирования **имеет** и негативную сторону – ограниченное быстроедействие полученной программной модели (А. Ю. Савинков. Синхронизация и верификация в имитационном моделировании // «Информационные технологии», 2004, НКРЯ).

¹³² У српском језику регистрован је знатно мањи број изведеница глагола *имати*. Код неких је мотивација са примарним значењем поседовања потпуно изгубљена: *поимати* – *појмити* и *доимати се* – *дојмити се*, док се код *узамати* – *узајмити* она може реконструисати. Будући да је реч о видским парњацима, нећемо их даље коментарисати.

¹³³ Предлог у и посесор граматикализован генитивом (у *Х есть*): нпр. *У меня голубые глаза*; *У Вани много денег* и сл.

¹³⁴ Прецизније, читавом глаголском фразом – глаголом *иметь* у личном облику, именицом у акузативу и инфинитивом: *имеют тенденцию использовать*.

- б) Треба **имати** контролу над собом (КССЈ).
- (58) а) Страны с более длительной историей миграции **имеют** тенденцию использовать банковские учреждения («Вопросы статистики», 2004, НКРЯ).
- б) Државе са развијенијом историјом миграција **имају** тенденцију искоришћавања [да искоришћавају] банкарских институција (превод наш – Т. Б.)

Премда је и глагол *иметь* класификован као модални у *Руској граматистици*, његова прагматика је сасвим друкчија у односу на прагматику глагола *имати* у модалној функцији, односно у значењу наредбе, када му се значење поклапа са значењем модалних глагола *требати* и *морати*, уп.:

- (59) а) Е нећеш се овога пута извући, **има** да частиш за унапређење (КССЈ);
- б) Е нећеш се овога пута извући, *треба* да частиш за унапређење;
- в) Е нећеш се овога пута извући, *мораш* да частиш за унапређење.

Наиме, у руском језику немогуће је наредбу, жељу или вољу изразити помоћу глагола *иметь*, већ се то постиже предикативима *должен*, *надо*, *обязан* итд., а значење глаголске фразе се спецификује употребом глагола у инфинитиву, нпр. *Тебе надо* [или: Ты должен] *сделать домашнее задание, а потом играть* // **Има** да урадиш домаћи задатак, а после се играј; или, премда илокутивно доста слабијег интензитета **Мораш** да урадиш домаћи задатак, а после се играј (примери наши).

Према томе, иако имају истоветно порекло и представљају моноаспективе НСВ, те захтевају допуне зарад конкретизације значења, модалност у погледу нужности могуће је изразити у српском језику, док је у руском употреба глагола *иметь* оријентисана искључиво на посесивну (стативну) сферу, и то, према подацима из НКРЯ, искључиво у устаљеним спојевима типа *иметь право* (срп. *имати право* / *бити у праву*), *иметь в виду* (срп. *сматрати*), *не иметь смысла* (срп. *немати смисла*, *бесмислено*), *иметь отношения* (срп. *односити се на одређени начин*), *иметь дело* (срп. *имати посла са неким/нечим*), *иметь возможность* (срп. *имати могућност*), *иметь место* (срп. *постојати*) и сл.

Осим рефлексивног облика *иметься*, у руском су идентификовани и следећи деривати, моноаспективи СВ: *поймать*, *возьмать(ся)*, *заиметь(ся)*,

*проиметь, переиметь и обиметь*¹³⁵. Творбени речник А. Тихонова (2014) региструје *иметься, возыметь* и *заиметь*, али не и постфиксалне варијанте последњих двају глагола, које су доступне у НКРЯ. С друге стране, МАС не бележи *заиметь(ся)*, већ само *возыметь* и *поиметь*.

Од свих наведених, највећом заступљеношћу (1227) одликује се *возыметь*, док се постфиксални дериват користи у само једном примеру. Упркос стилским обележјима условљеним префиксом *воз-*, сам глагол реализује се како у оквиру устаљеног израза *возыметь действие*¹³⁶, тако и у значењу ‘имати, добити’. Уколико се глагол *возыметь* употреби у инфинитиву уз допуне попут *намерение, охота* и сл., остварује се проспективно значење (пример (60)), док се у прошлом времену активност квалификује као неостварена (61). У примеру (61) радња је локализована у прошлости и на датом плану реализација јесте неуспешна (неостварена) – субјекат је имао сумње за које је намеравао да пита власника јер није желео да оптерећује Агибе, али се на плану прошлости, а ни у синхронном моменту, не дефинише резултат те радње.

(60) [...] *купечество приезжающие увидят здесь множество разных ремесл и [...] возымеют охоту сами в том прибытка искать* (В. Н. Татищев. Доношение Я. В. Брюсу о целесообразности постройки нового металлургического завода на реке Исети (1721), НКРЯ);

(61) *По прилежном рассмотрении сей карты и прочтении прописи, многие возымел я сомнения, о которых желал я у хозяина моего изъяснения потребовать, ибо казалось мне неприлично утруждать Агибе* (М. М. Щербатов. Путешествие в землю Офирскую г-на С., шведского дворянина, 1783, НКРЯ).

Премда је оквалификован као део простог говора, *поиметь* (према фреквенцији) следи претходно наведени глагол, а без обзира на то што има резултативно значење, сматрамо да није реч о декомпонованом (како се може закључити из речничког чланка у МАС) већ о аналитичком предикату (в. ниже (62)). Осим тога, примери из НКРЯ показују и да се анализирани глагол користи у значењу ‘силовати’, што није регистровано у речницима.

¹³⁵ Последња три деривата нису регистрована у речницима, идентификована су помоћу НКРЯ.

¹³⁶ У НКРЯ се у својству допуна налазе и именице *эффект, реакция, влияние* и сл.; срп. *изазвати утицај, реакцију* односно *произвести ефекат*.

Глагол *заиметь* у НКРЯ броји 279, а постфиксални облик *заиметься* свега 4 реализације. Посесија се временски „омеђује”, истичу се њене спољашње границе, због чега ни дати глагол није парњак мотивном *иметь*, а присутна је импликација трајања краћег од нормe, уколико се *иметь* узима као репер, тј. значење изведенице са префиксом *за-* могли бисмо дефинисати као ‘поседовати на одређено, краће време’ (в. (63)), али и ‘осетити потребу да нешто буде у власништву субјекта’ (64).

- (62) [...] *принадлежность к банде Маклера Завадов отрицал до конца — то ли боялся, то ли рассчитывал **поиметь** с этого молчания выгоду* (Н. Леонов, А. Макеев. Ментовская крыша, 2004, НКРЯ).
- (63) *Вернувшись, как положено, стал работать на благо отечества. **Заимел** дом в Санкт-Петербурге, процветал* (Даниил Гранин. Зубр, 1987, НКРЯ);
- (64) *Если вы хотите **заиметь** гараж [...] вы будете обязаны вступить в определенные отношения с государством* (Виктор Лихачев. Гараж (2003) // «Встреча» (Дубна), 10.03.2003, НКРЯ).

Код глагола *обыметь* посесија се преноси са човека на апстрактни домен, тачније на позицији објекатске допуне је *живо* и *људско* +/-, док је субјекат представљен лексемама како негативне тако и позитивне конотације попут *гордыня*, *страх*, *трепет* и *беспокойствие*, са једне стране; и *благодать*, *слава* и *правда Божия* односно *чистейший огонь*, са друге. Сам глагол денотира обузимање човека од стране неке силе представљене кроз једну од горенаведених лексема, тј. власт те силе над човеком (примери (65) и (66)). Префикс *про-* код глагола *проиметь* уноси семантичке промене које подразумевају губитак (као код *проиграть*), на основу чега он означава немање, поништење поседовања (слично негацији); док префикс *пере-* акционално модификује значење, подразумевајући да је реч о дистрибутиву објектног типа (*переиметь* у примерима (68) и (69)):

- (65) *Сей чистейший огонь когда единожды **обымет** и воспламенит душу человека, то не престанет умножать в ней силу свою...* (архиепископ Платон (Левшин). Катихизис четвертый надесять, 1758, НКРЯ)
- (66) *«Возольется вода до души моей, бездна **обымет** меня последняя...* (Василий Белов. Привычное дело, 1967, НКРЯ)
- (67) — *Балан, да ты затрахал, — визжат в трубку. — Ты все это **проимел**, — верещит он. — Репортаж по «Про-ТВ» уже пошел в дневных новостях и будет в вечерних, — визжит он.*

— Как можно было **проиметь** все это, — говорит голос (В. В. Лорченков. Бездна (2012) // «Волга», 2013, НКРЯ).

(68) Но Зоя подозревает, что это только предлог, а на самом деле он мечтает увидеть мир и **переиметь** дело со всеми портовыми девками (Инна Халыпина. Карниз Европы // «Волга», 2015, НКРЯ).

(69) — Должно быть, в последнюю ночь половину таек **переимел!** (Семен Данилюк. Бизнес-класс, 2003, НКРЯ)

Моноаспективи НСВ без префикса			
<i>Иметь</i>		<i>Имати</i>	
Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ	Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ
	<i>возыметь(ся)</i>		
	<i>заиметь(ся)</i>		
	<i>обыметь*</i>		
	<i>переиметь*</i>		
	<i>поиметь</i>		
	<i>проиметь*</i>		

Табела 4. Видска типологија деривата модалних глагола *иметь* и *имати*

3.1.1.1.6. Долженствовать – Ø (различите конструкције)

У модалне глаголе у руском језику убраја се и моноаспектив НСВ *долженствовать*, за који је карактеристична књижевна употреба и архаичност (Евгенјева, 1999/1: 423): ‘бити дужан, обавезан’.

Премда је стилски маркиран, НКРЯ показује да се користи и у савременом језику (заступљен је у 1302 реализације), претежно у религијским и сл. и текстовима. Према нашим резултатима ексцерпције грађе једнојезичних општих и специјализованих (деривационих) речника, разматрани глагол нема граматичких изведеница.

Српски лексички фонд не садржи глагол изведен од именице *дужност*, те се еквивалентност постиже на неколико начина, међу којима су следећи: (1) непунозначни глагол *бити* уз партиципе *дужан* или *обавезан*, заједно са *да* + презент конструкцијом или инфинитивом (*Дужан/Обавезан је да дође на преглед*), или пак (2) глагол *бити* употребљен у оквиру метафоричке месне конструкције са предлогом *у* и именицом *обавеза* у локативу, такође уз *да* + презент конструкцију (*У обавези је да дође на*

преглед). Осим тога, да + презент конструкција као допуна глаголу *требати* у безличној употреби такође може да изрази нужност еквивалентну глаголу *долженствовать*: *Треба да дође на преглед*.

- (70) а) *Примерно в этом духе он и молился перед вторым уроком, на котором **долженствовала** быть контрольная по геометрии...* (Ирина Ратушинская. Одесситы, 1998, НКРЯ);
б) *Приблизно у том духу он се и молио пред други час, на којем је **требало да буде** контролни из геометрије...* (превод наш – Т. Б.)
- (71) а) *По этой инструкции [...] **дежурить** должноствовало двоим...* (Александр Солженицын. В круге первом, т.1, гл. 1–25 (1968) // «Новый Мир», 1990, НКРЯ)
б) *Према том упутству, двоје је **требало да дежурају*** (Т. Б.);
в) *Према том упутству, двоје је **било у обавези да дежура***;
г) *Према том упутству, двоје је **било душно да дежура***.
- (72) а) *Хирлемс скривил своју физиономию, что **долженствовало означать** улыбку* (Роберт Штильмарк. Наследник из Калькутты, 1950–1951, НКРЯ);
б) *Хирлемс је искривио своју физиономију, што је **требало да представља** осмех* (Т. Б.).

3.1.1.1.7. *Требати* – Ø (различити предикативи)

Претходно наведени подаци показују да се српски модални глагол *требати* може употребити као еквивалентан, између осталог, руском глаголу *долженствовать*. Међутим, *требати* нема у потпуности одговарајући (једнолексемски) аналогон у руском језику, већ се у ту сврху користе различити предикативи којима се изражава модална компонента нужности, обавезе и сл.: *надо*, *нужно*¹³⁷, *должен* (-а, -о, -ы) и др. (в. нпр. употребу у примеру (73)).

Глагол *требати* има два граматичка деривата из групе моноаспектива СВ, оба са спецификованим акционалним вредностима у погледу почетка реализације ситуације – *затребати* и *устребати* – ‘постати потребан’ (РМС, 2011: 403, 1388). Алтернирање префикса собом носи и стилску маркираност, будући да се *устребати* користи ређе, с једне стране, док са друге уноси значење повишеног интензитета у односу на *затребати*.

¹³⁷ Наведена два предикатива користе се и за преношење значења модалног глагола *морати*.

Ипак, компонента интензитета у ужем контексту може се занемарити, што и примери у наставку потврђују ((74) и (75)), сем уколико друга лексичка средства не захтевају да се употреби дериват на ус- (уп. њихову замену у (76) и (77)).

- (73) а) **Треба** да ураде домаћи задатак;
б) *Им **надо/нужно** сдeлaтљ дoмaшнee зaдaниe; Oни **дoлжнy** сдeлaтљ дoмaшнee зaдaниe.*
- (74) *Ако ти кaдгoд **зaтрeбa** [устрeбa] пpијaтeљ, јa сaм ти увeк ту (КССЈ);*
- (75) *Обaзpи сe пo вaрoши кoд злaтaрa и кyпи двa злaтнa вeридбeнa пpстeнa; **зaтрeбaћe** [устрeбaћe] ти, нaдaм сe, ускoрo... (КССЈ).*
- (76) *Туђa пoмoћ нaм зaсaд нијe пoтрeбнa, a кaд **yстрeбa** [зaтрeбa] – ми ћeмo их тaдa зaмoлити дa нaм укaжy пoмoћ (КССЈ);*
- (77) *Зaтo ми јe стaницa изнaд глaвe и дoк спaвaм. Никaдa сe нe знa кaд ћe мoјe рaкeтe дa **yстрeбaју** [зaтрeбaју] (КССЈ).*

3.1.1.1.8. Умeтљ – Умeти

Општe знaчeњe глaгoлa *умeтљ* и *умeти*¹³⁸ пoдрaзумeвa спoсoбнoст, умeћe, пoсeдoвaњe пoтрeбних вeштинa зa oбaвљaњe oдгoвaрaјућe aктивнoсти. Мaдa јe рeч o стaлнoј кaрaктeристичкoј сyбјeктa, чијe тpaјaњe нијe и нe мoжe бити дeфинисaнo (мoгућe јe јeдинo oдрeдити плaн извршeњa aктивнoсти – пpoшлoст, сaдaшњoст или бyдyћнoст), дaтa двa глaгoлa сe рaзличитo гpaмaтички oписују у рeчницимa и упoтрeбљaвaју.

Нaимe, *умeтљ* јe глaгoл нeсвршeнoг видa, дoк јe *умeти* дeфинисaн кaкo двoвидски, aли нa oснoву гpaђe из кoрпyсa смaтpaмo дa сe у знaчeњу СВ рeткo упoтрeбљaвa, кaкo штo јe истaклa и М. Спaсoјeвић (2015: 160). Стoгa, имaјући нa yмy и дa јe рeч o тpaјним квaлификaцијaмa сyбјeктa, oбa глaгoлa клaсификyјeмo кaкo мoнoаспeктивe НСВ. Oсим нaвeдeних, глaгoл *умeти* пoсeдyјe и знaчeњe yoбичaјeнoсти, пpeдстaвљeнo у пpимepу (78). *Умeтљ* пoсeдyјe двe извeдeницe кoјe смo клaсификoвaли кaкo мoнoаспeктивe СВ: рeгистрoвaнy *сyмeтљ(сy)* и нeрeгистрoвaнy *дoумeтљ*. Пoслeдњa имa

¹³⁸ Пoсeдyјe нeкoликo пpeфиксaлних извeдeницa, кoјe мeђyсoбнo yспoстaвљaју кoрeлaтивaн видски oднoс, пoпyт *рaзyмeти* – *рaзyмeвaти*, *спoрaзyмeти сe* – *спoрaзyмeвaти сe*, *изyмeти* – *изyмeвaти*, пa их искљyчyјeмo из дaљe aнaлизe.

акционална својства комплетивних глагола, а како се среће у само два примера јасан је њен статус у савременом језику.

Глагол *суметь* показује да је и у датом случају префикс *с-* употребљен да означи једноактност, деловање у једном наврату (без понављања), као што је био раније случај са глаголом *схотеть*, уп.: ‘показати се довољно умешним за нешто, моћи урадити нешто’ (Евгенјева, 1999/4: 306). У српском језику не постоји адекватна изведеница глагола *умети* сличног морфемског састава, али се може употребити глагол *успети* (у руском језику је такође могућа таква замена, в. (79)).

(78) *Уме он да се посвађа чим му нешто није по вољи* (пример наш).

(79) а) *И даже если сумел [успел – Т. Б.] начать, тяжело продолжить*

(Запис LiveJournal, 2004, НКРЯ);

б) *Чак и да је успео да почне, тешко је наставити* (Т. Б.).

Моноаспективи НСВ без префикса			
<i>Уметь</i>		<i>Уметь</i>	
Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ	Деривати моноаспективи НСВ	Деривати моноаспективи СВ
	<i>суметь(ся)</i>		
	<i>доуметь*</i>		

Табела 5. Видска типологија деривата модалних глагола *уметь* и *умети*

3.1.1.1.9. *Думать* – *Мислити*

У *Руској граматици* (Шведова, 1980) глагол *думать* се наводи као модални, док се *мислити* у српском класификује као модалитетни (Mrazović & Vukadinović, 2009). Код оба се основно значење интелектуалне активности преноси у иреални домен претпоставке – ‘намеравати, планирати’, када је глагол непунозначан. У оба језика која сагледавамо то подразумева да разматрани глаголи у својству допуне имају други, пунозначан глагол, што, према подацима из НКРЯ и SRWAC није чест случај.

Наиме, *думать* и *мислити* се чешће користе уз реченичну допуну, или пак у одговарајућој (предлошко-)падежној конструкцији (у српском језику је честа и *да* + презент конструкција); а да би се постигло значење намере, неопходно је да субјекти у независној и зависној реченици буду

идентични¹³⁹. На основу доступних примера у електронским корпусима можемо констатовати да се дата два глагола, осим у интелектуалној сфери, често користе у значењу ‘сматрати’, док се у значењу ‘намеравати’ изузетно ретко срећу, нпр.:

(80) *В партии никогда не состояли и не **думают** вступать — взгляды вроде у них стали совпадать!* (Б. Я. Каштанова. На другом берегу (2003) // «Советская Россия», 23.08.2003, НКРЯ);

(81) *Веттел: Још не **мислим** да одем у пензију (pole-position.rs).*

Оба глагола, која сврставамо у класу моноаспектива НСВ, имају врло богат деривациони потенцијал. Међутим, већина изведеница СВ поседује своје префиксалне видске парњаке, осим глагола *вздумать(ся)*, *понавидумать* и *позадуматься* у руском, те *обесмислити* и *поразмислити(се)* у српском језику.

Анализа грађе у електронским корпусима показује да су у разговорном језику ипак формиране имперфективне изведенице наведених глагола: *вздумывать* (фреквенција 4), *вздумываться* (6), *понавидумывать* (6) и *позадумываться* (1). У српском језику су такође присутна два нерегистрована глагола – *обесмишљавати* (фреквенција 31) и *поразмишљати* (3).

Ниска заступљеност секундарних имперфектива сама по себи говори о неоправданости образовања итератива, који се користе одређено (најчешће кратко) време, али остају као матрица за потоње образовање изведеница сличних особина и прагматичке мотивисаности. Поред тога, поставља се и питање класификовања изведеница СВ са нерегистрованим парњаком НСВ. Сматрамо да се оне могу сагледати као видски парњаци, осим у случају глагола *поразмишљати* и *поразмислити*.

Прво, значење глагола *поразмислити* је ‘мало размислити’ (ЈРМС, 2011: 960), и беспотребно је у контексту указивати на кратко извршење активности, а то се, помоћу прилога *мало*, чини у 2 од 3 примера у SRWAC. Друго, сматрамо да се сувишност образовања огледа и у томе што се *поразмишљати* лако може заменити обликом СВ *поразмислити*, али и мотивним *размишљати*, што нас наводи на закључак да је глагол *поразмишљати*, у суштини, део идиолекта и да је створен из потребе да се пренесе информација о временски продуженој активности, а да се говорник није сетио бољег израза, уп.: *Мислим да вреди мало **поразмишљати** [поразмислити, размишљати] о овоме* (SRWAC).

¹³⁹ Уп.: *Ми **мислимо** [намеравамо] да дођемо следеће седмице* // *Они **мисле** да ћемо да дођемо следеће седмице* (пример наш).

Наведена тврдња такође иде у прилог тези да је у разговорном језику простор за образовање околиналних граматичких творевина без њихове реалне потребе веома широк. Чињеница да они нису регистровани у лексикографској грађи сасвим је оправдана, будући да и речници садрже одређене глаголе који више нису у активној употреби, или је пак она врло ограничена.

3.1.1.2. Модални глаголи у ширем смислу

Будући да је напред речено да у руском језику не постоји термин „модалитетни глаголи”, а с обзиром на то да дата класа у српском језику обухвата глаголе који имају шире лексичко значење од модалних и слободнију организацију синтаксичког окружења, у овом одељку сагледаћемо одређене глаголе чија је особина означавање односа субјекта према некој активности¹⁴⁰. Релација *субјекат – активност* често подразумева емоционалну компоненту, у чему се и огледа модални (иреални) карактер денотиране ситуације.

Имајући на уму да се ради о вишезначним јединицама, овом приликом размотрићемо, тек ради илустрације, две сфере са којима је повезано транспоновање значења: сферу страха и сферу намере. Прва има изразит модални карактер, док се код друге, иако се такође подразумева иреална ситуација, запажају изразитије акционалне особине, и то у домену перспекције.

3.1.1.2.1. Сфера страха → немогућност

У наведену семантичку сферу могу се уврстити различити глаголи, али задржаћемо се на доминантама, моноаспективима НСВ *бояться* и *бојати се*, те њиховим изведеницама.

Иреални карактер радње огледа се у томе што се ситуација из примарне сфере страха премешта у сферу немогућности, забране да се активност изврши.

Да би се остварило модално значење немогућности или пак потенцијалне немогућности, а не основно значење страха у којем наведени глаголи такође функционишу као моноаспективи НСВ, постоје одређени услови. Наиме, за глагол *бояться* неопходно је да допуна буде изражена

¹⁴⁰ При чему под датим термином подразумевамо одређену радњу у широком смислу те речи, не на начин је како дефинисан ситуативни тип ‘активност’ (нпр. према З. Вендлеру).

глаголом у инфинитиву, док *бојати се* у својству допуне може имати и инфинитив и експланативну реченицу.

У таквим случајевима могућа је замена са другим модалним глаголима, најчешће *смет* / *смети*, а негирани предикат замењује се афирмативним, и обрнуто. Уп.:

- (82) *Мы ездили по Европе и, хочу вам сказать, деточки совсем не боятся* [→ смеют] *говорить* (Форум: Были вы в стране преподаваемого языка? (2008–2011), НКРЯ);
- (83) *Я даже боюсь войти* [не смею войти] *в вашу тему, испортить обсуждение* (Наши дети: Подростки (2004), НКРЯ);
- (84) *Бојиш се* [не смеш] *да признаш да га не волиш*;
- (85) *Та се не боји* [сме] *да каже што мисли* (примери наши).

Глагол *бояться* има две изведенице-моноапективе СВ: *забояться*¹⁴¹ и (нерегистровану) *перебояться*. Обе се одликују акционално спецификованим осећањем страха – код прве је реч о временском аспект у погледу инхоативности (86), а код друге је реч о повишеној норми, тј. реализује се као дистрибутив како објектног (87) тако и субјектног типа (88).

С друге стране, моноаспектив НСВ *прибојавати се* показује итеративно-деминутивне особине (89), док моноаспектив СВ *забојати се* такође припада инхоативној АК.

- (86) *Казни были такие свирепые, что все заслушались и забоялись* (Михаил Успенский. Там, где нас нет, 1995, НКРЯ).
- (87) *Не боишься? Хотя, похоже, ты **перебоялась** всякого* (Анатолий Кириллин. С собой не возьму // «Сибирские огни», 2012, НКРЯ).
- (88) *Мои боялки тогда **перебоялись**, когда вас еще и на свете не было...* (Г. Е. Николаева. Битва в пути, 1959, НКРЯ)
- (89) [...] *нема разлога да **се прибојавате** да прошетате макар једно одело овог лета* (SRWAC).

3.1.1.2.2. Сфера намере

¹⁴¹ Премда је у НКРЯ забележен глагол *забаиваться* са ниском фреквенцијом (1 текст са 6 примера, што говори да је реч о идиолекту), у реченицама није регистрован, те стога горенаведени класификујемо као моноаспектив СВ.

У српском језику се комплексна сфера намере изражава, на пример, глаголом *гледати*, који из перцептивног домена транспонује значење у иреални сегмент, као и *стремити*, чији је основни семантички домен кретање.

С друге стране, глаголима *канити*, *намеравати* и *смерати* сфера намере је примарна, а све наведене лексеме припадају моноаспективима НСВ. С обзиром на то да је реч о врло широком семантичком опсегу, овде се може уврстити и читав низ синонима, што овом приликом не чинимо.

Поменути глаголима у руском језику одговарају различити еквиваленти, али групи моноаспектива НСВ припадају *намереваться* и *стремиться*. Као и горенаведени глаголи *намеравати* и *стремити*, *намереваться* и *стремиться* припадају примарном домену намере односно кретања.

Наведени представници разматране семантичке сфере се такође, као и раније анализирани модални глаголи, одликују неспецификованим (универзалним) трајањем, што, како се чини, сугерише да се интелектуална активност, која се односи на планирање одређене радње, од иреалног стања до активног деловања разуме као процес за који није предвиђен завршетак. Ипак, искуствено је добро познато да се наведена интелектуална активност завршава у тренутку када субјекат започиње извршење одговарајуће активности исказане (најчешће) инфинитивном допуном.

Стога поменуте глаголе можемо сматрати и нетипичним средствима изражавања проспективне АК. Примери ниже показују да се сфера намере у погледу (не)извршења одређене активности реализује пре стварне реализације глагола у инфинитиву, којим се семантички детерминише значење ситуације. Нпр.:

- (90) *Консультанты стремятся предостеречь своих заказчиков от подобных ошибок...* (Наталья Дубова. Вокруг ITSM // «Computerworld», 2004, НКРЯ)
- (91) *Врач в Петербурге намеревался ее просто убить* (Сати Спивакова. Не всё, 2002, НКРЯ).
- (92) *Осим што ће режирати, Камерун намерава да буде и продуцент филма* (SRWAC).
- (93) *Тако да ћемо увек стремити да нас производи буду бољи и приступачнији* (SRWAC).

3.1.2. Семантичка класификација моноаспектива НСВ

У датој целини представља се семантичка класификација и детаљна фреквенција моноаспектива НСВ, чији број у руском језику износи 380, а у српском 285. Првобитно је издвојено 21 поље, али је у тексту који следи направљена реорганизација материјала (нека од поља су спојена због сличности коју грађа поседује). Детаљан приказ заступљености јединица унутар поља у сваком од језика понаособ налази се испод у табели 6.

Моноаспективи НСВ		
Заступљеност у оквиру семантичких поља		
Назив поља	Руски језик	Српски језик
Семантичко поље квалификације људског понашања, поступања или умећа	44; 10	34; 7
Семантичко поље делатности, утицаја, руковања објектима или контроле	43	31
Семантичко поље кретања и покретања стационираних ентитета и делова тела	42	34
Егзистенцијално и егзистенцијално-трансформационо семантичко поље	40	26
Семантичко поље говорења / оглашавања и ономатопеје	32	20
Семантичко поље (лошег) третмана другог, сучељавања, супротстављања	28	18
Семантичко поље интелектуалних процеса и менталних стања	20	22
Стативно семантичко поље	17	11
Комуникативно семантичко поље	14	18
Тактилна семантика, физиолошки и физички процеси и стања	18	1
Семантичко поље осећања и њихове вербализације / физичке манифестације	14; 13	16; 8
Семантичко поље евалуације	10	12
Емитовање сигнала који омогућују визуелну перцепцију	9	6
Семантичко поље болести	7	3
Семантичко поље поседовања	5	6
Семантичко поље конзумирања и припреме хране или напитака	5	2
Емитовање сигнала који омогућују олфакторну перцепцију	2	3
Семантичко поље страха	3	5
Семантичко поље одобравања	1	1
Семантичко поље асистенције	3	1
	= 380	= 285
Укупно	665	

Табела 6. Заступљеност моноаспектива НСВ у семантичким пољима

3.1.2.1. Семантичко поље квалификације људског понашања, поступања или умећа

Ова група је најзаступљенија у корпусу и укључује глаголе којима се, са најразличитијих аспеката, квалификују понашање, поступање односно умећа људи¹⁴². С обзиром на поларитет квалификације, грађа је подељена на негативно и позитивно оквалификовану.

Претежно се, у оба поређена језика, понашање, поступање и умећа оцењују негативно, те је моноаспектива из дате групе у руском ексцерпирано 44, а у српском језику 34. Често се значење регистрованих глагола може декомпоновати именицом и придевом, односно прилогом, по моделу ‘понашати се као Х’, где симбол ‘Х’ представља именицу или пак прилог који су носиоци негативне квалификације; нпр. *бабничать* – ‘понашати се као жена; фемкати се’, *мајмунисати се* – ‘понашати се као мајмун (неприлично)’. Уврштено је и неколико глагола са префиксом *без-/бес-*, који, за разлику од већине морфема тога типа, нема акционалну вредност: *бесстыдничать*, *беззаконничать*, *беспутничать*, *бездельничать*; *беспосличарити*.

Наиме, руски део корпуса садржи јединице у наставку, од којих се глаголи страног порекла *капризничать* (срп. *каприцирати се*) и *либеральничать* (срп. *либерализовати се*) у српском одређују као двовидски: *бабничать*, *баклушничать*, *балаганить*, *барахлить*, *барствовать*, *бахвалиться*, *бездельничать*, *бесчинствовать*, *безобразничать*, *беспутничать* / *беспутствовать*, *бесстыдничать*, *беззаконничать*, *блудить*¹, *бравировать*, *бузить*, *буйствовать*, *буянить*, *важничать*, *гаерствовать*, *глупить*, *гримасничать*, *двуличничать*, *дерзить*, *дурачиться*, *дурить*, *егозить*, *ерундить*, *жаднеть* / *жадничать*, *злоствовать*, *злодействовать*, *капризничать*, *лениться* / *лентяйничать*, *либеральничать*, *лицемерить*, *лукавить*, *молодить(ся)*, *наивничать*, *насильничать*, *пакостничать*, *паникёрствовать* / *паниковать*, *пьянствовать*, *самовольничать*, *самодурствовать* и *сучать*.

¹⁴² Изузетак представља глагол *барахлить*, који подразумева да на позицији субјекта буду именице које означавају предмет са мотором.

У српском језику у оквиру датог семантичког поља сврстани су: *афектирати, банчити, беспосличарити / беспосличити, будалити / будалисати, глупирати се, дангубити, доколичарити, досађивати се, дреждати, кочоперити се, кривељити се, ленчарити, лудирати се, лумповати, луксузирати се, мајмунисати се, паразитирати, пијанчити, ситничарити, тактизирати, хвалисати, фрајерисати (се), швалерисати (се), хистерисати, цепидлачити, цицијашити, џабалебарити, џангризати, шендлучити, шкртарити, курчити се, лицемерити, лукавити, паничити.*

Наиме, лако се може запазити да се негативно оквалификовано понашање људи може повезати са барем још једном доминантном активношћу помоћу које се оно остварује – говорење, гестови, мимика и др., тако да се већина глагола из дате групе може даље семантички поткласификовати.

Постоји и одређени број глагола (10 у руском, 7 у српском) који денотирају неутрално или позитивно квалификовано понашање, умећа и поступање: *баюкатъ, вољничатъ, геройствоватъ, жонглироватъ, модничатъ, оригинаљничатъ, покровительствоватъ*¹⁴³, *чититъ(ся)*¹⁴⁴, *подобатъ, праздноватъ*; односно *беговати*¹⁴⁵, *бриљирати, диванити, модирати (се), толерисати, празновати* и *кумовати*.

3.1.2.2. Семантичко поље делатности, утицаја, руковања објектима или контроле

Веома блиско претходном јесте и семантичко поље у које су уврштени глаголи којима се означавају различите делатности, занимања, руковања објектима или глаголи који подразумевају утицај на друге зарад испуњења својих циљева¹⁴⁶, као и глаголи којима се означава контролисање живог или неживог ентитета.

И у датом случају је грађа на руском (43) заступљенија него у српском језику (31). Уп. нпр.: *бездействоватъ, актёрствоватъ, атаманствоватъ, барабанитъ, администрироватъ, генеральствоватъ,*

¹⁴³ Овај и претходни глагол представљају лексичке лакуне.

¹⁴⁴ *Поштовати* је двовидски глагол у српском језику.

¹⁴⁵ У савременом језику значи 'уживати'.

¹⁴⁶ Типа *манипулисати, ласкати* и сл.

действовать, детонировать¹, директорствовать, манипулировать, руководить(ся), стажировать. Лексичке лакуне представљају моноаспективи *инспектировать(ся)* и *коллекционировать(ся)*, док су српски еквиваленти руских моноаспектива НСВ регистровани као двовидски: *участвовать* (срп. *учествовати*), *функционировать* (срп. *функционисати*), *оперировать(ся)* (срп. *оперисати* (се)) и *бомбардировать / бобмить* (срп. *бомбардовати*).

С друге стране, српски корпус, између осталог, садржи следеће јединице: *бавити се, бактати се, баратати, деловати, диринчити, експериментисати, колаборирати, кривотворити, ласкати, опонашати, погодовати, пословати, практиковати, требовати, упражњавати, утицати, шефовати, итрајковати, стажирати, манипулисати, ценкати се.*

3.1.2.3. Семантичко поље кретања и покретања стационираних ентитета и делова тела

На основу компоненте кретања или пак померања делова тела или предмета под утицајем одређене силе, у дату групу укључена су 42 глагола у руском језику, односно 34 у српском.

Наиме, осим стандардних глагола кретања који се иначе класификују као моноаспективи НСВ у руском језику (попут *бежать, бегать, ехать, ездить, идти, ходить* и др.), идентификовани су, примера ради, и наредни: *аплодировать, барахтаться, блудить², блуждать, бушевать, вибрировать, галопировать, гулять, дефилировать, дрожать, парадировать, пульсировать.*

Еквиваленти глагола *мигрировать* и *циркулировать* (срп. *мигрирати* и *циркулисати*) у српском језику се граматички дефинишу као двовидски. Заједничко свим наведеним лексемама је то што се на позицији субјекта, макар у примарном значењу, налази именица којом се денотира особа, животиња или неки њихов део тела (уп. нпр. *аплодировать* и *аплаудирати* за које је искуствено познато да је реч о длановима), односно неживи ентитет који се покреће помоћу силе (нпр. *бушевать* или *вибрировать*).

За илустрацију ексцерпираних грађа у српском језику навешћемо следеће глаголе: *базати, бежати, вибрирати, вијорити се, витлати, возати / возикати, глумарити, јахати, клатити (се), копрцати се, липтати, миголити се, пулсирати, саобраћати, следити, стремити, титрати, марширати*.

3.1.2.4. Егзистенцијално и егзистенцијално-трансформационо семантичко поље

Постојање само по себи је скуп широког спектра значења који, директно или индиректно, садржи сва она поља која смо до сада представили. Стога, многи од наведених глагола могли би се, у ужем или пак ширем смислу, посматрати и са аспекта егзистенције.

Параметар на основу којег смо 40 глагола у руском и 26 у српском језику издвојили у посебну групу јесте постојање *на одређени начин* или у *одређеном својству*. Укључени су и глаголи којима се означава одсуство, с обзиром на то да је реч о поништењу егзистенције *на/у* одговарајућем месту (уп. *отсутствовать; отсутствовати, недостајати*).

Егзистенцијално-трансформациони семантички елемент поља чине глаголи за које је искуствено познато да не могу трајати вечно јер сами себе исцрпе и доведу до крајњих граница извршења, али са граматичког аспекта они су моноаспективи НСВ (нпр. *варьировать(ся) / варирати, желтеть(ся), зимовать / зимовати* и сл.).

Поред наведених, у дато поље укључени су и: *агони(зи)ровать, базировать¹⁴⁷, бедствовать, блаженствовать, бродяжничать, бытовать, бывать, быть, доминировать, жить, здравствовать, значить, квартировать, именовать(ся), нищенствовать, обиловать, содержать(ся), существовать, фигурировать* итд.; *бивствовати, бити, битисати, вегетирати, егзистирати, живети, злопатити се, значити, летовати, обичавати, обилувати, оскудевати, постојати, самовати, становати, фигурирати* и др.

¹⁴⁷ У српском језику глагол *базирати* је двовидски.

3.1.2.5. Семантичко поље говорења / оглашавања и ономатопоје

Различити облици говорне продукције (како у погледу разумљивости изговореног садржаја, тако и брзине говорне продукције, разговетности итд.) и ономатопојски звуци сврстани су у групу коју чине 32 моноаспектива НСВ у руском и 20 у српском језику.

Неки од њих су: *агукать, акать, аккомпанировать, артикулировать, басить, беседовать, бормотать, говорить(ся), суфлировать*¹⁴⁸, *жужжать, звенеть, хлокотать, детонировать*² итд.; односно *беседити, блебетати, брбљати, вербализовати, галамити, зановетати, звоцати, кокодакати, мрмљати, муцати, тврдити, фалиширати* и др.

На основу наведених представника датог поља јасно је да су укључени и глаголи којима се изговорени садржај одређује према тону и висини гласа говорника, става слушаоца о садржају који прима аудитивним путем; а када се за говор особе употреби глагол иначе карактеристичан за означавање оглашавања животиње, реализује се интенција увреде.

3.1.2.6. Семантичко поље (лошег) третмана другога, сучељавања, супротстављања

У дато семантичко поље укључени су моноаспективи НСВ¹⁴⁹ којима се на најразличитије начине описује лош, ниподаштавајући, увредљив или уопште негативан став према (најчешће) другој особи (ређе појави, предмету и сл.), као и различите врсте вербалног сучељавања, што адресат најчешће перципира као вид супротстављања. Ради се о устаљеним моделима понашања, који, као и глаголи понашања уопште, немају тенденцију завршетка.

Грађа на руском језику је знатно бројнија (28) од српског материјала (18): *артачиться, бойкотировать(ся), бороться, винить, воевать, враждовать, глумиться, грубить, грубиянить, грызть(ся),*

¹⁴⁸ *Суфлирати* је такође двовидски у српском језику.

¹⁴⁹ Моноаспективи СВ у оквиру датог значењског поља такође су уочени, али их је свега 3 и ради се о семелфактивима: *марнути, ребнути, маршнути*. Већина подразумева физички контакт с циљем наношења повреда.

дебатировать(ся), дискутировать / дискуссировать, зверствовать, конкурировать, контрастировать, конфликтовать, критиковать(ся), митинговать, небрежничать, оппонировать, отрицать(ся), полемизировать, эксплуатировать, ссориться, спорить(ся), тиранить, третировать(ся) и соперничать.

Одређени глаголи који се у руском језику наводе као (једновидски) НСВ, и које смо класификовали као моноаспективе, у српском језику се региструју као двовидски: *бојкотовати, конкурисати, тиранисати и третирати (се)*, док облик који би био изведен од именице ‘конфликт’ за сада није присутан у систему. У оквиру датог поља сврстали смо следеће српске глаголе: *гложити се, дискутовати, дебатовати, кудити (се), лармати, малтретирати, негирати, ниподаштавати, спорити се, угњетавати, мунути, урнисати (се), контрастирати, критиковати, митинговати, опонирати, полемисати и експлоатисати.*

Лако се може приметити да многи од њих подразумевају вербално исказивање свога негативног става према некоме/нечему, понеки подразумевају навођење објективних чињеница током те активности; а одређени број наведених глагола и физички напад на саговорника/-е.

3.1.2.7. Семантичко поље интелектуалних процеса и менталних стања

Ментална и интелектуална стања и процеси такође чине једну од издвојених семантичких група моноаспектива НСВ. Често активности денотиране глаголима из дате класе своју манифестацију имају путем неке физичке или вербалне активности за коју је неопходна претходна интелектуална „обрада” сазнања, нпр. *портретировать / портретисати*, док је код *нервировать* и *нервничать* реч о стању изазваном одређеним подражајем.

С друге стране, намера, настојање и тежња подразумевају одређени вид интелектуалне ангажованости, па су и речи са датим компонентама део разматране групе. Дакле, издвојене јединице не подразумевају само мисаоне процесе у уском смислу те речи, а њихова заступљеност је приближна – 20 у руском, односно 22 у српском језику.

Поред два глагола који су у српском препознати као двовидски – *теоретизировать* (срп. *теоретисати*) и *интересовать(ся)* (срп. *интересовати (се)*) – за руски језик навешћемо и следеће: *безумствовать,*

бредиться, доброжелательствовать, думать(ся), любоваться, любопытничать, мозговать, мудрить / мудровать, нервировать / нервничать, остроумничать, памятовать, подражать, портретировать, резонёрствовать / резонировать, спекулировать и сл.

У српском материјалу присутни су следећи глаголи: *знати, игнорисати, канити (се), колебати се, марити, мислити, намеравати, настојати, оклевати, двоумити се, очекивати, резоновати, смерати, студирати, тежити, хајати, умети, умовати, мудровати, портретисати, фантазирати и спекулисати*.

3.1.2.8. *Стативно семантичко поље*

Под стативношћу подразумевамо некретање односно позиционирање. Поједини представници разматране скупине могу се посматрати и као глаголи којима се означавају одређене делатности, али пошто им је природа таква да у дословном смислу подразумевају некретање, укључени су у дату групу.

Руски материјал садржи 17, а српски 11 јединица: *таиться, безмолвствовать, беречь, бодрствовать, вернуть¹(ся), висеть, ограничить, дежурить, ждать, лежать(ся), позировать, сидеть(ся), соответствовать, стоять, бдеть* и др.; *позирати, лежати, мировати, спавати, стајати, стражарити, чамити, чекати, зјанити* итд.

3.1.2.9. *Комуникативно семантичко поље*

Различити видови размене информација, било усменим или писменим путем, било невербално, обједињени су у дато поље. Одређени глаголи могли би се сврстати и у групу са глаголима утицаја, будући да се, суштински, одликују манипулативним карактером.

У појединим случајевима комуникација је хијерархијски устројена, али је већини својствена равноправност комуниканата. Циљ комуникације може бити и негативан, премда се међу учесницима успоставља сараднички (партнерски) однос (уп. *ипионитъ, сплетничать* и сл.).

Ексерципирано је 14 моноаспектива НСВ у руском језику: *двурушничать, деликатничать, дружить, жестикулировать, кокетничать,*

корреспондироваѣ, молиѣ, общаѣся, флиртоваѣ, приѣтельсѣоваѣ, сотрудиѣаѣ, посредѣиѣаѣ.

У српском језику издвојено је 18 моноаспектива НСВ са разматраним значењем: *агитоваѣи, гестикулирати, дружити се, кокетирати, опходити се, очијукати, посредоваѣи, пријатељеваѣи, сплеткарити, флертоваѣи, ипијунирати, колаборирати, сарађивати, кореспондирати, молити (се), шуроваѣи, тиѣати се, друговаѣи.*

3.1.2.10. Тактилна семантика, физиолошки и физички процеси и стања

Сензације из тактилног домена, с обзиром на то да нису нарочито бројне, сврстане су у групу заједно са глаголима којима се означавају физиолошки и физички процеси и стања живих бића. Ради се о широком спектру који укључује и репродуктивни домен, оздрављење, старење и др.

Примећена је изразита несразмерност у заступљености грађе у руском и у српском језику. Наиме, у српском смо издвојили једино *експериментисати*, а еквивалентан лексички облик присутан је и у руском језику (*экспериментироваѣѣ*), премда није регистрован ни у једном консултованом речнику (иако је у језику интернета фреквентан).

С друге стране, глагол повезан са репродуктивном способношћу жена, *менструироваѣѣ*, представља лексичку лакуну јер у српском нема одговарајућег деноминативног глагола, док се руски моноаспективи НСВ *ферментироваѣѣ* (срп. *ферментисати*) и *реагироваѣѣ* (срп. *реаговаѣи*) у српском језику дефинишу као двовидски.

Поред поменутих, идентификовани су и следећи глаголи у руском језику: *беременеть, блевать, гноиѣѣся, голодаѣѣ, горѣиѣѣ, дрогнуѣѣ¹, дышаѣѣ(ся), еѣѣся, живиѣѣ, здороѣиѣѣся, ледениѣѣ, осязаѣѣ, пиѣѣ(ся) и юнеѣѣ.*

3.1.2.11. Семантичко поље осећања и њихове вербализације / физичке манифестације

Дато поље садржи 14 моноаспектива у руском језику и 16 у српском. Ексерцирани глаголи нису расподељени у уже скупине¹⁵⁰, премда би се таква класификација такође могла спровести, у складу са типом денотираног осећања, његовом каузираношћу, интензитетом и др.: *соболезновать, гордиться, горевать, грустить, досадовать, дразнить(ся), любить(ся), ненавидеть, ненавистничать, обожать, радовать(ся), ревновать, симпатизировать, боготворить*; односно *устречавати се, гнушати се, живцирати (се), жудети, либити се, љубовати, мрзети, обожавати, патити, поносити се, пријати, симпатисати, стидети се, туговати, уживати и волети*.

Многи од наведених глагола могу се истовремено сврстати и у групу интелектуалних процеса и стања, затим понашања (како с позитивном, тако и с негативном квалификацијом), а одређени број подразумева и изражавање осећања доступно чулном (визуелном или аудитивно рецептивном) опажају, због чега су 13 глагола у руском и 8 у српском језику сврстани у поље вербализације или пак физичке манифестације осећања: *тосковать, баловать, благожелательствовать, брюзжать, горячиться, клясть, ласкать(ся), любезничать, негодовать, нежничать, пировать, плакать(ся), азартничать*; тј. *пировати, јадиковати, ликовати, негодовати, плакати, стењати, удварати се, вајкати се*.

3.1.2.12. Семантичко поље евалуације

Процењивање заузима важно место у свакодневном животу и повезано је с интелектуалном сфером. Евалуација се може представити разноврсним глаголима, али као моноаспективе НСВ¹⁵¹ у руском језику (укупно 10), поред *морализовать* и *импонировать* који се у српском класификују као двовидски – *моралисати* и *импоновати*, издвојили смо

¹⁵⁰ Изузетак представљају моноаспективи НСВ без префикса из домена страха, којих је укупно 8: *беспокоиться, бояться, трусить* односно *бојати се, страховати, презати, стрепити и бринути се*. Моноаспективи СВ у оквиру датог поља нису запажени.

¹⁵¹ Моноаспективе СВ нисмо регистровали у датом домену.

следеће: *стоиць, величать(ся), вериць(ся), героизировать* и *баллотировать(ся)*.

У српском језику издвојили смо незнатно више (12), премда вероватно није реч о дефинитивном броју моноаспектива који би се могли укључити у разматрану групу ни у српском ни у руском језику: *шљивити, важити, величати (се), веровати, већати, вредети, вредновати, глорификовати, годити, коштати, фермати* и *бодовати*.

3.1.2.13. Емитовање сигнала који омогућују визуелну перцепцију

Такође се ради о групи која садржи важне јединице за свакодневно функционисање, премда њихов број није велики: у руском смо издвојили 9, а у српском 6 глагола.

Ради се о глаголима који подразумевају одређену визуелну и/или колоритну карактеристику (постојање у одговарајућој боји (*багрянеть*) или пак трансформацију у ту боју (*багрянить*), уколико је глагол каузални), затим *рефлектировать* чији је српски еквивалент *рефлектовати* препознат као двовидски, те глаголи *сиять, блестеть, брезжит(ся), виднеться, глядеться, мерцать*.

3.1.2.14. Семантичко поље болести

Приметна је несразмера кад је реч о заступљености моноаспектива НСВ којима се означава стање болести. У српском их је свега три – *халуцинирати, болети* и *боловати*; док руски материјал чини седам: *тошнить, болеть¹, болеть², галлюцинировать, знобить / знобиться, грипповать* и *нездоровиться*. Последња два се у српском језику не могу једнолексемски изразити (лакуне). Користе се када је потребно указати на опште стање субјекта, не на развојну фазу болести која је у току.

3.1.2.15. Семантичко поље поседовања

Слично пољу егзистенције, за поседовање такође није предвиђено да буде завршено, оно спада у трајна стања. Готово истовестан број глагола издвојен је и у руском и у српском језику, пет односно шест, међу којима се налазе: *претендовать* (у српском језику *претендовати* је двовидски глагол),

владеть, держать(ся), обладать и господствовать; односно владати, следовати, имати, поседовати, држати и господарити.

3.1.2.16. Семантичко поље конзумирања и припреме хране или напитака

Премда заузима важно место у свакодневном функционисању људи, семантичко поље у вези са припремом (обрадом) и конзумирањем хране није продуктивно¹⁵². У руском језику издвојено је 5 моноаспектива НСВ, а у српском 2, и то стилски маркирана.

Оваква ситуација не изненађује превише, имајући на уму да се ради о активностима које по својој природи теже завршетку, те отуда и велики број граматичких деривата ових глагола, премда, свакако, ни број моноаспектива НСВ није ограничен само на овај (кратки) списак: *бланишировать(ся), кипеть, жевать(ся), жаждать, глодать; клопати и шљокати.*

3.1.2.17. Емитовање сигнала који омогућују олфакторну перцепцију

Премда је реч о домену неопходном за нормално функционисање живих бића, када је реч о моноаспективима НСВ без префикса, он је слабо продуктиван. У руском језику издвојена су само два глагола – *благоухать* и *обонять*, а у српском три¹⁵³: *воњати, мирисати* и *смрдеати*.

3.2. Моноаспективи свршеног вида

Моноаспективи СВ су далеко мање заступљени у односу на граматички супротстављену групу. Наиме, како се из ниженаведене табеле 7 може видети, њихов укупан број износи 85 и више од половине чини грађа на руском језику (46), а примећено је и да постоје одређена семантичка поља у којима се моноаспективи СВ, за разлику од моноаспектива НСВ, уопште не

¹⁵² Делом и због начина екскерпције грађе будући да смо, када је реч о моноаспективима без префикса, настојали да елиминишемо глаголе који се ређе користе или имају било какав квалификатор који им сужава употребну могућност.

¹⁵³ Први и последњи означавају рецепцију непријатног мириса, иако је *воњати* етимолошки био неутралан када је реч о квалификацији надражаја.

срећу. Реч је о већ поменутиим пољима одобравања, асистенције, евалуације и страха.

Табела 7. Заступљеност моноаспектива СВ у семантичким пољима

Моноаспективи СВ Заступљеност у оквиру семантичких поља		
Назив поља	Руски језик	Српски језик
Семантичко поље квалификације људског понашања, поступања или умећа	0; 1	2; 2
Семантичко поље делатности, утицаја, руковања објектима или контроле	2	1
Семантичко поље кретања и покретања стационираних ентитета и делова тела	12	11
Егзистенцијално и егзистенцијално-трансформационо семантичко поље	3	0
Семантичко поље говорења / оглашавања и ономотопеје	9	2
Семантичко поље (лошег) третмана другога, сучељавања, супротстављања	0	3
Семантичко поље интелектуалних процеса и менталних стања	1	4
Стативно семантичко поље	3	4
Комуникативно семантичко поље	2	1
Тактилна семантика, физиолошки и физички процеси и стања	3	0
Семантичко поље осећања и њихове вербализације / физичке манифестације	0; 3	3; 1
Семантичко поље евалуације	0	0
Емитовање сигнала који омогућују визуелну перцепцију	2	1
Семантичко поље болести	2	3
Семантичко поље поседовања	1	0
Семантичко поље конзумирања и припреме хране или напитака	1	1
Емитовање сигнала који омогућују олфакторну перцепцију	1	0
Семантичко поље страха	0	0
Семантичко поље одобравања	0	0
Семантичко поље асистенције	0	0
	= 46	= 39
Укупно:	85	

Приметно је да постоје и случајеви када долази до асиметрије грађе, тј. разматрани моноаспективи СВ заступљени су у једном од језика које посматрамо, како је са семантичким пољем (лошег) третмана другога, сучељавања, супротстављања (в. напред), који су присутни у грађи на

српском језику, баш као и негативно¹⁵⁴ конотирани глаголи понашања, поступања и умећа (*дрзнути се* и *иизннути*).

Поред наведених, у српском су уочена и три моноаспектива СВ у семантичком пољу осећања (*ганути*, *лецнути се*, *почаствовати*), док се вербализација односно физичка манифестација осећања изражавају моноаспективима СВ у оба језика (*хохотнунт*, *брызнут* и *айкнути*; тј. *љубнути*).

С друге стране, у руском језику су идентификовани моноаспективи СВ у доменима тактилне семантике, физиолошких и физичких процеса и стања (*плюнут*, *икнут(ся)* и *дохнут*), олфакторне перцепције (*нюхнут*), поседовања (*вернут*¹) и егзистенције (*минутся*, *несдоброват*, *очутиться*).

Остала издвојена семантичка поља имају репрезенте и у руском и у српском језику, али њихов број није велики (по два или три примера), изузев групе која се односи на кретање, покретање стационираних ентитета и делова тела, коју сачињавају 12 моноаспектива СВ у руском (*моргнути*, *скакнути*, *мигнути*, *махнути*, *лягнути* итд.) и 11 у српском језику (*нокаутирати*, *таћи*, *звизнути*, *клонути*, *зинути*, *шмугнути* и др.).

Моноаспективи СВ из семантичког поља говорења / оглашавања и ономатопеје бројнији су у материјалу на руском језику, где смо издвојили 9 (нпр. *скрипнути*, *мяукнути*, *ёкнути*, *грохотнути*, *гавкнути*), од српског, који сачињавају *муцнути* и *звизнути*.

¹⁵⁴ Позитивно конотирани карактеристични су и за руски (*боднути*) и за српски материјал (*манути се*, *оканути се*).

4. МОНОАСПЕКТИВИ СА ПРЕФИКСОМ

У датој глави разматрају се моноаспективи НСВ и СВ који у свом морфемском саставу, као резултат крајњег степена граматичке деривације, садрже префиксе *за-*, *про-*, *при-*, *п(е)ре-* и *пред-*.

Наиме, с обзиром на то да је реч о глаголима са префиксом који су перфективизовани, у највећем броју случајева ради се о моноаспективима СВ без секундарно имперфективизоване видске форме, чије значење је измењено у односу на мотивни глагол, те, иако јесу префиксирана варијантна форма полазног глагола, они с њим ипак не ступају у однос видске парности.

У случајевима када долази до измене лексичког значења глагола, префиксални форманти манифестују свој пун семантички потенцијал, те постаје јасно да то нису лексички испражњене јединице, десемантизоване услед своје перфективизаторске функције, посебно када се узме у обзир постојање префиксираних глагола моноаспектива НСВ, што ће бити посебно размотрено.

Проучавање значења префикса има дугу традицију, а толико трају и дискусије о њиховим семантичким својствима. А. А. Шахматов је, на пример, тврдио да када имперфективни глагол постаје перфективни уз помоћ префикса, тај формант губи своје реално значење (Шахматов, 1952: 201–202). Сличног је става био и В. В. Виноградов (1972: 395–424), који је наглашавао да префикси функционишу као завршеци у флективној парадигми, те да се њима означавају чисто видски односи глаголских облика и да сваки префикс поседује тенденцију ка слабљењу или губљењу свог лексичког значења, али да они могу сачувати то значење приликом творбе нових глагола.

А. Н. Тихонов (1998) такође заступа став према којем су префикси тек флективни елементи без значења, које се не испољава чак ни приликом образовања нових глагола, јер су префикси у процесу свог развоја изгубили значење, па се новим глаголима и додају такви, десемантизовани. Н. С. Авилова (1976: 54) истиче да су префикси аспектализирани (рус. *аспектуализированные*) у различитом степену, али да глаголи не морају бити потпуно семантички истоветни да би се сматрали видским парњацима.

С друге стране, Л. Ј. Миронова (2004) сматра да су глаголи полисемични, те да се не морају подударати у свим својим значењима, па стога проблем видске корелације посматра кроз специфична значења самих глагола, а не кроз глаголске лексеме. На овакву могућност посматрања

видске семантике и проблематике дефинисања односа међу видским парњацима у литератури на српском језику указивано је спорадично (в. нпр. Дешић, 1985: 75–85; Ђуровић, 2017; Ђуровић & Спасојевић, 2014), а још су се ређе испитивали лексички „остаци” префикса у глаголима. Међутим, системска проучавања различитих глаголских префикса које је у последњих петнаестак година спровела Љ. Шарић (в. Šarić, 2011a; 2011b и др. радове аутора), показују да префикси ипак нису „лексички празне јединице”.

У серији истраживања Л. Јанде и њених сарадника у погледу значења префикса супротстављају се ставови оних (бројнијих) научника који се залажу за то да су префикси десемантизоване речи (тзв. *Теорија о празним префиксима*; енг. *Empty Prefix Hypothesis*) и оних који сматрају да постоји шема помоћу које се спајају префикс и основа глагола, тј. да постоје семантичке везе међу њима (тзв. *Теорија преклапања*; енг. *Overlap Hypothesis*) (Janda et. al., 2013).

Будући да форманти *за-*, *про-*, *при-*, *п(е)ре-* и *пред-* модификују глаголске лексеме како у погледу граматичких тако и семантичко-акционалних карактеристика, сваком од њих посвећена је индивидуална целина у којима су представљене и акционалне класе које се типично лексички означавају помоћу одговарајућег префикса.

4.1. Префикси као формални модификациони маркери

4.1.1. Семантичка и акционална вредност префикса *ЗА-*

Префикс *за-*, као и многи афикси датог типа, има предлошко порекло. Иако се предлог *за* убраја у предлоге с најразвијенијим и најбогатијим синтаксичким и семантичким потенцијалом¹⁵⁵, префикс *за-*, судећи према његовом лексикографском опису, знатно је семантички редукован. Па ипак, то не утиче на његове прагматичке функције јер се префикс *за-* сматра једним од најсложенијих и најодређенијих, без иједног „прототипског” значења, а с много нијанси које се различито класификују (Клајн, 2002: 251).

¹⁵⁵ Једнојезични речници руског (БАС, 1955/4: 200–208; МАС, 1999/1: 490–491) односно српског језика (ЈРМС, 2011: 361; РМС, 1967/2: 56–57; РСАНУ, 1968/5: 481–484) региструју између 18 и 30 значења предлога *за*.

Поред потенцијала префикса *за-* да означи *спацијалне* (локативне), *резултативне* и *инхоативне* модификације глагола, овај формант карактерише се и хомофоном природом (в. Braginsky, 2008).

Из когнитивистичког аспекта, помоћу (когнитивних) просторних конфигурација, где свака садржи оријентир, објекат и трајекторију, може се издвојити пет значења префикса *за-* с неколико подзначења: (1) отклон (рус. *отклонение*), фиксација (рус. *фиксация*), промена стања (рус. *изменение состояния*), прекомерност (рус. *избыточность*), почетак (рус. *начинательность*), замењивање (рус. *обмен*), покривеност (рус. *покрытие*); (2) (метафоричка) покривеност (звучи се концептуализују као физички објекти); (3) расејана/распршена покривеност (рус. *рассеянное покрытие*); (4) попуњавање (рус. *заполнение*) и (5) површина (рус. *поверхность*) (Јанда, 1997: 41–61; в. такође и Janda, 1986).

У творби глагола префикс *за-*, према лексикографским¹⁵⁶ подацима (БАС, 1955/4: 209; МАС, 1999/1: 491; РМС, 1967/2: 57; РСАНУ, 1968/5: 484; ЈРМС, 2011: 361), има потенцијал да означи следећа значења:

- почетак радње (рус. *заплодировать, застучать, забегать*; срп. *затрчати (се), запевати, заиграти*);
- успутна, пратећа активност¹⁵⁷ (рус. *забежать, залететь, занести*);
- просторно значење ‘иза’ каквог (конкретног или апстрактног) објекта (рус. *забежать, забрести*);
- прекомерно извршење активности, односно излазак радње из регуларних или дозвољених граница, те с тиме повезано значење грешке, омашке (рус. *заговориться, заработать, засидеться*; срп. *заорати (у туђе), забројати*);
- достизање резултата радње (рус. *заклеить, закопать, закрыть*; срп. *залепити, закопати, затворити*);
- кретање иза каквих граница, довођење на непознато место, губљење нечега (рус. *завести, загнать*; срп. *завести, залутати, загубити*);
- простирање активности на крај или по површини објекта (рус. *запилить¹, зачистить*; срп. *замазати, запрљати*);

¹⁵⁶ Овде и даље наводе се измењене (сажете и сублимиране) дефиниције форманата о којима је реч према подацима доступним у консултованим речницима. Уколико је одређено подзначење релевантно за анализу, оно је у тексту представљено као самостално.

¹⁵⁷ У *Руској граматици* се такође наводи ово значење (в. Шведова, 1980: 360).

- делимично извршење радње, обухватање радње до неке мере¹⁵⁸ (рус. *запилить, зачистить*; срп. *загристи, засећи*);
- долазак у неко ново стање; стицање каквог својства, степена (срп. *заруменети се, зазеленети се; задевојчити се, зацарити се*);
- каузирање (не)кретања, заостајање, кашњење или пак престанак кретања (срп. *задржати се, застати, зауставити се*);
- дуже упуштање у неку радњу или обузетост нечим (срп. *запричати се, запити се; загледати се*);
- припајање, попуњавање каквог простора, затварање¹⁵⁹ (срп. *завезати, закачити; зазидати, зачепити*).

Приметно је, наиме, да се један глагол може уврстити у неколике групе, односно да префикс може истовремено указивати на неколико семантичких модификација, што сигнализира да префикси нису семантички празне јединице.

Слична тумачења нуди и граматичка односно творбена литература (в. Клајн, 2002: 253; Стевановић, 1970: 435–437; Шведова, 1980: 360–361; Бабић, 1978: 89; 1986: 494), где се, најчешће, у први план истичу *просторне релације*, укључујући и правац кретања:

- заузети положај *иза* нечега, ставити нешто *иза* или у нешто (курзив наш – Т. Б.; рус. *завести, затацитъ, загнатъ*; срп. *забацити, заметнути, завући*);
- стављањем објекта *иза* неког другог објекта, обухватити га са свих (или необухваћених) страна (*закрпити, запушити, заклонити*);
- обухватање објекта одгоре или споља (*закорити, замрзнути, засенити*);
- чврсто заузети какав положај (*засести, залећи*);
- залажење у непожељном правцу (*закосити, забраздити, залутати*).

Осим просторних релација, префикс *за-* маркира и следећа значења:

- извршење радње уопште (*записати, заплашити, забринуту се*¹⁶⁰);

¹⁵⁸ Исто.

¹⁵⁹ Из овог се развило значење заустављања, нпр. *застати, задржати, закочити* и др. (Клајн, 2002: 252).

¹⁶⁰ Сматрамо да овај глагол има почетно, а не чисто перфективно значење, како га Стевановић класификује (Стевановић, 1970: 436). С друге стране, према Д. Шипки,

- проглашење за оно што денотирају именице или придеви (код деноминативних или деадјективних глагола) (*задевојчити се, замомчити се, заоштрити*);
- значење присвајања, стицања (рус. *завоеваџь, заработаџь*);
- фактитивно значење, тј. изазивање неке особине у (не)живом објекту – *зацурнити, заглухнути, заоблити*.

У граматичкој и творбеној литератури указује се и на следећа фазна акционална значења:

- почетак вршења радње или процеса уопште¹⁶¹ (*загрмети, запевати, засмејати се*);
- почетак и даље залажење у вршење тога процеса односно значење временске непожељности или непожељног стања (рус. *заговориџь, задразниџь, закормиџь*; срп. *загристи, залумповати се, зачамати*);
- проспективно¹⁶² значење (рус. *заготовиџь* [‘спремити унапред’], *запланироваџь* [‘испланирати унапред’], *запродатиџь* [‘продати унапред’] итд.);
- сукцесивност извршења активности означене мотивним глаголом – непосредно након какве друге радње¹⁶³ (рус. *запиџь, заеџь, занюхаџь*).

Префиксу *за-* својствена су значења почетка или завршетка, а у руском језику се, према И. Грицкат, префикс *за-* знатно продуктивније користи када је реч о образовању чистих перфективних значења, што се види и на основу перфективизовања (у то време актуелних – Т. Б.) позајмљеница из европских језика, због тога што префикс *за-* у српском језику не пристаје уз нове глаголе (Грицкат, 1957–1958: 113, 115). Највећи број модификација у руском и српском језику се подудара, али су присутни и спорадични изузеци.

Семантички профил префикса *за-*, добијен на основу анализе *природних (правих) перфектива* (другим речима, видских парњака – Т. Б.), показао је да је најпродуктивније значење овог форманта (како у дословном

префикс *за-* функционише искључиво као чисти перфективизатор (уз пример *записати*; в. Šipka, 2005: 153), с чиме се никако не можемо сложити.

¹⁶¹ Уп. почетак радње и истовремено дуготрајнију промену стања код *закишити, заснежити, захладити, замрзети, заруменети се* итд. (Клајн, 2002: 253).

¹⁶² Није својствено дериватима с префиксом *за-* у српском језику.

¹⁶³ Ово значење такође није карактеристично за деривате с префиксом *за-* у српском језику.

тако и у пренесеном смислу) ‘прекривање или стављање нечега у фиксни (непроменљив) положај’ (енг. *Fixed state* (Janda & Lyashevskaya, 2013: 211–258).

С обзиром на значењски потенцијал, акционалне класе (даље АК) које се формално означавају помоћу префикса *за-* врло су бројне. У *Руској граматички* наводе се две (опште) АК – *временска* (рус. *временные способы действия*¹⁶⁴) и *специјално-резултативна* (рус. *специально-результативные способы действия*) (Шведова, 1980: 596–597, 601–602).

У оквиру временских (тј. фазних – Т. Б.) АК доминантна је *почетна* АК (рус. *начинательный способ действия*), чија је карактеристика означавање почетка вршења активности која се до говорног тренутка није обављала, односно фокусирање почетне фазе активности на скали квантитативних координата унутрашње темпоралности (нпр. *заговорить*, *зашуметь* итд.) (Климонов, 2005: 23; Шелякин, 1983: 188; Шведова, 1980: 596–597). Значење почетне фазе наведених глагола може се представити аналитичким предикатима с глаголом *начать* (срп. *почети*).

Инхоативна¹⁶⁵ АК специфична је јер се њоме може идентификовати читава ситуација само на основу њеног почетка, па су стога такви глаголи хомогени: *Зазвонил колокол* (срп. *Зазвонило је звоно*) vs. **Она zazvonila по телефону* (срп. *Она је почела да позива путем телефона*) (курзив наш; Зализњак & Шмелев, 1997: 89; Зализњак & Шмелев, 2000: 106; 186; Bottineau,

¹⁶⁴ Дата скупина АК назива се и *фазно-временском* (Петрухина, 2009б).

¹⁶⁵ У русистичкој литератури користе се и термини *ингресивна* ‘ингресивный’ и *инцептивна* ‘инцептивный’ АК, али међу њима, сматрају Зализњак и Шмелев, нема прецизно дефинисане разлике (Зализњак & Шмелев, 2000: 106). С друге стране, Ј. В. Петрухина истиче да ингресивни глаголи, поред почетка, носе и информацију о продужетку дате активности, а како постоје типолошки различите подгрупе у оквиру почетне АК, њихова конкретна реализација зависи од карактера денотиране активности и семантике самог глагола (Петрухина, 2009б: 101). У србистичким контрастивним истраживањима такође се не прави разлика међу наведеним терминима (уп. Грубор, 1953; Клајн, 2002; Тошовић, 2009; Novakov, 2005), осим код М. Ивановић (Ивановић, 2012; 2016) и Љ. Поповић, која издваја пет типова почетних значења (в. Поповић, 2008а). Главно диференцијално својство међу инхоативима, ингресивима и инцептивима јесте перспектива ситуације, будући да је она код инхоатива оријентисана на просторни и временски правац, а, осим тога, сматра Љ. Поповић, инхоативност подразумева постепену промену ситуације или пак резултат постепене промене ситуације (Поповић, 2008а). Термин *инхоативност* (и др. њиме мотивисане) користимо као апсолутни синоним термину *почетност* (и др. њиме мотивисаним).

2014: 261–276). Инхоативним глаголима са префиксом *за-* најчешће се означава почетак звучно перцептивне или продуктивне активности (рус. *за шуметь, замякать, забормотать, забарабани́ть*), перципирање мириса (рус. *запахну́ть, завоня́ть*), боја и светлости (рус. *заа́леть, зазелене́ть, засверка́ть*), унутрашњих (психичких / физичких) стања (*затошнито́сь, заволнова́ться, закапризничать, заважничать*), хомогених процеса и/или кретања неодређеног правца (рус. *заходи́ть, забега́ть, засуети́ться*) (Зализњак & Шмелев, 2000: 107; Ремчукова, 2004: 109).

С обзиром на то да глаголи којима се маркира почетни сегмент какве радње обично немају видски парњак (припадају моноаспективима – Т. Б.), Зализњак и Шмелев секундарне имперфективе и њихове мотивне глаголе називају неправим/нетипичним инхоативним глаголима (рус. *несобственно-инхоативные глаголы*), којима се означава и припремна фаза (дакле, не само почетна – Т. Б.) у извршењу радње, нпр. *закурить* : *закуривать, зацвести* : *зацветать* (Зализњак & Шмелев, 2000: 108).¹⁶⁶

У оквиру специјално-резултативне, тачније интензивно-резултативне АК, префикс *за-* показује да је достизање резултата активности додатно семантички ослужено. Реч је о значењу пуноће, завршетка активности уз компоненту довођења објекта ван уобичајених граница, с негативном оценом радње (*заморить, замучить, затомить* и сл.), док дати формант у споју с постфиксом *-ся*¹⁶⁷ сигнализира да је реч о интензивном бављењу каквом активношћу супротно хтењима субјекта (*заговориться, загуляться* итд.) (Зализњак & Шмелев, 1997: 99; Зализњак & Шмелев, 2000: 117–118; Палоши, 2009: 289–297; Ремчукова, 2004: 122; Шељакин, 1983: 186; Шведова, 1980: 601–602). Према типологији М. А. Шељакина, у оквиру резултативно-околних АК (рус. *результативно-обстоятельственные СГД*) издвојена је и проспективна¹⁶⁸ изражена формантом *за-*, нпр. *запродать, заготовить* и сл. (Шељакин, 1983: 187–188).

¹⁶⁶ Опачић, Вебер и Кокрејн представили су речник видских парњака (укупно 320) у оквиру којих се налазе и изведенице на *за-* с почетним значењем попут *запевати, завоleti, завртели, запливати, заљуљати* и др. за које сматрамо да нису и не могу бити видски парњаци мотивним глаголима, како их аутори датог речника презентују (в. Ораџић–Weber & Cochrane, 1978: 189–267).

¹⁶⁷ Циркумфикс *за-...-ся* назива се и *прекомерно-трајном / прекомерно-продуженом* АК (рус. *чрезмерно-длительный / чрезмерно-продолжительный способ глагольного действия*).

¹⁶⁸ Проспективно значење префикса *за-* није карактеристично за глаголе у српском језику.

У литератури на српском језику налазимо податак да се помоћу префикса *за-* означавају различити типови модификације глаголског значења: модификација степена извршења глаголске радње изражава се *прекомерно-интензивном*¹⁶⁹ АК (рус. *чрезмерно-интенсивный* СГД; *забленути се*), *аугментативном*¹⁷⁰ (рус. *аугментативный* СГД; *замахивати*) и *фактитивном*¹⁷¹ АК (рус. *фактитивный* СГД; *зацрнити*); док се *почетном*¹⁷² АК (рус. *начинательный* СГД; *захучати*) означава модификација редоследа извршења активности, а *семелфактивном*¹⁷³ (рус. *семельфактивный* СГД; *завикати*) – модификација количине (Тошович, 2009: 173–175).

4.1.2. Семантичка и акционална вредност префикса *ПРО-*

Највећи број значења префикса *про-* и у руском и у српском језику оријентисан је на сферу просторне детерминације. Међутим, *про-* има потенцијал означавања и других промена у глаголској семантици (БАС, 1961/11: 906–907; МАС, 1999/3: 461; ЈРМС, 2011: 1038; РМС, 1973/5: 130):

- просторно одређење *кроз, наскроз / потпуно* (*просеивањ, протекањ; прострелити, прогурати*); формирање отвора на каквој површини (*пропиливањ, прорубањ; просећи, проиштити*);
- пун опсег одређене активности, њено распрострањење по читавом објекту (*пробеливањ, промерзањ, пропахнуњ; проучити, промотрити*)¹⁷⁴;

¹⁶⁹ Својствене су јој *пуноћа* и *исцрпеност* резултата до којих се долази дугом реализацијом активности приликом које агенс може себе и да повреди (в. више код: Тошович, 2009: 54–56).

¹⁷⁰ Означава се *појачавање, увећавање* мотивним глаголом означене ситуације (Тошович, 2009: 57–59).

¹⁷¹ Подразумева се настајање одређене *особине* живог или неживог објекта (Тошович, 2009: 73).

¹⁷² Денотира се *почетна фаза* какве активности (Тошович, 2009: 94–109). О значењу почетности израженом овим формантом са когнитивнолингвистичког аспекта в. Миљковић, 2017: 143–158.

¹⁷³ *Један* акт извршења *краткотрајне, најчешће интензивне* активности (Тошович, 2009: 141–145).

¹⁷⁴ У српским речницима и појединим студијама издвојено је и супротно значење префикса *про-*: радња у малој мери, количини, интензитету – *прочистити, прогазити, прошалити се* (РМС, 1973/5: 130; Babić, 1978: 85).

- правац (код глагола кретања) – поред чега/кога, мимоилажење (*пробегать, промчаться, проноситься; пројурити, промаћи*);
- достизање циља започете моционе активности (*проехать, проползти; протутњити*);
- значење испуњења каквог временског одељка¹⁷⁵ вршењем одређене активности (*пробегать*¹⁷⁶ целый день, *пролежать* до полудня);
- непажња, немарност (*прокараулить*¹⁷⁷, *просторожить, прозевать*);
- значење грешке, која доводи до увреде или штете за агенса (*промерить, просчитываться*);
- значење губитка – чешће материјалног, или пак повезаног с физичким реалијама (*прокуривать, пропивать; пропасти, прозепсти*).

У непросторна значења префикса *про-* убрајају се и наредна, карактеристична за руски језик:

- ненамерно извршење какве радње (*проболтаться, проговариваться*);
- задовољење извршењем какве радње, уз обавезни постформант *-ся* (*проплакаться, прокашливаться*);
- краткотрајност, ограниченост моционе активности, комбиновањем са постформантом *-ся* (*прокатиться, проехаться*).

На последњем месту наводи се перфективно значење ‘образовање свршеног вида глагола’, уз примере *проанализировать, продиктовать* и сл.

¹⁷⁵ Сматрамо да се у датом значењу развија просторна метафора пренета на временски домен. У српском језику ово значење је друкчије дефинисано – ‘свршетак, завршетак радње која је неко одређено време трајала, ограниченост трајања радње’, уз примере *прогрмети, протутњити* и др. (в. РМС, 1973/3: 130). Уп. став И. Грицкат, која тврди да је значење префикса *про-* ‘распростирање радње по неком временском одсеку’ (*пролежать, проработать* весь день) врло живо у руском језику, а да се у српском ређе користи (Грицкат, 1957–1958: 115). Међутим, код Д. Шипке префикс *про-* се у творби глагола појављује једино у значењу ‘Х-овати одређено време’ (Šipka, 2005: 134).

¹⁷⁶ У БАС је дата напомена да се глаголи употребљавају обично у СВ и уз лексеме којима се именују временске релације. Осим тога, у наведеном речнику, као и у МАС, мноштво глагола садржи напомене да у датом значењу имају искључиво граматичко значење СВ.

¹⁷⁷ Глаголи датог типа често могу имати значење по следећем моделу: *прокараулить*² – кого-что и без доп. ‘провести какое-н. определенное время, карауля’. *Прокараулить всю ночь* (в. МАС).

у руском језику, односно *процвилети*, *проговорити*¹⁷⁸ и др. у српском. Почетно значење регистровано је једино у једнотомном Матицином речнику (ЈРМС, 2011: 1038), али се, као и континуативно¹⁷⁹, среће у литератури о творби речи (Клајн, 2002: 276; Стевановић, 1970: 443–445; Babić, 1978: 85; 1986: 488). Семантички профил префикса *про-*, добијен на основу анализе *природних (правих) перфектива* (другим речима, видских парњака – Т. Б.), показује да је он највише повезан са пенетративним¹⁸⁰ значењем *кроз*, и то код глагола *говорења* и *звучања* (продирање звучних таласа кроз простор), те глагола са значењем *утицаја* (нпр. попуњавање пукотина или апсорпција супстанци); али се може често јавити и у пердуративном значењу, такође код глагола *говорења* и *звучања* (Janda & Lyashevskaya, 2013).

Највећи број АК реализованих помоћу префикса *про-* односи се на временско ограничење трајања активности (стога *ограничительный способ глагольного действия* можемо сматрати својеврсним садржинским и термилошким хиперонимом посматране групе). Наиме, уколико изузмемо просторно значење посматраног префикса, највише модификација ситуације денотиране глаголом у вези је са њеним трајањем. *Пердуративном* или (дуго)трајно-ограниченом АК (рус. *пердуративный, длительно-ограничительный способ глагольного действия*) означава се активност која обухвата читав у контексту експлицитно дефинисан временски период¹⁸¹, те су стога адвербијали времена обавезни у реченицама где се употребљавају глаголи попут *проспать*, *проболеть*, *проговорить* и сл.: *Проспать до обеда*, *проговорить сорок минут по телефону* и др. (Зализняк & Шмелев, 1997: 95; Зализняк & Шмелев, 2000: 112–113).

¹⁷⁸ У изолованој употреби није јасно актуелизује ли се почетна или терминативна семантика.

¹⁷⁹ Осим самог почетка, обухваћен је и читав почетни период – *пролутати*, *проплакати*, *провеселити се* (Клајн, 2002: 276).

¹⁸⁰ Анализирајући српске префиксе *пре-* и *про-* и пољски *prze-*, В. Митриновић је, сем пенетративног значења, издвојила и просторно, временско, мерно (аугментативно, мајоративно и деминутивно), ретроспективно; затим, значење губитка и случајеве кад наведени префикси функционишу као чисти перфективизатори (Mitrinović, 1990). Сва наведена значења одговарају онима која се наводе и у речницима.

¹⁸¹ Другим речима, датом АК указује се на трајање завршеног процеса (Авилова, 1976: 285).

Премда највећи број пердуративних¹⁸² глагола у руском језику представљају управо једновидски глаголи (Шелякин, 1983: 189), тј. моноаспективи, одређене лексеме ипак могу образовати секундарне имперфективе, нпр. *просидеть* → *просиживать*, *простоять* → *простаивать*, *пролежать* → *пролеживать* (Зализняк & Шмелев, 2000: 112–113), али образовање видских парњака код дате групе глагола ретка је појава (Шведова, 1980: 598). Осим тога, специфичност пердуратива састоји се и у томе што је (квантитативна) оцена активности обично негативна (Ремчукова, 2004: 112).

Према критеријуму трајања, осим већ поменутих глагола који се одликују дугим трајањем, издвајају се и глаголи са краткотрајном активношћу, где је она представљена као један ‘квант’. Реч је о *квантовно-ограниченој* (рус. *квантово-ограничительный* СГД) и *квантовно-умањеној* АК (рус. *квантово-уменьшительный* СГД), нпр.: *За окном прошумела машина*, односно *Я прогулялся, и головная боль прошла* (Петрухина, 2009: 100).

Формант *про-* у комбинацији са суфиксом *-ну-* образује *умањену* АК, која се у литератури на руском језику назива *уменьшительный* односно *уменьшительно-смягчительный* СГД. Активност нема велики интензитет и извршена је у малој количини (Ремчукова, 2004: 116), док је у погледу видског статуса, како се наводи у *Руској граматичи*, обично реч о моноаспективима СВ, тј. глаголима СВ непарним по виду (Шведова, 1980: 599).

Интензивна или *интензивно-резултативна* АК (рус. *интенсивный, интензивно-результативный* СГД) подразумева да је активност извршена темељно и потпуно (нпр. *просушить*, *проварить*), док се уз постфикс *-ся* означава субјектово задовољење извршењем дате активности, па се може говорити и о сативној компоненти¹⁸³ – *прокашляться*, *прочихаться* и сл. (Авилова, 1976: 304; Ремчукова, 2004: 122–123; Шведова, 1980: 602).

¹⁸² Будући да се пердуративност остварује на реченичном нивоу, а сви пердуративни глаголи имају компоненту неодређеног временског трајања (које се спецификује, дефинише, на синтаксичком плану), у раду поистовећујемо термине ‘пердуративност’, ‘пердуративи’ и ‘неодређена квантификација времена’.

¹⁸³ Сативност (сатуративност) се обично маркира префиксима *на-*, *из-* (и др. аломорфима) или циркумфиксом *на-...-ся*. На корпусу савремених књижевних дела, са контрастивног (српско-руског) функционално-семантичког аспекта на сативност је указано у раду Балек, 2017.

Префиксом *про-* означава се и *терминативна*¹⁸⁴ АК (рус. *терминативный* СГД), посебно својствена глаголима говорења и звучања, којом се указује на завршетак активности која је трајала *неко* (на нивоу самог глагола недефинисано) време: *прочирикатъ*, *промолчатъ*, *пролепетатъ* и сл. (Авилова, 1976: 300–301; Шведова, 1980: 601).

Могу се издвојити и *резултативно-непроцесни* глаголи (рус. *результативно-непроцессные глаголы*), који означавају тренутак појаве резултата или стања (често неочекиваног, непредвиђеног), што је последица имплицитног остварења негативно оцењене радње – *пробегатъ*, *прокараулитъ*, *проглядеть* и др. (Шелякин, 1983: 180–181).

Квалитативно-квалификативна АК (рус. *качественно-оценочный* СГД) подразумева постојање ефективности приликом извршења денотиране активности, што се може испитати помоћу адвербијала *добро*, *како треба*, *пажљиво* и сл. (рус. *хорошо*, *как следует*, *старательно*); нпр. *прожаритъ*, *пропотеть*, *прокипеть* (Шелякин, 1983: 186–187). У оквиру *фазно-временских* АК М. Шелякин је издвојио и *продужено-једноактну* АК (рус. *протяженно-одноактный* СГД), коју сачињавају моноаспективи СВ: *провыть*, *прогрохотать*, *прозвучать* итд. (Шелякин, 1983: 189).

Када је реч о српском језику, код Б. Тошовића постоји нешто друкчије тумачење аспектуалне семантике префикса *про-*. Наиме, осим *пердуративне* АК, присутне и код аутора на руском језику, Тошовић је издвојио и *почетну* и *делимитативну* (в. Тошович, 2009: 75–77, 94, 146). Премда последња наведена АК није уврштена као класификационо решење у русистичкој литератури, њен појмовни опсег одговара *ограничено-трајној* АК.

¹⁸⁴ Термин *терминативни глаголи* или *терминативи* користимо када указујемо на глаголе који означавају достигнут циљ активности, углавном супротстављајући их инхоативима који се одликују означавањем достигнутог циља једне (почетне) фазе активности, а не активности у целини. Дакле, не подразумевамо под тим терминативну АК. Ј. В. Падучева, међутим, упозорава да се дефинитивна квалификација глагола као (не)терминативних може постићи искључиво на нивоу глаголске фразе, при чему је важна њена перспективизација (Paducheva, 2009: 109–119). Слично схватање има и Х. Р. Мелиг (Мелиг, 2003), те наводи разлику између термина *предельность*₁ и *предельность*₂, односно *boundedness* и *telicity*, а под *терминативима* / *трансформативима* подразумева глаголе с временским контурама чија се активност не може делити на идентичне временске фазе.

4.1.3. Семантичка и акционална вредност префикса *ПРИ-*

Творбени потенцијал префикса *при-*, у поређењу са другим врстама речи, најпродуктивнији је када се ради о извођењу глагола. Сумаризација лексикографских података (БАС, 1961/11: 325–326; МАС, 1999/3: 388; РМС, 1973/5: 29) показује да се помоћу префикса *при-* глаголска семантика модификује у следећим аспектима:

- довођење кретања до циљне тачке или места (*прийти, привезти; прићи, прилетети*);
- достизање одређеног резултата (*приневолити, приучити; принудити, приучити*);
- приближавање, спајање (*привалити, притронутися; причврстити*);
- сједињење (*пришити, приклеити; пришити, прилепити*);
- збијање, сабијање с врха надоле (*придавити, притоптати; пригњечити, притиснути*);
- антропоцентрично оријентисано деловање (у сопствену корист¹⁸⁵) (*присвоити, привлечь; примамити, присвојити*);
- додавање, допуњавање (*прикупити, присчитати*);
- непотпуност активности (*притушити, приглушити; пригушити, пришкринутути*);
- непотпуно изражена, ограничена активност – искључиво код глагола који су додавањем префикса *при-* постали полипрефиксирани (*приспустити, приутихнути*);
- подједнако распрострањавање активности на све објекте¹⁸⁶ (*приестъ (весь хлеб), прирезатьъ (весь скот)*);
- значење пратеће активности карактеристично је за руски језик уз суфиксе *-ыва-*, *-ва-* и сл. (*приплясывать, притопывать*);
- појачано манифестовање активности, искључиво уз постфикс *-ся*, (*присмотреться, прислушаться*);
- губитак актуелности, навикавање на какву активност (*прижиться, примелькаться*).

¹⁸⁵ Дато значење, сматра И. Клајн, развијено је из просторног (Клајн, 2002: 273).

¹⁸⁶ Уз адекватне лексичке допуне реализује се дистрибутивно значење, које се не наводи као опција у литератури.

Сличне дефиниције, али својим опсегом мање обимне, дате су и у приручницима из области творбе речи на српском језику (Клајн, 2002: 273–274; Стевановић, 1970: 443; Šipka, 2005: 133–134).

Како се може приметити, префиксом *при-* се махом модификује лексичко значење глагола, док перфективизациона улога није честа, чак је у речнику експлицитно наведено да префикс *при-* може да учествује у образовању СВ код *неких* глагола у руском језику, уз примере *привидеться*, *пригрешиться*, *приспиться* (МАС, 1999/3: 388). На ову чињеницу у српском језику указује И. Клајн (2002: 274), док И. Грицкат експлицитно каже да префикс *при-* готово никада нема улогу чистог перфективизовања у српском језику, за разлику од руског (Грицкат, 1957–1958: 114).

Префиксом *при-* маркирају се различите АК. У квантитативном, нормативно-временском, домену реч је о *деминутивној* АК (рус. *уменьшительный* СГД), коју Ремчукова (Ремчукова, 2004: 115–116) сматра подтипом *једнократне* АК уколико се реализује заједно са суфиксом *-ну-* (уп. *прихворнуть*, *приволокнуться*), док глаголе без наведеног суфикса сврстава у *атенуативну* АК (рус. *смягчительный* СГД) – *припудрить*, *прилечь*, а слично сматрају и Зализњак и Шмелев (Зализњак & Шмелев, 1997: 101–102; Зализњак & Шмелев, 2000: 118–121). Премда се у савременој литератури ова два акционална значења раздвајају, у *Руској граматици* (Шведова, 1980: 599) она су обједињена као подврста *количинско-временске* АК.

Особина *комитативне* АК (рус. *комитативный* СГД¹⁸⁷) јесте да денотирана активност представља пратећу и симултану радњу некој другој (у конкретном случају доминантној) активности¹⁸⁸, нпр.: *приговаривать*, *припевать*, *приплясывать* и др. (Ремчукова, 2004: 120–121; Тошович, 2009: 138). У руском језику осим префикса *при-*, комитативна АК изражава се истовремено и итеративним суфиксима будући да се класификује као подврста *итеративне* АК (в. Зализњак & Шмелев, 1997: 106; Зализњак & Шмелев, 2000: 126; Ремчукова, 2004: 120–121). Глаголи с наведеним морфемским саставом могу се сврстати и у АК која се назива *испрекидано-атенуативном* (рус. *прерывисто-смягчительный* СГД; Зализњак & Шмелев, 2000: 122–124).

¹⁸⁷ Среће се и термин *процессно-комитативный* СГД (Шелякин, 1983: 196).

¹⁸⁸ Стога је Б. Тошовић сврстава у надређену категорију коју чине и друге АК којима се изражава модификација *временског поретка* – рус. *модификация последовательности*.

Код *специјално-резултативне* АК модификациони потенцијал префикса *при-* у руском језику указује на губитак актуелности или пак навикавање на активност (обавезно уз постфикс *-ся*), уп: *принюхаться, притерпеться, прижиться* (Шведова, 1980: 602).

У литератури се издваја и *комплетивно-партитивна* АК, којом се указује на (не претерано изражено) увећање објеката или пак на увећање обима једног објекта: *прикачать воды, присыпать табаку* (Шелякин, 1983: 184).

4.1.4. Семантичка и акционална вредност префикса *П(Е)РЕ-*

Две су варијантне форме овога префикса у руском језику: *пере-* и *пре-*, док у српском функционише само једна (*пре-*). Приметна је изразита разлика у погледу презентовања семантичког потенцијала датог форманта у руском језику у односу на српски. Наиме, варијанта *пере-*, како показује дефиниција у БАС (1959/9: 416–417), има укупно 12 значења, док се за *пре-* (БАС, 1961/11: 65) наводи двоструко мање. С друге стране, у РМС (1971/4: 874) дата су три значења (с неколико подзначања), али се не односе сва на творбу глагола¹⁸⁹ већ су везана и за творбу именица и придева.

Префикс *пре-* се готово никада не јавља у функцији чисте перфектизације, незамућене другим значењима (Грицкат, 1957–1958: 114), а на основу семантичких карактеристика доступних у консултованим речницима (БАС, 1959/9: 416–417; 1961/11: 65; РМС, 1971/4: 874), префикс *п(е)ре-* додат на глаголску основу испољава модификациона својства у погледу правца кретања, репродукције активности, интензитета итд.:

- правац кретања или премештања у простору *из* једног места у друго (*переселить, перебежать; преселити се*), кретање *преко* нечега, подразумевајући и *превазилажење* апстрактне или конкретне границе (нпр. *перебежать площадь – перенести горе; претрчати улицу – пережить много мука*) или пак положај у простору када је доњи део предмета окренут нагоре (*перевернуть, перелицевать*), те метафоричко премештање у времену (обично уз адвербијале времена – Т. Б.: *перенести, передвинуть*).

¹⁸⁹ С. Бабић издваја 4 значења префикса *пре-*: (1) прелазак са једне стране на другу (за глаголе кретања), (2) завршетак активности након што је трајала одређено време (на нивоу глаголске лексеме недефинисано – Т. Б.), (3) прекомерно извршавање активности и (4) понављање активности с изменом првобитног резултата (Babić, 1978: 82–83; уп. такође Стојановић, 2012).

- преображај активности или стања у друкчију форму – (захтева контекстуалну експликацију – Т. Б.): *переключить, переменить; преокренути, прелити*;
- поновно извршење радње, друкчије и/или боље него претходни пут: *пересчитать, переиграть; переработать, преуредити* итд.
- испуњење временског одељка¹⁹⁰ одређеном активношћу или боравком у/на неком простору, месту: *переждать* некое время; *переночевать* две ночи в лесу; *пробдети, презимити*.
- слаб интензитет радње или њено кратко трајање, успутно извршење: *перекусить* перед обедом; *предахнути, прегрести*.
- дељење, парцелација каквог предмета – *перепилить* бревно, *пререзати*;
- прекомерност активности у погледу трајања или интензитета, односно уништење објекта услед прекомерности: *пересолить, перекормить*; лампа *перегорела*; *прејести се, прекувати* и др.;
- извршење активности боље од некога или пак превазилажење неповољног стања: *перехитрить* кого-либо / *пересилить* страх; *преправити, превазићи*.

Дистрибутивно значење посматраног префикса није регистровано у лексикографским изворима на српском језику, укључујући и ЈРМС (2011: 986), док је у руском веома продуктивно – реч је о *обухватању* (укључењу у активност – Т. Б.) *свих* активних или пасивних учесника једном радњом (обично глаголи имају само СВ): *Все переболели* (срп. *Сви су се поразбољевали*); *Перекрыть всю посуду* (срп. *Попрати сво посуђе*).

С друге стране, значење узајамне активности коју врше барем два субјекта или активност која се врши над барем двама објектима чешће је код глагола са префиксом *п(е)ре-* у руском него у српском језику: *переписываться* (срп. *дописивати се*); *перепутать* одно с другим (срп. *заменити/побркати једно другим*).

Осим наведених значења, и у руским и у српским речницима наводи се и значење (чисте) перфективизације, али је оно, како је наглашено, ретко: *перекрестить, перемешать; престати, пресудити*.

¹⁹⁰ У речнику се и код глагола с префиксом *пере-* експлицитно наводи одређење *некоторое время*.

Постоји неколико АК у чијем се изражавању користи префикс *пере-/пре-*. Наиме, већина проучавалаца сагласна је у погледу постојања *дистрибутивне* АК (в. нпр. Зализњак & Шмелев, 1997: 104–105; Зализњак & Шмелев, 2000: 124–125; Ремчукова, 2004: 123–124; Тошович, 2009: 137; Шелякин, 1983), чија је карактеристика множина актаната (и рашчлањеност активности – в. Ставницка, 2008: 165–178), па се, сагласно глаголском роду, издвајају два подтипа дистрибутива – *субјектни* (више субјеката извршава истоветну активност) и *објектни* (више објеката је присутно у једној активности) (Зализњак & Шмелев, 2000: 124; Ремчукова, 2004: 124; Тошович, 2009: 137). Реализација датог значења зависи од међусобног утицаја специјализованог префикса и основе, која може бити проста или претходно префиксирана (о процесу формирања посматраног значења в. Шкунников, 2006: 93–97). Осим тога, дистрибутиви увек поседују значење СВ, и уједно су средство којим се оповргава тврдња да је радња глагола СВ целовита, будући да се одликују постепеношћу (Авилова, 1976: 307).

Поред дистрибутивне, издваја се и неколико њима блиских класа. Наиме, под *трајно-дистрибутивно-узајамном* АК (рус. *длительно-дистрибутивно-взаимный* СГД) односно *узајамно-вишекратном* (рус. *взаимно-многократный* СГД), или пак само *узајамном* АК (рус. *взаимный* СГД), подразумевају се глаголи који се одликују категоријом *трајања* (осим префикса *пере-* садрже и итеративни суфикс *-ыва-/ива-* и постфикс *-ся*) (Зализњак & Шмелев, 1997: 105; Ремчукова, 2004: 120; Шелякин, 1983: 196). Ситуација означена датом групом глагола, поред множине актаната, захтева да се актанти међусобно смењују, тј. да равноправно и наизменично извршавају глаголима денотирану радњу. Посматрани формант означава и *трајно-умањену* АК, у чијем је саставу такође итеративни суфикс *-ива-/ыва-* (*перезванивали*) (Авилова, 1976: 297).

Уколико је, с друге стране, у морфемском саставу глагола присутан једноактни суфикс *-ну-*, ради се о *умањеној*¹⁹¹ АК (рус. *уменьшительный* СГД), и глаголи се слажу с прилогом *немного* (Авилова, 1976: 289–290; Ремчукова, 2004: 116). Ипак, наведени суфикс није обавезујући услов реализације дате АК – уп. глаголе типа *перебыть*, *перекусить* и сл., код којих је имплицирано одређење одговарајућег временског одељка у којем се активност извршава (Авилова, 1976: 293).

¹⁹¹ Према Н. С. Авиловой, ради се о количинској умањености (Авилова, 1976: 289). Међутим, количинска условљава временску, тј. кратко трајање активности.

Поједини аутори (нпр. Авилова, 1976: 285–286; Тошович, 2009: 148, 162–163; Шелякин, 1983: 188–189) наводе да се и *пердуративна* АК може означити формантом *n(e)ре-*. Најчешће сам глагол носи информацију о временском одељку, па није потребно на њега указивати лексички – нпр. *перелетоватъ*, *перезимоватъ*, а чак и глаголи физичких или емоционалних стања могу означавати временски одељак (али се у том случају он ипак мора лексички експлицирати – Т. Б.).

Осим наведених ситуационих типова, префикс *n(e)ре-* означава и *прекомерност* (преконормативност), што ћемо објединити под једним термином ('преконормативна АК') иако се у литератури издваја неколико са истоветном садржином – *чрезмерно-нормативный* (Шелякин, 1983: 186), *сверхнормативный* (Тошович, 2009: 84–85) и *сверхнормативно-длительный* СГД (Шелякин, 1983: 191), а све наведене АК подразумевају прекомерно (дуго – Т. Б.) трајање једнократне радње са аспекта карактеристичног времена неопходног за извршење одређене активности (уп. *переспатъ*).

Посматрани формант маркира и тзв. *редупликативну*¹⁹² (*редупликативный* СГД) односно *репродуктивну* АК (*репродуктивный* СГД), чија је особеност поновно извршавање радње, али без промене претходног резултата, тј. истоветан резултат се понавља у другом временском одељку: *переиздатъ*, *передаритъ* (Тошович, 2009: 162–163; Шелякин, 1983: 187; Ђипка, 2005: 133).

Супротно наведеном, *реформативно-итеративном*¹⁹³ АК (*реформативно-повторительный* СГД) означава се активност која се понавља у циљу измене претходног резултата: *переделатъ*, *переписатъ* и сл. (Шелякин, 1983: 187).

4.1.5. Семантичка и акционална вредност префикса *ПРЕД-*

Овај префикс одликује се најмање развијеним семантичким и акционалним потенцијалом у поређењу са свим који су до сада размотрени. У консултованим речницима (БАС, 1961/11: 91; МАС, 1999/3: 361; РМС, 1971/4: 899) наводи се једна функција префикса *пред-* у творби глагола, повезана с акционалном вредношћу, а реч је о *проспективности* (о средствима реализације категорије проспективности на различитим језичким нивоима в. Поповић, 2008б: 297–314).

¹⁹² За глаголе који припадају датој АК даље користимо и термин *редупликативи*.

¹⁹³ Даље користимо термин *реформативи*.

Наиме, проспективност, као једна од фазних модификација, означава активност која је претходила некој другој активности, која тек треба да се догоди, односно радњу којом се нешто претпоставља, предодређује (в. и Тошович, 2009: 119; Шведова, 1980: 368): *предохранить*, *предугадать*, *предостеречь*; *предположить*, *предвидеть*, *предупредить* итд.

Код С. Бабића налазимо два значења овог глаголског префикса, за који истиче да спада у непродуктивне: (1) активност која се дешава пре неке друге активности, унапред (*предплатити*, *предосетити*, *предвидети*) и (2) значење фигуративног просторног првенства (*предложити*, *предочити*, *представити* и др.) (Babić, 1978: 83–84). М. А. Шелџакин (Шелякин, 1983: 187–188) издвојио је *проспективну* АК (рус. *проспективный* СГД) као подврсту *результативно-околносне* АК (рус. *результативно-обстоятельный* СГД), истакавши притом да сви глаголи који припадају датој поткласи немају ограничења у образовању имперфективних облика нити друга функционална ограничења.

Специфичност грађе на српском језику с префиксом *пред-* јесте њена етимологија: велики број глагола с посматраним формантом припада русизмима, чије је значење најчешће временско – ‘претходна, раније обављана радња’ (*предосетити*, *предплатити се* и сл.); док се просторно значење префикса *пред-* сачувало код глагола *предводити* и *предочити*, а код *председавати*, *предложити*, *представити* оно је метафоризовано¹⁹⁴ (Клајн, 2002: 271–273). У *Глосару творбених форманата* Д. Шипке дати префикс се не доводи у везу са глаголима, али се из доступне дефиниције може закључити да је реч о проспективности: ‘ентитет који претходи X-у’ (Šipka, 2005: 133).

¹⁹⁴ Сматрамо да је просторно значење метафоризовано и када је реч о глаголима *предводити* и *предочити*.

4.2. Моноаспективи свршеног вида

4.2.1. Општи фреквентативни подаци

Најзаступљенији формант када је реч о извођењу моноаспектива СВ јесте *за-*, ексцерпирано је укупно 1485 глагола. Мање од половине, тј. 726 моноаспектива СВ са префиксом *за-* припада руском делу корпуса, где је доминантна почетна (инхоативна, инг्रेसивна односно инцептивна) АК, чије се значење може универзално представити глаголом *почети* (рус. *начать*) и инфинитивом глагола којим се спецификује предузета активност, нпр: *завести*², *задождити*, *забеспокоити(ся)*, *заплакати*, *забалансирова́ти*, *задействовати*¹, *задействовати*² итд. Више од половине ексцерпираних моноаспектива у руском језику (415 од 726) припада стилски маркираној лексици, а истиче се употреба у разговорном језику (укупно 308), што је емпиријска потврда продуктивности почетне АК у датом домену. Моноаспективи СВ на *за-* су у српском језику незнатно бројнији – 759, а ексцерпирани материјал одликује се мање израженом стилском обележеношћу у односу на руски. Наиме, регистровали смо укупно 157 стилски маркираних лексема, међу којима је највише покрајинизама, чија дистрибуција, за разлику од руског језика, обухвата скоро половину укупног броја стилски маркиране грађе (70).

Префиксом *про-* изведено је укупно 516 моноаспектива СВ. Однос деривата у језицима које поредимо је изузетно несразмеран: у руском их је 187 (најпродуктивнији су глаголи са неодређеном временском квантификацијом – 93), а у српском 329 (највише је глагола са почетним значењем – чак 177).

Моноаспектива СВ изведених помоћу префикса *при-* укупно је идентификовано 194. Доминира грађа на српском језику са 139 глагола, док је руски материјал заступљен три пута мање (55 моноаспектива СВ). У оба језика која посматрамо најбројнија је група која садржи различите семантичке обрасце – 21 односно 40 представника (због мале продуктивности глаголи нису детаљније класификовани у семантичком или акционалном погледу). Сем поменуте, у руском језику продуктивна је и група глагола кретања (12) те количински односно временски денормативни глаголи (10). У српском језику, уз последњу групу која садржи 30 репрезентата, продуктивна је и група глагола са просторном детерминацијом (25).

Највећи степен неподударања у грађи на руском односно српском језику приметан је код моноаспектива СВ чије се граматичко-акционалне промене обележавају префиксом *n(e)pe-*. Наиме, укупно је ексерпирано 339 моноаспектива СВ с датим формантом, и испоставило се да је грађа веома разнородна те да је тешко повући паралеле у језицима које поредимо. У руском језику, чији материјал садржи 176 моноаспектива СВ, издвојена је само једна семантичка група глагола – глаголи кретања и промене положаја (4), док се у српском језику, поред (бројније) еквивалентне групе (26 јединица) посебно издвајају и глаголи са значењем просторне детерминације (укупно 24), који не подразумевају (самостално) кретање. Ипак, најпродуктивнију (акционалну) групу чине дистрибутивни глаголи (120) карактеристични искључиво за грађу на руском језику. У српском језику, који броји укупно 163 моноаспектива с префиксом *пре-*, највише је заступљена прекономативна АК (69), која је идентификована и у руској грађи (34).

У целокупном корпусу најмање је моноаспектива СВ изведених префиксом *пред-*, свега 5 (два у руском језику (по један у проспективном и терминативном значењу), а три у српском језику у проспективној АК).

Детаљне податке о фреквенцији заступљених акционалних модификација дајемо у табели 8, а у посебним одељцима анализираће се одабрана грађа у оквиру категорија наведених ниже.

ЗАСТУПЉЕНОСТ АКЦИОНАЛНИХ МОДИФИКАЦИЈА МОНОАСПЕКТИВА СВ				
		Префикс	Бр. моноаспектива	
			Руски језик	Српски језик
АКЦИОНАЛНЕ МОДИФИКАЦИЈЕ	Денормативност (количинска и временска)	<i>При-</i>	10	30
	Инхоативност	<i>При-</i>	3	5
		<i>Про-</i>	0	177
		<i>За-</i>	163	86
	Инхоативност (са нормативним квалификатором)	<i>При-</i>	1	17
		<i>Про-</i>	45	0
	Дистрибутивност	<i>При-</i>	2	1
		<i>П(е)ре-</i>	120	0
	Пердуративност	<i>При-</i>	0	4
		<i>П(е)ре-</i>	0	21
		<i>Про-</i>	93	50
	Пердуративност (глаголи кретања)	<i>Про-</i>	20	0
	Редупликативност	<i>П(е)ре-</i>	4	0
	Прекономативност	<i>П(е)ре-</i>	34	69
	Проспективност	<i>Пред-</i>	1	3
	Специјално-резултативни глаголи и глаголи са прекономативношћу (временском или количинском)	<i>За-</i>	25	43

Табела 8. Акционалне модификације моноаспектива СВ у руском и српском језику

Имајући на уму да моноаспективи СВ имају промењено не само акционално (и видско) него и лексичко значење, у табели 9 издвојене су семантичке модификације обележене одговарајућим префиксом и број глагола у одговарајућој категорији у руском односно српском језику.

Међутим, често се промене извршавају истовремено и на акционалној и на семантичкој равни, нпр. код глагола кретања са префиксом *за-* се указује на почетну фазу активности и правац. Због тога ће се поједине семантичке модификације разматрати у склопу акционалних.

СЕМАНТИЧКЕ МОДИФИКАЦИЈЕ МОНОАСПЕКТИВА СВ				
		Префикс	Бр. моноаспектива	
			Руски језик	Српски језик
ТИП МОДИФИКАЦИЈЕ	Правац кретања (глаголи кретања)	<i>При-</i>	12	16
		<i>П(е)ре-</i>	4	26
		<i>Про-</i>	21	57
		<i>За-</i>	115	76
	Афективни и когнитивно-интелектуални глаголи	<i>При-</i>	1	/
		<i>За-</i>	65	46
	Просторна модификација	<i>При-</i>	2	25
		<i>П(е)ре-</i>	0	24
		<i>За-</i>	14	6
	Премештање (просторна детерминација кретања)	<i>Про-</i>	4	23
	Глаголи звучања и ономатопејски глаголи	<i>За-</i>	114	231
	Глаголи емитовања перцептивних (визуелних, ольфакторних и тактилних) стимулуса	<i>За-</i>	60	28
	Глаголи говорења	<i>За-</i>	51	45
	Глаголи понашања	<i>За-</i>	42	38
	Атмосферске прилике	<i>За-</i>	10	12
	Деноминативни и деадјективни глаголи	<i>За-</i>	32	116
	Остало	<i>При-</i>	21	40

Табела 9. Семантичке модификације моноаспектива СВ у руском и српском језику

У грађи су уочене и одређене специфичности ексцерпираних јединица, чија је начелна подела представљена у табели 10. Материјал садржи одређени број глагола који су изведени од двовидских глагола, чије значење није у довољној мери диференцирано у односу на полазни глагол, те се они могу довести у однос видске кореспонденције. Будући да у систему постоји глагол СВ настао од двовидског и (мотивни) двовидски који, формално, поседује два видска значења, овакво стање сведочи, можемо рећи, о започетом процесу видске диференцијације двовидских глагола без префикса (о томе је било речи у претходним деловима књиге). Међутим, то је дуготрајан процес и поменуте карактеристике не могу постати системске одједном, тим пре што се већина двовидских глагола страног порекла користи у специфичном дискурсу.

С друге стране, подаци представљени ниже у табели показују да постоји одређени број глагола који су настали префиксацијом двовидских глагола, али уз промењено (заправо, диференцирано) граматичко значење,

због чега су класификовани у групу моноаспектива СВ односно НСВ. Поред видске диференцијације (прелазак из ДВ у СВ или у НСВ), њихово значење је у довољној мери измењено те они не представљају видски парњак двовидском глаголу од којег су настали ни у семантичком и/или акционалном смислу.

Осим тога, показало се да префиксација двовидских глагола не даје увек промену видског значења као обавезан резултат јер је примећен одређени број двовидских глагола са префиксом, чија је заступљеност наведена испод, као и префикс који је „модификатор” граматичког значења.

Премда ово питање неће бити детаљније разматрано, сматрамо да је важно указати и на дату врсту граматичких специфичности ексцерпираних јединица.

СПЕЦИФИЧНЕ ГРАМАТИЧКЕ ФОРМАЦИЈЕ			
	Префикс	Бр. моноаспектива	
		Руски језик	Српски језик
Перфективни деривати двовидских глагола	<i>При-</i>	0	1
	<i>П(е)ре-</i>	0	0
	<i>Про-</i>	15	7
	<i>За-</i>	11	6
	<i>Пред-</i>	0	0
Двовидски глаголи са префиксом	<i>При-</i>	0	0
	<i>П(е)ре-</i>	14	12
	<i>Про-</i>	1	7
	<i>За-</i>	1	10
	<i>Пред-</i>	0	0
Моноаспективи СВ изведени од двовидских глагола	<i>За-</i>	1	4
	<i>Про-</i>	3	5
	<i>При-</i>	1	0
	<i>П(е)ре-</i>	1	11
	<i>Пред-</i>	0	0
Моноаспективи НСВ изведени од двовидских глагола	<i>Про-</i>	0	1

Табела 10. Специфични граматички случајеви у руском и српском језику

4.2.2. Фазно-временске модификације

У датом одељку се разматрају фазне и временске модификације моноаспектива СВ, које се мартирају посматраним префиксима. Будући да се у оквиру разматраних акционалних типова (чија је дистрибуција представљена у табели 8) могу јасно одредити одговарајуће семантичке

класе глагола (в. табелу 9), представимо их заједно са АК у оквиру којих су запажене.

4.2.2.1. Проспективна АК

Анализирана фаза¹⁹⁵ ситуације се у руском језику може изразити и префиксом *за-*, али међу моноаспективима СВ који се појављују у оба језика издвојили смо деривате с префиксом *пред-*, којем је проспективно значење примарно.

Дата АК није продуктивна – из табеле 8 се види да је издвојен само један, стилски маркиран, глагол у руском језику: *предначертать*, који припада високом стилу. Глагол *предначертать* карактерише искључиво својство проспективности (‘унапред одредити’), што се потврђује и доступним примерима, нпр.: *Цветовым экспериментам фовистов предначертал путь Гоген, но они пошли дальше него...* (Херсонская Е. Мир приобрел другие краски... // «Знание — сила», 1988, НКРЯ); *Путь Ленину предначертал подземный голос, раскатистый оконный клч...* (Устрялов Н. В. Под знаком революции, 1927, НКРЯ).

Глагол *представиться*, такође изведен префиксом *пред-*, будући да има истоветно значење као *преставиться*, нисмо уврстили у проспективну АК. Анализом примера установљено је да *представиться* функционише као хомоним, те да се јавља као парњак глаголу *представляться* (*представљати се*), дакле, не у значењу *умрети*. Другим речима, руски глагол *представиться* је семантички еквивалент српском глаголу *представити се* с рекцијом у дативу.

Издвојени моноаспективи СВ са проспективним значењем у српском језику су *предокусити*, *предухитрити*¹⁹⁶ и русизам *предстојати*. Први наведени глагол појављује се у религијском дискурсу, док се преостала два реализују у различитим врстама текстова, нпр.: *Радујмо се данас сви, јер смо **предокусили** вечни живот...* (rastko.org.rs, SRWAC); [...] *да се поклонимо Његовом Васкрсењу, да на такав начин **предокуси**мо живот будућег вијека...* (spc.rs, SRWAC).

¹⁹⁵ Интересантно је да је код *преранити* и *перасподелити* истакнута компонента *унапред*, иако би последњи, према нашем мишљењу, требало класификовати као дистрибутив објектног типа, будући да се одликује множином објекатских актаната.

¹⁹⁶ У секундарном значењу квалификује се начин на који се активност извршава, односно нема акционалну вредност, уп.: *хитро, на брзу руку учинити нешто*.

4.2.2.2. Инхоативна АК

Инхоативна (почетна) АК је најбројнији тип модификације у целокупном корпусу. Према подацима из табеле 8, уочава се да се почетност у нашем корпусу може реализовати помоћу трију префикса – *за-*, *про-* и *при-*, понекад и уз пратећу компоненту преконормативности.

Стога, имајући у виду да се префиксима *про-* и *при-* остварују и нормативне модификације, у појединим случајевима се почетност јавља уз поменути квалификатор, па ће бити размотрена у датој целини.

Модификације моноаспектива СВ маркиране префиксом *за-*. Наиме, глаголи који поседују искључиво једно значење, инхоативно, маркирано префиксом *за-*, најбројнији су у нашем корпусу на руском језику.¹⁹⁷ Разматрану АК чине изразито семантички хетерогене групе моноаспектива СВ.

Једна од њих обухвата и глаголе **кретања, премештања објеката и/или покретања делова тела**, који не чине видски пар с мотивним јер

¹⁹⁷ Специфичност моноаспектива СВ изведених префиксом *за-*, махом у руском језику, мада се среће и у српском језику у неколико примера, јесте и појава коју смо условно назвали *акционалном хомонимијом*. Будући да дати проблем захтева ширу обраду, кратко ћемо појаснити његов термилошки смисао. Наиме, акционална хомонимија обухвата (најмање) две (графички) истоветне лексеме са два диференцирана *акционална* значења – почетним и терминативним: нпр. *заиграти*², *замутити*², *заработати*², *зажити*³, *заметати*³, *запалити*³. Системска карактеристика форманта *за-* у датим облицима, с једне стране, јесте функционисање у својству перфективизатора када је он лексички празан, услед чега дериват јесте парњак мотивном глаголу, како је, на пример, код *знобити* : *зазнобити*¹. С друге пак стране, код хомонима *зазнобити*² (као и код свих других хомонимских чланова низа који поседују наведене карактеристике) префиксом *за-* модификује се значење у правцу маркирања *почетка* ситуације. Тада често у контексту бивају употребљена и друга средства која помажу да се избегне хомонимија, јер се њима додатно наглашава почетни сегмент активности (нпр. *снова*, *опять*, *сразу*, *вдруг*).

Уколико пак један глагол у својој полисемантичкој структури има оба наведена значења (и почетно и терминативно, али она нису „подељена” на две независне лексичке форме), такву појаву називамо *акционалном колизијом*. Оба наведена термина су условна јер до сада у литератури, барем према нашим сазнањима, није експлицитно указивано на дате специфичности глагола.

Неопходно је нагласити и то да *акционалну* хомонимију не поистовећујемо са *видском* хомонимијом коју је посматрала Ј. Ј. Демчук (Демчук, 2017), и чија је суштина истоветност глагола на плану лексичког значења и форме, али различитост у погледу видског (граматичког) садржаја попут *облетати*, *свозити*, *сносити* итд.

денотирају, у највећем броју случајева, почетну фазу (људског) кретања, премештања објеката или пак покретања делова тела¹⁹⁸, која је предодређена да траје дуже.¹⁹⁹ Међутим, ми о датој активности имамо информацију једино с аспекта говорног тренутка реферисања о почетку (јер почетни моменат не може да се подели на више краћих сегмената; самим реферисањем о њему, он је већ прошао), али не и о евентуалном наставку активности. Будући да се кретање спецификује на различите начине, издвојили смо четири уже подгрупе глагола кретања с префиксом *за-*, у зависности од примарне семантике допуна²⁰⁰:

- глаголи кретања које се обавља превозним средством (укључујући и животињу), или пак рад (метафоричко кретање) машина или превозних средстава;
- глаголи кретања без превозног средства;
- лексеме којима се означава покретање делова људског тела;
- глаголи који су по начину кретања недиференцирани, те се могу односити како на коришћење превозног средства тако и на кретање без њега.

Прва подгрупа, насупрот очекивањима, у корпусу није продуктивна ни у руском ни у српском језику, заступљена је са по 6 моноаспектива СВ: *заездить(ся)*², *закочевать*, *занырять*, *затабанить*, *забуксовать* и *запутешествовать*; *забродити*, *заједрити*, *зајездити*, *запловити*, *запругати* и *завеслати*. Уп.:

¹⁹⁸ О перфективима с префиксом *за-* са значењем моционе активности (из угла когнитивне лингвистике) в. Nikolaev, 2012; о концептуалном значењу префикса (међу којима су и овде посматрани *за-*, *про-* и *пере-*) и њиховом синтаксичком понашању в. Tolskaya, 2014: 213–243.

¹⁹⁹ Мада се свим посматраним префиксима у значење глагола кретања уносе семантичке модификације, првенствено промена места актанта, код глагола са префиксом *за-* се највише очитују и акционалне модификације, и због тога су посебно издвојени. Префикс *про-*, осим циљно-просторног кретања, означава и специфичан начин извођења активности (*прохромать* – ‘проћи одређену раздаљину храмајући’). За префикс *при-* карактеристична је адлативна усмереност (*пришагать*) или количинска / временска денормативност (*притабанить*), а у српском корпусу, поред наведених, запажена је и прекономративност (*пријакарити*).

²⁰⁰ Понуђена класификација је подложна корекцијама, посебно услед преноса значења, тј. ширења семантичког опсега глагола.

- (94) [...] они с Катериной Астафьевной очутились вместе [...] и **закочевали** вдвоем по городам и городишкам, куда гоняла майора служба (Лесков Н.С. На ножах, 1870, НКРЯ);
- (95) Ну, словом, Пансо был по всем статьям как на заказ для нашего Дон-Кихота выпечен, и они **запутешествовали** (Лесков Н.С. Захудалый род, 1874, НКРЯ);
- (96) Могучий, энергично работая руками, подплывал к корме вельбота с левого борта. Гребцы **затабанили** (Григорьев С. Т. Морской узелок, 1935, НКРЯ);
- (97) Ванечка попробовал дать задний ход, но машина **забуксовала** (Искандер Ф. Должники, 1968, НКРЯ);
- (98) Автобус чуть было не **забуксовал**, но вывернулся и поехал в город... (Липскеров Д. Последний сон разума, 1999, НКРЯ);
- (99) а) Живео је испоснички и осећао се као лабуд што чека раширених крила да дуне ветар, па да **заједри** по води (Павић М. Хазарски речник, КССЈ);
- б) Али са југа тамни облаци **заједрише** напред, шаљући тамне претходнике у звездана поља²⁰¹ (Толкин Џ. Господар прстенова, 1981, КССЈ);
- (100) Да би бродови слободно поново **запловили**, потребно је уклонити привремени – понтонски мост (Политика, 10.08.2000, КССЈ);
- (101) Аргонаути су радосно повикали и сложено **завеслали** (Кун Н. А. Легенде и митови старе Грчке, 1990, КССЈ).

Друга подгрупа је знатно продуктивнија у руском језику од претходне, док у српском представља најпродуктивнији тип. Неки од моноаспектива СВ којима се означава кретање људи и/или животиња су, на пример, *завихлять(ся)*, *закарабкаться*, *залазить*, *запрягать*, *зареть*, *заспешить*, *засновать*, *затанцевать*, *зашиатать*, *заскользить* итд.; *забежати*, *загицати се*, *замилети*, *заплесати*, *запраћакати*, *забалати*, *заврзмати се*, *залепетати* и др. Могућа су поређења људског кретања са животињским, као код *зазмијати/зазмијугати* или *запарипати се*, односно наглашавање да се почетак кретања врши каквим помагалом – *заштакати*.

Интересантне податке нуди нам НКРЯ, где се као допуне глаголу *зароиться* наводе махом апстрактне именице (*мисли*, *осећања*, *идеје* и сл.) или именице којима се означавају људски колективи (нпр. *људи*, *мушкарци*, *војска* и сл.), док нема примера за означавање групног кретања животиња,

²⁰¹ Овај пример показује да је наведени глагол могуће употребити и за опис кретања апстрактних појава, што указује на важност лексичких допуна али, свакако, и на условни карактер наше класификације.

што је примарно значење мотивног глагола. Осим тога, глаголом *зарысить* углавном се означава брзо кретање људи (посредством животиње), док се за означавање кретања самих животиња овај глагол не употребљава. Уп. нпр:

- (102) *Я еще больше **завихляла**, еще выше задрала подбородок* (Гурченко Л. Аплодисменты, 1994–2003, НКРЯ);
- (103) *Прыщавый Серый [...] вскочил в седло и **завихлял** в сторону ворот...* (Рубина Д. На солнечной стороне улицы, 1980–2006, НКРЯ)
- (104) [...] она была великолепнейшая лазунья: увидит забор или дерево, и — **закарабкается** (Белый А. Между двух революций, 1934, НКРЯ);
- (105) а) *Вот и теперь Огурчик подозрительно покрутил головой: не нравилось ему это болотце, но послушно **зарысил** по краешку* (Ратушинская И. Одеситы, 1998, НКРЯ).
 б) *Всадники выехали из перелеска и **зарысили** по полю* (Островский Н. А. Как закалялась сталь, 1930–1934, НКРЯ).
- (106) *Па, држимо јој палчеве да и она **заплеше** тамо, на лепом, плавом Дунаву* (Политика, 23.06.2001, КССЈ);
- (107) [...] *јурнуше по зидовима мрачне наказе ноћи, змије и кентаури, змајеви и гуштери, **залепеташе** крила репатих наказа и паклених птичурина...* (Киш Д. Складиште, КССЈ)

Трећи издвојени тип чине моноаспективи СВ којима се означава почетна фаза покретања делова људског тела, који су, уколико су експлицирани, у руском језику често дати у виду објекатских допуна у инструменталу.

- (108) *Узник **заелозил** ногами, опёрся о стену рукой с чёрными ногтями и обернулся на свет* (Иванов А. Комьюнити, 2012, НКРЯ);
- (109) *Старушка опять **закивала** сухой головой, хотела, видно, скрепиться и не **заплакать**...* (Шукшин В. Калина красная, 1973, НКРЯ);
- (110) *Просительница **заморгала** глазами и полезла в салон за платком* (Чехов А. П. Беззащитное существо, 1887, НКРЯ);
- (111) *Гриша призывно **замахал** руками, и через минуту Андрей втиснулся на свободное место рядом с ними...* (Пелевин В. Желтая стрела, 1993, НКРЯ)

У српском језику, с друге стране, назив дела тела може бити неексплициран, али подразумеван, нпр.: *затрептати* (односи се на *убрзано* (вољно или невољно) *покретање очних капака*), *затуцкетати* (‘почети ударати ногама о под’), *заћопати* и *захрамати* (‘веома тешко почети

покретати ноге'), *зажмигати* ('почети наизменично покретати очне капке') итд. Уп.:

- (112) *Када је натпоручник Лукаш потписивао потврду о пријему Швејка, **заклецаше** му колена* (Хашек Ј. Доживљаји доброг војника Швејка у Првом светском рату, 3. књига, 1989, КССЈ);
- (113) *Када сам ваљда већ пети пут **затрептао** да бих повратио уобичајену усредсређеност погледа, језик ми се нехотице трзну...* (Кузмановић Р. Одмор, 1990, КССЈ).

Четврту групу чине глаголи чије значење није довољно диференцирано, па се могу користити како за означавање кретања превозним средством, тако и за кретање људи, животиња или одређених апстрактних појмова, нпр. *заколесити*, *залавировати*, *заплавати(ся)*, *залавировати*, *задвигаться*; *забросати*², *завалати*², *заводити*³, *закидати* и др. Уп.:

- (114) *Фил включил мигалку и, не меняя своей несколько небрежной позы, более искусно **залавировал** в потоке машин* (Велтистов Е. Ноктюрн пустоты (Телерепортаж Джона Бари, спецкора), 1978–1979, НКРЯ);
- (115) *Отец затоптался на месте, **заколесил** ногами, засуетился руками, сорвался вдруг...* (Астафьев В. Царь-рыба, 1974, НКРЯ);
- (116) *Милорд побледнел, ужасное лицо его **зазмеилось** гримасой отчаяния и отвращения* (Осипов С. Страсти по Фоме. Кн. 3. Книга Перемен, 1998, НКРЯ);
- (117) *Осетр привезен, пущен в приготовленный садок, в воде быстро прочухался, ударил хвостом, **заплавал*** (Шишков В. Я. Угрюм-река. Ч. 5-8, 1913–1932, НКРЯ).

Осим констатације почетка моционе радње, може се указивати и на модификацију њене брзине, као и, с друге стране, на број субјекатских допуна, или просторну димензију: *закотурати*, *залаворити/залахорити*, *залепезати*, *залепдети*, *заландарати*, *залелујати*, *замлатарати*, *заорљати*, *заплутати*, *заројити се* и *засукљати*.

- (118) *[...] кад се следећа велика технологија, биотехника, тек на прави начин **закотура** у кревету капитала, који су јој улагачи сада створили* (Буха А. Европа или Америка?, Службени лисцт СЦГ, 2003, КССЈ);
- (119) *У даљини се један хеликоптер обруши међу кровове, **залепде** за тренутак као мува зунзара, и поново одлете кривуљом* (Орвел Џ. 1984, 1977, КССЈ);

(120) а) Она прислони плашљиво своје усне уз његово уво, тако да му дахом *залелуја* увојке (Твен М. Том Сојер, КССЈ).

б) Вајмс се помало *залелујао* и из све снаге покушао да се усредсреди (Прачет Т. Стража! Стража!, 2000, КССЈ).

Глаголи звучања (аудитивни) представљају важну групу за свакодневно функционисање. Префикс *за-* продуктиван је и када је реч о маркирању почетног сегмента звуковог продуктивно-рецептивног надражаја, било агентивног (говорник активно учествује у његовом произвођењу) било неагентивног.

Наиме, денотирање почетка неког звучног надражаја обухвата како произвођење звука тако и његову рецепцију²⁰², нпр.: *заохать, запищать, забарабанить, забренчать, забулькать, заворковать, заворчать, загоготать, загудеть, зажжужжать, зажурчать, зазвонить, зазвучать, зазуммерить, закаркать, заклохтать, закричать, залаять, замурлыкать* итд. У српском материјалу је дата група бројнија него у руском, а издвојени су и глаголи којима се означава свирање на каквом инструменту: *забрујати, забљускати, заарлаукати, заврискати, загајдашити, загрмети, загугукати, задолгати, зажуборити, закукурекати, замумлати*²⁰³, *заучити*²⁰⁴, *захркати, зацичати, зачангртати, зацаракати, зашкребетати, закрикнути, заквркати, заштектати* итд.

Примери наведени ниже показују да се на позицији субјекта могу наћи именице које означавају људе, животиње и др. различите конкретне и апстрактне ентитете (нпр. рус. *ветер, врачиха, вагон, тормоза, заборы, нары, хор птичьих стай* и *милицкий свисток* (срп. *нешто, ветар, лекарка, вагони, кочнице, засовнице, дашчани лежај, хор јата птица, полицијска ништаљка*), али и предлошко-падежне конструкције којима се, уз глаголе, описује начин или узрок настанка звука:

(121) *Налетел лёгкий ветер и, точно сочувствуя ей, зашелестел листьями* (Куприн А. И. Гранатовый браслет, 1911, НКРЯ);

²⁰² Укључује и глаголе код којих је звучни ефекат пратећи, тј. код којих је акценат на активности другог типа, а аудитивни аспект је нуспојава, нпр. *заколотить*².

²⁰³ Дати глагол може бити сврстан и у групу лексема са значењем говорења. Међутим, како акценат није на садржају који се изговара већ пре на његовом лошем квалитету, сврстали смо га у наведену скупину.

²⁰⁴ Поред значења 'почети певати с мунаре', које региструје РМС, у РСАНУ је наведено и значење 'започети школовање'.

- (122) *Вагоны заскрипели, заскрежесали тормоза, и стало тихо, потом загрохотали запоры...* (Гроссман В. Жизнь и судьба, часть 2, 1960, НКРЯ)
- (123) *Зато как только он сделал движение, опять протяжно и сладко заскрипели, как будто заблеяли, нары* (Домбровский Ю. О. Обезьяна приходит за своим черепом, часть 2, 1943–1958, НКРЯ);
- (124) *Прогремел первый трамвай, зачирикал, закаркал, засвиристел оголтелый хор птичьих стай в кронах утренних чинар* (Рубина Д. Медная шкатулка, 2011–2015, НКРЯ).
- (125) *Зашто се, иначе мирни и љубазни грађанин, чим забруји мотор, претвори у звер која је спремна да уништи свакога ко јој оспори предност на друму?* (Политика, 21.05.2001, КССЈ)
- (126) *„Шта тај ради ту!” завриска хистерично* (Михаиловић Д. Треће пролеће Свете Петронијевића, 1984, КССЈ);
- (127) *Мотори под њим су загрмели, шаљући дубоки дрхтај кроз труп* (Браун Д. Анђели и демони, 2008, КССЈ);
- (128) *Нисам ни трипут захркао, кад је звонце улазних врата бесно зазвонило...* (По Е. А. Неколико речи са мумијом, 1845, КССЈ);

Поред тога, могуће су семантичке транспозиције у оквиру двеју блиских категорија – звучне и говорне активности. Уколико се промени лексичка допуна глагола звучања, тј. подразумевана допуна људско /–/ пређе у људско /+/, и сами глаголи се могу сврстати у скупину којима се описује људска говорна активност (примарно својствена оглашавању животиња), уз промену стилске вредности тих лексема, односно немаркирани глаголи прелазе у негативно обојене. Уп. нпр.:

- (129) а) — *Не говори обо мне ничего! — зашипел Глебов, делая знаки руками* (Трифонов Ю. Дом на набережной, 1976, НКРЯ);
 б) — *Все готовы? — Вссе! — зашипели девчонки, как змеи* (Медведев В. Баранкин, будь человеком!, 1957, НКРЯ);
- (130) *Капитан зарычал на меня* (Коваль Ю. Капитан Клюквин, 1972, НКРЯ);
- (131) *А ребенок как замякает вслед* (Снегирев А. Вера, 2015, НКРЯ).

Премда префикс за- код највећег броја издвојених глагола маркира почетни сегмент, срећу се и они у чијем је саставу суфикс -ну-, те означавају једноактно извршење (обично сложеније) активности с компонентом *једном* или пак *одједном* (што је посебно изражено код деривата насталих од исте основе као што су *зафијукати / зафијукнути, загудети / загуднути,*

загрмети / загрмнути, загакати / загукнути и др.), нпр.: заћућурикнути, зарикнути, засвирнути, закрикнути. Анализа корпуса показује да се инхоативно-семелфактивни глаголи (са -ну-) ређе срећу од глагола без датог суфикса.

Префиксом *за-* обележава се почетност и код групе **афективних и глагола којима се означавају когнитивни и интелектуални процеси или стања**. Лексеме које се односе на афективну, интелектуалну и когнитивну активност људи су у језику врло бројне, а разматрамо их као једну целину јер афективна семантика често подразумева когнитивно ангажовање експеријента.

Наиме, семантичка модификација у правцу денотирања почетка ситуације, чији је формални показатељ префикс *за-* у руском језику, запажена је код 65 моноаспектива СВ, међу којима су они који денотирају и позитивна и негативна афективна стања (нпр. *забеспокоит(ся)*, *заволноват(ся)*, *загореват(ся)*, *загорячит(ся)*, *законфузит(ся)*, *закручинит(ся)*, *занервничат(ся)*, *зарыдат(ся)*, *заскучат(ся)*, *засомневат(ся)*, *затеснит(ся)*, *заупрямит(ся)* итд.):

- (132) *Что-нибудь случилось, заволновались студенты, что-нибудь сегодня особенное?* (Аксенов В. Круглые сутки нон-стоп // «Новый Мир», 1976, НКРЯ);
- (133) *Узнав о поездке, Ирина занервничала, заметалась по квартире* (Токарева В. Своя правда // «Новый Мир», 2002, НКРЯ);
- (134) *Посмотри, ведь ты вся законфузилась перед ним, срам!* (Достоевский Ф. М. Подросток, 1875, НКРЯ)

Иако је у српском језику слабије продуктивна, грађу такође можемо поделити на ону којом се денотира почетак позитивног афективног стања (*заашиковати се*, *запоштовати*, *запраштити*²⁰⁵, *задраг(ж)ати*, *замиловати*), као и негативног (*заталамбасити се*, *зажалити*, *зацмиздрити*, *застрепети*, *заридати*). Когнитивна активност често подразумева и

²⁰⁵ Из дефиниција датих у РМС и РСАНУ не очитује се (лексичка) хомонимска природа овог глагола, међутим могуће ју је уочити на основу грађе из КССЈ, где су наведени примери искључиво за почетак одавања аудитивног ефекта, а не за почетну активност опраштања некоме, уп.: *Одједном, запрашта дрво. Пукла је и попустила грана под њим* (Андрић И. Травничка хроника, КССЈ); *Запрашталe су пушке широм наше земље* (Урошевић В. Познавање природе и друштва: за 3. разред основне школе, 1982, КССЈ).

одређене моделе понашања којима се обично манифестује, нпр.: *зајогунити се, заколебати (се), закопкати, запрњати се, забојати се, забројити* и сл. Уп. нпр.:

(135) *Ма какав да буде резултат наших напора, доцније можемо **зажалити** због те немарности...* (Потоцки Ј. Рукопис нађен у Сарагоси, 1988, КССЈ);

(136) *Једино ме свечаност тренутка спречава да не **зајецам** гласно...* (Киш Д. Башта, пепео, КССЈ);

(137) *Јасна **зариди** загнуривши главу у Мићин узглавак* (Ћосић Б. Кроз књиге и књижевност, КССЈ).

Због семантичке сложености мотивних глагола, поједини префиксали могли би се сврстати и у неке друге издвојене групе. На пример, *заартачиться* се уклапа и у скупину глагола понашања, јер се примарним значењем мотивног глагола означава непослушност животиње (коња), док се у секундарном описују карактерне особине човека (тврдоглавост); префиксал, наравно, сигнализира почетак дате активности. Слично је и с глаголом *забушевати*, где примарно значење основног глагола упућује на рушилачко дејство какве (природне) силе, а секундарно на емоционалне људске карактеристике; док се *заежиться*, према примарном значењу мотивног глагола, може сврстати у глаголе кретања и/или покретања делова тела, а у дату је сврстан на основу секундарног – ‘снебивати се, бити у недоумици, колебати се’.

(138) — Э, нет! — *заартачился* неожиданно один из группы (Глуховский Д. Метро 2033, 2005, НКРЯ);

(139) *Словом, автор забушеввал и покинул редакцию [...]* (Рассадин С. Б. Книга прощаний. Воспоминания о друзьях и не только о них, 2004–2008, НКРЯ);

(140) а) *Морденко заежился на своем месте и часто заморгал глазами; ему сделалось очень неловко от жестких слов арестанта...* (Крестовский В. В. Петербургские труппы. Книга о сытых и голодных. Ч. 4, 1864, НКРЯ);

б) *Любопытно было бы хоть на минутку взглянуть, как бы ты заежился в моей шкуре...* (Левитов А. И. Моя фамилия, 1863, НКРЯ).

Највећи број префиксала речници дефинишу по моделу ‘начать Х’ / ‘почети Х’²⁰⁶, док је код *загордиться* почетак одређен као ‘стать Х’ / ‘постати Х’. Међутим, немају сви ексцерпирани глаголи значење почетка. На пример, *заспать* означава ‘заборавити у сну’, *запомнить* ‘заборавити’, *зазнобить*³ ‘заљубити некога у себе’, па се може посматрати као почетни у ширем смислу – ‘учинити да неко почне да осећа каква осећања према другом лицу’, док се *зазнать*²⁰⁷ описује као ‘сазнати, упознати (се)’. Интересантни су глаголи *залюбить* и *залюбиться*, од којих би се први могао посматрати као почетни, а други, због значења ‘заборавити на све због љубави’, као његова градирана варијанта. Уп.:

- (141) Ты быстро обошел обоих, батько *тебя* почему-то *залюбил*, дрянью такую (Дудинцев В. Белые одежды / Вторая часть, 1987, НКРЯ);
- (142) Еще бы немного побольше свободы, беспорядка, света и шуму — тогда это был бы свежий, веселый и розовый приют, где бы можно *замечтаться, зачитаться, заиграться и, пожалуй, залюбиться* (Гончаров И. А. Обрыв, 1869, НКРЯ);
- (143) Когда я *зазнал* Анну Марковну, она была уже женщина лет за пятьдесят (Салтыков-Щедрин М. Е. Для детей, 1863–1871, НКРЯ);
- (144) Имя прелестницы он *запомнил*, а донос вспомнил (Давыдов Ю. Синие тюльпаны, 1988–1989, НКРЯ);
- (145) Я *заснул* указания памяти относительно направления, как шел сюда, — блуждал мрачно, наугад... (Грин А. С. Золотая цепь, 1926, НКРЯ)

Способност опажања и обраде информација примљених преко чула кључни су за човеково постојање и деловање. Одређени број ексцерпираних моноаспектива СВ чине и глаголи којима се денотира **емитовање визуелно, ольфакторно и тактилно перцептивних стимулуса**.

Од поменутих типова, у руском језику су највише заступљени глаголи са значењем емитовања визуелног стимулуса (нпр. *заполыхать, запламенеть, заглянцевать, засквозить, засиять, завиднеться, засверкать, замерцать, заискриться, забрезжить, замельтешить, засверкать, засеребриться* и др.). Насупрот очекивањима, регистрован је само један моноаспектив СВ којим се означава почетак емитовања тактилно

²⁰⁶ Где ‘Х’ подразумева мотивни облик глагола, оператора ситуације.

²⁰⁷ Додавањем постфикса рефлексивности (*зазнать+ся*) дати глагол (иако има исти префикс и творбену основу) губи своје основно значење. Наиме, у таквом афиксалном споју значи *уобразити се, дићи нос, почети се правити важан* (према Станковић, 2008: 214).

перцептивног стимулуса (*зашиаритъ*), док је почетни сегмент олфакторног стимулуса заступљен с четири глагола (*заблагоухать*, *завонять*, *запахнуть* и *засмердеть*). Уп. нпр.:

- (146) *Я ожидал, что дядя зашиарит по карманам в поисках ключа* (Саксон Л. Принц Уэльский // «Октябрь», 2001, НКРЯ);
- (147) *В воздухе завоняло горелыми тряпками и еще какой-то тошнотворной дрянью* (Пелевин В. S.N.U.F.F, 2011, НКРЯ);
- (148) *Море солоно оттого, что вода в нем недвижима, и если бы не была солона, то загнилась бы и засмердела* (Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. Выпуск четвертый: XVII столетие, 1862–1875, НКРЯ).

У овој подгрупи се такође налазе јединице којима се доминантна семантичка компонента означава посредно: *запыхать*, *запламенеть* и сл. Наиме, наведеним глаголима описује се да нешто почиње да гори у пламену, а таква ситуација, без сумње, укључује визуелну перцепцију експеријента: *У Павла Николаевича даже уши запламенели, а Ворошилов, с своею кошачьей мягкостью, начинает его внимательнейше расспрашивать о его здоровье* (Лесков Н. С. На ножах, 1870, НКРЯ); *А когда ее осталось совсем мало, запыхала вдруг усадьба Хильберта, сына Зигбьерна* (Васильев Б. Ольга, Королева русов, 2002, НКРЯ).

У оквиру посматране групе у српском језику издвојили смо глаголе којима се денотира емитовање перцептивних стимулуса олфакторног (*забаздети*, *завоняти* и *запахтити*²⁰⁸) и визуелног типа, док за тактилни нисмо пронашли ниједан пример. Емитовање визуелно перцептивних стимулуса је знатно продуктивније, садржи глаголе који указују на почетак опажања светлосног ефекта (нпр. *забуктати*, *заискрити*, *зазрцалити се*, *засветломрцати*, *засинути*, *запламињати*, *затреперити*²⁰⁹ и др.), док *замотрити*, *завиждлати*, *зазурити*, *запиждрити*, *запиљити*, *забелесати се* и *зазверати се* означавају почетну фазу способности опажања уопште. Последњим глаголом информисе се да је пажња оријентисана на различите стране, или пак на више објеката истовремено.

²⁰⁸ КССЈ нуди примере једино за *завоняти*, и то свега два.

²⁰⁹ Примарно значење мотивног глагола односи се на визуелно перципирање, док остала обухватају и семантику (по)кретања делова тела, звучни ефекат и др. Префиксом *за-* маркира се почетна фаза у целокупној семантичкој структури мотивне речи, а због примарног значења опажања сврстан је у дату скупину, премда се може наћи у свакој чије значење покрива.

- (149) *Превија се, из пукотина пода **завоња** прашина, стомак јој се подигне, излази у кухињу и повраћа* (Тишма А. Употреба човека, 1977, КССЈ);
- (150) *И доиста, убрзо после тога мали пламичак **засветлуца** на кухињском огњишту* (Потоцки Ј. Рукопис нађен у Сарагоси, 1988, КССЈ);
- (151) *Тек пошто је пламен свеће нагло **затреперио** и повио се – Јован је подигао поглед* (Демид М. Слуге хировитог лучоноше, 2006, КССЈ);
- (152) *Шваби се одједаред згрчи лице, а очи се **зацаклише** од суза* (Секулић И. Кроника паланачког гробља, КССЈ);
- (153) *Очи јој **забелеше*** (Андрић И. Травничка хроника, КССЈ).

Једну од многобројних издвојених семантичких група моноаспектива СВ који садрже префикс *за*-²¹⁰ чине и **глаголи говорења**, што не изненађује с обзиром на важност активности која се њима изражава. Имајући на уму семантичку разноликост самих глагола, издвојили смо како оне којима се означава људска говорна радња тако и глаголе којима се означава почетак оглашавања животиња (ономатопејски звук који представља њихов начин оглашавања, говор). Ради се, на пример, о следећим: *забаситъ, заблеятъ, забормотатъ, забредитъ, забурчатъ, завопитъ, заголоситъ, загорланитъ, залепетатъ, заоратъ, зароптатъ, зашамкатъ, затолковатъ* итд. Све наведене лексеме (али и све регистроване), имају почетно значење.

- (154) — *Мама! — забредил молодой человек несвязною, горячею речью* (Левитов А. И. Говорящая обезьяна, 1870, НКРЯ);
- (155) — *Я, ей-богу, не виновата, ваше сиятельство, — залепетала она, вспыхнув румянцем от обиды* (Куприн А. И. Гранатовый браслет, 1911, НКРЯ);
- (156) *Все вдруг загалдели, обсуждая, буду ли я работать* (Запашный В. Риск. Борьба. Любовь, 1998–2004, НКРЯ);

Материјал на српском језику, између осталог, чине следећи моноаспективи СВ: *забенетати, забеседити, заблебетати,*

²¹⁰ Премда је инхоативност најдоминантнији акционални тип код глагола са значењем карактеристичне говорне активности, и то када је формално изражен префиксом *за*-, а могуће је да се дата тематска група глагола употреби и с формантима којима се означава делимитативна и трајно-ограничена АК (Плотникова & Хемсакун, 2015: 74–82).

забогорода(и)ти, забрслати, забунцати, заинтачити, закакотати, заторокати, задробуљити, запецкати и сл.²¹¹ Уп.:

- (157) – Зверски необичан случај, Лизавета Николајевна, најглупљи случај похаре – одмах **забрља** Петар Степанович... (Достојевски Ф. М. Зли дуси, 1975, КССЈ);
- (158) "Бесконачност минус један", **зачаврља** компјутер... (Хокинг С. Кратка повест времена, 1996, КССЈ);
- (159) Као да свет стоји на три рибе – одједном **заторока** глас неке девојке (Достојевски Ф. М. Зли дуси, 1975, КССЈ);
- (160) Виторија **загунђа** на одглумљену бригу за осетљивост гледалаца (Браун Д. Анђели и демони, 2008, КССЈ).

Често се, осим почетка говорне активности, описује и њена додатна квалификација. *Заладити*, на пример, денотира понављање каквог садржаја, *заспорити* почетак дискусије, *затолковати* упуштање у подробну анализу у сврху објашњавања, док се глаголом *затвердити*² означава говорна активност с потпуном увереношћу у истинитост изговореног садржаја. Уп.:

- (161) — *Вот тоже заладили*: «давай репетировать», «давай репетировать»! (Запашный В. Риск. Борьба. Любовь, 1998–2004, НКРЯ)
- (162) *А мы что-то громко заспорили. И она сквозь сон как заорет*: «Не надо больше о политике! (Алексиевич С. Время second-hand // «Дружба народов», 2013, НКРЯ)
- (163) *Она затвердила*, заучила прочно, что ничего у них не получится, потому что они из разных миров... (Зосимкина М. Ты проснешься. Книга первая, 2015, НКРЯ).

Осим тога, могуће је препознати неусаглашеност речничке дефиниције, с једне стране, и, са друге, прагматичке вредности одговарајућег глагола у контексту, нпр. код *запричати се*: у КССЈ дати су примери за специјално-резултативно значење ‘дуго времена провести у причању’, али не и за почетно, нпр.: *Него, много смо се запричали. Натраг на мој баскет бал* (Политика, 26.06.2009, КССЈ).

²¹¹ Граматички статус глагола *запрековати* у речницима се двојако одређује: у РСАНУ као двовидски, док је у РМС представљен као глагол без видског парњака, тј. моноаспектив СВ.

Инхоативна акционална модификација условљена префиксом *за-* запажена је и код **глагола понашања**. Почетни сегмент глагола којима се денотира начин на који се одређено лице понаша, тј. устаљене акције које производи у своју корист или пак на туђу штету, може се представити моделом ‘почети се понашати X’ / ‘начать вести себя X’, односно ‘постати X (какав)’ / ‘стать X (каким)’.²¹² Неки од ексцерпираних глагола у руском језику су *заблaжитъ*, *захоpохоритъся*, *зачудитъ*, *задурачитъся*, *замодничать*, *заподличать*, *зафинтитъ*, *заленитъся*, *закочепряжитъ*, *заэкономитъ* итд.²¹³

(164) *А тут еще забунтовали актеры на сцене: забунтовали нагло, зло* (Евсеев Б. Евстигней // «Октябрь», 2010, НКРЯ);

(165) *Да что, зафинтил, заезозил, и туда и сюда, а я-то себе так и режу!* (Загоскин М. Н. Искуситель, 1838, НКРЯ)

(166) *Как замурчит, заластится к нему, тут он и хряснет ее чем пришлось...* (Леонов Л. М. Русский лес, 1950–1953, НКРЯ);

(167) [...] *давно ли вы заспесивились и не узнаете старых знакомых?* (Булгарин Ф. В. Иван Иванович Выжигин, 1829, НКРЯ)

У српском језику издвојени су, на пример, *запевчити се*, *забанити (се)*, *заглаварити (се)*, *засилити*, *застоловати*, *залолати се*, *зајунити (се)*, *закапетанити*, *забекријати*, *забитанџити се*, *заблесавити*, *зајеромонашити* итд., али су се глаголи из дате групе показали као непродуктивни у активној употреби.

С обзиром на бројност моноаспектива СВ изведених префиксом *за-* (иако немају сви идентичне акционалне особине), односно на врло различите семантичке обрасце који су заступљени, у одређеним случајевима није

²¹² Анализирани глаголи понашања разликују од оних које је представила А. И. Нечајева, пре свега према видској припадности. Наиме, Нечајева је анализирала глаголе којима се описује *опште* понашање (тј. устаљено, карактеристично за одређену групацију), дакле глаголе је оценила као *imperfectiva tantum* попут *дерзитъ*, *хулиганитъ*, *обманывать*, *лгать* итд., уз напомену да неки од којих је навела у речнику Ожегова поседују видске парњаке, премда, како је нагласила, не сматрају сви лингвисти префиксалне деривате видским корелатима глагола НСВ (в. Нечаева, 2007: 10–13).

²¹³ У зависности од врсте понашања (да ли је реч о *физичком* деловању или пак о понашању у *апстрактном* смислу), одређени конституенти дате групе испољавају сличност с глаголима сврстаним у афективно-когнитивне, попут *засамовольничать* или *заторжествовать*.

могуће дефинисати основу глагола, али како се не ради о (непрефиксираном) глаголу као мотивној речи, претпостављамо да су настали од друге основе – именичке или придевске – те смо их издвојили у групу **деноминативних и деадјективних глагола**. Премда су присутни и у руском и у српском језику, у последњем је њихова заступљеност веома изражена (упоредна фреквенција је наведена у табели 8).

Од издвојена 32 моноаспектива СВ који припадају деадјективним или деноминативним глаголима у руском језику, тек незнатан број поседује почетно значење: *задубенеть / задубеть, заколодить, зарюмить, зачугунеть*²¹⁴ *заветреть* и *зашиарабашишь*. Уп.:

(168) *У него словно бы кожа **задубела**, и он совсем не думал о том, как смотрят на него пассажиры* (Чулаки М. Новый аттракцион // «Звезда», 2002, НКРЯ);

(169) *При последних словах так чудовище отвратительно **зарюмило**, что и лягавая наша собака приятнее его вторить ему принялася* (Львов Н.А. Ботаническое путешествие на Дудорову гору 1792 года мая 8-го дня, 1792, НКРЯ).

Неки од преосталих ексцерпираних глагола су, на пример: *заострожить, замучнить, залобовать, заклекнуть, закавычить, забайбачиться, запоздниться*²¹⁵, *заматовать, заматереть, заблагорассудить(ся), зарукоприкладствовать*.

(170) *Кучер немного удивился, но не **заблагорассудил** задавать вопросов* (Арцыбашев М. П. У последней черты, 1910–1912, НКРЯ);

(171) *Вместе сочинили прошение, которое он **зарукоприкладствовал** и сейчас же отправил с надписью recommande* (Салтыков-Щедрин М. Е. За рубежом, 1880–1881, НКРЯ);

(172) *Кому **запозднится** в лесу али на пруду случится, тоже от тех не отходит* (Бажов. П. П. Веселухин Ложок, 1943, НКРЯ);

(173) *Глаза его **замглились** мутью водки* (Давыдов. Ю. Заговор, родивший мышь, 1993, НКРЯ).

²¹⁴ НКРЯ садржи једино примере партиципа прошлог времена. С друге стране, за глагол *зашиарабашишь* не постоји пример.

²¹⁵ Због семантичких специфичности може се разматрати и у оквиру групе моноаспектива СВ са семантиком прекономативности.

Деноминативни и деадјективни моноаспективи СВ са префиксом *за-* и у српском језику представљају разнородну групу, како у погледу акционалних тако и у погледу семантичких својстава. Дакле, у грађи се, осим инхоатива (*зачиграти, зачакланити, запрхутати, зануждити се* итд.), налазе и терминативи (који су доминантнији: *зашацити, зачавлити, зачеленчити, зачалмити, захлебити, затљати, засалити, запешкирити, залетвати, замозуљити се, заколобарисати се* и др.).

Међутим, у електронским корпусима ексцерпирана грађа се готово уопште не може пронаћи. Стога, пошто нисмо успели да потврдимо присуство већине моноаспектива СВ ексцерпираних из речника, наводимо само два облика – глагол *заклинчити*, и то с измењеним значењем у односу на оно које се налази у РМС, те партицип *закрабуљена*. Уп.:

(174) *Тискао се, тискао, и заглавио! то је било ужасно. Дугмад му се **заклинчила** о ивицу врата и довратак* (Толкин Џ. Хобит или тамо и натраг, КССЈ);

(175) *Тако бих ујутру, попут хирурга коме пладањ приноси **закрабуљена** медицинска сестра, свикнутим покретом узимао тубу с пенушавом пастом за бријање...* (Кузмановић Р. Одмор, 1990, КССЈ)

Моноаспективи СВ из групе **атмосферских прилика** такође реализују почетну фазу ситуације помоћу префикса *за-*. Издвојено је десет моноаспектива СВ у руском језику, а половина поседује хомонимски пар: *завеять*², *задуць*³, *засеять*², *закрапать*², *залить*². Иако је код наведених глагола у речничком чланку експлицитно напоменуто да је реч о природним силама повезаним с временским приликама (нпр. *киши, ветру, снегу* и сл.), примери показују да се оне појављују у својству допуна уз одговарајуће глаголе (како у НКРЈ тако и у речницима). Сматрамо да је узрок томе управо хомонимска природа наведених моноаспектива, а сврха експлицирања допуна, иако за тим нема реалне потребе, тиче се избегавања двојаког тумачења. Уп.:

(176) *Наутро **задул** страшний ветер и заново полетел снег* (Терехов А. Каменный мост, 1997–2008, НКРЈ);

(177) *Ты поди: дождик **закраплет**, мы и явимся* (Личутин В. Любостай, 1987, НКРЈ);

(178) *С августа **залили** дожди*²¹⁶;

²¹⁶ Преузето из БАС.

- (179) *Дождь все частил капля за каплей и, наконец, засеял как сквозь частое сито*²¹⁷.

Остали глаголи сврстани у дату групу јесу *заморосити*, *занепогодити*, *заненастити(ся)*, *запуржити* и *задождити*. Грађа на српском језику садржи 12 инхоатива којима се означавају атмосферске прилике тј. стања у природи, међу којима су два индивидуализма – *задумити* и *заолужити*, и три су хомоними с почетним значењем: *забурити*², *закишати*¹ и *засевати*². Остале јединице издвојене у оквиру датог домена су: *завришати*, *задаждети*, *замаћавити*, *запахуљити*, *заромињати*, *засвистети* и *засипити*.

Модификације моноаспектива СВ маркиране префиксом *про-*. Почетно значење може се обележити и префиксом *про-*, али најчешће уз нормативну компоненту, што фазно-временске модификације идентификованих моноаспектива СВ повезује са резултативним.

Код моноаспектива СВ са почетним значењем префиксом *про-* морфологизована су и прекономативна, денормативна и градациона својства. Код 44 глагола с **фактитивним значењем** у српском језику запажена је могућност означавања почетка деловања. Издвојили смо, с једне стране, антропоцентричне, којима се квалификује људско понашање, деловање, или пак изглед човека (нпр. *проседити*, *простарити*). Модели понашања или деловања могу бити оцењени негативно (*прокартати се*, *прокоцкати се*, *прокурвати се*, *прокрволочити се*, *прозлочестити се*, *пробитанжити се*, *пробећарити се*, *проаљкавити се*) или позитивно (*проловити се*, *пројуначити се*, *провреднити се*, *проваљанити се*, *пропоштенити се*):

- (180) *Да би све још било комично, Америка и вазали су се **продобрили** неколико дана пред гласање* (nspm.rs, SRWAC);

- (181) *А ако момак схвати да га је девојка варала до 2008 године, а онда се **пропоштенила**...* (nspm.rs, SRWAC).

С друге стране, издвојени су и моноаспективи СВ којима се описују карактеристике одређених реалија (ређе делова људског тела), нпр.

²¹⁷ Исто.

прозеленети, проголети, прожукнути, проплавети, просребрити и прохладнети.

Анализа ексцерпираних грађе је показала да се уз инхоативност²¹⁸ може истовремено остваривати и кратко трајање активности (што се често подудара с тренутним / моменталним извршењем). У руском језику издвојили смо 31 моноаспектив СВ где се помоћу *про-* указује на **почетак и/или на кратко трајање**²¹⁹, а највећи број издвојених глагола припада семантичкој скупуни глагола говорења или аудитивно перцептивног садржаја²²⁰: *прохрюкатъ, прокурныкатъ, проканючить, пролепетать, прошептатъ, прохрипеть, просипеть* и др.

Међу ексцерпираним моноаспективима СВ посебно занимљивим показали су се *промолвить* и *промямлитъ*. Први представља изведеницу двовидског глагола *молвить*, чије трајање радње је кратко, готово тренутно, те *промолвить*, с обзиром на то да, уз почетно, има јасно изражено значење кратког трајања (у појединим случајевима и диференцијалну компоненту комитативности, те развија и значење ‘рећи, изговорити нешто као додатак; рећи успут’), није парњак глаголу од којег је префиксацијом изведен. Махом се користи у књижевним текстовима након управног говора, означавајући шта је одговарајући јунак изговорио. Уп.:

(182) *Боря промолвил сухо и твердо: — Тогда я не смогу с вами об этом говорить...* (Ваншенкин К. Писательский клуб, 1998, НКРЯ);

(183) — *Так вот кто были эти привидения, — промолвил Самоделкин* (Постников В. Путешествие Карандаша и Самоделкина, 1995, НКРЯ);

²¹⁸ У руском језику три моноаспектива СВ припадају инхоативној АК: *приревновать* (с допуном у акузативу – *приревновать кого* – учинити кога љубоморним), *присмиреть* и *прихрабриться*. Међутим, контекст пружа могућност двојаког тумачења њихове акционалне природе – примери под ‘а)’ показују да је реч о почетној, а под ‘б)’ о делимитативној АК: а) *Я за ревность не обижусь, у меня у самой сердце жестокое, я сама приревную* (Достоевский Ф. М. Братья Карамазовы, 1880, НКРЯ); б) *Разве не в конце февраля Людмила приревновала его к Анне Лукьяненко, не отвечала на письма, не приходила в клуб?* (Липатов В. И это все о нем, 1984, НКРЯ).

²¹⁹ Сматрамо да се и афективни глагол *приглянуться* – ‘показати се (коме) привлачним, пријатним, свидети се коме’ – може класификовати у дату групу.

²²⁰ Такође је могуће двојако тумачење значења наведених моноаспектива СВ, зависно од агенса (в. појашњење на претходним странама). И у датом случају долази до промена стилских својстава ако се неки од глагола са значењем оглашавања животиња употреби зарад квалификације људског говора (в. Балек, 2020а: 31–43).

- (184) — *Странная логика у капитана Сергачева, — задумчиво промолвил замполит Овсянников* (Курочкин В. На войне как на войне, 1965, НКРЯ).

С друге стране, моноаспективом СВ *промямлитъ* денотира се спецификована говорна активност. У односу на мотивни глагол, сем у акционалном погледу, разликује се и када је реч о типу говорне активности – супротстављено је опште значење говорења говору који се одвија у дефинисаном временском интервалу (врло кратком):

- (185) *На конном заводе сприси, — промямлил за меня мой язык* (Палей М. Кабирия с Обводного канала, 1990, НКРЯ);
(186) *Но, понимаешь, — промямлил, чувствуя, что барахтается и идет ко дну* (Корнилов В. Демобилизация, 1969–1971, НКРЯ).

Истоветна значењска својства показују глаголи говорења и звучања и у српском језику. Почетна фаза заступљена је са 53 репрезента, нпр. *пробеседити, проблејати, провришитати, прозвучати, прозвонити, програктати, прокрешитати, прокривити се, пророптати, пропсовати, протужити, пропојати* итд. Компонента кратког трајања може укључивати и неку додатну, нпр. ‘мало, непотпуно, овлаш, кратким поступцима’²²¹ (присутна је код 42 ексерпирана моноаспектива СВ у српском језику): *пропржити, просветовати, проперушати, промлатити, пролупати*²²² (‘мало лупати’), *прокупати се, пролешкарити, прокорити, прокарати, прокуражити се* и сл.

Код одређених представника у примарном значењу се наводи да поседују почетно, а у секундарном (или пак неком наредном) моментално (терминативно), попут *прозборити, прокрчати, прогукати* и др. С друге стране, поједини глаголи са значењем говорења или звучања у српском језику (посебно ако се радња оцењује негативно) могу истовремено функционисати и као квалификатори моционе активности – кретање је извршено уз говорну или пак аудитивно рецептивну активност, зависно од процењивача: *проурлати, прогаламити и провикати*.

²²¹ Уп. и компоненту брзине и неочекиваности извршења – *нагло*, нпр. у *пробледнути* и *прождркнути*.

²²² У савременом (разговорном) језику значи и ‘постати луд’; уп. *пролупати* – 2. *шаљ*. ‘пореметити памећу’, ‘доживети психичку кризу’ (ЈРМС).

Поред тога, у одређеним спорадичним случајевима (према речничким наводима) у српском језику префикс *про-*, осим почетне фазе, у семантичкој структури маркира и (неодређено) трајање активности²²³, нпр. код *пропијукати*, *пропишити* и *пробрбљати*. На основу тога можемо рећи да је означавање неодређене временске квантификације датим формантом имплицитно код скоро сваког глагола чији је он саставни део. Па ипак, дешава се да се у контексту може реализовати искључиво инхоативно значење, уп.: *Кад дође време, деца ће већ наћи довољно речи да пробрбљају на енглеском* (nspm.rs, SRWAC).

Одређени број моноаспектива СВ, како у руском језику тако и у српском, може се класификовати у различите семантичке групе. Неки од заступљених семантичких образаца су (1) **глаголи с емоционалним значењем** (*пробукњати/пробуктети*, *прокипети*, *пропланути*, *пропламсати*; *прослезитися*, *прогневати*), (2) **глаголи са значењем уништења** (*прогњити*, *промлети*), (3) **физиолошки глаголи** (*продисати*, *прозевати*, *прокијати*; *проголодаться*, *проспаться*, *продребезжати*), (4) **глаголи са значењем атмосферских прилика** (*пропљушити*, *прокишати се*, *проромонити*, *проросити*) и др.

У руском језику уочени су и моноаспективи СВ из домена **емитовања ольфакторних стимулуса** *провонять* и *пропахнуть*, као и *прочухаться*²²⁵. *Промозгнути* и *прохудиться* се односе на особине људи или реалија (у ширем смислу посредно и њихових носилаца), а почетно значење ових глагола може се представити по моделу ‘постати X (какав)’.

Уколико се кратко трајање и моменталност посматрају са нормативног аспекта, издваја се и супротна група – моноаспективи СВ са префиксом *про-* који показују и **преконормативна**²²⁶ (*пробегаться*,

²²³ Сем уколико је оно ограничено адвербијалима времена.

²²⁴ У српском језику се махом ради о примарном температурном значењу.

²²⁵ Нисмо успели да реконструиремо од којег је облика настао, али сматрамо да има почетно значење ‘доћи себи → постати нормалан (доспети у нормално стање)’. Могуће је да је повезан с *очутиться* (‘неојекданно попасти куда-л., оказати где-л.’) и *очнуться* (1. ‘проснути, пробудити се’; 2. ‘прийти у чувство, у сознание’) (в. МАС).

²²⁶ Истовремено присуство инхоативних и преконоормативних својстава, уз имплицитану итеративност, садржи и изведеница на *при-* (*примелькаться* – ‘постати превише познат, уобичајен (о нечему што је виђено доста пута или је често сретано)’).

*продрогнутъ, прозябнутъ*²²⁷, *пролитъ*²²⁷, *проплесневетъ, продушитъ(ся), протыкатъ*), **денормативна** (*провянутъ, просвежитъ(ся), простирнутъ*) или пак **градациона својства** (*прогноитъ, продрогнутъ, проманежитъ*), која се огледају у резултативном карактеру радње.

У српском језику се и префиксом *при-* могу означити градирање навише, компарација активности у смислу *боље, квалитетније* и сл.: *привргнути, придужити се, прижеднети, прижарити, прикрцати, припрести, природити, привести*³ и др.

4.2.2.3. Пердуративна АК

Модификације моноаспектива СВ маркиране префиксом *про-*. Обележје моноаспектива СВ с префиксом *про-* је означавање недефинисане временске квантификације, тј. радња денотирана глаголом на лексемском нивоу није постављена у конкретне временске оквири већ се то постиже синтаксички – одговарајућим адвербијалима у контексту.

Према томе, за све ексцерпирани глаголи у датој групи карактеристично је неодређено трајање, тј. они у својим речничким чланцима садрже податке о недефинисаној количини времена које је агенс провео вршећи активност означену мотивним глаголом. Да је реч о скретању фокуса са аспекта извршења радње на аспект времена говоре и експлицитно наведена два типа формализације дате појаве: (1) ‘провести какво-лико време дела Х’ (провести неко (неодређено) време вршећи Х), односно (2) ‘Х в течение какво-лико времени’ (Х-овати током неког (неодређеног) времена).

Управо с обзиром на категоријалну особину издвојених речи, односно неодређену квантификацију времена, што представља надређено акционално својство, у оквиру дате скупине срећу се разнородни семантички обрасци. С једне стране, лексеме које припадају стањима, без обзира на то што се ради о префиксираним моноаспективима који поседују граматичко значење СВ – с **емоционалним значењем** (*прогореватъ, прогруститъ, пролюбитъ, проплакатъ*²²⁸ и др.; *промуштрати, пролудирати се, пројадати,*

²²⁷ Искључиво у секундарном значењу када је на позицији допуне лексема која означава атмосферске падавине у виду кише.

²²⁸ У БАС је наведен облик НСВ *проплакиватъ*, у чијој је дефиницији наведен *проплакатъ* као видски парњак. Међутим, код сваког од три значења, колико *проплакиватъ* поседује, дата је напомена да се обично користи само СВ. То је разлог

прогњавити) или пак **психо-физиолошким** (*продышать, продремать, пробоletь¹, пробоletь²*). Могуће је и да је реч о **некретању**, тј. **стању** **мировања** – *простајати, прочловити, просањарити*; или пак **комуникативној активности** – *прошали(ка)ти се, проразговарати се*.

Премда се у руском језику могу препознати различити семантички обрасци (уп. нпр. *проваландаться, пробездельничать, проискать, провоевать, продежурить, прозаседать, прозаниматься* и сл.), уочено је да моноаспективи СВ којима се денотира **говорна активност с неодређеним трајањем** нису бројни – свега их је шест: *проиушукать, протолковать, прокалякать, пробредить, пробеседовать* и *пробалагурить*. Међу ексцерпираним лексемама у датој акционалној групи запажено је девет хомонима, односно моноаспектива СВ чији су мотивни глаголи такође хомоними: *пробоletь¹, пробоletь², пробродить², провинтить², провозиться¹, проколоть², прокоптеть², прометать¹ и промотать(ся)¹*.

Испитивањем контекстуалног понашања пердуратива с префиксом *про-*, што подразумева анализу употребе временских детерминатора којима се трајање денотиране активности „ограничава”, односно конкретизује, установљено је да највећи број анализираних моноаспектива садржи такав детерминатор у контексту (премда не у апсолутно свакој својој реализацији).

Примери из активне употребе показују да код глагола кретања из класе пердуратива (у руском језику је издвојено 20 – нпр. *процеголять, просуетиться, продвигать, пробродяжничать, протаскать(ся)* и др., и неколицина хомонима: *проболтать¹, пробродить¹, провозить², прогонять(ся)², пролазить¹ и пролетать²*) поменута акционална особина може бити подређена кретању. Када се узме у обзир укупна фреквенција одговарајућег глагола и фреквенција спојивости с адвербијалима времена, постаје јасно да *прогрустить* и *проскитаться* такође одступају од речничке норме:

- (187) а) *Вы можете **пропутешествовать** несколько лет, прежде чем встретите опять ракету* (Циолковский К. Э. Вне Земли, 1916, НКРЯ);
а²) [...] ***пропутешествую** недели две, потом вернусь в Симферополь...* (Аксаков И. С. Письма родным, 1849–1856, НКРЯ); vs.

што смо *проплакать* уврстили у глаголе без видског пара супротне граматичке садржине иако он формално постоји у лексичком систему.

- б) *Пропутешествуешь* столько, а привезешь пару глухарей... (Сотников А. Коммунист // Интернет-альманах «Лебедь», 2003.07.14, НКРЯ)
- (188) а) [...] Катя была бы за князем Чиркизилари, Петр каблуком застучит, загрустит, замолчит, да и сподряд много дней **прогрустит** — окаменеет, стихнет... (Белый А. Серебряный голубь, 1909, НКРЯ) vs.
- б) [...] сквозь орнамент суков **прогрустило** апрельское небо... (Белый А. Москва. Часть 2. Москва под ударом, 1926, НКРЯ)
- (189) а) Тогда он взял с собою сына и целых три года **проскитался** по России от одного доктора к другому... (Тургенев И. С. Дворянское гнездо, 1859, НКРЯ);
- а²) Еще целый год я **проскитался** в горячих пустынях Аравии и Египта, как дикарь и авантюрист... (Будищев А. Н. На палубе, 1913, НКРЯ) vs.
- б) [...] опасаясь, что его могут прийти уговаривать, поспешно ушёл на берег моря и **проскитался** там один (Кони А. Ф. Иван Александрович Гончаров, 1911, НКРЯ).

С друге стране, за одређене моноаспективе (*пробастовать*, *пробездельничать*, *прозаниматься* и *прозаседать*) обавезно је да се у контексту реализују са изразом којим се денотирана активност поставља у дефинисан временски оквир. Уп. нпр.:

- (190) *Прозаседала* я с 3-х до половины десятого, сперва секретариат, потом партсобрание... (Катерли Н. «Сквозь сумрак бытия» // «Звезда», 2002, НКРЯ);
- (191) Месяц бастовать надо будет — месяц **пробастуем**, два — и два продержимся! (Мстиславский С. Д. Грач — птица весенняя, 1937, НКРЯ)
- (192) [...] я **пробездельничал** весь вечер и теперь не сплю (Чуковский К. И. Дневник 1922–1935, 1928, НКРЯ).
- (193) Я встал и **прозанимался** с орнитологическим журналом до полночи (Козлов П. К. Географический дневник Тибетской экспедиции 1923–1926 гг. №1, 1923–1924, НКРЯ).

Разлика између хомонима *проболеť*¹ и *проболеť*² огледа се у агентивној допуни, врсти именице или синтагме на позицији семантичког субјекта. Наиме, *проболеť*¹ у функцији експеријента поседује именицу или заменицу којом се лексикализује (или којом се упућује на) људско биће (дакле *живо* /+/, обично и *људско* /+/), која у датим околностима указује на особу која је боловала неодређено време, осим уколико је у контексту

наведена информација о трајању радње. У поређењу са својим хомонимом (*проболеть*²) уочава се да је *проболеть*¹ знатно фреквентнији (јавља се и у личним и у безличним реченицама), а када се жели указати на узрочника (изазивача) датог стања, назив болести се појављује у инструменталу.

Будући да су издвојени због тога што указују на неодређено трајање активности, треба нагласити да се оба хомонима у готово свим примерима појављују с неким временским квантификатором (адвербијалом), нпр. *целый месяц, всю зиму, неделю, дорогой*²²⁹, *долго, одно лето, лишь три дня, 8 дней, все детство* итд.

(194) *Он был так встревожен, что три дня **проболел*** (МАС).²³⁰

(195) *Фомкач **проболел** недели две и стал поправляться* (Свирский А. И. Рыжик, 1901, НКРЯ);

(196) *Однух **проболел** три дня и за это время поумнел* (Велтистов Е. Классные и внеклассные приключения необыкновенных первоклассников, 1985, НКРЯ).

*Проболеть*² на позицији семантичког субјекта садржи назив неког органа или дела тела, односно „извориште” болног надражаја због којег јединка трпи бол. Од укупног броја прегледаних реализација глагола-хомонима *проболеть* у НКРЯ свега неколико се односи на *проболеть*² (на позицији субјекта налазе се именице *глаза, зубы, организм*):

(197) *Но мой ослабленными десятками гриппов организм борется только отсидом; в прошлом году выбегал с хвостиком гриппа и в результате **проболел** 5 месяцев* (Белый А. Письма В. Э. Мейерхольду и З. Н. Райх, 1926–1932, НКРЯ);

(198) *[...] у матери от дыму с привычки заболели глаза и **проболели** целый месяц*²³¹ (Аксаков С. Т. Детские годы Багрова-внука, служащие продолжением семейной хроники, 1858, НКРЯ).

Аспект трајања је кључан за диференцирање значења глагола-хомонима *проколоть*¹ и *проколоть*². Наиме, *проколоть*¹ је у односу видске корелативности са секундарно имперфективизованим глаголом

²²⁹ Мисли се на време проведено у путу – *всю дорогу, в течение дороги*.

²³⁰ *Био је толико узбуђен да је три дана провео болујући* – акценат је на количини времена проведеног у датом стању иако оно није на снази у актуелном тренутку.

²³¹ *Мајку су од дима услед ненавикнутости заболеле очи и болеле су је* [провела је у боловима – Т. Б.] *читав месец*. Пример доступан и у речничком чланку у МАС.

прокаљивањ, а за овај видски пар важан је *резултат* активности (подразумевају прављење отвора на нечему помоћу одређеног оруђа или оружја). Моноаспектив СВ *проколот*² (‘провести какво-л. време, занимањ колкој’) припада пердуративима и, у складу с тим, захтева квантификатор трајања. Међутим, на основу 150 прегледаних реализација у НКРЈ, *проколот*² се не реализује ни у једној, с обзиром на то да није присутан никакав конкретизатор којим се указује на време извршења или пак на трајање ситуације.

Ексерцирани пердуративи у српском језику нису продуктивни у активној употреби²³². На пример, *протрајати* је посведочен у ијекавској варијанти (претпостављамо да је текст са хрватског говорног подручја), али уз временски квантификатор *око двије године*. Глагол *проседети* у већини доступних примера појављује се с неким временским адвербијалом, а у једном је експлицитно употребљен и *неко време*. Уз глагол *просањарити* не појављује се никакав временски показатељ ограниченог трајања ситуације, али се у истом контексту појављује нерегистровани глагол *прозалудничити*, који се такође може уврстити у посматрану АК. Од пет примера које смо успели да пронађемо у секундарним корпусима, *пролутати* у четири има адвербијал који се тиче просторне детерминације, а само у једном је реч о временској, уп.:

- (199) *Не познајеш у њој вилу белу. Дан је и два тако **пролутала** стално коња вичући с облака...* (rastko.org.rs, SRWAC)
- (200) *Овакав однос редакције и јавног тужиоца, оптерећен примјесима надмудривања, препредености и ризирања, **протрајао** је око двије године...* (bnv.org.rs, SRWAC);
- (201) *О њушко моја, па зар би ја то могао да **проседим** једну ноћ без тебе* (rastko.org.rs, SRWAC)?
- (202) *Тегобе живота често наводе човека, створење обдарено уобразиљом, да жуди за рајем, где би могао своје бивствовање **просањарити** и **прозалудничити** у спокојној доколици...* (komunikacija.org.rs, SRWAC)

²³² Стога се анализа спроводи на доступном материјалу. На пример, *продржати* (се) појављује се само једном, мада сматрамо да се ради о штампарској грешци, односно да треба да стоји неки други глагол, уп.: [...] *па ће се свиње опет **продржати**, јер нажалост нема Џонса...* (politika.rs, SRWAC)

Модификације моноаспектива СВ маркиране префиксима *при-* и *пре-*. Пердуративна АК у грађи на српском језику може се означити и префиксима *при-* и *пре-*. Првим префиксом одликују се свега четири моноаспектива (*прибранити се*, *прихапсити*, *пришутјети се* и *причувати*²³³), док је временски дефинисано трајање обележено формантом *пре-*, неретко истакнуто и у самој речничкој дефиницији или заглављу речничког чланка, нешто продуктивније (21): *прехркати*, *претитрати*, *престајати*, *преседети*, *пресањати*, *препостити*, *преплакати*, *прејечати*, *предремати*, *пребавити*, *презевати* итд.

Иако, према речничким наводима, моноаспективи *прецоњати* и *пречучати* показују временску преконормативност, сматрамо да су и они, заправо, пердуративи. У електронским корпусима пердуративи на *при-* нису заступљени, с изузетком глагола *причувати*; док су од ексцерпираних пердуратива на *пре-* доступна два – *преседети* и *преплакати*.

Уочљиво је, наиме, да се у највећем броју доступних примера моноаспектива *преседети* у SRWAC трајање радње смешта у временски оквир, који може бити конкретан, експлицитно наведен у реченици, као у следећим примерима: *Тамо је **преседео** скоро три деценије гледајући кроз прозор* (bizlife.rs, SRWAC); *Кључни играчи Сингидунума су последњих 10 минута **преседели** на клупи* (sportindeks.rs, SRWAC).

С друге стране, на временски оквир упућује се и посредно, лексикализовањем помоћу именице, или синтагмом, која денотира догађај за који је искуствено познато колико (подразумевано) траје, нпр.: *Александар Коларов цео меч је **преседео** на клупи* (okradio.rs, SRWAC).

Све горенаведено важи и за *преплакати*, премда се овај глагол појављује, за разлику од *преседети*, само у SRWAC, и то махом у примерима у којима се трајање денотиране активности посредно временски локализује, уп.: *Не сећам се последње књиге код које сам **преплакала** последњих педесет страна* (laguna.co.rs, SRWAC); *После тих речи **преплакала** сам пут од Бјеловара до куће* (spc.rs, SRWAC).

4.2.3. Нормативне модификације

У посебну целину издвојени су моноаспективи СВ који испољавају нормативне модификације: денормативне односно преконормативне, како у

²³³ У секундарном значењу је експлицитно наведено *чувати неко време*. Прагматика, међутим, упозорава на то да је трајање ипак *кратко*.

сфери количине тако и у сфери времена. Наиме, када се има у виду нормативни аспект времена, под денормативношћу (формализованом одговарајућим афиксима) подразумевамо извршење активности краће од норме исказане мотивним глаголом, а, када је реч о прекономативности – време дуже од норме садржане у значењу мотивног глагола без префикса.

Моноаспективи СВ код којих се препознају нормативне модификације у нашем корпусу садрже префиксе *n(e)pe-*, *при-* и *за-*.

4.2.3.1. Денормативна АК

Од разматраних префикса денормативност је могуће изразити једино префиксом *при-*. Временска или пак количинска (резултативна) денормативност није равномерно заступљена у ексцерпираној грађи. У руском корпусу идентификована је код десет моноаспектива СВ, који су карактеристични по томе што се у речничкој дефиницији наводе детерминатори којима се указује управо на врсту денормативности, те се тако за количинску употребљавају *несколько*, *несильно*, *слегка* (срп. *неколико*, *мало*, *помало*), док се на временску експлицитно указује истицањем кратког трајања активности ‘Х (на) короткое время’ (срп. ‘кратко Х-овати’; тј. ‘Х-овати краће време’).

У руском корпусу је заступљенија количинска денормативност формално експлицирана префиксом *при-* (код глагола који означавају конкретне активности или пак оних чија је манифестација конкретна), уп.: *приулыбнуться*, *присугорбиться*, *приотдохнуть*, *принажать*, *прикашливать*, *призакрывать*, *приубирать* и *приболеть*. Истоветну врсту денормативности показује и *призабыть*, којим се денотира ментална активност (у рефлексивној варијанти овај глагол припада стањима).

Са аспекта времена денормативност испољава *приуснуть*, који припада акционалном типу *стања*. Већина наведених речи припада стилски маркираном слоју, тј. разговорној или народској лексици, осим *присугорбиться*, где је присутна територијала маркираност.

Уколико сагледамо једино податке и примере доступне у консултованим речницима, можемо погрешно закључити да је код одређених моноаспектива, нпр. код горепоменутог *призабыть*, неопходан квалификатор активности да би денормативно значење *мало*, *непотпуно*, *понешто* и сл. било адекватно реализовано. Највећи број доступних примера у НКРЯ потврђује ову чињеницу (глагол се употребљава уз квантификаторе *несколько*, *чуть*, *совсем*, *немножко* и др.). Међутим, и сама семантика

префикса је у довољној мери модификаторски усмерена, те контекстуална средства нису неопходна да би се ситуација денормативно тумачила, нпр.: [...] *сушност и цель Ивану Ермолаевичу неизвестны, непонятны, а я уж ленюсь разъяснять их, да и **призабыл**, чем именно это надо следует оправдать* (Успенский Г. И. Крестьянин и крестьянский труд, 1880, НКРЯ).

У српском језику је грађа знатно бројнија. Наиме, временску или количинску денормативност показује 30 моноаспектива СВ. Сваки од њих садржи детерминативну компоненту *мало*, а да ли ће се реализовати временска или пак количинска денормативност зависи од значења основног глагола.

Префикс *при-* обележава денормативне промене у погледу количине код глагола попут *прибријати се, пригасити се, призалогајити, призрети*², *примиришати, приоздравити, причути (се), присушити* итд. С друге стране, временска денормативност је знатно слабије заступљена, запажена код *придремати* и *призакаснити*.

У електронским корпусима из фонда ексцерпираних грађе најзаступљенији је моноаспектив *примиришати*, али се он у значењу наведеном у речнику – *мало омиришати, помиришати* – среће у свега неколико примера: [...] *вазда сам чачкала итроку међу ножним прстима, па сам је још и под нос турала да **примиришем**...* (Хашек Ј. Доживљаји доброг војника Швејка у Првом светском рату, 3. књ., КССЈ). Најпродуктивније значење глагола *примиришати* у савременом језику је ‘не бити коме ни до колена’ односно ‘не бити ни приближно добар као неко други’²³⁴, а пронађен је и један пример у којем *примиришати* има почетно значење, премда се оно у речницима не региструје, уп.:

- (203) а) *Има све елементе правога музичког такмичења. Кад почне да се емитује у Србији, неће му нико **примиришати*** (prve.rs, SRWAC);
б) *Метод је толико ефикасан и изабљивачки, да ниједна окупациона војска не може ни да му **примирише*** (opusteno.rs, SRWAC).
- (204) [...] *морао је од почетка све да зна и ако је нешто **примиришало** на корупцију све да заустави и о томе обавести и јавност* (Политика, 23.02.2001, КССЈ).

²³⁴ Дакле, ово значење се реализује уз (објекатску) рекцију у дативу, али није регистровано у рекцијском речнику (в. Петровић & Дудић, 1989).

Денормативна компонента у домену времена, која може бити „појачана” и квантификатором *мало*, својствена је глаголу *придремати (се)*: [...] *возач пази како се креће возило и одговоран је, а сувозач може мало и да придријема...* (sda.rs, SRWAC); *Пио тако и размишљао, па се јунаку мало придрема* (rastko.rs, SRWAC).

Глагол *причути (се)* такође се у електронским изворима на српском језику остварује према квалификацији описаној у речничком чланку, нпр.: *Ничеова поноћ можда ништа и не каже, али нам се, од силне пажње, причуло нешто?* (rastko.org.rs, SRWAC); *Огромна стена би ме сигурно згњечила док сам у подне спавао под њом, да ми се није причуло како ме зовеш...* (eparhija-sumadijska.org.rs, SRWAC).

4.2.3.2. Прекономративна АК

Модификације моноаспектива СВ обележене префиксом *п(е)ре-*. Ексерципирана грађа показује знатне разлике у погледу броја моноаспектива СВ са прекономративним значењем у руском језику у односу на српски.

Наиме, грађа на руском језику садржи 34 глагола, готово сви су стилски обележени и већина (23) припада разговорном језику, нпр.: *перевинтиться, переволновать, переволноваться, перегорчить, перезаниматься, переконфузить* и др.; *перевозиться*²³⁵, *перегостить, перекушать* итд.; *перетренировать*. Степеновање глаголом денотиране активности извршава се на основу лексичког значења основе: уколико је реч о апстрактним радњама, прекономративност се огледа у домену времена или пак изазваног стања (посебно код глагола (каузираних) емоционалних стања). Ако је пак реч о измерљивој активности, прекономративност се односи на њен резултат (количину).

Анализа електронских корпуса је показала да се многи прекономративи појављују са узуетно малом учесталošћу. Такви су, на пример, у руском језику *перегостить*²³⁵, *переконфузить, перезаниматься* и *перекушать*, а изузетак представља прекономративни глагол *перестараться* – ‘показати већу забринутост него што треба’²³⁶: *Вы перестарались с*

²³⁵ Примарно значење је прекономративно, али је секундарно дистрибутивно. У примерима из НКРЈ посматрани глагол јавља се у дистрибутивном.

²³⁶ Сматрамо да би као семантички еквивалентна конструкција у српском језику најбоље одговарала ‘претерати са Х’, где се ‘Х’ означава именица којом се указује на активност у чијем вршењу агенс испољава прекономративна својства (на која може да утиче): *претерати са радом, претерати са причом, јелом, спавањем* итд.

учением русского языка (коллективный. Форум: Книга жалоб и предложений, 2004–2006, НКРЯ). Наведени моноаспектив СВ се може употребити и за изражавање ироније: *Ты смотри не **перестарайся**, — заметил сотрудник в штатском* (Житков А. Кафедра, 2000, НКРЯ).

У примерима наведеним испод уочљиво је да је прекономративна компонента наведених глагола и контекстуално „потпомогнута” (уп. целокупну описану ситуацију):

(205) *В прошлом году Ася Беляева, гордость школы, **перезанималась** перед экзаменом по литературе, не спала три ночи, питалась черным кофе и расстроила себе нервную систему...* (Панова В. Ф. Времена года. Из летописей города Энска, 1953, НКРЯ)

(206) *Трудно себе представить что-нибудь влюбчивее этой крошки, она совершенно **переконфузила** маленького Томсона* (Дружинин А. В. Дневник (1845, НКРЯ).

(207) *[...] трезвый Исидор всячески старался уверить генерала, говоря ему в сотый раз, что «мы в тайге, а мамзель за тыщу верст в городе» и что «вы, сударь, изволили **перекушать** на обеде, оттого икота, а вот будьте любезны, сударь, ваше превосходительство, раздеться и лечь с богом спать»*²³⁷ (Шишков В. Я. Угрюм-река. Ч. 5-8, 1913–1932, НКРЯ).

Примарни корпус на српском језику, с друге стране, садржи двоструко више моноаспектива СВ (69) с прекономративним особинама. Разматрана АК у којој је прекономративност надређено обележје садржи грађу која би се могла класификовати у различите семантичке подгрупе, уп. нпр.: *пренаучити, превечерати се, преокупирати, пребујати, прегладнети, прегласати, прегомилати, прежеднети, преиспунити, прекудити, премочити, пренајести се, претежати* итд.

Међутим, у електронским корпусима анализирани глаголи нису бројни. Најзаступљенији је *преокупирати*, код којег се квантификативно одређење *преко нормe* огледа у значењу ‘сувише оптеретити, закупити послом, бригом око чега’. С друге стране, примери показују да деловање на психоемоционално стање човека не мора нужно бити негативно: *Ови јунаци су осмишљени тако да вам **преокупирају** пажњу од самог почетка...* (iserbia.rs, SRWAC); *Већ га је нека друга идеја **преокупирала** и он креће*

²³⁷ Значење је пренето из домена означавања конзумирања хране у домен конзумирања напитака. Општа запажања о таквим преносима, уз посебан осврт на стилска својства глагола, дата су у Балек, 2021a.

испочетка (opusteno.rs, SRWAC). Из наведеног значења се метафорички развило '(физички) запосести на одређени временски период': *Деца су била таман довољно велика да преокупирају преко дана оба кућна компјутера...* (blog.rs, SRWAC).

Глаголи у наставку такође показују припадност преконормативној АК. *Претоплити* указује на физичко својство ентитета, односно да је нешто *превише* топло ('учинити превише топлим'), док се код *презапослити* преконормативност изражава у значењу 'дати некоме превише посла'. Међутим, *прегладнети* има опречну семантику. С једне стране, означава *јак* *огладнети*, док, с друге, указује на то да је субјект толико дуго времена био гладан да је престао да осећа глад. Пошто је унутар лексичке форме градиран осећај глади, као преконормативно значење узимамо оно у којем је глад достигла свој врхунац (и због преизражене особине глад је на извесан начин анулирана, премашена), док бисмо *јак* *огладнети* сврстали у глаголе с почетним значењем – *јак* *огладнети* = *постати јак* *гладан*. Уп.:

(208) [...] *већ смо прегладнели* и на ручак више нико и не мисли... (blic.rs, SRWAC)

(209) *Како облачити бебу за излазак напоље и одлазак у шетњу а да је не претоплимо а да јој опет не буде хладно...* (mojpedijatar.co.rs, SRWAC)

(210) *Пажњу јавности преусмеравају са важних проблема на неважне. Презапослити јавност поплавом небитних информација...* (blogosfera.rs, SRWAC)

Модификације моноаспектива СВ маркиране префиксом за-
Преконормативност у погледу времена потребног за извршење активности (дуго трајање) уочљива је и код одређеног броја моноаспектива у руском језику са префиксом *за-*, као и у комбинацији овог префикса и постформанта *-ся*, на пример: *забеседоваться, загруститься, залгаться, слышаться, затанцеваться, заколоровать, запотчевать* итд.²³⁸ Наиме, могуће је да глагол без постформанта припада неком другом акционалном типу, као нпр. *запутешествовать*, који означава почетак кретања превозним средством; док смо *запутешествоваться* уврстили у дату скупину будући да има значење 'провести много времена путујући'. Уп. такође и *закупать*² –

²³⁸ Код појединих представника дате групе је такође присутна раније поменута акционална хомонимија, па је у случају 6 глагола чак и у контексту веома тешко одредити да ли је реч о почетном значењу или пак о дугом трајању / преконормативности.

‘учинити (коме) лоше неумереним купањем’, односно *закупаться*² – ‘превише дуго се купати, учинити себи лоше неумереним купањем’.

- (211) — *А мы вас ждали-ждали, **заждались*** (Грекова И. На испытаниях, 1967, НКРЯ);
- (212) *Александр Семенович совершенно **захлопотался** и только во втором часу дня пообедал* (Булгаков М. А. Роковые яйца, 1924, НКРЯ);
- (213) *Что делать!.. — смиренно отвечаю я: — очень уж **зафантазировался**, написал то, чего никогда не бывает...* (Писемский А. Ф. Взбаламученное море, 1863, НКРЯ);
- (214) *Мне кусок в горло не шел, но при Мавре Савишине нельзя было не есть: она меня **запотчевала*** (Авдеев М. В. Тамарин, 1851, НКРЯ);
- (215) *Само собою разумеется, что очерстветь и **заподличаться** вконец он не мог никогда* (Достоевский Ф. М. Ползунков, 1848, НКРЯ);
- (216) ***Заискался** и не нашел здесь на даче первого письма его ко мне, полученного в 1936 г. [...] (Твардовский А. Т. Рабочие тетради (1969) // «Знамя», 2004, НКРЯ).*

У српском корпусу се такође налазе моноаспективи СВ са компонентом временске и/или количинске прекономративности (нпр. *забудалити, закардашити, заразговарати се, заракијати се, засисати, засићити, зацопати се* и др.), и могли би се распоредити у неколико ужих семантичких скупина. Међутим, у електронским корпусима дати моноаспективи нису продуктивни, с изузетком глагола *зацопати се*, уз који се у већини примера користи и одређени интензификатор за истицање јачине осећања заљубљености, нпр. *до / преко ушију*, конструкција с поредбеним изразом *тако да* и сл.: ***Зацопала** сам се до ушију у једног Београђанина из света филма* (Политика, 06.04.2007, КССЈ); *Ја сам се **зацопео** у вашу жену преко ушију, како је то казао Врхлици* (Хашек Ј. Доживљаји доброг војника Швејка у првом светском рату, 2. књ., КССЈ).

4.2.4. Резултативне модификације

У оквиру наведеног типа модификација објединили смо две АК: дистрибутивну и редупликативну. Прву наведену АК разматрамо као део резултативних модификација стога што се префиксираним глаголом указује на множину субјеката који врше денотирану активност, или пак објеката над којима се врши активност, што доноси значајну резултативну разлику у односу на немотивисани глагол. Б. Тошовић (2009) дистрибутивну АК

сврстава у модификације временског поретка, заједно са фазном модификацијом, што такође, према нашем мишљењу, није довољно прецизно решење.

Редупликативна АК подразумева понављање активности без измене првобитног резултата, тј. једна активност даје истовестан резултат у недефинисаном броју понављања, те је из тог разлога поменута АК сврстана у дати тип модификација, премда је Б. Тошовић (2009) види као део количинских модификација.

4.2.4.1. Дистрибутивна АК

Модификације моноаспектива СВ означене префиксом *п(е)ре-*. Моноаспективи СВ са дистрибутивним значењем, како из субјектне подгрупе (*переарестовать, перебаловать, перебесить, перезаразить, перемереть* итд.) тако и из објектне (*переболеть*¹, *перебросать, перегасить, перегрязнить(ся), переискать, перекидать*), карактеристични су за руски језик. Неки од њих поседују обавезан постформант *-ся* (попут *перелопатъся, переломаться, перезабыться, перекрошиться* и сл.), док други функционишу без дате морфеме (*перелинять, перепотрошить, пересажать, перехватать* и др.). У појединим случајевима припадност подврсти дистрибутива може се детерминисати једино у контексту, и то помоћу употребљене допуне.

Постоје моноаспективи СВ који се претежно јављају као субјектни или објектни. На пример, *перечувствовать* припада дистрибутивима објектног типа – ‘искусити, преживети све или много тога’ – и у највећем броју случајева има објекатску допуну којом се указује на више актаната одређене категорије, нпр. *все, темам, много. Перегасить и пережалеть* су такође дистрибутиви из објектне групе.

(217) *Правильно кричал Кипиш, всех мы их **перегасим**, сучар колумбийских* (Ростовский А. Русский синдикат, 2000, НКРЯ);

(218) *Всех не **пережалеешь**, батюшка!* (Григорович Д. В. Переселенцы, 1855–1856, НКРЯ)

(219) *Она все **перечувствовала** и поняла* (Попов В. Будни гарема, 1994, НКРЯ);

(220) *Большая часть книжки посвящена темам, которые Аркадий Аверченко великолепно знает, пережил, передумал, **перечувствовал*** (Сарнов Б. Русская проза XX века из запасников // «Огонек», 1989, НКРЯ);

- (221) *И много пришлось **перечувствовать** мне, пока наконец я не была обрадована открыткой из Норвегии...* (Савинкова С. А. Годы скорби // «Былое», 1906, НКРЯ)

С друге стране, премда се у речницима *перечувствовать* наводи искључиво у дистрибутивном, у НКРЯ га проналазимо и у редупликативном значењу, маркираном помоћу сложеног прилога *еще раз*: *Есть возможность поделиться радостью и еще раз **перечувствовать** случившееся* (Иванова Л. Искренне ваша грешница, 2000, НКРЯ).

Моноаспектив СВ *перевидеть*, такође дистрибутивни глагол објектног типа, одликује се и постепеношћу. Због наведене компоненте, будући да она има карактер нарастања, сматрамо да *перевидеть* развија и прекономорлативно значење, посебно у конструкцији с основним обликом глагола, када, заправо, твори сложену и поменуто градирање навише је лако уочљиво – *видеть-перевидеть*. Ова околност не поништава дистрибутивну семантику (објекатске допуне су у акузативу множине), већ глагол добија два акционална значења, уп.: *С видом молодого, но бывшего писателя, который **видел-перевидел** не одну редакцию...* (Каралис Д. Автопортрет, 1999, НКРЯ).

Моноаспектив *перечеловаться* испољава и својство реципрочности, односно подразумева активно учешће барем два (равноправна) актанта, те је стога јасно да припада субјектном типу дистрибутива. Уп.: *Краснов **перечеловался** со всеми полчанинами* (Шолохов М. А. Тихий Дон. Кн. третья, 1928–1940, НКРЯ); *И все казаки, сколько их ни было, **перечеловались** между собою* (Гоголь Н. В. Тарас Бульба, 1835–1841, НКРЯ).

Модификације моноаспектива СВ маркиране префиксом *при-*. Речници показују да се дистрибутивно значење, премда је непродуктивно, може изразити и префиксом *при-*. Два су таква моноаспектива СВ: *примереть* (у домену субјекатских допуна) и *припеть* (у домену објекатских).

Међутим, анализа електронских корпуса показује да се дистрибутивна компонента у погледу објекатских допуна глагола *припеть*, као и субјекатских код *примереть*, у НКРЯ уопште не реализује²³⁹, те стога наводимо примере доступне у БАС односно МАС:

²³⁹ Штавише, НКРЯ даје податке за именицу *пример* уместо за посматрани глагол.

(222) *Да-с, **примерли!** все **примерли!** Один я да вот Григорий Александрович в здеишних местах из стариков остались* (БАС).

(223) *Да уж все песни **припели** ожидавши* (МАС).

4.2.4.2. Редупликативна АК

Редупликативна АК карактеристична је, макар у нашем материјалу, за моноаспективе СВ у руском језику са префиксом *п(е)ре-*. Од четири ексцерпирана редупликативна глагола, у НКРЯ присутна су три, али с изузетно ниском фреквенцијом: *перекипятить*, *перезолотить* и *переклеймить*. Последња два глагола су специфична и стога што у примарном значењу припадају редупликативима, а у секундарном дистрибутивима.

У НКРЯ се, међутим, *переклеймить* и реализује у дистрибутивном (секундарном) значењу, док бисмо на основу доступног примера за глагол *перезолотить* рекли да се остварује у прекономативном. Дакле, једино *перекипятить* у потпуности кореспондира с речнички дефинисаним значењем, реализује се у својству редупликатива (чак и у метафоричкој употреби):

(224) а) *Отраву **перекиптали** и снова испытали — на поросенке* (Грошек И. Легкий завтрак в тени некрополя, 1998, НКРЯ);

б) [...] *сколько чувств, то грустных, то пламенных, **перекипятило** сердце в твоих материнских объятиях* (Зефирова В. Последний взгляд на Уфу (1851) // «Бельские просторы», 2013, НКРЯ).

(225) *Кажется, никто из них не предполагал, что «Женица в песках» [...] завоюет целых три приза. **Перезолотили**, что называется* (Соколянский А. Приглашение в тупик // «Общая газета», 1997, НКРЯ).

(226) [...] *Тимофей у Сумарокова выкупил несколько десятков лучших племенных важенков и сразу **переклеймил** уши* (Голованов Г. Остров, или оправдание бессмысленных путешествий, 2002, НКРЯ);

(227) *В отношении печати дело еще не так страшно, пока власти **переклеймят** целый город — времени пройдет немало* (Тихомиров Л. А. В последние дни, 1920, НКРЯ).

4.2.5. Просторна модификација значења

Премда је просторно значење имплицитно садржано у семантици глагола кретања, премештања објеката и сл., издвојили смо скупину глагола

за коју сматрамо да је просторна модификација значења израженија од поменутих семантичких компонената.

Просторна модификација, зависно од семантичког потенцијала основног глагола и његове семантичке валентности с префиксом, може имати различиту манифестацију. У експерпираној грађи нису запажена специфична (просторна) значења префикса, односно она се поклапају са значењима представљеним у претходном делу књиге.

Модификације обележене префиксом за- Посматрани афикс додат на основу глагола чешће условљава акционалне модификације када је реч о почетку или терминативности (в. ранија поглавља), док се код моноаспектива СВ у домену просторне спецификације ређе појављује, а чак и тада је тешко диференцирати акционалну и просторну семантику одговарајућег моноаспектива: *заковырять*, *задолбить*, *занавозить*, *завиться*², *запинать*, *заронить*, *засобищаться*, *зарыть*², *задолбить*², *загрузнуть*, *затискаться* и сл. Укупан број издвојених глагола с просторном детерминацијом у руском језику износи 14, од чега је 11 стилски обележено, а чисто просторно значење које се реализује помоћу префикса јесте значење уласка / силаска, тј. задирања испод какве површине. Уп. нпр.:

- (228) *Стакан почти неслышно треснул, и кипяток черной дымящейся змеей скользнул по столу, свинцово **задолбил** об пол* (Дудинцев В. Белые одежды / Первая часть, 1987, НКРЯ);
- (229) *Добрая дочка видеть окончательно хочет **запинать** родителей в могилу* (Рекламные ролики на TV, 2007, НКРЯ);
- (230) *Наконец Катя **засобиралась** и стала подталкивать Викусю к выходу* (Зосимкина М. Ты проснешься. Книга первая, 2015, НКРЯ);
- (231) [...] *по-собачьи рыли руками мерзлую землю, старались **затискаться** поглубже...* (Астафьев В. Пастух и пастушка. Современная пастораль, 1967–1989, НКРЯ)

У српској грађи је просторно значење још слабије заступљено, издвојено је свега шест моноаспектива СВ (*заћушкати*, *заћућурити се*, *затутуљити се*, *заошени* и *залевачити*, међу којима је и турцизам *зафрљачити*), који се махом односе на правац у којем се (субјекатски и/или објекатски) ентитет креће, односно простор који заузима, независно од тога како је до кретања или заузимања простора дошло (природно или принудно). У КССЈ могуће је пронаћи примере искључиво за глагол *зафрљачити*, нпр.:

[...] као да само чекају да **зафрљаче** камен преко међе једни на друге (Политика, 09.12.2009, КССЈ); Веселин је позвонио на интерфон баш у тренутку када је **зафрљачила** кесе из самопослуге на кухињски пулт (Ђурђевић М. Убиство у Академији наука, 2002, КССЈ).

Модификације обележене префиксом *про-*. Тешкоћа диференцирања просторне и моционе семантике, како међусобно, тако и са акционалном модификацијом маркираном одређеним префиксом, видљива је и код моноаспектива с префиксом *про-*. Наиме, глаголи најчешће поседују и просторно и моционо значење, а често и акционалну компоненту неодређеног трајања.

Међутим, издвојили смо четири глагола у руском језику који, према нашем мишљењу, означавају искључиво просторну детерминацију. Њихова доминантна карактеристика јесте то што се односе на комплетну компрехензију (потпуно обухватање простора) – *прокадитъ*, тј. перлативност – субјекат пролази *кроз* какав простор с тенденцијом изласка, када се реализује значење „изнутра → споља (на површину)” (*проелозитъ, проблестеть*).

Међутим, могуће је и истицање величине пређеног простора код глагола кретања, а за такво тумачење неопходно је узети у обзир значење мотивног глагола, нпр. *пропорхатъ* – ‘пролететь порхая’.

Код већине ексцерпираних моноаспектива СВ у српском језику посматрани формант уноси значење почетка или пак неодређеног трајања извршења моционе активности. Међутим, код 23 моноаспектива СВ могуће је уочити просторно значење према следећим параметрима: (1) правац активности – често аблативни (*протеглити, прогнутити*²⁴⁰), (2) перлативна компонента *кроз* (*просунути, прострићи, проскупсти, пролизати, прозасјати, проврети*), (3) комплетна компрехензија – потпуно обухватање или испуњење простора (*промрежати, продахнути, прокадити*²⁴¹) и (4) раздвајање (*пропукнути*).

Модификације обележене префиксом *при-*. Датим формантом означава се просторно значење припајања, које реализују два глагола у руском језику – *прикнопить* (разговорни) и *прикачнутъ* (народски). Овај

²⁴⁰ Означава кретање надоле.

²⁴¹ Уп. горе *прокадитъ* у руском језику.

последњи има и компоненту *слегка* (срп. *мало, тек-тек*), па се у секундарном значењу, уз допуну *голова* (*прикачнутъ головой*), просторно значење преноси на метафорички домен, а именица у функцији инструменталне допуне, заправо, представља средство којим се изражава негодовање, неслагање и сл. осећање или пак одговарајућа реакција.

Просторна детерминација означена префиксом *при-* чешћа је у српском језику. Већина ексцерпираних моноаспектива СВ односи се на припајање неживих реалија каквој површини (*припљоскати, приврућити, приклонити, прикалемити, пригвоздити, притакнути, приребрити, припиљити* и сл.), али поједини маркирају просторно одређење човека или неког дела његовог тела (нпр. *примилити се, примазити (се), прикљунити се, пригурити се, пристранити се* итд.). Глагол *пригласити* сврстали смо у дату скупину, иако он може бити посматран и као глагол говорења, јер се има у виду долазак адресата на одговарајуће место.

Модификације обележене префиксом *п(е)ре-*. У српском језику смо издвојили као посебну скупину и моноаспективе СВ с акцентом на означавању просторне детерминације, локализације. Обично се наглашава да је реч о компонентама *преко, кроз* или пак о *потпуном* обухватању каквог простора активношћу.

Многи од издвојена 24 глагола примарно означавају неку другу радњу – *преталалити* ('разгласити *с једног краја на други*'²⁴²), *прерити* – ('копањем изрити земљу *с једног краја на други*'²⁴³), *препљунути* ('избацити пљувачку *преко* нечега'²⁴⁴), *прегнездити се* ('променити гнездо'), *превесити* ('обесивши разастрети *преко* нечега'²⁴⁵). Уп. нпр. моноаспектив СВ *преишишати*, чије је регистровано значење 'јурећи, летећи *преко* чега пројурити': *Колеге који долазе из иностранства редовно преишишају Нови Сад, јер једноставно није обележен* (b92.co.rs, SRWAC).

Међутим, глагол *преишишати* је далеко продуктивнији, према нашем мишљењу, у метафорички развијеном значењу 'престићи, претећи, превазићи, надмашити кога у нечему'. Доленаведени примери имплицирају

²⁴² Курзив наш – Т. Б.

²⁴³ Исто. Уп.: *А колику је штету направило! Неких четрдесет кућица кромпира прерипо!* (Шолохов, М. Тихи Дон II., 1974, SRWAC)

²⁴⁴ Исто.

²⁴⁵ Исто.

да су поређени ентитети у одређеном тренутку били на истом ступњу развоја. Уп.:

(232) *Људи из Анталије су то довели скоро до савршенства, али их је Словенац **преишиао*** (partizan.rs, SRWAC);

(233) *Тужно је рећи, али Бугари су нас **преишиали** у том сегменту за 10 година* (skijanje.rs, SRWAC).

4.3. Моноаспективи несвршеног вида

Премда је постојање моноаспектива карактеристичније за форме са префиксалним формантима, будући да је префиксација често праћена перфективизацијом, важно је указати и на глаголе са префиксом који немају видски парњак СВ.

Моноаспективи НСВ са префиксом су много мање заступљени од моноаспектива СВ с префиксом. Наиме, њихов укупан број у нашој грађи износи 151, од чега у руском 90, а 61 у српском језику.

Податке о заступљености моноаспектива НСВ изведених разматраним префиксима дајемо у виду табеле.

МОНОАСПЕКТИВИ НСВ		
Префикс	Руски језик	Српски језик
<i>За-</i>	43	19
<i>Про-</i>	13	7
<i>При-</i>	30	19
<i>П(е)ре-</i>	24	16
<i>Пред-</i>	7	5

Табела 11. Заступљеност моноаспектива НСВ с префиксом

Моноаспективи НСВ са префиксом за- У руском језику издвојили смо 23 глагола, од чега половина припада стилски маркираној лексици, нпр.: *зависеть, заворачивать, завывать, заискивать, застудневать, задорить(ся), замолаживать, засаживаться, заседательствовать, заседать, заведовать, завидовать, заяривать, запузыривать, заезжать*¹, *занырять, забавлять, засматривать*.

Премда је реч о глаголима чије је значење измењено префиксом, у највећем броју случајева се ради о моноаспективима НСВ којима се означавају делатности, трајна или устаљена стања, својства, понашање, континуални процес промене стања и сл.: *зависеть* ‘срп. бити потчињен

коме; зависити од чије власти’, *заворачивать* ‘срп. управљати, руководити чиме’, *завывать* ‘срп. завијати’, *заискивать* ‘срп. угађати, ласкати коме’, *застудневать* ‘срп. постајати желатинаст’, *задорить(ся)* ‘срп. узбуђивати, подстрекивати’, *замолаживать* ‘срп. постајати облачан, склон несрећи’, *засаживаться* ‘срп. седати да се што заврши; седети у заседи²⁴⁶ и др.’, *заседательствовать* ‘срп. обављати дужност представника; дуго седети негде’, *засматривать* ‘срп. загледати куда да би се штогод распознало, дознало’, *заведовать* ‘срп. руководити, управљати’, *завидовать* ‘срп. завидети’, *заяривать* ‘срп. играти, певати и сл. брзо и с уживањем’, *запузыривать* ‘срп. чинити нешто с интересовањем’, *занырять*²⁴⁷ ‘срп. почињати пловити’, *забавлять*²⁴⁸ ‘срп. забављати се’. Уп. нпр.:

- (234) *Свой оркестр целыми вечерами запузыривал марши, мазурки...* (Веселый А. Россия, кровью умытая, 1924–1932, НКРЯ);
- (235) *Ишь как заяривают, — с улыбкой зависти говорит молодой круглолицый парень...* (Горький М. Артист, 1896, НКРЯ)
- (236) *Но с самых недавних пор Николай Михайлович невольно, не желая и пугаясь этого, стал завидовать тем, кто умер* (Сенчин Р. Елтышевы (2008) // «Дружба Народов», 2009, НКРЯ);
- (237) *Такой центр в мозгу, который заведует кайфом, и если его раздражать электротоками, то можно вызвать ощущение эйфории* (Гиголашвили М. Чертово колесо, 2007, НКРЯ);
- (238) *Частенько мы засаживались за преферанс или раскладывание пасьянсов* (Аничков В. П. Екатеринбург – Владивосток (1917–1922), 1934, НКРЯ).
- (239) *Весь этот день охота была дома; было морозно и колко, но с вечера стало замолаживать и оттепело* (Толстой Л. Н. Война и мир. Том 2, 1867–1869, НКРЯ);

²⁴⁶ Имплицитно дуготрајна активност.

²⁴⁷ У БАС наведено је да глагол има граматичко значење НСВ, али мислимо да је то грешка и да треба да стоји СВ, док у МАС овај глагол није забележен и стога га нећемо подробије коментарисати.

²⁴⁸ У речницима се на различите начине повезује с глаголом *забавить*. Наиме, у БАС (1955/4: 212) ова два глагола су семантички и граматички (видски) истоветна, јер се за *забавить* наводи да је исто што и *забавлять* (оба су НСВ). С друге стране, у МАС *забавить*²⁴⁸ је двовидски, али такође стоји да је идентичан као *забавлять*, (дефинисан као глагол НСВ). Због оваквог граматичког тумачења двају глагола, ако се оријентишемо на податке из МАС, произилази да у одређеном степену дата два глагола могу бити условно видски парњаци. Речник С. И. Ожегова (1968: 191) региструје само *забавлять(ся)* с рекцијом у акузативу, који поседује граматичко значење НСВ.

- (240) *Цыган завладел вниманием, и это его тоже **задорило** и позывало на розжиг* (Личутин В. Любостай, 1987, НКРЯ);
- (241) *Цвет **зависит** от сорта, но прежде всего-от способа приготовления* (Рецепты национальных кухонь: Скандинавская кухня, 2000–2005, НКРЯ);
- (242) *Вольф подметил и то, что жидкость [...] может постепенно сгущаться и **застудневать**...* (Андриевский И. Существо или вещество? // «Химия и жизнь», 1966, НКРЯ).

У појединим случајевима неопходно је контекстуално експлицирање објекатских допуна у одговарајућем облику да би се реализовао моноаспектив НСВ. На пример, глагол *заворачивать* не поседује видски парњак једино уколико у својству допуне има именицу у инструменталу којом се експлицира *чиме* актант руководи, што, заправо, представља активност чији крај није предодређен, јер је реч о констатацији вршења дужности која је, по правилу, дуготрајна. НКРЯ садржи искључиво примере у којима се наведени глагол употребљава као глагол кретања у најширем смислу те речи, па наводимо пример из МАС: *Семен Федорович **заворачивает** заводом алюминиевого комбината* (МАС). У наведеном погледу специфичан је и *засматривать* јер изискује да се у контексту наведе локација извршења радње (тј. где се налази објект на који је управљен поглед субјекта-процењивача), што се постиже низом различитих предлошко-падежних конструкција с просторним значењем, попут *за* + инструментал (*за бурелом*), *в* + акузатив (*в каждую дыру, в лицо*), *под* + акузатив (*под шляпки*) и др.

- (243) а) *Мы обшарили все уголки, **засматривали** за бурелом, за большие камни, но нигде ничего не нашли* (Арсеньев В. К. Дерсу Узала, 1923, НКРЯ);
- б) *И когда она пытливо **засматривала** ему в лицо, ему показалось, что у нее в глазах, как у кошки, блеснул зеленый огонек* (Чехов А. П. Супруга, 1895, НКРЯ).

Међу моноаспективима НСВ су такође присутни случајеви хомонимије: *заседать*¹ ‘участвовать в заседании’, *заверстывать*¹ ‘помещать в полосу набора’, *заверстывать*² ‘засчитывать одно вместо другого’, *запивать*² ‘страдать запоями, алкоголизмом’ и *заигрывать*² ‘кокетничать; вызывать на ответ’. Реч је махом о секундарним имперфективима с итеративним значењем, чија је семантика измењена у односу на њихове хомонимске парове, те стога не улазе у састав видских триплета или пак

ланаца глагола од исте основе. Диференцијално својство у датом случају није почетно значење већ се оно односи на било који сегмент у семантичкој структури, али се због искључиве припадности граматичком значењу НСВ претежно ради о трајним процесима, стањима, својствима и сл.

На пример, *заигривать*² разлике испољава у значењу ‘срп. весело задиркивати, кокетирати’, док видски пар *заигривать*¹ : *заиграть*¹ означава да се нешто оштетило приликом играња, дуге и честе употребе или да је, уколико је реч о филму, представи и сл., то досадило гледаоцима²⁴⁹. Моноаспектив НСВ *заигривать*² показује специфичности и у погледу кореференцијалних субјекатских допуна – употребљава се обично уз конструкцију која укључује инструментал друштва и предлог *с/со* (уп. ниже *с Карпушкой, с девушками*), којима се експлицира особа којој се умиљава, додворава и сл.²⁵⁰ *Запивать*² ‘срп. патити од алкохолизма; пити’²⁵¹ нема видски парњак СВ (премда ово стање може бити временски ограничено, нпр. конструкцијом *на неделю* ‘срп. током једне седмице’ и сл.), док је његов хомоним *запивать*¹ у односу видске парности с *запить*¹ ‘срп. попити какву течност одмах након уноса хране, гутања’²⁵². Уп. нпр.:

(244) *Вскоре он уже появлялся на светских мероприятиях один и заигрывал с девушками, а она улетела во Флориду зализывать раны* (Венгерова Е. Свадебный пирог // «Домовой», 2002.12.04, НКРЯ);

(245) *Стала Паранька ради смеху с Карпушкой заигривать, не то чтоб любовно, а лишь бы на смех поднять его* (Мельников-Печерский П. И. В лесах. Кн. 2, 1871–1874, НКРЯ);

(246) *В старые годы он сильно запивал* (Платонов А. П. Луговые мастера, 1928, НКРЯ).

Сложеност проблематике илуструје и моноаспектив НСВ *заседать*¹ ‘срп. састати се ради решавања каквих питања; учествовати у заседању’, где

²⁴⁹ Наведени видски пар захтева допуну у акузативу, и најчешће је реч о неживим реалијама, предметима. Постоји, међутим, још један глагол-хомоним у посматраној групи – *заиграть*², моноаспектив СВ с инхоативним значењем.

²⁵⁰ У неким случајевима је из контекста јасно да је реализован глагол *заигривать*², премда нема одговарајуће социјативне допуне: *Его приняли таким, как он есть, не пытались заигривать* [с ним – Т. Б.], *не лезли знакомиться* (Алешковский П. Жизнеописание Хорька, 1990–1993, НКРЯ).

²⁵¹ Мисли се на конзумирање напитака кроз дужи временски период, када наведена активност чини саставни / устаљени део нечијег начина живота.

²⁵² С друге стране, *запить*² је моноаспектив СВ и означава почетак наведене активности, али и пијанчења.

је на позицији субјекта обично назив какве организације, савета, комисије и сл., којим је обухваћено више лица или се пак из контекста лако запажа да појединац учествује у раду таквог тела, док је *заседать*² парњак глаголу *засесть* једино у 5. значењу, када се денотира да је одређена реалија на дужи временски период дубоко позиционирана у некој другој²⁵³.

(247) *Начались печальные будни, и именно в будни заседал Педагогический Совет женской гимназии...* (Щукин М. «Белый фартук, белый бант...» // «Сибирские огни», 2013, НКРЯ);

(248) *Жюри заседало долго* (Макаревич А. Все очень просто, 1990, НКРЯ).

Грађа на српском језику одликује се истоветним семантичким својствима. Неки од идентификованих моноаспектива НСВ су *завиде(ова)ти*, *заврљивати*, *заглабати*, *задавати*²⁵⁴, *зајутарковати*²⁵⁵, *заптити*, *затракивати*, *застајкивати*, *зависити*, *задисати*, *заживати*, *зазирати*, *замилкивати*, *замобивати*, *запевати* ‘нарицати, кукасти’, *запраскивати* и *застишати*²⁵⁶. Уп.:

(249) *Завидим ти на вечитој младости* (Павић М. Хазарски речник, КССЈ);

(250) *Тешко се књига пробијала у ове крајеве. Пре ослобођења, Турци су је заптили на граници...* (Политика, 11.05.2008, КССЈ);

(251) *Излетници су скретали један другом пажњу на те звукове, па су сви с часа на час застајкивали и непомично послушкивали* (Ман, Т. Чаробни брег, КССЈ);

(252) *Ако вредност мучеништва зависи од доктрине, како би оно онда доказало савршенство доктрине?* (Флобер Г. Бувар и Пекише, 1964, КССЈ);

²⁵³ Према томе, глаголи *заседать*² и *засесть* такође нису у односу праве видске парности.

²⁵⁴ КССЈ не поседује нити један пример тражене лексеме, али, с друге стране, нуди обиље примера (више од 700) за хомоним овог глагола – *задавати*. Притом, с обзиром на друкчији акценат наведених глагола, речници их не третирају као хомониме.

²⁵⁵ Према подацима из РМС, мотивни *јутарковати* је двовидски, стога је врло интересантно да префиксал није перфективизован већ се третира као НСВ.

²⁵⁶ У РМС овај је глагол НСВ, са значењем ‘запушавати пукотине на чамцу’ и нема парњак. У РСАНУ налазимо хомоним *затишати*, који је СВ и значи ‘утишати, стишати’.

- (253) [...] као да **зазирем** од ње која одавно није почетница... (Кузмановић Р. Одмор, 1990, КССЈ);
- (254) *Тужно је **завијала** и једва је махала репом* (Верн Ж. Доживљаји три Руса и три Енглеза, 1952, КССЈ).
- (255) *Увек ће вам рећи очекивану реч, чија **ће** лепота **зависити** од вашег убеђења!* (Лил-Адам В. Будућа Ева, КССЈ)
- (256) *Не треба од њега **зазирати**, у њега бих могао [...] положити и неку наду...* (Кузмановић Р. Ађе, ађе, 1995, КССЈ)

Одређени глаголи, ипак, издвојени су условно јер је речничка дефиниција недовољно информативна. Такав је, на пример, *затишати*, којим се означава запушавање рупа на чамцу, док *затиснути* денотира попуњавање рупа, али није експлицитно одређено на чему се оне налазе. Хомоним *запуцавати*¹ је моноаспектив НСВ којим се означава радња закопчавања дугмади, док је *запуцавати*² видски парњак глаголу *запуцати* – ‘почети пуцати’. Хомонимом *завијати*² означава се звук отегнутог оглашавања паса, вукова и др. животиња или пак звук јаког ветра и сл., док је *завијати*¹ (НСВ) видски парњак глаголу *завити*¹ (СВ), и то само у примарном значењу, али не и у значењу ‘околишати, говорити заплетено’. Уп. нпр.: *Када вукове не можеш победити, онда **завијај** са њима* (Политика, 16.04.2009, КССЈ); *У њиховим свјетовима ми је топло и кад напољу **завијају** сњежне олује* (Политика, 29.06.2009, КССЈ).

Поред тога, забележени су и случајеви додавања „празних” форманата на основу, када као резултат настаје моноаспектив НСВ. Ова појава се односи на додавање маркера перфективизације (префикса *за-*) и/или секундарне имперфективизације (суфикса *-ива-*) који су, условно речено, празни јер полазни глагол не мења нити граматичко нити лексичко, па ни акционално значење. Наиме, глагол *завијавати*¹/*завијати*², премда префиксиран, има значење НСВ као и *вијати*² од којег је изведен, а у сличном су односу и глаголи *дисати* и његова изведеница (моноаспектив НСВ) *задисати*, чије се значење поклапа у оном сегменту који се односи на одавање мириса. С друге стране, управо се у томе појављује антонимија међу њима с обзиром на то да *дисати* означава да је мирис који се шири пријатан, а *задисати* (у примарном значењу) да је реч о непријатном мирису: *Задисаше на ракију као да се бачва просула* (РМС, 1967/2: 106)²⁵⁷.

²⁵⁷ У секундарном значењу и *задисати* означава да је реч о пријатном мирису.

Глагол *замобивати* (НСВ) има истоветно значење као и мотивни *мобити* (НСВ), али се из деривационог угла понаша као секундарно имперфективизовани глагол с итеративним значењем. Штавише, у грађи није забележено постојање перфективног глагола с префиксом *за-* чији би директни дериват био *замобивати*.

Моноаспективи НСВ са префиксом *про-*. Издвојено је 13 моноаспектива НСВ у руском језику, међу којима се налази и неколико са суфиксом *-ыва-*, на основу чега се на први поглед може закључити да се успоставља видска кореспонденција са глаголима од којих су настали. Три глагола не показују стилску маркираност (*проглядываться, прогрессировать* и *проконсультировать*), док су остали маркирани у погледу времена, односно припадају народском или разговорном језику: *продовольствоваться, прозябать, прозяпать, прозываться, прокудить, прокуратить, простанываться, пробавляться, проваживать* и *провожаться*.

Моноаспектив НСВ *прозываться*²⁵⁸ има истоветно значење као мотивни *зваться*. Обама се означава трајна особина, а с обзиром на то да је префикс у датом случају празан и не утиче нити на промену лексичког нити граматичког значења, ови глаголи би се могли слободно замењивати: *С той поры вот будто озеро Иткулем и прозывается* [зовется – Т. Б.] (Бажов П. П. Демидовские кафтаны, 1939, НКРЯ); *Ведь ты прозываешься* [зовешься – Т. Б.] *Левшиным?* (Загоскин М. Н. Брынский лес, 1846, НКРЯ).

Глагол *прозябать* смо такође издвојили као моноаспектив НСВ (према подацима у МАС), иако се у БАС за овај глагол наводи парњак *прозябнуть*²⁵⁹ (с напоменом да у секундарном значењу стоји да је уобичајеније користити НСВ), управо јер варијанта СВ садржи суфикс *-ну-*, карактеристичан за семелфактиве²⁶⁰. Уп.: *Но Китай растет, а мы прозябаем* (Огородников Е. Поднимется ли с колен «Уралмаш»? // «Эксперт», 2015, НКРЯ); *И наш любимый мальчик прозябал с какими-то бесконечно сменяющимися друг друга домработницами* (Давыдов В. Театр моей мечты, 2004, НКРЯ).

²⁵⁸ Наводи се као пасивна варијанта глагола *прозвать* који има свој видски парњак *прозывать*. Оба имају друкчију реакцију у односу на рефлексивну варијанту (*дати коме име, назив* и сл. насупротив *звати се*).

²⁵⁹ У (књишком, застарелом) значењу ‘расти, произрастать’.

²⁶⁰ Поред тога, дата варијанта је готово четири пута мање заступљена у НКРЯ од НСВ.

У МАС није наведено да глагол *пробављаться* има свој видски парњак, а у БАС је ситуација обрнута – наводи се корелат *пробавиться*, с напоменом да се у примарном значењу ‘довольствоваться, удовлетворяться чем-либо малым’ користи претежно НСВ. Због опречне лексикографске дефиниције и прагматичне вредности самих глагола (*пробављаться* је регистрован у 321 примеру, а *пробавиться* у свега 6), ми лексему *пробављаться* класификујемо (ипак) као моноаспектив НСВ. Уп. нпр.:

(257) *И ни профессии, ни государственной защиты — один как перст, в холостяцкой квартире, **пробавляется** поденичиной* (Быков Д. Рождение горы, 2010, НКРЯ);

(258) *А девочка, я думаю, не только мороженым **пробавляется*** (Белкина Е. От любви до ненависти, 2002, НКРЯ).

Глагол страног порекла *прогрессировать* је такође моноаспектив НСВ, с неупитним видским статусом; у српском језику нема еквивалентног глагола страног порекла већ се користи *напредовати*²⁶¹: *Чтобы **прогрессировать**, к нам достаточно ходить два раза в неделю* (Николаева Е. Тесла был бы удивлен. Электрическая зарядка тела // «Эксперт», 2014, НКРЯ); *Болезнь **прогрессирует** обычно в течение двух-четырёх лет...* (Уманский К. Что-то с памятью моей стало... // «Наука и жизнь», 2008, НКРЯ).

Устаљену активност са компонентом понављања *повремено, с времена на време* поседује моноаспектив НСВ *простанывать*: [...] *на голбце же в это время ворочалась и слегка **простанывала** столетняя прабабка ребятишек* (Писемский А. Ф. Масоны, 1880, НКРЯ); [...] *он обнимал, хоть и не старуху, но безобразнейшую бабу и, припав к ее плечу головой, начал для чего-то слегка **простанывать*** (Писемский А. Ф. Взбаламученное море, 1863, НКРЯ).

Специфику глаголских допуна показује глагол *проваживать*, који се односи на кретање коња *напред – назад*. На примерима из електронског корпуса уочава се да се, уз адекватну субјекатску допуну, може радити и о људском кретању. Глагол визуелне перцепције *прозирать* појављује се углавном у религијским текстовима (као и текстовима са сличном тематиком) или пак у књижевним делима из 19. века, како показују подаци у НКРЯ.

²⁶¹ Такође је реч о моноаспективу НСВ.

- (259) Во дворе ипподрома было уже много лошадей, их **проваживали** по кругу, всех в одном направлении... (Куприн А. И. Изумруд, 1907, НКРЯ);
- (260) Они не **прозирают** в будущее, а преследуют лишь ближайшие и непосредственные цели! (Салтыков-Щедрин М. Е. За рубежом, 1880–1881, НКРЯ)

Српски материјал садржи укупно седам моноаспектива НСВ са префиксом *про-*, међу којима су *провијати се*, *пролегати се*, *просматрати*, *произвирати* и *происходити*. Последња два су синонимима у значењима ‘извирати из чега, бити последица чега’, и уједно су синонимима видском пару *произилазити* : *произићи*, али сами немају лексички дефинисане видске парњаке. Поред наведених, ексцерпирани су и *просматрати* (истоветно значење као и непрефиксирани глагол *сматрати*, такође моноаспектив НСВ), *просневати* (‘падати у сан’²⁶²) и *протињати*² (‘провлачити се’; мотивни *тињати* има сасвим другачије значење).

Међутим, нису сви у активној употреби – најфреквентнији је глагол *происходити* – ‘водити порекло од кога; бити последица чега’²⁶³, а присутни су још *пролегати се* ‘разлегати се, одјекивати’ и *просматрати*, који, према подацима из речника, има истоветно значење као и глагол *сматрати*. Ипак, пример наведен ниже показује да *просматрати* не може у контексту бити замењен мотивним *сматрати*.

- (261) Мисао **происходи** из језика (rastko.org.rs, SRWAC);
- (262) Бесни су јер им је ментално складиште тесно. Све **происходи** из недостатка мајчине љубави (nspm.rs, SRWAC).
- (263) Свуда **се пролегао** жамор, прснула је брана људске наде у бољи живот (ukrajinistika.edu.rs, SRWAC).
- (264) У извођењу истраживања, истраживачи су **просматрали** [*сматрали – Т.Б.] 44 недоношчади рођене пре 30 недеље трудноће (demetra.rs, SRWAC).

Моноаспективи НСВ са префиксом *при-*. Посматрана граматичка скупина у руском језику садржи глаголе који припадају глаголима кретања:

²⁶² Не постоји **проснити* – ‘пасти у сан’.

²⁶³ Премда на основу доступних примера видимо да се развило значење *извирати*, *излазити на површину*, *бити доступан визуелном опажању*: *Из вас **происходи** злоба и пакост...* (SRWAC).

приковыливать, *присеменовать*²⁶⁴ и *пританцовывать*. С друге стране, за неколицину моноаспектива НСВ с префиксом *при-* установљено је да показују припадност скупини временске односно количинске денормативности: нпр. *прибаливать*¹ (‘повремено се мало разболевати’), *приворовывать* (‘красти мало или повремено’), *примаргивать*, *припядывать* и *припахивать*. Денормативност може бити и посредна, како је код *прихрамывать* (у фокусу је кретање), *пришепetyвать*, *пришаливать* (у фокусу је говорна активност).

Осим тога, запажају се и друге акционалне и/или семантичке специфичности међу издвојеним моноаспективима НСВ. Једна од њих је *комитативност* (радња денотирана основом глагола је пратећа у односу на неку другу активност која је такође формализована глаголом у одговарајућем контексту) – *припевать*, *просюсюкивать*, *прихваливать*, *причитать*¹, *пришепetyвать*.

На основу реализација глагола *припевать*²⁶⁵ види се да је он у хијерархизацији контекстуалних ситуација на нижем ступњу од радње која је доминантна (у примеру ниже означена је предикатом *приняться пересыпать*). С друге стране, пошто се у наредна два примера јављају глаголски прилози *закачивая*, *появившись* и *маня*, којима се, по правилу, активност везује за другу (референтну) а *припевать* има комитативни карактер, сматрамо да су активности равноправне. Уп.:

(265) *Бабушка с внучкой принялись пересыпать что-то шершавое, вроде спичечных коробков, и припевать что-то немецкое* (Митьки. Постскрипtum, 1997, НКРЯ);

²⁶⁴ Пошто су глаголи кретања иначе специфични као лексичко-семантичка група, *приковыливать* и *присеменовать* могли би се условно сматрати видским парњацима или (прагматичким) видским парњацима у ширем смислу са *приковылять* и *присеменить*, јер са смисаоног аспекта они свакако могу да се доведу у везу. С друге стране, није занемарива ни компонента опште способности кретања, која је и диференцијална. Наиме, *приковыливать* је издвојен јер означава општу квалификацију кретања (храмање), на чему је и акценат, без указивања на правац активности (што је специфика глагола СВ *приковылять*). Квалификација кретања карактеристична је и за *присеменовать*, а достигнути циљ дате опште активности денотира се глаголом *присеменить*.

²⁶⁵ Горе је анализиран *припеть* и класификован као моноаспектив СВ. *Припевать* и *припеть*, како смо и нагласили, нису видски парњаци. *Припеть* припада дистрибутивима и одликује се мултиобјектношћу, док *припевать* акционално детерминише активност као пратећу.

(266) *А наши няньки, закачивая детей, спокон-веку причитывают и **припевают*** (Достоевский Ф. М. Идиот, 1869, НКРЯ);

(267) *Появившись с припляской перед Петром Ивановичем и маня его к себе руками, она **припевала** в такт* (Дрянский Е. Э. Записки мелкотравчатого, 1857, НКРЯ).

Поред тога, ако се именицом на позицији субјекта лексикализује животиња којој је то природни и једини начин „изражавања”, *припевать* губи својство другостепене (пратеће) активности: *Изредка и робко **припевают** птицы. А вообще тишина* (Галанин А. Экспедиция в бассейн реки Ныгчеквеем (Чукотский АО, Северная Корякия). Полевой дневник (1996) // 2008, НКРЯ).

Један дериват има могућност да значи компарацију активности „навише, набоље” у односу на основни глагол – *прихорашивать*, док семантичкој групи глагола поседовања припада *принадлежать*, а значење постепености присутно је код (архаичног) глагола *прималчивать*.

У случајевима када је префикс *при-* додат на глаголе са значењем карактеристичног модела понашања или делатности, није промењена граматичка семантика, нпр. *придуривать(ся), причудничать, приспешничать, присудар(к)ивать, притязать, прихвостничать, прихлебательствовать и прихотничать*.²⁶⁶ Ниже су дати примери за моноаспективе НСВ *причудничать* (квалификује се стални начин понашања људи – размажено, каприциозно), *приспешничать* (‘правити производе од теста; помагати у домаћинству’), *прихлебательствовать* (‘бити (живети као) чанколиз’) и *приворовывать* (‘мало или повремено красти’):

(268) *Во все время замужества она сама заказывала стол по своему вкусу, и Филипп Савич не **причудничал**, все было и ему по вкусу...* (Вельтман А. Ф. Приключения, почерпнутые из моря житейского. Саломея, 1848, НКРЯ)

(269) *[...] **приспешничала** она в задних горницах за самоваром, распоряжалась подачей ужина...* (Мельников-Печерский П. И. На горах. Книга первая, 1875–1881, НКРЯ)

²⁶⁶ Међу глаголима који функционишу једино у граматичком значењу НСВ постоје они којима нисмо успели да одредимо мотивни глагол: *примировать* (‘играти главне улоге’) и *присутствовать*, који је стилски обележен као застарео у секундарном значењу ‘заседати’; а исту квалификацију поседује и егзистенцијални глагол *привитать*.

- (270) [Неимущему интеллигенту] *приходилось существовать на полулакейской секретарской должности или в виде домашнего учителя, прихлебательствовать при богатых людях* (MAC).

Српски део корпуса чине моноаспективи HCB, који су по својим семантичким особинама врло разнородни. Са акционалног аспекта издвојили бисмо деминутивне глаголе *прижмиркивати* и *припиткивати*, те комитативни *придудавати*. Условно метафоричку просторну компоненту градирања навише, коју поседује глагол *пририцати* ‘додавати’, називамо прекономративном.

Остале ексцерпирани моноаспективе HCB могуће је класификовати искључиво семантички, те се тако у домену посесије издвајају глаголи *принадлежати* (русизам) и *притежавати* (‘поседовати; бити власник’), уп.:

- (271) [...] *пазио је наше православне манастире и манастиру Врађини поново је потврдио све имање које је дотле притежавао* (rastko.org.rs, SRWAC);
- (272) *Могоа сам је убити, увјек сам оружје притежавао, увјек, откако знам за себе...* (rastko.org.rs, SRWAC);
- (273) *Ко, дакле, од нас, господо, притежава легитимно право да говори у име српског народа* (rastko.org.rs, SRWAC).
- (274) *Она, истина, да је принадежала у старо вријеме Вама...* (rastko.org.rs, SRWAC).

Присуствовање каквом догађају или пак пасивно боравање у одређеном окружењу денотирано је глаголима *прибивати*²⁶⁷ и *присуствовати*. Говорну активност или пак одвијање неке друге активности уз обавезну вербалну манифестацију означавају *припиткивати*, *прикладати* и *прибрндавати*.

Емоционално и/или физичко стање експеријента означава се моноаспективима HCB *прибојавати се*, *приболевати* и *прикладовати*. Могуће је пронаћи примере једино за први наведени глагол, где се афективна семантика помоћу префикса *при-* снижава, тј. интензитет бојазни у односу на мотивни глагол је смањен – ‘осећати бојазан, узнемиреност због чега, мало

²⁶⁷ Има значење ‘присуствовати, суделовати при чему’, регистрован је махом у текстовима религијског карактера: [...] *оснивање Цркве Божије на земљи и Духа Светога који силази на Цркву Божију и обитава у њој и прибива до дан данас...* (src.rs, SRWAC); [...] *весело работаше и чобан своју стоку без страха пасијаше и Богом благословена тишина на све стране прибиваше* (rastko.org.rs, SRWAC).

се плашити'. Прибојавати се, уз наведене, садржи и компоненту *потајно*, уп.:

- (275) **Прибојава се** да се не сретне с Вукашином, па Мијата стално пожурјује (Ћосић Д. Корени, КССЈ);
- (276) Он је целога свог века искрено веровао да га **се** у неким круговима стално **прибојавају**, да је сваки његов корак познат и записан (Достојевски Ф. М. Зли дуси, КССЈ).
- (277) Павле осети да Петар не верује у дуг живот свог синчића и да **се прибојава** да му не умре, на путу (Црњански М. Сеобе, 2. књ., SRWAC).

Заступљен је и перцептивни семантички домен – на визуелну перцепцију указује се глаголима *присјајкивати* и *призјавати* ('гледати тупо око себе, бленути'): [...] *маскара, шала, укор, позор – у цркви се то стаје ка у некој бањи, на тргу ли коме и остали зурница, сви што исто **призјавају** "Право" пазариште и пехливанска шамата...* (rastko.org.rs, SRWAC). Перцептивна семантика у домену аудитивне продуктивне или рецептивне активности означена је моноаспективима НСВ *прињушкивати* и *приклепћавати*.

Моноаспективи НСВ са префиксом *n(e)pe-*. Попут већине моноаспектива НСВ, припадницима дате групе је такође тешко одредити акционалну припадност. С друге стране, за глаголе с постфиксом *-ся* се може рећи да показују одређену регуларност будући да махом означавају реципрочне активности (имају итеративне суфиксе), па бисмо их могли сврстати у узајамно-вишекратне глаголе, премда се у литератури не наводи да су то глаголи НСВ, а још мање да припадају моноаспективима.

Наиме, реципрочним моноаспективима НСВ маркира се равноправно учешће више извршилаца у одређеној активности (најчешће је реч о устаљеним формама понашања, деловања, комуницирања у оквиру какве заједнице), и могу се условно назвати и дистрибутивима субјектног типа, без обзира на карактер денотиране радње. На множину актаната указује се различитим лексичким средствима – конструкцијом *с + инструментал* једине, именицом или заменицом на позицији субјекта у номинативу множине, посредно помоћу сложене узајамно-повратне заменице *друг друга*, која описује активност паралелну с оном која је означена моноаспективом НСВ и др. Уп. нпр:

- (278) *Должно быть, у скотного двора доярки загружают подъехавшую полуторку бидонами, смеются, весело **перебраниваются** с шофером...* (Тендряков В. Суд, 1960, НКРЯ);
- (279) *Сердито **перебранивались** солдаты, толкая друг друга, на тропинке, не позволявшей рядом идти трем человекам...* (Торнау Ф. Ф. Гергебиль, 1880, НКРЯ)
- (280) *Старики долго **перекорялись** и спорили, а потом отправились решать свое дело...* (Мамин-Сибиряк Д. Н. Три конца, 1890, НКРЯ);
- (281) *Они кричали, **перебранивались**, **перекорялись*** (Жадовская Ю. В. В стороне от большого света, 1857, НКРЯ).
- (282) *И тут все ребята **пересмеиваются** и подмигивают друг другу...* (Драгунский В. Денискины рассказы/ Фантомас, 1963, НКРЯ)

Ипак, са семантичког аспекта дата група је врло продуктивна. Срећу се глаголи кретања (нпр. *перевозиться*¹, *перегоняться*, *перелетывать*, *перетаптываться*), затим лексеме из домена говорне продукције с циљем да се омаловажи или увреди саговорник (попут *пересмеивать(ся)*, *переругиваться*, *перекоряться*, *передразниваться*) и др. *Перевевать*, на пример, поседује карактеристичне субјекатске и објекатске допуне – реч је о природним силама, ветру и сл., које носе материје попут песка, лишћа итд. Код *перемежать* акценат је на *повременом* смењивању двеју различитих активности или пак два разнородна појма, а код *перекликать* означена је општа способност давања коме/чему надимка или позивања кога по имену. Уп.:

- (283) *Но ветры **перевевают** мертвые пески...* (Ефремов И. А. Час быка, 1968–1969, НКРЯ)
- (284) *Кандальных **перекликали** по фамилиям...* (Дорошевич В. М. Сахалин (Каторга), 1903, НКРЯ)
- (285) а) *На нём лжегосударь **перемежал** правду и ложь* (Усенко О. Повесть о капитане Кобылкине // «Родина», 2007, НКРЯ);
- (286) ***Перемежал** свои писания чтением...* (Голицын В. М. Дневник, 1918, НКРЯ).

У материјалу на српском језику су такође најизраженије семантичке модификације, те је могуће уочити егзистенцијалне глаголе (*пребивати*), глаголе с подразумеваном реципрочном говорном продукцијом (*преговарати*, *прекладати се*, *препирати се*) и др. Међутим, на супрот руском материјалу, у српском језику присутни су и акционално

спецификовани моноаспективи НСВ, тачније припадници прекономративне (*презајмљивати*, *прелипсавати*), реформативне (*пресачињавати*), редупликативне (*преоружавати* (*се*)) и мајоративне АК (*пресмагати*). Уп. нпр.:

- (287) *Има једна рибица што пребива на дну мора* (blog.rs, SRWAC);
(288) *Вјешала се ногама и спуштала главу доље, вјешала се кљуном и спуштала ноге да висе, а после је се опет пренављала и накретала главу као госпојица на шетњи* (rastko.org.rs, КССЈ).
(289) *Родитељи су изјавили да се свађају и препиру све време* (decijisajam.co.rs, SRWAC);
(290) *Уметници морају да потраже стручну помоћ економиста и правника који ће преговарати уместо њих...* (021.rs, SRWAC).

Моноаспективи НСВ са префиксом *пред-*. Ексерпирали смо седам моноаспектива НСВ у руском језику. Ради се о глаголима код којих се метафоричко просторно значење комбинује с компонентом проспективности – *предводити* (*предводительствовать*), *предстояти*²⁶⁸, *предшествовати*, *предлежати*; односно о глаголима који имају једино поменути акционалну особину: *предвидети(ся)* и *предчувствовать*. *Председательствовать*, с друге стране, денотира трајну активност ‘заступати, представљати’ без икакве додатне нијансе у свом значењу. Уп. нпр.:

- (291) *Путь, который предлежит перед нашим родным краем, — путь кремнистый и лишенный красивых эффектов* (Крюков Ф. Д. О войсковом круге // «Север Дона», 1918, НКРЯ);
(292) *Вы обязаны были предвидеть такие казусы, на то вы и руководитель отдела* (Домбровский Ю. О. Факультет ненужных вещей, часть 1, 1978, НКРЯ);
(293) *Мы не можем предвидеть, какими специалистами они станут* (неизвестный. Без названия // «Кот Шрёдингера», 2016, НКРЯ).
(294) *Он предчувствовал мальчика и рад был очень* (Кучерская М. Тетя Мотя // «Знамя», 2012, НКРЯ);

Акционалну детерминацију показују два моноаспектива НСВ у српском језику, и то у погледу проспективне модификације: *претходити* и

²⁶⁸ У српском језику *предстојати* је русизам и има другачију видску интерпретацију, односно наведено је да је моноаспектив СВ. Оба глагола се у секундарном значењу не употребљавају у 1. и 2. лицу.

предмнијевати. У корпусу је регистрован једино *претходити*: *Концерту су претходили наступи малишана вртића Колибри и Лане...* (tv1.rs, SRWAC); *Из анамнезе добијамо податак да је у већини случајева појави обољења претходила нека стресна ситуација...* (tmg.org.rs, SRWAC).

У семантичком погледу препознају се значење вршења какве дужности (управљања), или пак постојања, код глагола *предлежати* (уп. метафоричко просторно значење као и код горенаведеног *предлежать*), *председавати* и *председниковати*.

5. ЗАКЉУЧАК

Сprovedено испитивање моноаспектива у руском и српском језику потврдило је да они заузимају важно место у аспектосистему поређених језика. Наиме, то постаје јасно чак и уколико се ослонимо једино на њихову бројност, мада овим истраживањем свакако није обухваћена сва глаголска лексика која манифестује разматране видске особине, будући да је анализа обухватила укупно 3440 глагола која смо дефинисали као моноаспективе. Уп.:

УКУПНА ЗАСТУПЉЕНОСТ МОНОАСПЕКТИВА				
	Без префикса		Са префиксом	
	НСВ	СВ	НСВ	СВ
Руски језик	380	46	90	1146
Српски језик	285	39	61	1393
	= 665	= 85	= 151	= 2539
Укупно	= 3440			

Табела 12. Заступљеност моноаспектива у руском и у српском језику

Структура књиге је таква да најпре пружа теоријска упутства о глаголском виду као категорији уопште, општим и посебним значењима свршеног и несвршеног вида, након чега се разматра појам видске опозиције и граматичка, тј. творбена, средства и поступци којима се образују видски парњаци, а у циљу бољег сагледавања диференцијалних карактеристика онога што је наш предмет истраживања – глагола без видског парњака. Грађа на којој је засновано истраживање ексцерпирана је из једнојезичних и специјализованих речника руског и српског језика, а њихову прагматичку природу покушали смо да презентујемо на основу материјала доступног у електронским корпусима.

Аналитички део подељен је на две засебне главе, у којима су централне теме моноаспективи без префикса и моноаспективи са префиксом, а даље је грађа разврстана најпре у складу са граматичким видским значењем којим се одликује, а потом, у оквиру поменуте типологије, на семантичке и/или акционалне класе.

Наиме, у оквиру *моноаспектива без префикса* размотрени су, у највећем броју случајева, немотивисани глаголи без видског парњака СВ или НСВ ексцерпирани из релевантних лексикографских извора. Како подаци из

табеле 12 показују, укупно је класификовано и размотрено 750 моноаспектива. Претежно је реч о моноаспективима НСВ, будући да њихова заступљеност износи 665 (380 у руском (57%), а 285 у српском језику, 43%). Моноаспективи НСВ су, највећим делом, подељени у семантичка поља (в. табелу 6).

Од репрезентата групе *моноаспектива НСВ без префикса* најпре су сагледани модални глаголи у ужем и ширем смислу, као и њихови деривати, у циљу дефинисања међуодноса који се префиксацијом успоставља између мотивисаног и мотивног глагола. Установљено је да префиксирани глагол изведен од модалног поседује видски парњак једино уколико је реч о секундарно имперфективизованом глаголу, док модални најчешће чува свој видски статус, што јасно показује да је реч о двама системима који, премда постоје напоредо у језику, ипак функционишу сасвим самостално. То значи да сам модални глагол и након префиксације задржава своје првобитне видске особине, а дериват често може бити класификован као моноаспектив СВ, наравно, сем уколико је секундарно имперфективизован.

Дакле, иако посматрани тип моноаспектива НСВ углавном има несамостално лексичко значење и одликује се денотирањем трајних стања или активности односно својстава, те захтева допуну у виду одговарајуће именице, било без предлога или пак у предлошко-падежној конструкцији, односно глагола у инфинитиву и сл., њихови деривати показују врло спецификоване акционалне или фазне особине.

Сасвим супротно глаголима од којих су настали, моноаспективи СВ изведени од модалних глагола маркирају или тренутне ситуације или пак ситуације предвиђене да трају кратко. Поменуте особине у погледу трајања активности у чијем означавању учествују и неки од представљених глагола могуће је идентификовати на основу употребљеног префикса или комплекса префикса (нпр. *по(раз)-*, *о(бес)-*, *не(до)-*, *при(за)-*). Резултати показују да се у тој служби најчешће користе следећи форманти у руском језику: *за-*, *от-*, *вос-*, *рас-*, *по-*, *на-*, *с-*, *до-*, *из-*, *про-*, *пере-*, *об-*, *в-*, *вз-*, *при-*, *недо-*, *од-*. У српском језику продуктивни су префикси *про-*, *ус-*, *за-*, *на-*, *од-*, *при-*, *до-*, *у-*, *из-*, *с-*, *о(бес)-*, *о-*, *по-*, *раз-*.

У својству лексичких допуна изведених моноаспектива СВ, као и мотивних моноаспектива НСВ, појављују се како именице у одговарајућем падежу или предлошко-падежној конструкцији, глаголи у личном глаголском облику, експланативне реченице и др. На основу тога се може закључити да и глаголи изведени од модалних глагола имају вишеслојну семантичку парадигму јер значење условљава синтаксичку спојивост

анализираних јединица. Осим тога, како је истакнуто, деривати разматраних модалних глагола који имају секундарно имперфективизовани облик обично се налазе у видској кореспонденцији управо са тим обликом, тј. у оквиру видског пара оба глагола су префиксирана, што сигнализира да су они и семантички значајно аутономнији у односу на мотивне речи (премда и моноаспективни деривати СВ модалних глагола такође, како је приказано, имају, некада и значајно, измењену семантику у односу на полазни глагол).

Важно место у анализи моноаспектива НСВ чине и глаголи које смо расподелили у 21 семантичко поље, премда је наведена подела условна због вишезначности самих конституената (они се не могу акционално детерминисати будући да њихово значење није афиксално модификовано у наведеном погледу). Најзаступљенија је група у коју улазе глаголи којима се постиже квалификација људског понашања, поступања или умећа (у негативном (чешће) или пак у позитивном светлу), а јединице са значењем одобравања су најмање присутне (регистрован је по један глагол). Осим тога, постоје и моноаспективи НСВ који се налазе у само једном од поређених језика, в. табелу 6.

С друге стране, граматички супротстављена група глагола – *моноаспективи СВ без префикса* – нису продуктивни ни у руском ни у српском језику, али ни у укупном фонду: у руском језику су незнатно бројнији (заступљеност износи 46), док их је у српском језику идентификовано 39, што чини укупно 85 моноаспектива СВ без префикса. Њихов морфемски састав показује да је махом реч о семелфактивима, а како је њихов број неупоредиво мањи од граматички супротстављеног типа и, узевши у обзир прилично монолитну акционалну слику када је реч о моноаспективима СВ, они су такође подељени у семантичке скупине (табела 7).

Моноаспективи са префиксом имају највећи удео у корпусу (идентификовано их је 2690). Будући да смо се приликом експерпције грађе оријентисали на префиксе *за-*, *про-*, *при-*, *п(е)ре-* и *пред-* као индукторе промена у граматичкој али и семантичкој (акционалној) структури глагола, представљена су значења разматраних форманата, те основне карактеристике АК које су формално маркиране наведеним префиксима. Потом су анализирани моноаспективи СВ са префиксом, који, за разлику од моноаспектива СВ без префикса, чине доминантну граматичку скупину у оквиру дате граматичке класе. С друге стране, *моноаспективи НСВ са*

префиксом су такође класификовани махом у семантичке групе, сходно карактеристикама грађе и префиксима које садрже (в. горе).

Наиме, материјал у оквиру *моноаспектива СВ са префиксом* је класификован наспрам акционалних модификација које су префикси *за-*, *про-*, *при-*, *п(е)ре-* и *пред-* у могућности да маркирају. Реч је о три општа типа акционалних модификација, која су подељена на АК: фазно-временске модификације (проспективна, инхоативна и пердуративна АК), нормативне модификације (денормативна и преконормативна АК) и резултативне модификације (дистрибутивна и редупликативна АК). Детаљни подаци о продуктивности префикса у свакој од регистрованих АК у корпусу моноаспектива наведени су у табели 8. Посебно је издвојена (семантичка) просторна модификација, имајући у виду да сви префикси имају предлошко порекло, а заступљеност, како форманата који маркирају промене тако и броја моноаспектива СВ код којих се оне манифестују, наведена је у табели 9.

Најзаступљенија АК је инхоативна, обележена различитим префиксима (в. горе), али је *за-* модификатор значења највећег броја префиксираних моноаспектива. Већина АК присутна је како у руском тако и у српском језику, док је највећа разлика видљива када је реч о префиксу *п(е)ре-*. Наиме, у руском језику је највише дистрибутивних глагола, који у српском језику нису уочени са датим афиксом. С друге стране, у српском су присутни пердуративни глаголи с префиксом *пре-*, који нису карактеристични за руски језик. Преконормативни глаголи су присутни у оба језика, али с разликама у фреквенцији.

Апсолутно најнижу заступљеност су показали моноаспективи са префиксом *пред-*, иако је он веома семантички издиференциран. То може значити да на образовање проучаваног граматичког типа лексема утиче и степен граматикализације префикса (уп. нпр. код граматикализованог префикса *за-* присуство специфичних појава на лексиколошкој равни, што није изражено у случају префикса *пред-*).

Напоследку, узевши у обзир заступљеност и морфемски састав моноаспектива у разматраним групама, потврђује се да префиксацију и перфективизацију не би требало поистовећивати са образовањем видских парњака будући да постоји немали број глагола, укључујући и анализиране моноаспективе, који у (глобалном) аспектосистему функционише ван бинарне структуре.

6. БИБЛИОГРАФИЈА

6.1. Литература

- Авилова, Н. С. (1968). Двувидовые глаголы с заимствованной основой в русском литературном языке нового времени. *Вопросы языкознания*, 5, 66–78.
- Авилова, Н. С. (1976). *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Наука.
- Алановић, М. (2012a). Каузативно-манипулативни глаголи: деривационо мотивисане семантичке и аргументне варијације. У: Драгићевић, Р. & Ћорић, Б. (ур.). (2012). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима* / Зборник радова са четрнаесте међународне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта. Београд: Филолошки факултет. 453–467.
- Алановић, М. (2012b). Синтаксичко-семантичка валентност глагола *терати* и његових деривата. У: Ружић, В.–Алановић, М. & Штасни, Г. (ур.) (2012). *Валентност речи и израза: морфосинтаксички, семантички и прагматички аспекти*. Нови Сад: Филозофски факултет. 191–208.
- Балек, Т. (2017). Упоредна анализа сативних глагола у српском и руском језику (на корпусу савремених књижевних дела). *Прилози проучавању језика*, 48, 31–48.
- Балек, Т. (2018a). *Perfectiva tantum* у руском и српском језику (случај префиксалног форманта *на-*). У: Gutiérrez Rubio, E.–Grishchenko, A.–Kislova, A.–Kruk, D.–Speed, T. & Týrová, Z. (eds.) (2018). *Contributions to the 21st Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav)*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 1–11. [Die Welt der Slaven. Sammelbände/Сборники, 64].
- Балек, Т. (2018b). Базични глаголи емоционалних односа с негативним денотативним значењем у руском и српском језику (*ненавидеть* : *мрзети*; *ненавидеть друг друга* : *мрзети се*). *Филолог*, 18, 233–253.
- Балек, Т. (2020a). Стилски маркирани глаголи из домена људске говорне активности у савременом руском и српском језику. *Orbis Linguarum / Езиков свјет*, vol. 18, issue 1, 31–43.
- Балек, Т. (2020b). Стилистическо-дискурсивные свойства глагольных дериватов с суффиксальными элементами *-к-* и *-ну-* в сербском языке. В: Горбова, Е. В. (отв. ред.) (2020). *Взаимодействие аспекта со смежными категориями*. Материалы VII Международной конференции Комиссии по аспектологии Международного комитета славистов (Санкт-Петербург, 5–8 мая 2020 года). СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена.
- Балек, Т. (2021a). Структурне и стилске особености регистрованих глагола конзумирања хране и напитака са сативном компонентом у руском и српском језику. У: Bednarska, K.,–Kruk, D.,–Popov, B.,–Saprikina, O.,–Speed, T.,–Szafraniec, K.,–Terekhova, S.,–Tsonev, R. & Wysocka, A. (eds.) (2021). *Contributions to the 23rd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav)*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. (Die Welt der Slaven. Sammelbände/Сборники, 68.). 21–30.

- Балек, Т. (2021б). *Дефектност видске парадигме у руском и српском језику* (Непубликована докторска дисертација). Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.
- Балек, Т. (2022а). Видски статус глаголских неологизама коронавирусне епохе у руском и српском језику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, vol. 47, issue 1, 203–220.
- Балек, Т. (2022б). О временској (не)локализованости у словенским језицима на примеру Андрићеве приповетке „Аска и вук” и превода на русински и руски језик. *Ruthenian Studies*, 6, 155–169.
- Балек, Т. (2023). О видски некорелативним глаголима с префиксом *воз-* у руском језику. У: Bednarska, K.–Wysocka, A.–Kruk, D.–Saprikina, O.–Siudzinska, N.–Speed, T.–Szafraniec, K.–Terekhova, S.–Tsonev, R. & Uhláriková, J. (eds.) (2023). *Contributions to the 24th Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav)*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. (Die Welt der Slaven. Sammelbände/Сборники, 69.). 1–10.
- Бахмутова, Е. А. (1962). *Развитие видовой соотносительности в русском языке. Видовые пары, образованные путем префиксации*. Казань: Изд-во Казанского университета.
- Белић, А. (1955–1956). О глаголима са два вида. *Јужнословенски филолог*, XXI, 1–13.
- Белич, А. (1962). О славянском глагольном виде. В: Маслов, Ю. С. (1962). *Вопросы глагольного вида*. Москва: Изд-во иностранной литературы. 213–217.
- Белошапкова, Т. В. (2007). *Когнитивно-дискурсивное описание категории аспектуальности в современном русском языке*. Москва: URSS.
- Белякова, М. Ф. (2003–2004). Аспектуально значимая таксономическая характеристика парновидовых глаголов (на материале научной статьи). *Вестник ВолГУ*, серия 2, вып. 3, 40–48.
- Бирюкова, Л. П. (1973). *Функционирование двувидовых глаголов в современном русском языке*. Ленинград: АКД.
- Бондарко, А. В. (1971). *Вид и время русского глагола*. Москва: Изд-во Просвещение.
- Бондарко, А. В. (1983). *Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии*. Ленинград: Наука.
- Бондарко, А. В. (1986). Семантика предела. *Вопросы языкознания*, 1, 14–25.
- Бондарко, А. В. (отв. ред.) (1987). *Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Ленинград: Наука.
- Бондарко, А. В. (1995). О возможных подходах к изучению видовой семантики. В: Кароляк, С. (ред.) (1995). *Семантика и структура славянского вида*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 27–42.
- Бондарко, А. В. (1996). *Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии*. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ.
- Бондарко, А. В. (2001). О системе анализа семантики глагольного вида (на материале русского языка). В: Черткова, М. Ю. (ред.) (2001). *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. Ломоносова*, т. I. Москва: Изд-во МГУ. 6–18.
- Бондарко, А. В. & Буланин, Л. Л. (1967). *Русский глагол*. Ленинград: Просвещение.
- Быкова, Л. А. (1958). Несоотносительные глаголы несовершенного вида в современном русском языке. *Ученые записки Харьковского гос. ун-та им. А. М. Горького*, т. 99: Труды филол. фак-та, 6, 113–133.

- Валеева, Л. Р. (2011). Проблема грамматического статуса глаголов типа *сизживать*, *хаживать* в истории русского языкознания. *Вестник ТГГПУ*, 2 (24). Преузето 15. 10. 2018. са <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-grammaticeskogo-statusa-glagolov-tipa-sizhivat-hazhivat-v-istorii-russkogo-yazykoznanija>
- Вараксин, Л. А. (1996). *Семантический аспект глагольной префиксации*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета.
- Вельковић Станковић, Д. (2012). Когнитивни аспекти деминуције глагола у српском језику. У: Драгићевић, Р. (ур.) (2012). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*. Београд: Филолошки факултет. 497–514.
- Вельковић Станковић, Д. (2015). Деминутивно-пејоративни глаголи изведени суфиксима *-ака*, *-ара* и *-ата*. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 44/3, 39–61.
- Виноградов, В. В. (1972). *Русский глагол*. Москва: Высшая школа.
- Войводић, Д. (2000). Некоторые вопросы сопоставительной аспектологии в современной русистике и славистике. В: Станкович, Б. (ред.) (2000). *Состояние и перспективы сопоставительных исследований русского и других языков / V Международный симпозиум МАПРЯЛ* (Белград – Ниш, 30 мая – 1 июня 2000 г.). Белград: Славистическое общество Сербии – Филологический факультет. 167–175.
- Войводић, Д. П. (2008). К вопросу о взаимозамене СВ и НСВ в русском и других славянских языках. В: Тупикова, Н. А. (отв. ред.) (2008). *Теоретические и лингводидактические проблемы исследования русского и других славянских языков*. Сборник научных трудов. Волгоград: Изд-во ВолГУ. 101–115.
- Войводић, Д. П. (2010). Об употреблении и значении совершенного вида в перформативных предложениях–высказываниях в славянских языках: опыт типологической дифференциации. В: Тупикова, Н. А. (отв. ред.) (2010). *Славянские языки: единицы, категории, ценностные константы*: Сборник научных трудов [30-летию ВолГУ посвящ.]. Волгоград: Изд-во ВолГУ. 175–191.
- Войводић, Д. П. (2012). Об аспектуально-темпоральном комплексе как предикативной основе предложения-высказывания (в свете теории функциональной грамматики). В: Градинарова, А. А. & Спасова Р. А. (ред.) (2012). *Русистика: язык, культура, перевод*. София: Изток – Запад. 142–150.
- Војводић, Д. (2013а). Вид глагола. У: Попов, Ч. & Станић, Д. (2013). *Српска енциклопедија*, т. II. В – Вшетечка. Нови Сад – Београд: Матица српска – САНУ – Завод за уџбенике. 332–333.
- Войводић, Д. П. (2013б). Несколько замечаний о значении совершенного вида в отрицательном контексте. В: Казеева, Е. А. & Николаева Е. А. (отв. ред.) (2013). *Н. П. Огарев: историко-культурное измерение творческой личности / Сб. материалов Всероссийской науч. конф. с междунар. участием, посвященной 200-летию со дня рождения Н. П. Огарева* (Саранск, 14–16 ноября 2013 г.). Саранск: Изд-во Мордов. ун-та. 198–202.
- Војводић, Д. (2014). Двовидски глаголи. У: Попов, Ч. & Станић, Д. (2014). *Српска енциклопедија*, т. III. Г – Д. Нови Сад – Београд: Матица српска – САНУ – Завод за уџбенике.
- Волохина, Г. А. & Попова, З. Д. (1997). Категория глагольного вида в свете семантического устройства глагольных приставок. В: Черткова, М. Ю. (ред.)

- (1997). *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. Ломоносова*, т. III. Москва: Изд-во МГУ. 34–41.
- Гагина, О. А. (2015). К вопросу исторического развития глагола «иметь» на материале русского языка. *Молодой ученый*, № 7 (87), 927–929. Преузето 1. 5. 2023. са <https://moluch.ru/archive/87/17107/>
- Гиро-Вебер, М. (1990). Вид и семантика русского глагола. *Вопросы языкознания*, 2, 102–112.
- Гиро-Вебер М. & Микаэлян, И. (2006). Проблема видовых соотношений и ее отражение в аспектологическом словаре. В: Леман, Ф. (ред.) (2006). *Глагольный вид и лексикография. Семантика и структура славянского вида IV*. München: Otto Sagner Verlag. 125–134.
- Гловинская, М. Я. (1982). *Семантические типы видовых противопоставлений русского глагола*. Москва: Наука.
- Гловинская, М. Я. (1989). Диффузные видо-временные значения. В: *Проблемы структурной лингвистики (1985)*. Москва: Наука. 83–95.
- Гловинская, М. Я. (1999). Аспектуальные корреляции на периферии видовой системы. В: Tošović, B. (Hrsg.) (1999). *Die grammatischen Korrelationen*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität. 245–256.
- Гловинская, М. Я. (2001). *Многозначность и синонимия в видо-временной системе русского глагола*. Москва: „Русские словари” – „Азбуковник”.
- Горбова, Е. В. (2011). Видовая парность русского глагола: проблемы и решения. *Вопросы языкознания*, 4, 20–45.
- Горбова, Е. В. (2014). Еще раз о видообразовании русского глагола: к словоизменительной трактовке вида. *Russian Linguistics*, 38(1), 1–21.
- Горбова, Е. В. (2015). Видообразование русского глагола: префиксация и/или суффиксация? *Вопросы языкознания*, 1, 7–38.
- Горбова, Е. В. (2017а). *Грамматическая категория аспекта и контекст (на материале испанского и русского языков)*. Санкт-Петербург: Изд. Санкт-Петербургского университета.
- Горбова, Е. В. (2017б). Русское видообразование: словоизменение, словоклассификация или набор квазиграммем? (еще раз о болевых точках русской аспектологии). *Вопросы языкознания*, 1, 24–52.
- Горбова, Е. В. (2020). Типологические аспекты русской аспектологии. В: Кибрик, А. А.–Семёнова, Кс. П.–Сичинава, Д. В.–Татевосов, С. Г. & Урманчиева, А. Ю. (ред.) (2020). *ВАПросы языкознания: Мегасборник наностатей*. Москва: Буки Веди. 387–393.
- Горбова, Е. В. (2021). Имперфективизируемость русских приставочных перфективов: регулярность и специфика. *Вопросы языкознания*, № 4, 91–130.
- Грицкат, И. (1955–1956). Деминутивни глаголи у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог*, XXI, 1–4, 45–96.
- Грицкат, И. (1957–1958). О неким видским особеностима српскохрватског глагола. *Јужнословенски филолог*, књ. XXII, 1–4, 65–130.
- Грицкат, И. (1966–1967). Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа). *Јужнословенски филолог*, XXVII/1–2, 185–223.
- Грицкат, И. (1967). Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације. *Наш језик*, XVI/3, 119–126.

- Грицкат, И. (1984–1985). Одлике глаголног видског парњаштва као семантички индикатори. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII, 197–203.
- Грубор, Ђ. (1953). *Аспектна значења*. Загреб: ЈАЗУ.
- Демчук, Е. Ю. (2017). *Собственно видовые омонимы в сфере русского глагола*. Диссертација на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «ХГУ им. Катанова», Абакан.
- Дешеријева, Т. И. (1976). К проблеме определения категории глагольного вида. *Вопросы языкознания*, 1, 73–81.
- Дешић, М. (1985). Полисемја и српскохрватски глаголни вид. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/2, 75–85.
- Драгићевић, Р. (ур.) (2020). *Кругови Ирене Грицкат. Семантичко-граматичка истраживања савременог српског језика*. Београд: Савез славистичких друштва Србије.
- Дроботова, Л. Л. & Лыкова, Т. В. (2012). К вопросу видовой пары: онтологический и гносеологический аспекты. *Вестник ТГПИ, Гуманитарные науки*, 19–23.
- Друзина, Н. В. (2005). *Фундаментальные глаголы бытия и обладания*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского, Саратов.
- Дубовикова, Л. Д. (2013). О проблемах разграничения префиксального словоизменения и словообразования в видовременной системе русского глагола. *Rhema.Рема*, 2, 50–63.
- Ђорђевић, В. (2017). Видски парови и префиксација у српском језику (префикс *из-*). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 46/1, 203–212.
- Ђорђевић, В. (2018). *Видски парњаци у српском језику (имперфективни глагол : перфективни глагол изведен префиксима за-, из-, на-, о-, по-, с-, и у-)* (Непубликована докторска дисертација). Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Ђуровић, С. & Спасојевић, М. (2014). Још један поглед на видске парњаке у српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVII/1, 183–197.
- Ђуровић, С. (2017). О питањима проучавања глагола без видског парњака. *Наш језик*, XLVIII/3–4, 39–47.
- Желе, А. (2013). Между грамматикой и словарем. На примере словенского глагола. *Јужнословенски филолог*, LXIX, 91–114.
- Зализняк, А. А. & Микаэлян, И. Л. (2010). О месте видовых троек в аспектуальной системе русского языка. В: Кибрик, А. Е. (2010). *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии* [по материалам ежегодной Международной конференции «Диалог» (2010)]. Москва: Издательский центр РГГУ. 130–136.
- Зализняк, А. А.–Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2010). Видовая коррелятивность в русском языке: в защиту видовой пары. *Вопросы языкознания*, 1, 3–23.
- Зализняк, А. А. & Микаэлян, И. (2014). Русская глагольная префиксация и проблема видовой парности. *Mundo Eslavo*, 13, 19–33.
- Зализняк, А. А.–Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2015). *Русская аспектология: в защиту видовой пары*. Москва: Языки славянской культуры.

- Зализняк, А. А. & Шмелев, А. Д. (1997). *Лекции по русской аспектологии*. München: Verlag Otto Sagner.
- Зализняк, А. А. & Шмелев, А. Д. (2000). *Введение в русскую аспектологию*. Москва: Языки русской культуры.
- Зализняк, А. А. & Шмелев, А. Д. (2001). Типы видовой связи. В: Нариньяни, А. С. (ред.) (2001). *Труды международного семинара Диалог-2001 по компьютерной лингвистике и ее приложениям*, т. I. Аксаково. 130–136. Преузето 20. 10. 2018. са <http://www.dialog-21.ru/digest/2001/articles/zaliznyak/>
- Зельдович, Г. М. (2002). Семантика и прагматика совершенного вида в русском языке. *Вопросы языкознания*, 3, 30–61.
- Зельдович, Г. М. (2012). *Прагматика грамматики*. Москва: Языки славянских культур.
- Земская, Е. А. (1955). Типы одновидовых приставочных глаголов в современном русском языке. В: Пospelов, Н. С. & Шведова, Н. Ю. (ред.) (1955). *Исследования по грамматике русского литературного языка*. Москва: Изд-во Академии наук СССР. 5–41.
- Ивановић, М. (2009). Функционисање конструктивних почетних глагола у ширем смислу у украјинском и српском језику. *Славистика*, XIII, 187–196.
- Ивановић, М. (2012). *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику* (Непубликована докторска дисертација). Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Ивановић, М. (2016). *Акционалност – семантика и форма: у савременом украјинском и српском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Ивановић, М. (2018). Аспектуалне информације у *Речнику српског језика* Матице српске. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 47/1, 33–41.
- Ивић, М. (2001). О тзв. „видским парњацима“ – из новог угла. *Јужнословенски филолог*, LVII, 1–5.
- Исаченко, А. В. (1960). *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология* (часть вторая). Братислава: Издательство словацкой академии наук.
- Карољак, С. (1997). Вид глагольной сематемы и видовая деривация. В: Карољак, С. (ред.) (1997). *Семантика и структура славянского вида II*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 97–110.
- Карпухин, С. А. (2006). *Семантика русского глагольного вида*. Самара: Издательство «Самарский университет».
- Карцевский, С. (1962). Вид. В: Маслов, Ю. С. (ред.) (1962). *Вопросы глагольного вида*. Москва: Изд-во иностранной литературы. 218–230.
- Киселева, К. Л. & Татевосов, С. Г. (2015). Множественная префиксация и деривация видового значения. В: Китадзе, М. (ред.) (2015). *Аспектуальная семантическая зона: типология систем и сценарии диахронического развития*. Киото: Университет Киото Сангё. 91–97.
- Клајн, И. (2002). *Творба речи у савременом српском језику I. Слагање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства/Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику II. Суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства/Институт за српски језик САНУ – Матица српска.

- Клајн, И. (2005). *Граматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Клајн, И. (2011). Видски парови у лексикографској перспективи. *Глас САНУ CDXVIII*, Одељење језика и књижевности, 27, 51–84.
- Климонов, В. Д. (1997). Аспектуалне класе и их граматичка семантика. В: Карољак, С. (ред.) (1997). *Семантика и структура славјанског вида II*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 111–126.
- Климонов, В. Д. (2005). Лексичка аспектуалност у руском језику: концептуална репрезентација и категоризација. *Вопросы когнитивной лингвистики*, 1, 21–25.
- Климонов, В. Д. (2008). Тенденција к економији у видовој систему руског глагола. *Przegląd rusycystyczny*, 3 (123), 100–114.
- Климонов, В. Д. (2010а). Реорганизација видових парадигми и губитак опозиције неитеративности / итеративности у руском језику. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, № 4 (2), 541–544.
- Климонов, В. Д. (2010б). Реорганизација видових парадигми и губитак опозиције неитеративности–итеративности у руском језику. *Przegląd rusycystyczny*, 2 (130), 89–111.
- Климонов, В. Д. (2013). Преобразовања у систему видових парадигми у руском језику. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 6 (1), 410–419.
- Климонов, В. Д. (2015). Квантитативни параметри лексичке аспектуалности у руском језику. В: Китадзе, М. (ред.) (2015). *Аспектуална семантичка зона: типологија система и сценарији дијахроничког развоја*. Киото: Универзитет Киото Сангџ. 106–112.
- Климонов, В. Д. (2017). Лексичке врсте у руском језику: субкатегоризација и формална манифестација. *Вестник СПбГУ, Язык и литература*, т. 14. вып. 1, 56–75.
- Князев, Ю. П. (2004). Силне и слабе позиције видовог противостављења. В: Черткова, М. Ю. (ред.) (2004). *Труди аспектологичког семинара филолошког факултета МГУ им. Ломоносова*, т. IV. Москва: Изд-во МГУ. 108–118.
- Коваленко, Б. Н. (2015). О спорних питањима теорије вида руског глагола. *Международный научный журнал «Инновационная наука»*, 6, 158–162.
- Ковачевић, М. (2010). Плеонастичка употреба префикса у српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/1, 97–112.
- Комри, Б. (2001). Општа теорија глаголног вида. В: Черткова, М. Ю. (ред.) (2001). *Труди аспектологичког семинара филолошког факултета МГУ им. Ломоносова*, т. I. Москва: Изд-во МГУ. 115–121.
- Кронгауз, М. А. (1997). Префиксација као аспектологичка проблема. В: Черткова, М. Ю. (ред.) (1997). *Труди аспектологичког семинара филолошког факултета МГУ им. Ломоносова*, т. III. Москва: Изд-во МГУ. 76–82.
- Кронгауз, М. А. (1998). *Приставке и глаголи у руском језику: семантичка граматика*. Москва: Језици руске културе.
- Крстић, М. (2016). *Лексички крњи глаголи и њихова употреба у савременом руском и српском језику* (Непубликована докторска дисертација). Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.

- Кузнецова, Ю. Л. & Янда, Л. А. (2013). Приставки в свете когнитивной лингвистики и типологии (отклик на статью А. А. Зализняк и И. Л. Микаэлян). *Вопросы языкознания*, № 4, 87–96.
- Ломов, А. М. (1975). Категория глагольного вида и ее взаимоотношения с контекстом. *Вопросы языкознания*, 6, 55–64.
- Марковић, А. (2017). Обрада префикса у вишетоимним описним реченицима српског језика. *Наш језик*, XXXVIII, 3/4, 93–105.
- Маслов, Ю. С. (1948). Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке. *Известия академии наук СССР*, т. VII, вып. 4, 303–316.
- Маслов, Ю. С. (1964). Заметки о видовой дефективности (преимущественно в русском и в болгарском языках). В: Ларин, Б. А. & Сафронов, Г. И. (ред.) (1964). *Славянская филология*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета. 82–94.
- Маслов Ю. С. (1978) К основаниям сопоставительной аспектологии. В: Маслов, Ю. С. (отв. ред.) (1978). *Вопросы сопоставительной аспектологии*. Ленинград: Изд-во ЛГУ.
- Маслов, Ю. С. (1984). *Очерки по аспектологии*. Ленинград: Издательство ЛГУ.
- Маслов, Ю. С. (2004). *Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание*. Москва: Языки славянской культуры.
- Матијашевић, Ј. (1985). О природе префикса код глагола кретања у руском и српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/2, 139–147.
- Матијашевић, Ј. (2000). Префиксација и двовидност глагола. *Јужнословенски филолог*, LVI/1–2, 655–663.
- Матијашевић, Јелка (2019). *Дериватолошко-лексиколошка истраживања руског и српског језика*: зборник радова [приредиле Васић Вера, Стефановић Марија]. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Мелиг, Х. Р. (2003). Взаимодействие предельности глагольного описания ситуации и предельности вида в русском и английском языках. В: *Грамматические категории: иерархии, связи, взаимодействие* / Материалы международной научной конференции (Санкт-Петербург, 22–24 сентября 2003 г. 95–98). Преузето 30. 9. 2018. са http://iling.spb.ru/typo/materials/gc03pdf/mehlig_spb2003.pdf
- Мелиг, Х. Р. (2011). Вид глагола в русских общих вопросах. В: Богуславский, И. М. – Иомдин, Л. Л. & Крысин, Л. П. (ред.) (2011). *Слово и язык. Сборник статей к восьмидесятилетию академика Ю. Д. Апресяна*. Москва: Языки славянских культур. 279–297.
- Миљковић, В. (2017). Глаголи са префиксом *за-* који означавају почетне ситуације у савременом српском језику – когнитивнолингвистички приступ. У: Мишић Илић, В. & Лопчић, В. (ur.) (2017). *Језик, књижевност, време, јежиčka истраживања*. Ниш: Филозофски факултет. 143–158.
- Миронова, Л. Ю. (2004). *Вид глагола и соотношение лексико-семантических вариантов многозначного слова*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Тамбов: Тамбовский гос. ун-т имю Г. Р. Державина.
- Молошная, Т. Н. (1971). Глаголы perfectiva/imperfectiva tantum в русском и болгарском языках. В: Ярцева, В. Н. (отв. ред.) (1971). *Фонетика, Фонология, Грамматика*. Москва: Наука. 220–225.

- Мучник, И. П. (1956). О видовых корреляциях и системе спряжения глагола в современном русском языке. *Вопросы языкознания*, 6, 92–106.
- Мучник, И. П. (1966). Развитие системы двувидовых глаголов в современном русском языке. *Вопросы языкознания*, 1, 61–75.
- Нечаева, А. И. (2007). Аспектуальная характеристика предикатов поведения. *Acta Linguistica*, vol. 1, 2, 10–13.
- Падучева, Е. В. (1991). К семантике несовершенного вида в русском языке. Общефактическое и акциональное значение. *Вопросы языкознания*, 6, 34–45.
- Падучева, Е. В. (1998). Опыт систематизации понятий и терминов русской аспектологии. *Russian Linguistics*, 22, 35–58.
- Падучева, Е. В. (2001). Аспектуальная специфика глаголов с актантом Результат: парадокс имперфектива. *Glossos, The Slavic and East European Language Resource Center*, issue 1. Преприятно 3. 10. 2018. с https://slaviccenters.duke.edu/sites/slaviccenters.duke.edu/files/media_items_files/paducheva.original.pdf
- Падучева, Е. В. (2009). Лексическая аспектуальность и классификация предикатов по Маслову-Вендлеру. *Вопросы языкознания*, 6, 3–20.
- Падучева, Е. В. (2010). *Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива*. Москва: Языки славянской культуры.
- Падучева, Е. В. (2017). О семантике русского вида в дискурсивном контексте. *Вопросы языкознания*, 1, 7–23.
- Палоши, И. (2009). Способы выражения интенсивности действия в русском языке. *Studia Russica*, XIII, 289–297.
- Петрухина, Е. В. (2000). *Аспектуальные категории глагола в русском языке (в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками)*. Москва: Изд-во МГУ.
- Петрухина, Е. В. (2009а). Объяснительная теория славянского глагольного вида. *Вестник Московского университета*. Серия 9: Филология, 5, 111–127.
- Петрухина, Е. В. (2009б). *Русский глагол: категории вида и времени (в контексте современных лингвистических исследований)*. Москва: МАКС Пресс.
- Петрухина, Е. В. (2013). Типы процессной семантики несовершенного вида в русском и чешском языках. *Вестник Московского университета*. Серия 9: Филология, 4, 48–69.
- Пешковский, А. М. (1956). *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва: Гос. учеб.-пед. изд-во М-ва просвещения РСФСР.
- Пешковский, А. М. (2001). *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва: Языки славянской культуры.
- Пипер, П. & Клајн, И. (2017). *Нормативна граматика српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Пипер, П.–Клајн, И. & Драгићевић, Р. (2022). *Нормативна граматика српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Плотникова, Г. Н. & Хемсакун, Ч. (2015). Типы модификационного значения префиксальных глаголов характеризованной речевой деятельности. *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина*, 74–82.
- Плунгян, В. А. (2011). Типологические аспекты славянской аспектологии (некоторые дополнения к теме). *Scando-Slavica*, 57/2, 290–309.

- Поповић, Љ. (2007). Когнитивни приступ опису категорије акционалности у словенским језицима. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, 37–53.
- Поповић, Љ. (2008а). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.
- Поповић, Љ. (2008б). Изражавање аспектуалног значења проспективности у словенским језицима. *Зборник Матице српске за славистику*, 73, 297–314.
- Поповић, Љ. (2009). Деиксис префикса и положај посматрача у категоријалној ситуацији локализације (на примеру контрастивне анализе глагола кретања у српском и украјинском језику). *Лингвистични студії*, 20, 194–201.
- Потебня, А. А. (1968). *Из записок по русской грамматике*, т. 3. *Об изменении значения и заменах существительного*. Москва: Учпедгиз.
- Рассудова, О. П. (1968). *Употребление видов глагола в русском языке*. Москва: Изд-во Московского университета.
- Ремчукова, Е. Н. (2004). *Морфология современного русского языка. Категория вида глагола*. Москва: Изд-во Флинта – Изд-во Наука.
- Ремчукова, Е. Н. (2010). *Креативный потенциал русской грамматики*. Москва: URSS.
- Риехакайнен, Е. И. (2014). Видовые пары глаголов и ассоциативные связи в ментальном лексиконе носителя русского языка. В: Меньшикова, Ю. В. (отв. ред.) (2014). *XLII Международная филологическая конференция (Санкт-Петербург, 11–16 марта 2013 г.): Избранные труды*. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ. 265–274.
- Семиколенова, Е. И. (2012). Лексикографическая разработка значений глаголов вторичного несовершенного вида, или Как описать «тоску по пределу». *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*, т. 25 (64), № 2, 179–185.
- Симић, Р. Д. (2016). Вид и/или аспект – лексикосемантичка(е) и/или обличкосемантичка(е) категорија(е). *ЛИК: часопис за литературу и културу*, 2/3, 45–96.
- Симић, Р. (2017). О глаголској префиксацији и префиксима. *Наш језик*, XXXVIII, 3/4, 177–189.
- Смирнов, И. Н. (2000). Простая повторяемость как переходная зона между локализованностью и нелокализованностью действия во времени. В: Черняк, В. Д. (отв. ред.) (2000). *Язык. Функции. Жизнь: Сборник статей в честь профессора А. В. Бондарко*. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена. 134–144.
- Смирнов, И. Н. (2001). *Категория временной локализованности действия в современном русском языке*. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена.
- Смирнов, И. Н. (2008). *Выражение повторяемости и обобщенности действия в современном русском языке*. Санкт-Петербург: Наука.
- Смирнов, И. Н. (2010). Кратность глагольного действия и средства ее выражения в современном русском языке. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*, 137, 106–115.
- Соболева, В. С. (2017). К вопросу о видовой парности русских глаголов: еще одна попытка решения спорных вопросов. *Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология*, т. 23, № 2, 77–85.

- Спагис, А. А. (1969). *Парные и непарные глаголы в русском языке*. Москва: Издательство «Просвещение».
- Спасојевић, М. (2014). Двовидски глаголи са основама страног порекла и префиксација у српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/1, 235–245.
- Спасојевић, М. (2015). *Двовидски глаголи у савременом српском језику*. (Непубликована докторска дисертација). Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Спасојевић, М. (2017). Видски портрет глагола *везати* у српском језику. *Наш језик*, XXXVIII, 3/4, 191–200.
- Спасојевић, М. (2022). Глаголи у српском језику у доба короне. У: Милорадовић, С. & Јањић, М. (ур.) (2022). *Јавни говор у условима пандемије ковида 19*. Београд: Институт за српски језик САНУ. 71–81.
- Ставница, Я. (2008). Типы глагольной дискретности в русском языке. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica Rossica*, 4, 165–178.
- Станојевић, В. (2019). *Време и аспект у француском и српском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Станојичић, Ж. & Поповић Љ. (1992). *Граматика српскога језика*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Завод за издавање уџбеника.
- Стевановић, М. (1970). *Савремени српскохрватски језик I. Увод, фонетика, морфологија*. Београд: Научна књига.
- Стојановић, М. (2012). Семантика глаголског префикса *пре-* у српском језику. У: Ковачевић, М. (одг. ур.) (2012). *Савремена проучавања језика и књижевности*, год. III, књ. 1 / Зборник радова са III научног скупа младих филолога Србије (Крагујевац, 12. март 2011). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу. 101–112.
- Стојановић, М. (2023). *Глаголи са више префикса у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Стојановић, О. (2017). О видском парњаштву глагола из когнитивне и компаративне перспективе. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 46/1, 191–201.
- Табаченко, Л. В. (2011). О комплексном подходе к исследованию динамики внутриглагольной префиксации. *Вестник ПСТГУ*, III, вып. 2 (24), 72–79.
- Татевосов, С. Г. (2013). Множественная префиксация и ее следствия (заметки о физиологии русского глагола). *Вопросы языкознания*, 3, 42–89.
- Татевосов, С. Г. (2015а). *Акциональность в лексике и грамматике. Глагол и структура события*. Москва: Языки славянской культуры.
- Татевосов, С. Г. (2015б). Вид и типология акциональной композиции. В: Китадзе, М. (ред.) (2015). *Аспектуальная семантическая зона: типология систем и сценарии диахронического развития*. Киото: Университет Киото Сангё. 285–291.
- Татевосов, С. Г. (2016). *Глагольные классы и типология акциональности*. Москва: Языки славянской культуры.
- Титаренко, Е. Я. (2011). Фазовая парадигматика русских глаголов *imperfectiva tantum*. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*, т. 24(63) № 1, ч. 1, 170–178.
- Тихонов, А. Н. (1997). Виды глагола и их отношение к слово- и формообразованию. В: Черткова, М. Ю. (ред.) (1997). *Труды аспектологического*

- семинара филологического факультета МГУ им. Ломоносова, т. III. Москва: Изд-во МГУ. 180–186.
- Тихонов, А. Н. (1998). *Русский глагол*. Москва: Русский язык.
- Тошович, Б. (2009). *Способы глагольного действия в сербском, хорватском и бошняцком языках*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Фејса, М. (2017). Видски парови у русинском језику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XLII–1, 271–287.
- Фетискина, М. Д. (1979). О семантических причинах видовой соотносительности глаголов в современном русском языке. В: Шелякин, М. А. (ред.) (1979). *Категория вида и ее функциональные связи. Вопросы русской аспектологии IV*. Тарту: Тартуский государственный университет. 18–37.
- Хантоош, Абед Аль-Джаббар, М. (2005). *Неполнозначные глаголы в современном русском языке: состав и функционирование*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Елец: Липецкий государственный педагогический университет. Преузето 16. 5. 2023. са https://new-dissert.ru/_avtoreferats/01002802512.pdf
- Храковский В. С. (1986). Семантические типы множества ситуаций и их естественная классификация. *Известия АН СССР, Серия литературы и языка*, т. 45, № 2, 149–158.
- Храковский В. С. (1987). Кратность. В: Бондарко, А. В. (отв. ред.) (1987). *Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Ленинград: Изд-во Наука. 124–152.
- Храковский В. С. (1989). *Типология итеративных конструкций*. Ленинград: Изд-во Наука.
- Храковский, В. С. (1997). Мультипликативы и семельфактивы (проблема видовой пары). В: Кароляк, С. (ред.) (1997). *Семантика и структура славянского вида II*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 227–240.
- Храковский, В. С. (2005). Аспектуальные тройки и видовые пары. *Русский язык в научном освещении*, 1(9), 46–59.
- Храковский, В. С. (2011). Повторительные значения НСВ: итеративное, хабитуальное, узуальное. В: Воейкова, М. Д. (отв. ред.) (2011). *Системные связи в грамматике и тексте*. Санкт-Петербург: Нестор-История. 24–30.
- Храковский, В. С. (2015). Несовершенный вид: опыт интерпретации частных значений. *Вестник СПбГУ*, вып. 3, 169–178.
- Черткова, М. Ю. (1996). *Грамматическая категория вида с современным русским языке*. Москва: Изд-во МГУ.
- Черткова, М. Ю. (1997). Видовая пара в современном русском языке: к определению понятия. В: Кароляк, С. (ред.) (1997). *Семантика и структура славянского вида II*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 241–252.
- Черткова, М. Ю. (отв. ред.) (1998). *Типология вида: проблемы, поиски, решения*. Москва: Школа „Языки русской культуры”.
- Чинталова, А. Н. (2009). Типология глаголов *быть, иметь, делать*. *Научная мысль Кавказа*, 1, 117–121.
- Чуйкова, О. Ю. (2021). Об употреблении имперфективных глаголов с родительным партитивным в русском языке. *Ученые записки Петрозаводского государственного университета*, т. 43, № 3, 55–62.
- Шатуновский, И. Б. (2009). *Проблемы русского вида*. Москва: Языки славянских культур.

- Шахматов, А. А. (1952). *Учение о частях речи*. Москва: Учебно-педагогическое издательство.
- Шведова, Н. Ю. (1980). *Русская грамматика*, т. I. Москва: Изд-во Наука.
- Шелякин, М. А. (1979). О причинах устойчивости двувидовых глаголов в современном русском языке. В: Шелякин, М. А. (отв. ред.) (1979). *Категория вида и ее функциональные связи. Вопросы русской аспектологии IV*. Тарту: Тартуский государственный университет. 3–17.
- Шелякин, М. А. (1983). *Категория вида и способы действия русского глагола. Теоретические основы*. Талин: Тартуский государственный университет.
- Шелякин, М. А. (2008). *Категория аспектуальности русского глагола*. Москва: URSS – Изд-во ЛКИ.
- Шкутников, В. А. (2006). Дистрибутивная множественность в русском и английском языках. *Научный вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета, Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*, 93–97.
- Якобсон, Р. О. (1985). О структуре русского глагола. В: Якобсон, Р. О. (1985). *Избранные работы*. Москва: Прогресс.
- Янда, Л. А. (1997). Русские глагольные приставки: семантика и грамматика. В: Кронгауз, М. А. & Пайар, Д. (ред.) (1997). *Глагольная префиксация в русском языке*. Москва: Русские словари. 49–61.
- Янда, Л. А. (2012). Русские приставки как система глагольных классификаторов. *Вопросы языкознания*, 6, 3–47.
- Янко, Т. В. (2005). Многократный подвид древнерусского глагола в кванторном значении. В: Арутюнова, Н. Д. (отв. ред.) (2005). *Логический анализ языка. Квантификативный аспект языка*. Москва: Индрик. 218–242.
- Ясаи, Л. (2013). Видовая пара и ее разные трактовки. *Studia Slavica Hung.*, 58/2, 377–385.
- Ясаи, Л. (2016). О двувидовых глаголах (семантико-функциональный аспект). В: Лебедева, А. Л.–Орехова, Е. Е.–Саввина, С. Л. & Филатова, В. Б. (ред.) (2016). *Семантико-функциональная грамматика в лингвистике и лингводидактике*. Воронеж: Наука-Юнипресс. 361–368.

*

- Babić, S. (1978). Imperfectivization and the types of prefix-derivation. In: Filipović, R. (ed.) (1978). *Contrastive analysis of English and Serbo-Croatian*, vol. 2. Zagreb: Institute of Linguistics. 71–100.
- Babić, S. (1986). *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: JAZU – Globus.
- Babko-Malaya, O. (2003). Perfectivity and Prefixation in Russian. *Journal of Slavic Linguistics*, 11(1), 5–36.
- Balek, T. (2017). Komparativni glagoli u srpskom jeziku u poređenju sa engleskim i ruskim. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 7, 53–70.
- Benacchio, R.–Muro, A. & Slavkova, S. (eds.) (2017). *The role of prefixes in the formation of aspectuality. Issues of grammaticalization*. Firenze: Firenze University Press. (Biblioteca di Studi Slavistici; 39).

- Boogaart, R. & Trnavac, R. (2011). Imperfective Aspect and Epistemic Modality. In: Patard, A. & Brisard, F. (eds.) (2011). *Cognitive Approaches to Tense, Aspect, and Epistemic Modality*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 217–248. (Human Cognitive Processing, Vol. 29).
- Bottineau, T. (2014). Инхоативные глаголы с префиксом за-, или главное начать, и процесс пошел. *Russian Linguistics*, vol. 38, № 3, 261–276. Преузето 15. 6. 2019. са <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01430423>
- Braginsky, P. (2008). *The Semantics of the Prefix ZA- in Russian* (Doctoral dissertation). Department of English, University of Bar-Ilan, Israel.
- Braginsky, P. & Rothstein, S. (2008). Vendlerian Classes and the Russian Aspectual System. *Journal of Slavic Linguistics*, 16(2), 3–55. Преузето 16. 9. 2019. са <http://semantics.uchicago.edu/kennedy/classes/s13/aspect/braginsky-rothstein08.pdf>
- Comrie, B. (1976). *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dickey, S. M. (2000). *Parameters of Slavic Aspect. A Cognitive approach*. Stanford: CSLI Publications.
- Dickey, S. M. & Janda, L. A. (2009). *Хохотнул, схмутил*: The Relationship between Semelfactives Formed with -nu- and s- in Russian. *Russian Linguistics*, vol. 33, № 3, 229–248.
- Endresen, A.–Janda, L. A.–Kuznetsova, J.–Lyashevskaya, O.–Makarova, A.–Neset, T. & Sokolova, S. (2012). Russian “Purely Aspectual” Prefixes: Not so “Empty” after All? *Scando-Slavica*, 58/2, 231–291.
- Forsyth, J. (1970). *A Grammar of Aspect: Usage and meaning in the Russian verb*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hansen, B. (2001). *Das slavische Modalauxiliar. Semantik und Grammatikalisierung im Russischen, Polnischen, Serbisch/Kroatischen und Altkirchenslavischen*. München: Verlag Otto Sagner (Slavolinguistica, Bd. 2).
- Hasanica, M. (2008). Akcionalnost i aspekt u njemačkom i b/h/s jeziku. *Školski vjesnik* 57, 3/4, 353–364.
- Janda, L. A. (1986). *A Semantic Analysis of the Russian Verbal Prefixes za-, pere-, do- and ot-*. München: Verlag Otto Sagner.
- Janda, L. A. (2004). A metaphor in search of a source domain: The categories of Slavic aspect. *Cognitive Linguistics*, vol. 15, issue 4, 471–527. Преузето 10. 6. 2019. са <http://ansatte.uit.no/laura.janda/mypubs/Janda%202004%20A%20metaphor%20in%20search%20of%20a%20source%20domain.pdf>
- Janda, L. A. (2007). Aspectual clusters of Russian verbs. *Studies in Language*, 31(3), 607–648.
- Janda, L. A. & Korba, J. (2008). Beyond the pair: aspectual clusters for learners of Russian. *The Slavic and East European Journal*, vol. 2, № 2, 253–269.
- Janda, L. A. & Lyashevskaya, O. (2011a). Aspectual Pairs in the Russian National Corpus. *Scando-Slavica*, 57:2, 201–215. Преузето 10. 6. 2019. са <http://ansatte.uit.no/laura.janda/mypubs/janda-lyashevskaya.pdf>
- Janda, L. A. & Lyashevskaya, O. (2011b). Grammatical profiles and the interaction of the lexicon with aspect, tense, and mood in Russian. *Cognitive Linguistics*, vol. 22, issue 4, 719–763. Преузето 10. 7. 2019. са <http://ansatte.uit.no/laura.janda/mypubs/GPs%20in%20Russian.pdf>

- Janda, L. A. & Lyashevskaya, O. (2013). Semantic Profiles of Five Russian Prefixes: *po-*, *s-*, *za-*, *na-*, *pro-*. *Journal of Slavic Linguistics*, 21(2), 211–258.
- Janda, L. A.–Endresen, A.–Kuznetsova, J.–Lyashevskaya, O.–Makarova, A.–Nesset, T. & Sokolova, S. (2013). *Why Russian Aspectual Prefixes aren't empty. Prefixes as Verb Classifiers*. Bloomington Indiana: Slavica Publishers.
- Janda, L. A. (2015). Verbal Prefixation in Russian: A Rebuttal. *Mundo Eslavo*, 14, 7–25.
- Kravar, M. (1976). Glagolski vid kao tipološko-komparativni problem. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 14 (15), 289–312.
- Mitrinović, V. (1990). *Poljski glagolski prefiks PRZE- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti PRE- i PRO-*. Beograd: Naučna knjiga.
- Mrazović, P. & Vukadinović, Z. (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci–Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Nikolaev, V. V. (2012). *ZA-Perfectives in Russian Motion Verbs* (Doctoral dissertation). Faculty of the Graduate School of Arts and Sciences, University of Georgetown, Washington DC.
- Novakov, P. (1991). Aktionsart u engleskom i srpskohrvatskom jeziku – Kontrastivna analiza. In: Dudok, D. (ur.) (1991). *IV Simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 286–292.
- Novakov, P. (1999). Mogući vidski parametri u engleskom i srpskom. In: Bekić, T.–Grandić, R.–Šević, R.–Tir, M. & Točanac, D. (ur.) (1999). *VI Simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 119–124.
- Novakov, P. (2005). *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Novakov, P. (2016). Teličnost i perfektivnost u engleskom i srpskom jeziku. U: Gudurić, S. & Stefanović, M. (ur.) (2016). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru V*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 395–406.
- Novakov, P. (2023). *Studije iz englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola*. Novi Sad: Filozofski fakultet. Preuzeto 6. 5. 2023. sa <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-783-3>
- Paducheva, E. V. (2009). Telicity and incremental theme. *Russian Linguistics*, 33, 109–119.
- Polančec, J. (2022). Vidski neupareni glagoli u hrvatskom jeziku. *Croatica*, vol. 46, № 66, 105–133.
- Opačić, N.–Weber, R. E. & Cochrane, N. (1978). Dictionary of Serbo-Croatian verbal aspect pairs. In: Filipović, R. (ed.) (1978). *Contrastive analysis of English and Serbo-Croatian*, vol. 2. Zagreb: Institute of Linguistics. 189–267.
- Ramchand, G. (2004). Time and the event: The semantics of Russian prefixes. *Nordlyd*, vol. 32, № 2, 323–361. [Special issue on Slavic prefixes, ed. Peter Svenonius] Преузето 10. 6. 2019. са <https://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/72/68>
- Romanova, E. (2004). Superlexical vs. lexical prefixes. *Nordlyd*, vol. 32, № 2, 255–278. [Special issue on Slavic prefixes, ed. Peter Svenonius] Преузето 10. 6. 2019. са <https://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/69/65>
- Romanova, E. (2006). *Constructing Perfectivity in Russian* (Doctoral dissertation). University of Tromsø, Tromsø. Преузето 10. 3. 2019. са <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.122.8732&rep=rep1&type=pdf>

- Ridjanovic, M. (1976). *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*. Cambridge: Slavica Publishers.
- Svenonius, P. (2004). Slavic prefixes inside and outside VP. *Nordlyd*, vol. 32, № 2, 205–253. [Special issue on Slavic prefixes, ed. Peter Svenonius] Преузето 10. 6. 2019. са <https://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/68/64>
- Silić, J. (1977). Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom jeziku. *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, 1, 1–11.
- Soboleva, V. S. (2014). On Semantic Peculiarities of Secondary Imperfective Verbs in Russian: Their In/Compatibility with the Notions of Duration and Completion. *Russian Language Journal*, vol. 64, 151–199.
- Sokolova, S. (2013). Verbal Prefixation and Metaphor: How Does Metaphor Interact with Constructions?. *Journal of Slavic Linguistics*, 21(1), 171–204.
- Šarić, Lj. (2011a). Prefiksi kao sredstvo perfektivizacije: semantički prazne jedinice? *FLUMINENSIA*, god. 23, br. 2, 7–20.
- Šarić, Lj. (2011b). Glagolski prefiksi kao perfektizatori. *Riječ*, 5, 7–27.
- Šipka, D. (2005). *Glosar tvorbenih formanata: početne leksičke liste*. Beograd: АЛМА.
- Tolskaya, I. (2004). Unifying Prepositions and Prefixes in Russian: Conceptual structure versus syntax. *Nordlyd*, vol. 34, № 2, 345–370. [Special issue on Slavic prefixes, ed. Peter Svenonius] Преузето 11. 6. 2019. са <http://www.ub.uit.no/baser/septentrio/index.php/nordlyd/article/viewFile/113/106>
- Tolskaya, I. (2014). Verbal prefixes in Russian: Conceptual structure versus syntax. *Journal of Linguistics*, vol. 51, issue 1, 213–243.
- Trnavac, R. (2006). *Aspect and subjectivity in modal constructions*. Utrecht: LOT Publications.
- Vendler, Z. (1957). Verbs and Times. *The Philosophical Review*, vol. 66, No. 2, 143–160.
- Vojvodić, D. (1988). Upotreba perfektivnog prezenta u značenju sadašnjosti u ruskom, hrvatskosrpskom i ostalim slavenskim jezicima (?). *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 27 (17), 49–60.

6.2. Извори

- Горбачевич, К. С. (отв. ред.). (2005). *Большой академический словарь русского языка*, т. III. Санкт-Петербург: Наука. [НАР]
- Евгеньева, А. П. (отв. ред.) (1999). *Словарь русского языка*, т. I–IV. – 4-е изд., стер. Москва: Изд-во Русский язык. [МАС]
- Електронски корпус српског језика на интернету. https://www.clarin.si/noske/all.cgi/wordlist_form?corpname=srwac (20. 7. 2023) [SRWAC]
- Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus> (20. 7. 2023) [КССЈ]
- Национални корпус руског језика © 2003–2018. Институт руског језика им. В. В. Виноградова РАН / Отдел компьютерной лингвистики и лингвистической поэтики. <http://www.ruscorpora.ru/search-main.html> (20. 7. 2023) [НКРЯ]
- Николић, М. (ур.) (2011). *Речник српског језика*. – Измењено и поправљено изд. Нови Сад: Матица српска. [ЈРМС]
- Ожегов, С. И. (1968). *Словарь русского языка*. Москва: Издательство «Советская энциклопедия».
- Ожегов, С. И. & Шведова, Н. Ю. (2006). *Толковый словарь русского языка*. Москва: РАН – Институт русского языка им. В. В. Виноградова.
- Петровић, В. & Дудић, К. (1989). *Речник глагола са допунама*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника – Сарајево: СОУР „Свјетлост“/ООУР Завод за уџбенике и наставна средства.
- Речник српскохрватског књижевног језика*, т. I–VI. (1967–1976). Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска. [РМС]
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. (1959–). Београд: Институт за српски језик САНУ. [РСАНУ]
- Станковић, Б. (2008). *Руско-српски речник*. Нови Сад: Прометеј.
- Тихонов, А. Н. (2014). *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным*. Москва: АСТ.
- Ћосић, П. (2008). *Речник синонима*. Београд: Корнет.
- Чернышев, В. И. (отв. ред.) (1950–1965). *Словарь современного русского литературного языка*, т. I–XVII. Москва – Ленинград: Изд-во Академии Наук СССР. [БАС]

*

- blog.dnevnik: <https://blog.dnevnik.hr/prijateljstvo/2005/12/1620469741/lektira-prijan-lovro-ostavite-komentar.html> (1. 5. 2023)
- kolektiv.me: <https://kolektiv.me/172449/nikolic-ukidanjem-sdt-zele-da-obesmisle-optuznice-za-pokusaj-terorizma> (1. 5. 2023)
- dnevnik.hr: <https://blog.dnevnik.hr/vojvodjanskapoezija/2016/03/1632007299/vrapci-severa.html> (1. 5. 2023)
- hellomagazin: <https://www.hellomagazin.rs/2018/12/31/frajle-puno-pesme-malo-tuge-kofer-koji-se-sam-pakuje/> (1. 5. 2023)
- pole-position.rs: <https://pole-position.rs/vettel-jos-ne-mislim-da-odem-u-penziju/> (1. 6. 2023)

wikisource:

[https://sr.m.wikisource.org/sr-el/%D0%91%D1%80%D0%B0%D1%9B%D0%B0_%D0%B8_%D1%81%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0_\(%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE\)](https://sr.m.wikisource.org/sr-el/%D0%91%D1%80%D0%B0%D1%9B%D0%B0_%D0%B8_%D1%81%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0_(%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE)) (1. 5. 2023)

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НОВИ САД
21000 Нови Сад
Др Зорана Ђинђића 2
www.ff.uns.ac.rs

Штампа

Сајнос
Нови Сад

Тираж
70

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.161.1'367.625
811.163.41'367.625

БАЛЕК, Тијана, 1992-

Моноаспективи у руском и српском језику / Тијана Балек. - Нови Сад :
Филозофски факултет, 2023 (Нови Сад : Сајнос). - 209 стр. ; 24 cm

Тираж 70. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија.

ISBN 978-86-6065-824-3

а) Руски језик - Моноаспективи б) Српски језик - Моноаспективи

COBISS.SR-ID 134126601